معزى صرف

حركات عوامل

عتبة اللغة العربية

ئەرەب تىلى بوسۇغۇسى

(1 — 4- قىسىم)

تلخيص نحو

عتبة اللغة العربية

ئەرەب تىلى بوسۇغۇسى

معزى صرف

حركات عوامل

فَضَائِلُ الْفِقْهِ

تَفَقَّهْ فَاِنَّ الْفِقْهَ اَفْضَلُ قَائِدٍ * اِلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَاَعْدَلُ قَاصِدِ
وَكُنْ مُسْتَفِيْدًا كُلَّ يَوْمٍ زِيَادَةً * مِنَ الْفِقْهِ وَاسْبَحْ فِى بُحُوْرِ الْفَوَائِدِ
فَاِنَّ فَقِيْهًا وَاحِدًا مُتَوَرِّعًا * اَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدِ
مَا الْفَضْلُ إِلَّا لِاَهْلِ الْعِلْمِ اَنَّهُمُ * عَلَى الْهُدٰى لِمَنِ اسْتَهْدٰى اَدِلَّآءُ
وَوَزْنُ كُلِّ امْرَأٍ مَا كَانَ يُحْسِنُهُ * وَالْجَاهِلُوْنَ لِاَهْلِ الْعِلْمِ اَعْدَآءُ
فَفُزْ بِعِلْمٍ وَلَا تَجْهَلْ بِهِ اَبَدًا * اَلنَّاسُ مَوْتٰى وَاَهْلُ الْعِلْمِ اَحْيَآءُ

تلخيص نحو

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

عَتَبَةُ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ

ئەرەب تىلى بوسۇغۇسى

(1 — 4- قىسىم)

اَللّٰهُمَّ أَلْهِمْنِيْ رُشْدِيْ وَأَعِذْنِيْ مِنْ شَرِّ نَفْسِيْ وَارْزُقْنِيْ فَهْمَ النَّبِيِّــيْنَ وَحِفْظَ الْمَلٰئِكَةِ الْمُقَرَّبِيْنَ.

كىرىش سۆز

قولىڭىزدىكى «عتبة اللغة العربية» (ئەرەب تىلى بوسۇغۇسى) ناملىق بۇ كىتاب دىنىي ئوقۇغۇچىلار دەسلەپتىلا ئوقۇشى زۆرۈر بولغان ئەرەب تىلى مورفولوگىيىسى («علم الصرف»، «معزى»)، ئەرەب تىلى گراماتىكىسى («عوامل»، «حركات الاعراب»، «تسهيل النحو»)، ئەرەب تىلى ئىستىلىستىكىسى («مختصر تلخيص المفتاح») قاتارلىقلارنى ۋە ئۇلارنىڭ شەرھىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ، يېڭىدىن ئوقۇشقا كىرگەن طالب العلملەرنىڭ دەرسلىك ھاجىتىدىن چىقىدۇ. شۇنداقلا ئۇستازلارنىڭ ئۆگىتىش جەريانىدا قىينالغان يەرلىرىنى ئاسانلاشتۇرىدۇ.

بۇ كىتابنى ئۇستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپلا كىشىگە ئەسقاتمايدىغان پايدىسىز نەزەرىيە بىلەن قەغەزنى قارا قىلماستىن، بەلكى ئوقۇتۇش جەريانىدا ھاسىل قىلغان ئەمەلىي تەجرىبىلىرىمگە ئاساسەن، دەرسلىك تىلى ئىستىلاھى بويىچە، ئوقۇغۇچىلار ئاسان چۈشىنەلەيدىغان ھەم ئاسان ئەستە ساقلىيالايدىغان، تىلى يەڭگىل، قوللانما قىلىشقا يارايدىغان قىلىپ تۈزۈپ چىقىشقا تىرىشتىم.

بۇ كىتاب پەرۋەردىگارىمنىڭ ياردىمى، ئىلھامى ۋە كۈچ-قۇۋۋەت بېرىشى بىلەن مۇشۇ ھالەتكە كەلدى. بۇ خىزمىتىم پەرۋەردىگارىمنىڭ كەمىنىگە بەرگەن ئىلمىدىن ئىبارەت زور نېئمىتى ئالدىدا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ.

ئازماسلىق پەقەت بۈيۈك ۋە سەلتەنەتلىك پەرۋەردىگارىمىز اللهقىلا خاستۇر. كىتابىمنى ئۇنداق ياكى مۇنداق كەمچىلىكلەردىن خالىي دېيەلمەيمەن. ئەگەر خاتالىق بايقالسا، پايدىلانغۇچىلارنىڭ كۆڭلى-كۆكسىنى كەڭرى تۇتۇپ، تۈزىتىپ ئوقۇشنى تەۋسىيە قىلىمەن.

— مۇئەللىف.

ھ 1423- يىلى رەجەب

مۇندەرىجە

علم الصرف

ئەرەب كەلىمىلىرى.. 3
بىرىنچى فصل معلوم فعل ماضى.......................14
ئىككىنچى فصل مجهول فعل ماضى 17
ئۈچىنچى فصل معلوم فعل مُضَارِع 21
تۆتىنچى فصل مجهول فعل مُضَارِع 24
بەشىنچى فصل اسم فاعل 27
ئالتىنچى فصل اسم مفعول 29
يەتتىنچى فصل معلوم فعل جحد...............................31
سەككىزىنچى فصل مجهول فعل جحد............................ 34
توققۇزىنچى فصل معلوم فعل نفى 38
ئونىنچى فصل مجهول فعل نفى 41
ئون بىرىنچى فصل لامىسىز امر 45
ئون ئىككىنچى فصل لامىلىق امر 51
ئون ئۈچىنچى فصل مجهول لامىلىق امر 53
ئون تۆتىنچى فصل معلوم فعل نهي 57
ئون بەشىنچى فصل مجهول فعل نهي 60
ئون ئالتىنچى فصل اسم زمان ۋە اسم مكان...........................64
ئون يەتتىنچى فصل مىملىق مصدر 65
ئون سەككىزىنچى فصل اسم آلة 65
ئون توققۇزىنچى فصل اسم تفضيل 66

مُعْزِى

بىرىنچى قىسىم ثلاثي مجرد..............................72
بىرىنچى باب فَعَلَ يَفْعِلُ.................................72
ئىككىنچى باب فَعَلَ يَفْعُلُ 88
ئۈچىنچى باب فَعَلَ يَفْعَلُ................................ 98
تۆتىنچى باب فَعِلَ يَفْعَلُ................................99
بەشىنچى باب فَعِلَ يَفْعِلُ 103
ئالتىنچى باب فَعُلَ يَفْعُلُ................................104
ئىككىنچى قىسىم ثلاثي مزيد 107
بىرىنچى باب اَفْعَلَ يُفْعِلُ 107
ئىككىنچى باب فَعَّلَ يُفَعِّلُ 110
ئۈچىنچى باب فَاعَلَ يُفَاعِلُ 113
تۆتىنچى باب اِفْتَعَلَ يَفْتَعِلُ 116
بەشىنچى باب اِنْفَعَلَ يَنْفَعِلُ 118
ئالتىنچى باب اِفْعَلَّ يَفْعَلُّ 120
يەتتىنچى باب اِفْعَالَّ يَفْعَالُّ 122
سەككىزىنچى باب تَفَعَّلَ يَتَفَعَّلُ..............................123
توققۇزىنچى باب تَفَاعَلَ يَتَفَاعَلُ 126
ئونىنچى باب اِسْتَفْعَلَ يَسْتَفْعِلُ..............................129
ئون بىرىنچى باب اِفْعَوْعَلَ يَفْعَوْعِلُ 132
ئون ئىككىنچى باب اِفْعَوَّلَ يَفْعَوِّلُ 133
ئۈچىنچى قىسىم رباعى مجرّد 134
تۆتىنچى قىسىم رباعى مزيد 137
بىرىنچى باب تَفَعْلَلَ يَتَفَعْلَلُ 137
ئىككىنچى باب اِفْعَنْلَلَ يَفْعَنْلِلُ 139
ئۈچىنچى باب اِفْعَلَلَّ يَفْعَلِلُّ..............................139
عوامل 141
حركات الاعراب 185

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكىتى ئادرېسى

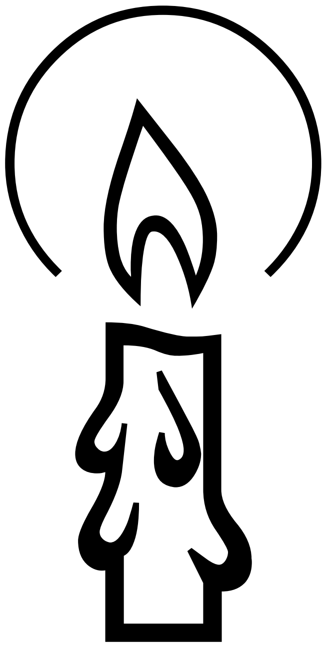

1 ـ قىسىم

علم الصرف

﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ﴾

﴿سىلەرنى (ئۇنىڭ مەنىسىنى) چۈشەنسۇن دەپ، بىز ئۇنى ھەقىقەتەن ئەرەبچە قۇرئان قىلدۇق﴾

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓ﴾

ئەرەب كەلىمىلىرى

س: علم الصرف دېگەن نېمە؟

ج: كەلىمىنىڭ قۇرۇلمىلىرى ۋە ياسىلىش ئەھۋاللىرى تونۇشتۇرىلىدىغان علمدۇر.

س: ئەرەب كەلىمىلىرى نەچچە خىل؟

ج: ئۈچ خىل: 1) اِسْم، رَجُل (ئەر)غا ئوخشاش. 2) فِعْل، ضَرَبَ (ئۇردى)گە ئوخشاش. 3) حَرْف، مِنْ ۋە عَنْ (...دىن ...تىن)گە ئوخشاش.

اسم ـــ تولۇق مەنە بىلدۈرىدىغان، ئەمما ھېچقايسى زامانغا تەۋە بولمىغان كەلىمىدۇر. مەسىلەن: رَجُل (ئەر)، كِتَاب (كىتاب).

فِعْل ـــ تولۇق مەنە بىلدۈرىدىغان ھەمدە ئۈچ زامان (ئۆتكەن زامان، ھازىرقى زامان، كەلگۈسى زامان)نىڭ مەلۇم بىرىگە تەۋە

بولغان كەلىمىدۇر. مەسىلەن: ضَرَبَ (ئۇردى، ئۆتكەن زاماندا)، يَضْرِبُ (ئۇرىدۇ، كەلگۈسى زاماندا)، اِضْرِبْ (ئۇرغىن، ھازىرقى زاماندا).

حَرْف ـــ ئۆزىدىن تولۇق مەنە بىلگىلى بولمايدىغان ھەمدە ھېچقايسى زامانغا تەۋە بولمىغان كەلىمىدۇر. مەسىلەن: مِنْ (...دىن ...تىن)، اِلٰى (...گە...كە...غا...غىچە).

س: اسم نەچچە خىل؟

ج: ئۈچ خىل: 1) ثُلَاثِي (قۇرۇلمىسى ئۈچ ھەرىپتىن تەركىب تاپقان اسم)، زَيْدكە ئوخشاش. 2) رُبَاعِي (قۇرۇلمىسى تۆت ھەرىپتىن تەركىب تاپقان اسم)، جَعْفَر (كىچىك ئېرىق)گە ئوخشاش. 3) خُمَاسِي (قۇرۇلمىسى بەش ھەرىپتىن تەركىب تاپقان اسم)، سَفَرْجَل (بېھى)گە ئوخشاش.

س: **فِعْل** نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: بىرى، ثُلَاثِي (قۇرۇلمىسى ئۈچ ھەرىپتىن تەركىب تاپقان فعل)، ضَرَبَ (ئۇردى)گە ئوخشاش. يەنە بىرى، رُبَاعِي (قۇرۇلمىسى تۆت ھەرىپتىن تەركىب تاپقان فِعْل)، دَحْرَجَ (يۇمىلاتتى)گە ئوخشاش.

س: ئەرەب كالامىنىڭ مىزانى (ئۆلچىمى) نېمە؟

ج: «ف، ع، ل»دۇر. بۇ ئۈچ ھەرىپنى مىزان دېيىشتىكى سەۋەب، خۇددى مىزان (تارازا) بىلەن بىر نەرسىنىڭ كەم-زىيادىلىكى بىلىنگەندەك، بۇ ئۈچ ھەرپ بىلەن كەلىمىدىكى حَرْف اَصْلِ (ئەسلى ھەرپ) ۋە حرف زَائِد (ئارتۇق ھەرپ) بىلىنىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

س: ھەرپ نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: بىرى، ئەسلى ھەرپ. يەنە بىرى، ئارتۇق ھەرپ.

س: ئەسلى ھەرپ دېگەن نېمە؟

ج: ئورنى ۋەزنىسىدىكى «ف، ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا بولغان ھەرپلەردۇر. مەسلەن: ضَرَبَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، ضَرَبَ ھەرپلىرى فَعَلَدە «ف، ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا بولدى. شۇڭا «ض، ر، ب» ئەسلى ھەرپتۇر.

س: ئارتۇق ھەرپ دېگەن نېمە؟

ج: ئورنى ۋەزنىسىدىكى «ف، ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا بولمىغان ھەرپلەردۇر. مەسلەن: اَكْرَمَ (ھۆرمەتلىدى)نىڭ ۋەزنىسى اَفْعَلَ دېسەك، اَكْرَمَنىڭ هَمْزَةسى اَفْعَلَدە «ف، ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا بولمىغاچ، اَكْرَمَدىكى هَمْزَة (أ) ئارتۇق ھەرپتۇر.

س: ئارتۇق ھەرپ قايسىلار؟

ج: ئېنىق قىلىپ ئېيتقاندا، ئارتۇق ھەرپ ئەسلى ھەرپلىك كەلىمىلەرنىڭ تەركىبىگە قېتىلىپ، سۆز تۈرلەشتە ئىشلىتىلىدىغان ھەرپلەر بولۇپ، «سَأَلْتُمُوْنِيْهَا»، «اَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ»، «هُمْ يَتَسَاءَلُوْنَ»لاردىكى ئون ھەرپتۇر.

ئاگاھ بولۇڭكى، مەزكۇر ھەرپلەر كەلىمىنىڭ ئەسلى ھەرپى بولسا، ئارتۇق ھەرپ دېيىلمەي، ئەسلى ھەرپ دېيىلىدۇ.

س: ئەسلى ھەرپ سۆزلەردە نەچچە خىل بولىدۇ؟

ج: ئۈچ خىل بولىدۇ: 1) ثُلَاثِيدا ئۈچتۇر، «ف، ع، بىر ل». مەسلەن: ضَرَبَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ف، ع، بىر ل» بولۇپ، ضَرَبَنىڭ تەركىبىدىكى ھەرپلەرنىڭ ھەممىسى ئەسلى ھەرپ ھېسابلىنىدۇ. 2) رُباعىدا تۆتتۇر، «ف، ع، ئىككى ل». مەسلەن: دَحْرَجَنىڭ ۋەزنىسى فَعْلَلَ دېسەك، «ف، ع، ئىككى ل» بولۇپ، دَحْرَجَنىڭ تەركىبىدىكى ھەرپلەرنىڭ ھەممىسى ئەسلى ھەرپ ھېسابلىنىدۇ. 3) خُماسىدا بەشتۇر، «ف، ع، ئۈچ ل». مەسلەن: جَحْمَرِشْ (موماي، قېرى ئايال)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلَلِلْ دېسەك، «ف، ع، ئۈچ ل» بولۇپ، جَحْمَرِشْنىڭ تەركىبىدىكى ھەرپلەرنىڭ ھەممىسى ئەسلى ھەرپ ھېسابلىنىدۇ.

س: **ثُلَاثِي** نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: ثلاثى مُجَرَّد ۋە ثلاثى مَزِيْد.

س: **ثُلَاثِي مُجَرَّد** دېگەن نېمە؟

ج: ئەسلىدىكى ئۈچ ھەرپكە ھەرپ قوشۇلمىغان كەلىمىدۇر. مەسلەن: ضَرَبَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، ئۇنىڭدا ئارتۇق ھەرپ يوق. شۇڭا، ئۇ ثُلَاثِي مُجَرَّدتۇر.

س: **ثُلَاثِي مَزِيْد** دېگەن نېمە؟

ج: ئەسلىدىكى ئۈچ ھەرپكە باشقا ھەرپ قوشۇلغان كەلىمىدۇر. مەسلەن: اَكْرَمَنىڭ ۋەزنىسى اَفْعَلَ دېسەك، ئۇنىڭدا ئارتۇق ھەرپ «أ» بار. شۇڭا، ئۇ ثلاثى مزيدتۇر.

س: **رُباعى** نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: رباعى مجرد ۋە رباعى مزيد.

س: **رباعى مجرد** دېگەن نېمە؟

ج: ئەسلىدىكى تۆت ھەرپىكە ھەرپ قوشۇلمىغان كەلىمەدۇر. مەسىلەن: دَحْرَجَ (يۇمىلاتتى)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلَلَ دېسەك، ئۇنىڭدا ئارتۇق ھەرپ يوق. شۇڭا، ئۇ رباعى مجردتۇر.

س: **رباعى مَزِيْد** دېگەن نېمە؟

ج: ئەسلىدىكى تۆت ھەرپىكە باشقا ھەرپ قوشۇلغان كەلىمەدۇر. مەسىلەن: تَدَحْرَجَ (يۇمىلىدى)نىڭ ۋەزنىسى تَفَعْلَلَ دېسەك، ئۇنىڭدا ئارتۇق ھەرپ «ت» بار. شۇڭا، ئۇ رباعى مزيدتۇر.

س: خُمَاسى نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: خماسى مجرد ۋە خماسى مزيد.

س: **خماسى مجرد** دېگەن نېمە؟

ج: ئەسلى بەش ھەرپىكە ھەرپ قوشۇلمىغان كەلىمەدۇر. مەسىلەن: جَحْمَرِشْنىڭ ۋەزنىسى فَعْلَلِلْ دېسەك، ئۇنىڭدا ئارتۇق ھەرپ يوق. شۇڭا، ئۇ خماسى مجردتۇر.

س: **خماسى مزيد** دېگەن نېمە؟

ج: ئەسلىدىكى بەش ھەرپىكە ھەرپ قوشۇلغان كەلىمەدۇر. مەسىلەن: خَنْدَرِيْسْ (كونا ھاراق)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلَلِيْلْ دېسەك، ئۇنىڭدا ئارتۇق ھەرپ «ي» بار. شۇڭا، ئۇ خماسى مزيدتۇر.

س: **اسم ۋە فِعْل** قانچە قىسىمغا بۆلىنىدۇ؟ ئۇلار قايسى؟

ج: يەتتە قىسىمغا بۆلىنىدۇ. ئۇلار: صحيح، مُضَاعَف، مِثَال، اَجْوَف، نَاقِص، لَفِيْف ۋە مُلْتَوِى.

س: **صحيح** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ف، ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علّة (كېسەل ھەرپ) بولمىغان ھەمدە ئوخشاش ھەرپ تەكرارلانمىغان اسم ياكى فعْلدۇر. مەسىلەن: ضَرْبٌنىڭ ۋەزنىسى فَعْلٌ ۋە ضَرَبَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، بۇنىڭدا «ف، ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا ھېچقانداق حرف علّة ۋە ئوخشاش ھەرپ بولمىغانلىقتىن، «ضَرْبٌ» ۋە «ضَرَبَ»لەر صحيح ھېسابلىنىدۇ.

س: حرف علّة قايسى؟

ج: واو، اَلِفْ ۋە ياء.

نەزم:

حرف علة ئۈچتۇر، گەر جەمئىي قىلسا واي بولۇر.
گەر كىشى تەكرار قىلسا، صرف ئىچىدە باي بولۇر.

س: مُضَاعَف نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: مضاعف ثلاثى ۋە مضاعف رباعى.

س: **مضاعف ثلاثى** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا ئوخشاش ھەرپ تەكرارلانغان ئۈچ ھەرپلىك اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: فَرَّ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

(قاچتى)نىڭ ئەسلىسى فَرَرَ، ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا ئىككى «ر» بولغانلىقتىن، «فَرَّ» مضاعف ثلاثى ھېسابلىنىدۇ.

س: **مضاعف رباعى** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ف» بىلەن بىرىنچى «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا، «ع» بىلەن ئىككىنچى «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا ئوخشاش ھەرپ تەكرارلانغان تۆت ھەرپلىك اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: صَرْصَرَ (تولۇلدى)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلَلَ دېسەك، «ف» بىلەن بىرىنچى «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا ئىككى «ص»، «ع» بىلەن ئىككىنچى «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا ئىككى «ر» بولغانلىقتىن، «صَرْصَرَ» مضاعف رباعى ھېسابلىنىدۇ.

س: **مِثال** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ف»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف عِلّة بولغان اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: وَعْدٌ (ۋەدە)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلٌ ۋە وَعَدَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ف»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة «واو» بولغانلىقتىن، «وَعْدٌ» ۋە «وَعَدَ»لەر مِثال ھېسابلىنىدۇ.

س: **اجوف** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ع»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة بولغان اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: قَوْلٌ (سۆز)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلٌ ۋە قَوَلَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ع»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة «واو» بولغانلىقتىن، «قَوْلٌ» ۋە «قَوَلَ»لەر اَجْوَف ھېسابلىنىدۇ.

س: **ناقِص** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة بولغان اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: رَمْىٌ (ئاتماق)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلٌ ۋە رَمَىَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة «ي» بولغانلىقتىن، «رَمْىٌ» ۋە «رَمَىَ»لەر نَاقِص ھېسابلىنىدۇ.

س: **لفيف** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علّة بولغان اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: قَوْىٌ (كۈچلۈك بولماق)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلٌ ۋە قَوَىَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ع، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة «و، ي» بولغانلىقتىن، «قَوْىٌ» ۋە «قَوَىَ»لەر لفيف ھېسابلىنىدۇ.

س: **مُلتوى** دېگەن نېمە؟

ج: ۋەزنىسىدىكى «ف، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة بولغان اسم ياكى فِعْلدۇر. مەسىلەن: وَشْيٌ (تۆھمەت)نىڭ ۋەزنىسى فَعْلٌ ۋە وَشَيَنىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ف، ل»نىڭ ئۇدۇلىدا حرف علة «و، ي» بولغانلىقتىن، «وَشْيٌ» ۋە «وَشَيَ»لەر ملتوى ھېسابلىنىدۇ.

س: «ف»نىڭ ئۇدۇلىدا هَمْزَة كەلسە نېمە دېيىلىدۇ؟

ج: مَهْمُوزُ الْفَاءِ («ف» ھەمزىلىك). مەسىلەن: أَبَرَ (تۆھمەت چاپلىدى)نىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ف»نىڭ ئۇدۇلىدا هَمْزَة كەلدى.

س: «ع»نىڭ ئۇدۇلىدا هَمْزَة كەلسە نېمە دېيىلىدۇ؟

ج: مَهْمُوزُ الْعَيْنِ («ع» هەمزىلىك). مەسىلەن: بَـأَرَ (قۇدۇق كولىدى)نىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ع»نىڭ ئۇدۇلىدا هَمْزَة كەلدى.

س: «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا هَمْزَة كەلسە نېمە دېيىلىدۇ؟

ج: مَهْمُوزُ اللاَّمِ («ل» هەمزىلىك). مەسىلەن: بَـرَأَ (ياراتتى)نىڭ ۋەزنىسى فَعَلَ دېسەك، «ل»نىڭ ئۇدۇلىدا هَمْزَة كەلدى.

س: **اسم** نەچچە خىل؟

ج: ئىككى خىل: اسم جَامِد (تۈپ اسم) ۋە اسم مَصْدَر (ياسالما اسم).

س: **اسم جَامِد** دېگەن نېمە؟

ج: ئۇنىڭدىن سۆز ياسىغىلى بولمايدىغان اسمدۇر. مەسىلەن: رَجُل (ئەر)، فَرَس (ئات).

س: **اسم مصدر** دېگەن نېمە؟

ج: ئۇنىڭدىن سۆز ياسىغىلى بولىدىغان اسمدۇر. مەسىلەن: ضَرْبٌ (ئۇرماق)، قَتْلٌ (ئۆلتۈرمەك).

س: **مصدر**دىن نەچچە صيغة (شەكىل) ياسىغىلى بولىدۇ؟

ج: ئون ئىككى — بۇنىڭغا «ضَرْبًا»نى مىسال قىلىپ صيغة ياسىساق: ضَرَبَ، يَضْرِبُ، ضَرْبًا، ضَارِبٌ، مَضْرُوْبٌ، لَمْ يَضْرِبْ، لاَ يَضْرِبُ، اِضْرِبْ، لِيَضْرِبْ، لاَ تَضْرِبْ، مَضْرِبٌ، مِضْرَابٌ، اَضْرَبُ بولىدۇ.

س: مەزكۇر صيغةلەرنىڭ مەنىلىرى نېمە؟

ج: ضَرَبَ — ئۇردى ئۇ بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، يَضْرِبُ — ئۇرىدۇ ئۇ بىر ئەر كەلگۈسى زاماندا، ضَرْبًا — ئۇرماق، ضَارِبٌ — ئۇرغۇچى ئۇ بىر ئەر، مَضْرُوْبٌ — ئۇرۇلغۇچى ئۇ بىر ئەر، لَمْ يَضْرِبْ — ئۇرمىدى ئۇ بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، لاَ يَضْرِبُ — ئۇرمايدۇ ئۇ بىر ئەر كەلگۈسى زاماندا، اِضْرِبْ — ئۇرغىن سەن بىر ئەر، لِيَضْرِبْ — ئۇرسۇن ئۇ بىر ئەر، لاَ تَضْرِبْ — ئۇرمىغىن سەن بىر ئەر، مَضْرِبٌ — ئۇرۇش ئورنى ياكى ۋاقتى، مِضْرَابٌ — ئۇرۇش سايمىنى، توقماق، اَضْرَبُ — بەكرەك ئۇرغۇچى، ئۇرغاقراق.

س: بۇ صيغةلەرنىڭ نامى نېمە؟

ج: ضَرَبَ — فِعْل مَاضِى، يَضْرِبُ — فعل مُضَارِع، ضَرْبًا — مصدر، ضَارِبٌ — اسم فَاعِل، مَضْرُوْبٌ — اسم مَفْعُول، لَمْ يَضْرِبْ — فعل جَحَد، لاَ يَضْرِبُ — فِعْل نَفْى، إِضْرِبْ — لامسىز اَمْر، لِيَضْرِبْ — لاملىق اَمْر، لاَ تَضْرِبْ — فِعْل نَهْى، مَضْرِبٌ — اسم زَمَان ۋە اسم مَكَان، مِضْرَابٌ — اسم آلة ، اَضْرَبُ — اسم تَفْضِيْل دېيىلىدۇ.

س: مەزكۇر ئون ئىككى صيغة نېمىنى بىلدۈرىدۇ؟

ج: مَاضِى — ئۆتكەن زاماننى، مُضَارِع — هازىرقى ياكى كەلگۈسى زاماننى، مصدر — مەزكۇر ئون ئىككى صيغةنىڭ سۆز تومۇرىنى، اسم فَاعِل — ئىش ـ هەرىكەت قىلغۇچىنىڭ نامىنى،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

اسم مفعول ـــ ئىش ـھەرىكەتنى قوبۇل قىلغۇچىنى، جَحْـد ـــ ئۆتكەن زامانغا ئىنكار قىلىشنى، نَفْي ـــ ھازىرقى ياكى كەلگۈسى زامانغا ئىنكار قىلىشنى، أمْر ـــ بۇيرۇقنى، نَهْي ـــ توسۇشنى، اسم زمان ـــ ئىش ـھەرىكەتنىڭ ئورۇنلىنىش ۋاقتىنى، اسم مكان ـــ ئىش ـھەرىكەتنىڭ ئورۇنلىنىش ئورنىنى، اسم آلَة ـــ ئىش ـھەرىكەتنى ئورۇنلاش قورال ـسايمىنىنىڭ ئىسمىنى، اسم تَفْضِيل ـــ ئاشۇرما سۈپەتداشنى ياكى ياخشىراق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

س: فِعْل ئۆزلىكىدىن يۈز بېرەمدۇ؟

ج: ياق، ئۇنى ۋۇجۇدقا چىقارغۇچى بار.

س: فعلنى ۋۇجۇدقا چىقارغۇچى كىم؟

ج: شۇ فعلنىڭ فاعلىدۇر.

س: فعلنىڭ فاعلى نەچچە خىل بولىدۇ؟

ج: فعلنىڭ فاعلى ئون تۆت خىل بولىدۇ. يەنى، وَاحِد (بىر)، تَثْنِيَة (ئىككى) ۋە جَمْع (ئىككىدىن ئارتۇق)، بۇلارنىڭ ھەربىرى مُتَكَلِّم، مُخَاطَب ۋە غَائِب، بۇلارنىڭ ھەر بىرى يەنە مُذَكَّر ۋە مُؤَنَّث بولىدۇ.

متكلم ـــ سۆز قىلغۇچى (بىرىنچى شەخس)، مُخَاطَب ـــ سۆزنى ئاڭلىغۇچى (ئىككىنچى شەخس) ۋە غَائِب ـــ شۇ يەردە ھازىر بولمىغان (ئۈچىنچى شەخس) كىشىدۇر.

مُذَكَّر ـــ ئەر، مُؤَنَّث ـــ ئايال.

مصدردىن ياسالغان يۇقىرىدىكى ئون ئىككى صيغة يەنە فاعل ئېتىبارى بىلەن ھەر بىرى ئايرىم ـئايرىم صيغةلىنىدۇ. بۇ تۆۋەندىكى فصللەردە تەپسىلىي بايان قىلىنىدۇ.

بىرىنچى فصل معلوم فعل ماضى

س: معلوم فعل ماضىغا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: ضَرَبَ ضَرَبَا ضَرَبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل ماضى. ضَرَبَتْ ضَرَبَتَا ضَرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبَة معلوم فعل ماضى. ضَرَبْتَ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُمْ ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل ماضى. ضَرَبْتِ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُنَّ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل ماضى. ضَرَبْتُ ضَرَبْنَا ـــ ئىككىسى معلوم متكلم.

س: بۇلار نەچچىگە بۆلۈنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نفس (ئۆزىدىن حكاية قىلىش).

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلۈنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبَة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضَرَبَ ضَرَبَا ضَرَبُوْا.

س: ضَرَبَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردى ئۇ بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى وَاحِد مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردى ئۇ ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردى ئۇ ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ معلوم فعل ماضى.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضَرَبَتْ ضَرَبَتَا ضَرَبْنَ.

س: ضَرَبَتْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردى ئۇ بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبَتَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردى ئۇ ئىككى ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردى ئۇ ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات معلوم فعل ماضى.

س: مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبَة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضَرَبْتَ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُمْ.

س: ضَرَبْتَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇڭسەن بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبْتُمَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇڭلار سىلەر ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبْتُمْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇڭلار سىلەر ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ معلوم فعل ماضى.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضَرَبْتِ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُنَّ.

س: ضَرَبْتِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇڭسەن بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبْتُمَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇڭلار سىلەر ئىككى ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ معلوم فعل ماضى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

س: ضَرَبْتُنَّنىڭ مەنىسى ۋە صىغەسى نىمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇڭلار سىلەر ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زامانـ
ـدا، صىغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات معلوم فعل ماضى.

س: حكاية نفسگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــ ضَرَبْتُ ضَرَبْنَا.

س: ضَرَبْتُنىڭ مەنىسى ۋە صىغەسى نىمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇممەن بىر ئەرياكى بىر ئايال ئۆتكەن
زاماندا، صىغەسى واحد متكلم معلوم فعل ماضى.

س: ضَرَبْنَانىڭ مەنىسى ۋە صىغەسى نىمە؟

ج: مەنىسى ئۇردۇق بىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار
ئۆتكەن زاماندا، صىغەسى متكلم مَعَ الْغَيْرِ معلوم فعل ماضى.

ئىككىنچى فصل مجهول فعل ماضى

س: معلوم فعل ماضى قانداق مەجھۇل قىلىنىدۇ؟

ج: بىرىنچى ھەرپىنى پىشلىك، ئىككىنچى ھەرپىنى زىرلىك
ئوقۇش بىلەن مەجھۇل قىلىنىدۇ، يەنى ضَرَبَ ← ضُرِبَ.

س: مجهول فعل ماضىغا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: ضُرِبَ ضُرِبَا ضُرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غـائب
مجهول فعل ماضى. ضُرِبَتْ ضُرِبَتَا ضُرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول

فعل ماضى. ضُرِبْتَ ضُرِبْتُمَا ضُرِبْتُمْ ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب مجهـول
فعل ماضى. ضُرِبْتِ ضُرِبْتُمَا ضُرِبْتُنَّ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهـول
فعل ماضى. ضُرِبْتُ ضُرِبْنَا ـــ ئىككىسى مجهول متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىـ
ـسى حكاية نفس.

س: ئالتە غائب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبَة.

س: مُذَكَّر غائبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضُرِبَ ضُرِبَا ضُرِبُوْا.

س: ضُرِبَنىڭ مەنىسى ۋە صىغەسى نىمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدى ئۇ بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صىغەسى
واحد مُذَكَّر غائب مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صىغەسى نىمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدى ئۇ ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا،
صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صىغەسى نىمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدى ئۇ ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا،
صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ مجهول فعل ماضى.

س: مُؤَنَّث غَائِبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضُرِبَتْ ضُرِبَتَا ضُرِبْنَ.

س: ضُرِبَتْنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدى ئۇ بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبَتَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدى ئۇ ئىككى ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدى ئۇ ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات مجهول فعل ماضى.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكّر مُخَاطَب ۋە مؤنث مُخَاطَبة.

س: مُذَكّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضُرِبْتَ ضُرِبْتُمَا ضُرِبْتُمْ.

س: ضُرِبْتَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇڭسەن بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبْتُمَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇڭلار سىلەر ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبْتُمْنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇڭلار سىلەر ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطِبِيْنَ مجهول فعل ماضى.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضُرِبْتِ ضُرِبْتُمَا ضُرِبْتُنَّ.

س: ضُرِبْتِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇڭسەن بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبة مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبْتُمَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇڭلار سىلەر ئىككى ئايال ئۆتكەن زامانـ ـدا، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبْتُنَّنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇڭلار سىلەر ھەممە ئايالالار ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبات مجهول فعل ماضى.

س: حكاية نَفْسىگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــ ضُرِبْتُ ضُرِبْنَا.

س: ضُرِبْتُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇممەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى واحد متكلم مجهول فعل ماضى.

س: ضُرِبْنَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلدۇق بىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئايالالار ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى متكلم مَعَ الْغَيْر مجهول فعل ماضى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۈچىنچى فصل معلوم فعل مُضَارِع

س: معلوم فعل مُضَارِعغا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون ئۈت: يَضْرِبُ يَضْرِبَانِ يَضْرِبُوْنَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل مُضَارِع. تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ يَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل مُضَارِع. تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ تَضْرِبُوْن ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل مُضَارِع. تَضْرِبِيْنَ تَضْرِبَانِ تَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبة معلوم فعل مُضَارِع. اَضْرِبُ نَضْرِبُ ـــ ئىككىسى معلوم متكلم.

س: بۇ ئون ئۈت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نَفْس.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ يَضْرِبُ يَضْرِبَانِ يَضْرِبُوْنَ.

س: يَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىدۇ ئۇ بىر ئەر كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل مُضَارِع.

س: يَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىدۇ ئۇ ئىككى ئەر كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ معلوم فعل مُضَارِع.

س: يَضْرِبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىدۇ ئۇ ھەممە ئەرلەر كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ معلوم فعل مُضَارِع.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ يَضْرِبْنَ.

س: تَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىدۇ ئۇ بىر ئايال كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل مُضَارِع.

س: تَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىدۇ ئۇ ئىككى ئايال كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ معلوم فعل مُضَارِع.

س: يَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىدۇ ئۇ ھەممە ئاياللار كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات معلوم فعل مُضَارِع.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ تَضْرِبُوْنَ.

س: تَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىسەن بىر ئەر كىشىلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل مُضَارِع.

س: تَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىسلەر ئىككى ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ معلوم فعل مُضَارِع.

س: تَضْرِبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىسلەر ھەممە ئەرلەر كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ معلوم فعل مُضَارِع.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ تَضْرِبِيْنَ تَضْرِبَانِ تَضْرِبْنَ.

س: تَضْرِبِيْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىسەن بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل مُضَارِع.

س: تَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىسلەر ئىككى ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ معلوم فعل مُضَارِع.

س: تَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىسلەر ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات معلوم فعل مُضَارِع.

س: حكاية نفسگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــ اَضْرِبُ نَضْرِبُ.

س: اَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىمەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحد متكلم معلوم فعل مُضَارِع.

س: نَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرىمىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى متكلم مع الغير معلوم فعل مُضَارِع.

تۆتىنچى فصل مجهول فعل مُضَارِع

س: معلوم فعل مُضَارِع قانداق مەجھۇل قىلىنىدۇ؟

ج: مُضَارَعَة ھەرپى («ي»، «ت»، «أ» ۋە «ن» قاتارلىقلار)نى پېشلىك ۋە ئۈچىنچى ئورۇندىكى ھەرپىنى زەبەرلىك ئوقۇش بىلەن مەجھۇل قىلىنىدۇ، يەنى يَضْرِبُ ← يُضْرَبُ.

س: مُضَارَعَة ھەرپى (كېلىدىغان زامان ھەرپى) نەچچە؟

ج: «اَتَيْنَ»دىكى تۆت ھەرپتۇر: يَفْعِلُدىكى «ي»، تَفْعِلُدىكى «ت»، اَفْعِلُدىكى «أ»، نَفْعِلُدىكى «ن».

س: مجهول فعل مُضَارِعغا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: يُضْرَبُ يُضْرَبَانِ يُضْرَبُونَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل مُضَارِع. تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ يُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول فعل مُضَارِع. تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ تُضْرَبُوْنَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل مُضَارِع. تُضْرَبِيْنَ تُضْرَبَانِ تُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول فعل مُضَارِع. اُضْرَبُ نُضْرَبُ ـــ ئىككىسى مجهول متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

س: ئالته غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ يُضْرَبُ يُضْرَبَانِ يُضْرَبُوْنَ.

س: يُضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىدۇ ئۇ بىر ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحد مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل مُضَارِع.

س: يُضْرَبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىدۇ ئۇ ئىككى ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ مجهول فعل مُضَارِع.

س: يُضْرَبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىدۇ ئۇ ھەممە ئەرلەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ مجهول فعل مُضَارِع.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ يُضْرَبْنَ.

س: تُضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىدۇ ئۇ بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة مجهول فعل مُضَارِع.

س: تُضْرَبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىدۇ ئۇ ئىككى ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ مجهول فعل مُضَارِع.

س: يُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىدۇ ئۇ ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات مجهول فعل مُضَارِع.

س: ئالته مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ تُضْرَبُوْنَ.

س: تُضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىسەن بىر ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل مُضَارِع.

س: تُضْرَبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىسىلەر ئىككى ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ مجهول فعل مُضَارِع.

س: تُضْرَبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىسىلەر ھەممە ئەرلەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ مجهول فعل مُضَارِع.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ تُضْرَبِيْنَ تُضْرَبَانِ تُضْرَبْنَ.

س: تُضْرَبِيْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىسەن بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبة مجهول فعل مُضَارِع.

س: تُضْرَبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلسىلەر ئىككى ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ مجهول فعل مُضَارِع.

س: تُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلسىلەر ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات مجهول فعل مُضَارِع.

س: حكاية نفسىگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى —— اُضْرَبُ نُضْرَبُ.

س: اُضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىمەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحد متكلم مجهول فعل مُضَارِع.

س: نُضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلىمىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى متكلم مع الغير مجهول فعل مُضَارِع.

بەشىنچى فصل اسم فاعل

س: اسم فاعل ثُلَاثِي مجردتىن قايسى ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟

ج: فَاعِلٌ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ. مەسىلەن: ضَارِبٌ.

س: اسم فاعل ثُلَاثِي مجردنىڭ باشقىسىدىن قايسى ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟

ج: معلوم فعل مُضَارِعنىڭ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ. يەنى، مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ ئورنىغا پىشلىك ميم كەلتۈرۈش، ئاخىردىكى ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ھەرپىنى زىرلىك ئوقۇش بىلەن اسم فاعل ياسىلىدۇ. مُكْرِمٌ ۋە مُدَحْرِجٌغا ئوخشاش. ئەسلىسى يُكْرِمُ ۋە يُدَحْرِجُ ئىدى. ياء ئورنىغا پىشلىك ميم كەلتۈرۈلدى. ئاخىردىكى ھەرپىنىڭ ئالدىنقى ھەرپى زىرلىك ئوقۇلدى. شۇنىڭ بىلەن اسم فاعل —— مُكْرِمٌ ۋە مُدَحْرِجٌ ھاسىل بولدى.

س: اسم فاعلغا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئالتە: ضَارِبٌ ضَارِبَانِ ضَارِبُوْنَ —— ئۈچى مُذَكَّر اسم فاعل. ضَارِبَةٌ ضَارِبَتَانِ ضَارِبَاتٌ —— ئۈچى مُؤَنَّث اسم فاعل.

س: ضَارِبٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغۇچى ئۇ بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر اسم فاعل.

س: ضَارِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغۇچى ئۇ ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر اسم فاعل.

س: ضَارِبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغۇچى ئۇ ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر اسم فاعل.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

س: ضَارِبَةٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرغۇچى ئۇ بىر ئايال، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث اسم فاعل.

س: ضَارِبَتَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرغۇچى ئۇ ئىككى ئايال، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث اسم فاعل.

س: ضَارِبَاتٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرغۇچى ئۇ ھەممە ئاياللار، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث اسم فاعل.

ئالتىنچى فصل اسم مفعول

س: اسم مفعول ثُلَاثِي مجردتىن قايسى ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟
ج: مَفْعُولٌ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ. مَضْرُوبٌ ۋە مَقْتُولٌغا ئوخشاش.

س: اسم مفعول ثُلَاثِي مجردنىڭ باشقىسىدىن قايسى ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟
ج: مجهول فعل مُضَارِعنىڭ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ. يەنى، مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ ئورنىغا پىشلىك ميم كەلتۈرۈش، ئاخىردىكى ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ھەرپىنى زەبەرلىك ئوقۇش بىلەن اسم مفعول

ياسىلىدۇ، مُكْرَمٌ ۋە مُدَحْرَجٌغا ئوخشاش. ئەسلىسى يُكْرَمُ ۋە يُدَحْرَجُ ئىدى. ياءنىڭ ئورنىغا پىشلىك ميم كەلتۈرۈلدى، ئاخىردىكى ھەرپىنىڭ ئالدىنقى ھەرپى زەبەرلىك ئوقۇلدى. شۇنىڭ بىلەن اسم مفعول ـــ مُكْرَمٌ ۋە مُدَحْرَجٌ ھاسىل بولدى.

س: اسم مفعولغا نەچچە صيغة بار؟
ج: ئالتە: مَضْرُوبٌ مَضْرُوبَانِ مَضْرُوبُونَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر اسم مفعول. مَضْرُوبَةٌ مَضْرُوبَتَانِ مَضْرُوبَاتٌ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث اسم مفعول.

س: مَضْرُوبٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلغۇچى ئۇ بىر ئەر، صيغةسى واحد مُذَكَّر اسم مفعول.

س: مَضْرُوبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلغۇچى ئۇ ئىككى ئەر، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر اسم مفعول.

س: مَضْرُوبُونَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلغۇچى ئۇ ھەممە ئەرلەر، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر اسم مفعول.

س: مَضْرُوبَةٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلغۇچى ئۇ بىر ئايال، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث اسم مفعول.

س: مَضْرُوبَتَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلغۇچى ئۇ ئىككى ئايال، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث اسم مفعول.

س: مَضْرُوْبَاتٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغۇچى ئۇ ھەممە ئاياللار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث اسم مفعول.

يەتتىنچى فصل معلوم فعل جحد

س: معلوم فعل جحدكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: لَمْ يَضْرِبْ لَمْ يَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل جحد.

لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل جحد. لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل جحد. لَمْ تَضْرِبِيْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل جحد. لَمْ اَضْرِبْ لَمْ نَضْرِبْ ـــ ئىككىسى معلوم متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ يَضْرِبْ لَمْ يَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبُوْا.

س: لَمْ يَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدى ئۇ بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل جحد.

س: لَمْ يَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدى ئۇ ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ معلوم فعل جحد.

س: لَمْ يَضْرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدى ئۇ ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ معلوم فعل جحد.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبْنَ.

س: لَمْ تَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدى ئۇ بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل جحد.

س: لَمْ تَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدى ئۇ ئىككى ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ معلوم فعل جحد.

س: لَمْ يَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدى ئۇ ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات معلوم فعل جحد.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

س: ئالته مُخَاطَب نەچچىگە بۆلۈنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبَة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبُوْا.

س: لَمْ تَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىڭ سەن بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل جحد.

س: لَمْ تَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىڭلار سىلەر ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ معلوم فعل جحد.

س: لَمْ تَضْرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىڭلار سىلەر ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ معلوم فعل جحد.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ تَضْرِبِيْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبْنَ.

س: لَمْ تَضْرِبِيْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىڭ سەن بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل جحد.

س: لَمْ تَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىڭلار سىلەر ئىككى ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ معلوم فعل جحد.

س: لَمْ تَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىڭلار سىلەر ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات معلوم فعل جحد.

س: حكاية نفسگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــ لَمْ اَضْرِبْ لَمْ نَضْرِبْ.

س: لَمْ اَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدىم مەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحد متكلم معلوم فعل جحد.

س: لَمْ نَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىدۇق بىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى متكلم مع الغير معلوم فعل جحد.

سەككىزىنچى فصل مجهول فعل جحد

س: معلوم فعل جحد قانداق مجهول قىلىنىدۇ؟

ج: مُضَارِعَة ھەرپىنى پەشلىك ۋە ئاخىردىكى ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ھەرپىنى زەبەرلىك ئوقۇش بىلەن مەجھۇل قىلىنىدۇ، يەنى لَمْ يَضْرِبْ ← لَمْ يُضْرَبْ.

س: مجهول فعل جحدكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: لَمْ يُضْرَبْ لَمْ يُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل جحد. لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث

غَائِبَة مجهول فعل جحد. لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبُوْا ـــــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل جحد. لَمْ تُضْرَبِيْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبْنَ ـــــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول فعل جحد. لَمْ أُضْرَبْ لَمْ نُضْرَبْ ـــــ ئىككىسى مجهول متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبَة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ يُضْرَبْ لَمْ يُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبُوْا.

س: لَمْ يُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدى ئۇ بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل جحد.

س: لَمْ يُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدى ئۇ ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ مجهول فعل جحد.

س: لَمْ يُضْرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدى ئۇ ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ مجهول فعل جحد.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبْنَ.

س: لَمْ تُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدى ئۇ بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول فعل جحد.

س: لَمْ تُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدى ئۇ ئىككى ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ مجهول فعل جحد.

س: لَمْ يُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدى ئۇ ھەممە ئايالالار ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات مجهول فعل جحد.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مؤنث مخاطبة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبُوْا.

س: لَمْ تُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىڭسەن بىر ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل جحد.

س: لَمْ تُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىڭلار سىلەر ئىككى ئەر ئۆتكەن زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ مجهول فعل جحد.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

س: لَمْ تُضْرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىڭلار سىلەر ھەممە ئەرلەر ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْن مجهول فعل جحد.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ لَمْ تُضْرَبِيْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبْنَ.

س: لَمْ تُضْرَبِيْنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىڭسەن بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول فعل جحد.

س: لَمْ تُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىڭلار سىلەر ئىككى ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ مجهول فعل جحد.

س: لَمْ تُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىڭلار سىلەر ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات مجهول فعل جحد.

س: حكاية نفسگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ــــ لَمْ اُضْرَبْ لَمْ نُضْرَبْ.

س: لَمْ اُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدىممەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى واحد متكلم مجهول فعل جحد.

س: لَمْ نُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىدۇق بىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار ئۆتكەن زاماندا، صيغةسى متكلم مع الغير مجهول فعل جحد.

توققۇزىنچى فصل معلوم فعل نفي

س: معلوم فعل نفىگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: لَا يَضْرِبُ لَا يَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبُوْنَ ــــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل نفي. لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبْنَ ــــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل نفي. لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبُوْنَ ــــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل نفي. لَا تَضْرِبِيْنَ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبْنَ ــــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل نفي. لَا اَضْرِبُ لَا نَضْرِبُ ــــ ئىككىسى معلوم متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ــــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ــــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ لَا يَضْرِبُ لَا يَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبُوْنَ.

س: لَا يَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايدۇ ئۇ بىر ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحد مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل نفي.

س: لَا يَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايدۇ ئۇ ئىككى ئەر كېلدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ معلوم فعل نفى.

س: لَا يَضْرِبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايدۇ ئۇ ھەممە ئەرلەر كېلدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ معلوم فعل نفى.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبْنَ.

س: لَا تَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايدۇ ئۇ بىر ئايال كېلدىغان زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل نفى.

س: لَا تَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايدۇ ئۇ ئىككى ئايال كېلدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ معلوم فعل نفى.

س: لَا يَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايدۇ ئۇ ھەممە ئاياللار كېلدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات معلوم فعل نفى.

س: ئاتلە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبُوْنَ.

س: لَا تَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايسەن بىر ئەر كېلدىغان زاماندا، صيغةسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل نفى.

س: لَا تَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايسىلەر ئىككى ئەر كېلدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ معلوم فعل نفى.

س: لَا تَضْرِبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايسىلەر ھەممە ئەرلەر كېلدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ معلوم فعل نفى.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تَضْرِبِيْنَ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبْنَ.

س: لَا تَضْرِبِيْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايسەن بىر ئايال كېلدىغان زاماندا، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبة معلوم فعل نفى.

س: لَا تَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايسىلەر ئىككى ئايال كېلدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ معلوم فعل نفى.

س: لَا تَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمايسىلەر ھەممە ئاياللار كېلدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبات معلوم فعل نفى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

س: حكاية نفسىگە نەچچە صيغة بار؟
ج: ئىككى ـــ لَا اَضْرِبُ لَا نَضْرِبُ.

س: لَا اَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرمايمەن بىر ئەرياكى بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحد متكلم معلوم فعل نفى.

س: لَا نَضْرِبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرمايمىز ھەممە ئەرلەرياكى ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغةسى متكلم مع الغير معلوم فعل نفى.

ئونىنچى فصل مجهول فعل نفى

س: معلوم فعل نفى قانداق مجهول قىلىنىدۇ؟
ج: مُضَارَعَة ھەرپىنى پېشلىك ۋە ئاخىرقى ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ھەرپىنى زەبەرلىك ئوقۇش بىلەن مەجھۇل قىلىنىدۇ، يەنى لَا يَضْرِبُ ← لَا يُضْرَبُ.

س: مجهول فعل نفىغا نەچچە صيغة بار؟
ج: ئون تۆت: لَا يُضْرَبُ لَا يُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبُوْنَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل نفى. لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول فعل نفى. لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبُوْنَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل نفى. لَا تُضْرَبِيْنَ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى

مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول فعل نفى. لَا اُضْرَبُ لَا نُضْرَبُ ـــ ئىككىسى مجهول متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟
ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى غَائِب، ئالتىسى مُخَاطَب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟
ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبَة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟
ج: ئۈچ ـــ لَا يُضْرَبُ لَا يُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبُوْنَ.

س: لَا يُضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلمايدۇ ئۇ بىر ئەركېلىدىغان زاماندا، صيغةسى واحد مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل نفى.

س: لَا يُضْرَبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلمايدۇ ئۇ ئىككى ئەركېلىدىغان زاماندا، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ مجهول فعل نفى.

س: لَا يُضْرَبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇلمايدۇ ئۇ ھەممە ئەرلەركېلىدىغان زاماندا، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ مجهول فعل نفى.

س: مُؤَنَّث غَائِبَةگە نەچچە صيغة بار؟
ج: ئۈچ ـــ لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبْنَ.

س: لَا تُضْرَبُ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايدۇ ئۇ بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة مجهول فعل نفى.

س: لَا تُضْرَبَانِ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايدۇ ئۇ ئىككى ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ مجهول فعل نفى.

س: لَا يُضْرَبْنَ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايدۇ ئۇ ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائبات مجهول فعل نفى.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبَة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــــ لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبُوْنَ.

س: لَا تُضْرَبُ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايسەن بىر ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل نفى.

س: لَا تُضْرَبَانِ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايسىلەر ئىككى ئەر كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ مجهول فعل نفى.

س: لَا تُضْرَبُوْنَ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايسىلەر ھەممە ئەرلەر كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ مجهول فعل نفى.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــــ لَا تُضْرَبِيْنَ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبْنَ.

س: لَا تُضْرَبِيْنَ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايسەن بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول فعل نفى.

س: لَا تُضْرَبَانِ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايسىلەر ئىككى ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ مجهول فعل نفى.

س: لَا تُضْرَبْنَ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايسىلەر ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات مجهول فعل نفى.

س: حكاية نفس‌گە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــــ لَا أُضْرَبُ لَا نُضْرَبُ.

س: لَا أُضْرَبُ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايمەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى واحد متكلم مجهول فعل نفى.

س: لَا نُضْرَبُ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمايمىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار كېلىدىغان زاماندا، صيغەسى متكلم مع الغير مجهول فعل نفى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

س: هەر ئون تۆت صيغةدە زىكرى قىلىنغان واحد، تَثْنِيَة، جَمْع، غَائِب، مُخَاطَب، متكلم، مُذَكَّر ۋە مُؤَنَّث قاتارلىق كەلىمىلەر فعللارغا قارىتىلغانمۇ ياكى فاعللارغىمۇ؟

ج: بۇ كەلىمىلەر فاعلغا قارىتىلغاندۇر. يەنى، فعلنىڭ فاعلى واحد، تَثْنِيَة، جَمْع، غَائِب، مُخَاطَب، متكلم، مُذَكَّر ۋە مُؤَنَّث بولىدۇ. فعل ئۇنداق بولمايدۇ.

س: صيغةلەردە زىكرى قىلىنغان معلوم ۋە مجهولدىن ئىبارەت ئىككى كەلىمە فعلگە قارىتىلغانمۇ ياكى فاعلغىمۇ؟

ج: بۇ ئىككى كەلىمە ئەسلىدە فاعلغا قارىتىلغاندۇر. لېكىن «علم الصرف» ئۆلىمالىرىنىڭ ئىستىلاھىدا فعلگە قارىتىلدى. ئۇلارنىڭ قارىشىدا معلوم ۋە مجهول بولۇش فعلنىڭ سۈپىتىدۇر.

ئون بىرىنچى فصل لامىسىز امر

س: امر نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ــــ لامسىز امر ۋە لاملىق امر.

س: لامسىز امر نەدىن ئېلىنىدۇ؟

ج: معلوم فعل مُضَارِع نىڭ ئالتە مُخَاطَب صيغةسىدىن ئېلىنىدۇ.

س: نەچچە باسقۇچ بىلەن ئېلىنىدۇ؟

ج: ئىككى باسقۇچ بىلەن ئېلىنىدۇ. بىرىنچى باسقۇچتا، كەلىمىنىڭ ئاخىرىغا قارايمىز: ئاخىرى صحيح بولسا (حرف عِلَّة

ياكى تەكرار ھەرپ بولمىسا) ئۇنى ساكىنلىق ھالەتكە ئۆزگەرتىمىز، تَضْرِبْ ۋە تَعْلَمْگە ئوخشاش. ئەگەر صحيح بولمىسا، بۇنىڭ تۈرلۈك ھالەتلىرى ئالدىمىزدىكى سوئال-جاۋابلاردا يورۇتۇلىدۇ.

ئىككىنچى باسقۇچتا مُضَارَعَة ھەرپى «ت»نى ئېلىپ تاشلايمىز ھەمدە بۇ مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ كەينىدىكى ھەرپنىڭ ھەرىكىتىگە قارايمىز: 1) ئەگەر ساكىنلىق بولسا، ئۇنىڭ بابىنىڭ عَيْنىغا قارايمىز. صيغة عينى پەشلىك يَفْعُلُ بابىدىن بولسا، ئالدىغا پەشلىك همزة وَصْلِيَّة (ئۇلانما ھەمزە) كەلتۈرىمىز، اُنْصُرْ ۋە اُقْتُلْغا ئوخشاش.

اُنْصُرْ ۋە اُقْتُلْنىڭ امر ئېلىنىش جەريانى: اُنْصُرْ ۋە اُقْتُلْنىڭ ئەسلىسى تَنْصُرُ ۋە تَقْتُلُ ئىدى. بىرىنچى باسقۇچ بويىچە، كەلىمىنىڭ ئاخىرىغا قارىدۇق. كەلىمىنىڭ ئاخىرى صَحِيح ھەرپ بولغاچ، ئۇنى ساكىنلىق قىلدۇق، تَنْصُرْ ۋە تَقْتُلْ بولدى. ئىككىنچى باسقۇچ بويىچە مُضَارَعَة ھەرپى «ت»نى ئېلىپ تاشلىدۇق ھەمدە مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ كەينىدىكى ھەرپكە قارىدۇق. ئۇ ساكىنلىقكەن، بابىنىڭ عَيْنىغا قارىساق، عَيْنى پەشلىك يَفْعُلُ بابىدىنكەن، ساكىنلىق ھەرپ بىلەن سۆز باشلىغىلى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئالدىغا پەشلىك همزة وَصْلِيَّتى كەلتۈردۇق. اُنْصُرْ ۋە اُقْتُلْ ھاسىل بولدى.

صيغة عينى پەشلىك بولغان يَفْعُلُ بابىدىن بولمىسا، ئالدىغا زىرلىك همزة وَصْلِيَّة كەلتۈرىمىز، اِضْرِبْ ۋە اِعْلَمْگە ئوخشاش.

اِضْرِبْ ۋە اِعْلَمْنىڭ امر ئېلىنىش جەريانى: اِضْرِبْ ۋە اِعْلَمْنىڭ ئەسلىسى تَضْرِبُ ۋە تَعْلَمُ ئىدى. بىرىنچى باسقۇچ بويىچە،

كەلىمىنىڭ ئاخىرىغا قارىدۇق. كەلىمىنىڭ ئاخىرى صَحِيْح ھەرپ بولغاچ، ئۇنى ساكىنلىق قىلدۇق، تَضْرِبْ ۋە تَعْلَمْ بولدى. ئىككىنچى باسقۇچ بويىچە، مُضَارَعَة ھەرپى «ت»نى ئېلىپ تاشلىدۇق ھەمدە مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ كېيىندىكى ھەرىكە قارىدۇق. بۇ ھەرپ ساكىنلىقكەن، شۇڭا بابنىڭ عَيْنِغا قارىدۇق. ھەر ئىككىلى كەلىمىدە بابنىڭ عَيْنِي پېشلىك يَفْعُلُ بابىدىن ئەمەسكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن زىرلىك همزة وَصْلِيَّتى كەلتۈردۇق. اِضْرِبْ ۋە اِعْلَمْ ھاسىل بولدى.

2) ئەگەر مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ كېيىندىكى ھەرپ ھەرىكەتلىك بولسا، امر تامام بولىدۇ: قُلْ ۋە بِعْقا ئوخشاش.

قُلْ ۋە بِعْنىڭ امر ئېلىنىش جەريانى: قُلْ ۋە بِعْنىڭ ئەسلىسى تَقُوْلُ ۋە تَبِيْعُ ئىدى. بىرىنچى باسقۇچ بويىچە، كەلىمىنىڭ ئاخىرىغا قارىدۇق. بۇ ئىككى كەلىمىنىڭ ئاخىرى صَحِيْح ھەرپ بولغاچ، ئۇنى ساكىنلىق قىلدۇق، تَقُوْلْ ۋە تَبِيْعْ بولدى. بۇنىڭدا ئىككى ساكىن جەمئىي كەلگەچ ئۇنىڭدىكى حرف علة «و» بىلەن «ي»نى ئېلىپ تاشلىدۇق، تَقُلْ ۋە تَبِعْ بولدى. ئاندىن ئىككىنچى باسقۇچ بويىچە، مُضَارَعَة ھەرپى «ت»نى ئېلىپ تاشلىدۇق ھەمدە مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ كېيىندىكى ھەرىكە قارىدۇق. بۇ ھەرپ ھەرىكەتلىك ئىكەن، ئۇنى شۇ پېتى قالدۇردۇق. امر تامام بولۇپ، قُلْ ۋە بِعْ ھاسىل بولدى.

س: ئەگەر صيغة اَفْعَلَ يُفْعِلُ بابىدىن بولۇپ قالسا، امر قانداق ئېلىنىدۇ؟

ج: ئەگەر صيغة اَفْعَلَ يُفْعِلُ بابىدىن بولسا، ئالدىغا زەبەرلىك همزة قَطْعِيَّة (ئۈزۈك ھەمزە) كەلتۈرىمىز. مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ كېيىندىكى ھەرپ ھەرىكەتلىك ياكى ساكىنلىق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر امر تامام بولىدۇ، اَكْرِمْ ۋە اَقِمْ دېگەنگە ئوخشاش.

اَكْرِمْنىڭ امر ئېلىنىش جەريانى: اَكْرِمْنىڭ ئەسلىسى تُكْرِمُ ئىدى. بۇ صيغىنىڭ ئاخىرى صحيح بولغاچ، ئۇنى ساكىنلىق قىلدۇق، تُكْرِمْ بولدى. ئاندىن مُضَارَعَة ھەرپى «ت»نى ئېلىپ تاشلىدۇق. كلمة اَفْعَلَ يُفْعِلُ بابىدىن بولغانلىقتىن، مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ ئورنىغا زەبەرلىك همزة قطعيَّة كەلتۈردۇق، اَكْرِمْ ھاسىل بولدى.

اَقِمْنىڭ امر ئېلىنىش جەريانى: اَقِمْنىڭ ئەسلىسى تُقِيْمُ ئىدى. بۇنىڭمۇ ئاخىرى صحيح بولغاچ ساكىن قىلدۇق، تُقِيْمْ بولدى. بۇ يەردە ئىككى ساكىن جەمئىي كەلگەچ، حرف علة «ي»نى ئېلىپ تاشلىدۇق، تُقِمْ بولدى، ئاندىن مُضَارَعَة ھەرپى «ت»نى ئېلىپ تاشلىدۇق. بۇ كلمةمۇ اَفْعَلَ يُفْعِلُ بابىدىن بولغانلىقتىن، مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ ئورنىغا زەبەرلىك همزة قطعية كەلتۈردۇق. شۇنىڭ بىلەن اَقِمْ ھاسىل بولدى.

س: ئاخىرىدىن ئىككىنچى ھەرپ ساكىنلىق حرف عِلَّة بولسا، قانداق قىلىنىدۇ؟

ج: ئۇ ئېلىپ تاشلىنىدۇ، تَقُوْلُدا تَقُلْ ۋە تَبِيْعُدا تَبِعْ دېگەندەك.

س: كلمةنىڭ ئاخىرى تەكرار ھەرپلىك بولسا، قانداق قىلىنىدۇ؟

ج: ئۆز ھالىتىدە قالدۇرۇلىدۇ. مەسىلەن: تَرُدُّ دېسەك مُضَارَعَة ھەرپى «ت» تاشلانسا، رُدَّ امر ھاسىل بولىدۇ.

www.uyghurkitap.com

س: صيغة عينى پىشلىك يَفْعُلُ بابىدىن بولسا، امرنىڭ ئاخىرنى نەچچە خىل ئوقۇش دۇرۇس؟

ج: تۆت خىل: پىشلىك، زەبەرلىك، زىرلىك ۋە كىرىشتۈرۈلگەن ھەرپىنى پارچىلىغاندىن كېيىن ساكىنلىق ئوقۇش، شُدُّ، شُدَّ، شُدِّ ۋە اُشْدُدْقا ئوخشاش. بۇلارنىڭ ئەسلىسى تَشُدُّ ئىدى. مُضَارَعَة ھەرپى «ت» تاشلانغاندىن كېيىن، مەزكۇر تۆت خىل ئوقۇش دۇرۇس بولدى.

س: صيغة عينى پىشلىك يَفْعُلُ بابىدىن بولمىسا، نەچچە خىل ئوقۇش دۇرۇس؟

ج: ئۈچ خىل: زەبەرلىك، زىرلىك ۋە كىرىشتۈرۈلگەن ھەرپىنى پارچىلىغاندىن كېيىن ساكىنلىق ئوقۇش: فِرَّ، فِرِّ ۋە اِفْرِرْ دېگەنگە ئوخشاش، ئەسلىسى تَفِرُّ ئىدى. مُضَارَعَة ھەرپى «ت» تاشلانغاندىن كېيىن مەزكۇر ئۈچ خىل ئوقۇش دۇرۇس بولدى.

س: كلمەنىڭ ئاخىرى ساكىنلىق حرف عِلّة بولسا، قانداق قىلىنىدۇ؟

ج: ئاخىردىكى حرف عِلّة ئېلىپ تاشلىنىدۇ: اِرْمِ، اُدْعُ ۋە اِخْشَ دېگەنگە ئوخشاش. بۇ امرلەرنىڭ مُضَارِع مُخَاطَبلىرى تَرْمِيْ، تَدْعُوْ ۋە تَخْشٰى ئىدى. مُضَارَعَة ھەرپى ئېلىپ تاشلىنىپ، ئورنىغا ماس ھالدىكى زىرلىك ۋە پىشلىك همزة قويۇلۇپ، ئاندىن ئاخىردىكى حرف عِلّة (ياء، واو ۋە الف قاتارلىقلار) تاشلاندى. اِرْمِ، اُدْعُ ۋە اِخْشَ امر ھاسىل بولدى.

س: لامسىز امرگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئالتە: اِضْرِبْ اِضْرِبَا اِضْرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر لامسىز امر. اِضْرِبِيْ اِضْرِبَا اِضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث لامسىز امر.

س: مُذكر لامسىز امرگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ اِضْرِب اِضْرِبَا اِضْرِبُوا.

س: اِضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغىن سەن بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر لامسىز امر.

س: اِضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇڭلار ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر لامسىز امر.

س: اِضْرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇڭلار ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر لامسىز امر.

س: مُؤَنَّث لامسىز امرگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ اِضْرِبِيْ اِضْرِبَا اِضْرِبْنَ.

س: اِضْرِبِيْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغىن سەن بىر ئايال، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث لامسىز امر.

س: اِضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇڭلار ئىككى ئايال، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث لامسىز امر.

س: اِضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇڭلار ھەممە ئاياللار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث لامسىز امر.

ئون ئىككىنچى فصل لاملىق امر

س: لاملىق امر نەدىن ئېلىنىدۇ؟

ج: معلوم فعل مُضَارِعنىڭ ئالته غَائِب ۋە ئىككى متكلم صيغەسىدىن ئېلىنىدۇ.

س: قايسى يول بىلەن ئېلىنىدۇ؟

ج: مُضَارَعَة ھەرپىنىڭ ئالدىغا زىرلىك لام كەلتۈرۈش بىلەن ئېلىنىدۇ. قالغان قائىدىلىرى لامسىز امرنىڭ بىرىنچى باسقۇچىتىكى امر ئېلىش قائىدىسى بىلەن ئوخشاش. لِيَضْرِبْ ۋە لِيَعْلَمْ دېگەندەك.

س: لاملىق امرگە نەچچە صيغة بار؟

ج: سەككىز: لِيَضْرِبْ لِيَضْرِبَا لِيَضْرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب معلوم لاملىق امر. لِتَضْرِبْ لِتَضْرِبَا لِيَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبة معلوم لاملىق امر. لِاَضْرِبْ لِنَضْرِبْ ـــ ئىككىسى معلوم متكلم.

س: بۇ سەككىز صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ ئالتىسى غَائِب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالته غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لِيَضْرِبْ لِيَضْرِبَا لِيَضْرِبُوْا.

س: لِيَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاي ئۇ بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب معلوم لاملىق امر.

س: لِيَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاي ئۇ ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْن معلوم لاملىق امر.

س: لِيَضْرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاي ئۇ ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ معلوم لاملىق امر.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لِتَضْرِبْ لِتَضْرِبَا لِيَضْرِبْنَ.

س: لِتَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاي ئۇ بىر ئايال، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة معلوم لاملىق امر.

س: لِتَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاي ئۇ ئىككى ئايال، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْن معلوم لاملىق امر.

س: لِيَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاي ئۇ ھەممە ئاياللار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات معلوم لا ملىق امر.

س: حكاية نفسىگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــ لِأَضْرِبْ لِنَضْرِبْ.

س: لِأَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغايمەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال، صيغەسى واحد متكلم معلوم لا ملىق امر.

س: لِنَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغايمىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار، صيغەسى متكلم مع الغير معلوم لا ملىق امر.

ئون ئۈچىنچى فصل مجهول لاملىق امر

س: معلوم لا ملىق امرِ قانداق مجهول قىلىنىدۇ؟

ج: مُضَارَعَة ھەرپىنى پېشلىك ۋە ئاخىرقى ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ھەرپىنى زەبەرلىك ئوقۇش بىلەن مەجھۇل قىلىنىدۇ، يەنى لِيَضْرِبْ ⟵ لِيُضْرَبْ.

س: مجهول لا ملىق امرگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول لا ملىق امر.

لِتُضْرَبِيْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول لا ملىق امر. لِيُضْرَبْ لِيُضْرَبَا لِيُضْرَبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب مجهول لا ملىق امر. لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِيُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبة مجهول لا ملىق امر. لِأُضْرَبْ لِنُضْرَبْ ـــ ئىككىسى مجهول متكلم.

مەخپىي قالمىغايكى، صرف ئىستىلاھىدا مجهول لا ملىق امر معلوم ۋە مجهول فعل نَهىدىكى ئالتە مُخَاطَب ئالتە غَائِبتىن ئىلگىرى كېلىدۇ.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى مُخَاطَب، ئالتىسى غَائِب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبَة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبُوْا.

س: لِتُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايسەن بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول لا ملىق امر.

س: لِتُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايسىلەر ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ مجهول لا ملىق امر.

س: لِتُضْرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايسىلەر ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ مجهول لا ملق امر.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ لِتُضْرَبِيْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبْنَ.

س: لِتُضْرَبِيْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايسەن بىر ئايال، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول لا ملق امر.

س: لِتُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايسىلەر ئىككى ئايال، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ مجهول لا ملق امر.

س: لِتُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايسىلەر ھەممە ئاياللار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات مجهول لا ملق امر.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ــــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبَة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ لِيُضْرَبْ لِيُضْرَبَا لِيُضْرَبُوْا.

س: لِيُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغاي ئۇ بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب مجهول لا ملق امر.

س: لِيُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغاي ئۇ ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ مجهول لا ملق امر.

س: لِيُضْرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغاي ئۇ ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ مجهول لا ملق امر.

س: مُؤَنَّث غَائِبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِيُضْرَبْنَ.

س: لِتُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغاي ئۇ بىر ئايال، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول لا ملق امر.

س: لِتُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغاي ئۇ ئىككى ئايال، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ مجهول لا ملق امر.

س: لِيُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغاي ھەممە ئاياللار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبَات مجهول لا ملق امر.

س: حكاية نفسگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ــــ لِأُضْرَبْ لِنُضْرَبْ.

س: لِأُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايمەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال، صيغەسى واحد متكلم مجهول لا ملق امر.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

س: لِنُضْرَبْ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلغايمىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئايـاللار، صيغةسى متكلم مَعَ الغير مجهول لاملق امر.

ئون تۆتىنچى فصل معلوم فعل نهي

س: معلوم فعل نهيگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل نهي. لَا تَضْرِبِيْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل نهي. لَا يَضْرِبْ لَا يَضْرِبَا لَا يَضْرِبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل نهي. لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا يَضْرِبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبَة معلوم فعل نهي. لَا اَضْرِبْ لَا نَضْرِبْ ـــ ئىككىسى معلوم متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى مُخَاطَب، ئالتىسى غَائِب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبَة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبُوْا.

س: لَا تَضْرِبْ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىغىن سەن بىر ئەر، صيغةسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب معلوم فعل نهي.

س: لَا تَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرماڭلار سىلەر ئىككى ئەر، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ معلوم فعل نهي.

س: لَا تَضْرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرماڭلار سىلەر ھەممە ئەرلەر، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ معلوم فعل نهي.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تَضْرِبِيْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبْنَ.

س: لَا تَضْرِبِيْ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىغىن سەن بىر ئايال، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة معلوم فعل نهي.

س: لَا تَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرماڭلار سىلەر ئىككى ئايال، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ معلوم فعل نهي.

س: لَا تَضْرِبْنَ‌نىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرماڭلار سىلەر ھەممە ئاياللار، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات معلوم فعل نهي.

س: ئالته غائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــــ لَا يَضْرِبْ لَا يَضْرِبَا لَا يَضْرِبُوْا.

س: لَا يَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىسۇن ئۇ بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب معلوم فعل نهي.

س: لَا يَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىسۇن ئۇ ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ معلوم فعل نهي.

س: لَا يَضْرِبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىسۇن ئۇ ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ معلوم فعل نهي.

س: مُؤَنَّث غَائِبةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــــ لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا يَضْرِبْنَ.

س: لَا تَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىسۇن ئۇ بىر ئايال، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبة معلوم فعل نهي.

س: لَا تَضْرِبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىسۇن ئۇ ئىككى ئايال، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ معلوم فعل نهي.

س: لَا يَضْرِبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىسۇن ئۇ ھەممە ئايالالار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات معلوم فعل نهي.

س: حكاية نفسگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ـــــ لَا اَضْرِبْ لَا نَضْرِبْ.

س: لَا اَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىغايمەن بىر ئەرياكى بىر ئايال، صيغەسى واحد متكلم معلوم فعل نهي.

س: لَا نَضْرِبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرمىغايمىز ھەممە ئەرلەرياكى ھەممە ئايالالار، صيغەسى متكلم مع الغير معلوم فعل نهي.

ئون بەشىنچى فصل مجهول فعل نهي

س: معلوم فعل نهي قانداق مجهول قىلىنىدۇ؟

ج: مُضَارَعَة ھەرپىنى پېشلىك ۋە ئاخىرقى ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ھەرپىنى زەبەرلىك ئوقۇش بىلەن مەجھۇل قىلىنىدۇ، يەنى، لَا تَضْرِبْ ← لَا تُضْرَبْ.

س: مجهول فعل نهيگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئون تۆت: لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبُوْا ـــــ ئۈچى مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل نهي. لَا تُضْرَبِىْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبْنَ ـــــ ئۈچى مُؤَنَّث

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مُخَاطَبَة مجهول فعل نهي. لَا يُضْرَبْ لَا يُضْرَبَا لَا يُضْرَبُوْا ـــ ئۈچى مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل نهي. لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا يُضْرَبْنَ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول فعل نهي. لَا أُضْرَبْ لَا نُضْرَبْ ـــ ئىككىسى مجهول متكلم.

س: بۇ ئون تۆت صيغة نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئۈچكە ـــ ئالتىسى مُخَاطَب، ئالتىسى غَائِب ۋە ئىككىسى حكاية نفس.

س: ئالتە مُخَاطَب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر مُخَاطَب ۋە مُؤَنَّث مُخَاطَبَة.

س: مُذَكَّر مُخَاطَبكە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبُوْا.

س: لَا تُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىغىنسەن بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر مُخَاطَب مجهول فعل نهي.

س: لَا تُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلماڭلار سىلەر ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر مُخَاطَبَيْنِ مجهول فعل نهي.

س: لَا تُضْرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلماڭلار سىلەر ھەممە ئەرلەر، صيغەسى جَمْع مُذَكَّر مُخَاطَبِيْنَ مجهول فعل نهي.

س: مُؤَنَّث مُخَاطَبَةگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا تُضْرَبِىْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبْنَ.

س: لَا تُضْرَبِىْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىغىنسەن بىر ئايال، صيغەسى واحدة مُؤَنَّث مُخَاطَبَة مجهول فعل نهي.

س: لَا تُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلماڭلار سىلەر ئىككى ئايال، صيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث مُخَاطَبَتَيْنِ مجهول فعل نهي.

س: لَا تُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلماڭلار سىلەر ھەممە ئاياللار، صيغەسى جَمْع مُؤَنَّث مُخَاطَبَات مجهول فعل نهي.

س: ئالتە غَائِب نەچچىگە بۆلىنىدۇ؟

ج: ئىككىگە ـــ مُذَكَّر غَائِب ۋە مُؤَنَّث غَائِبَة.

س: مُذَكَّر غَائِبقا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ لَا يُضْرَبْ لَا يُضْرَبَا لَا يُضْرَبُوْا.

س: لَا يُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىسۇن ئۇ بىر ئەر، صيغەسى واحد مُذَكَّر غَائِب مجهول فعل نهي.

س: لَا يُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىسۇن ئۇ ئىككى ئەر، صيغەسى تَثْنِيَة مُذَكَّر غَائِبَيْنِ مجهول فعل نهي.

س: لَا يُضْرَبُوْانىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىسۇن ئۇ ھەممە ئەرلەر، صىيغەسى جَمْع مُذَكَّر غَائِبِيْنَ مجهول فعل نهي.

س: مُؤَنَّث غَائِبەگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا يُضْرَبْنَ.

س: لَا تُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىسۇن ئۇ بىر ئايال، صىيغەسى واحدة مُؤَنَّث غَائِبَة مجهول فعل نهي.

س: لَا تُضْرَبَانىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىسۇن ئۇ ئىككى ئايال، صىيغەسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث غَائِبَتَيْنِ مجهول فعل نهي.

س: لَا يُضْرَبْنَنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىسۇن ئۇ ھەممە ئاياللار، صىيغەسى جَمْع مُؤَنَّث غَائِبات مجهول فعل نهي.

س: حكاية نفسىگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئىككى ــــ لَا أُضْرَبْ لَا نُضْرَبْ.

س: لَا أُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىغايمەن بىر ئەر ياكى بىر ئايال، صىيغەسى واحد متكلم مجهول فعل نهي.

س: لَا نُضْرَبْنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇلمىغايمىز ھەممە ئەرلەر ياكى ھەممە ئاياللار، صىيغەسى متكلم مع الغير مجهول فعل نهي.

ئون ئالتىنچى فصل اسم زمان ۋە اسم مكان

اسم زمان ۋە اسم مكان ثلاثي مجردنىڭ عينى زىرلىك يَفْعِلُ بابلىرىدىن عينى زىرلىك مَفْعِلٌ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ، مَضْرِبٌغا ئوخشاش. مثالدىن عينى زىرلىك مَفْعِلٌ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ، مَوْعِدٌغا ئوخشاش.

اسم زمان ۋە اسم مكان عينى زەبەرلىك يَفْعَلُ ۋە عينى پېشلىك يَفْعُلُ بابلىرىدىن، عينى زەبەرلىك مَفْعَلٌ ۋەزنىسى بىلەن تۇرلىنىپ كېلىدۇ، مَقْتَلٌ ۋە مَشْرَبٌغا ئوخشاش. يەنە نَاقِصتىن عينى زەبەرلىك مَفْعَلٌ ۋەزنىسى بىلەن تۇرلىنىپ كېلىدۇ، مَرْمًىگە ئوخشاش.

اسم زمان ۋە اسم مكان ثلاثي مجردنىڭ باشقىسىدىن اسم مفعول ۋەزنىسى بىلەن تۇرلىنىپ كېلىدۇ، مُكْرَمٌ ۋە مُدَحْرَجٌغا ئوخشاش.

س: اسم زمان ۋە اسم مكانغا نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ــــ مَضْرِبٌ مَضْرِبَانِ مَضَارِبُ.

س: مَضْرِبٌنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرۇش ئورنى ياكى ۋاقتى، صىيغەسى واحد اسم زمان ۋە اسم مكان.

س: مَضْرِبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئىككى ئۇرۇش ئورنى ياكى ۋاقتى، صىيغەسى تَثْنِيَة اسم زمان ۋە اسم مكان.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

س: مَضَارِبُنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرۇش ئورۇنلىرى ياكى ۋاقىتلىرى، صىيغەسى جَمْع اسم زمان ۋە اسم مكان.

ئون يەتتىنچى فصل مملىق مصدر

س: مملىق مصدر، ثلاثى مجردتىن قايسى ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟
ج: عىنى زەبەرلىك مَفْعَلٌ ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ، مَضْرَبٌ، مَعْلَمٌ ۋە مَنْصَرٌلەرگە ئوخشاش.
س: مملىق مصدر، ثلاثى مجردنىڭ باشقىسىدىن قايسى ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟
ج: اسم مفعول ۋەزنىسى بىلەن كېلىدۇ، مُكْرَمٌ، مُدَحْرَجٌ ۋە مُتَدَحْرَجٌلارغا ئوخشاش. بۇ مملىق مصدر بىلەن اسم مفعول ئورتاق ئىشلىتىدىغان لفظلەردۇر.

ئون سەككىزىنچى فصل اسم آلة

س: اسم آلة ثلاثى مجردتىن نەچچە ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ؟
ج: ئۈچ ۋەزنى بىلەن كېلىدۇ. مەسىلەن: مِفْعَالٌ ـــ مِفْتَاحٌ، مِفْعَلٌ ـــ مِسْطَرٌ، مِفْعَلَةٌ ـــ مِكْنَسَةٌ.

س: اسم آلةكە نەچچە صيغة بار؟
ج: ئۈچ ـــ مِضْرَابٌ مِضْرَابَانِ مَضَارِيْبُ.
س: مِضْرَابٌنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرىدىغان سايمان (توقماق) صىيغەسى واحد اسم آلة.
س: مِضْرَابَانِنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرىدىغان ئىككى سايمان (ئىككى توقماق)، صىيغەسى تَثْنِيَة اسم آلة.
س: مَضَارِيْبُنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرىدىغان سايمانلار، صىيغەسى جَمْع اسم آلة.

ئون توققۇزىنچى فصل اسم تفضيل

س: اسم تفضيلگە نەچچە صيغة بار؟
ج: ئالتە: اَضْرَبُ اَضْرَبَانِ اَضْرَبُوْنَ ـــ ئۈچى مُذَكَّر اسم تفضيل. ضُرْبٰى ضُرْبَيَانِ ضُرْبَيَاتٌ ـــ ئۈچى مُؤَنَّث اسم تفضيل.
س: اَضْرَبُنىڭ مەنىسى ۋە صىيغەسى نېمە؟
ج: مەنىسى ئۇرغاقراق بىر ئەر، صىيغەسى واحد مُذَكَّر اسم تفضيل.

س: اَضْرَبَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاقراق ئىككى ئەر، صيغةسى تَثْنِيَة مُذَكَّر اسم تفضيل.

س: اَضْرَبُوْنَنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاقراق ھەممە ئەرلەر، صيغةسى جَمْع مُذَكَّر اسم تفضيل.

س: مُؤَنَّث اسم تفضيلگە نەچچە صيغة بار؟

ج: ئۈچ ـــ ضُرْبٰى ضُرْبَيَانِ ضُرْبَيَاتٌ.

س: ضُرْبٰىنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاقراق بىر ئايال، صيغةسى واحدة مُؤَنَّث اسم تفضيل.

س: ضُرْبَيَانِنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاقراق ئىككى ئايال، صيغةسى تَثْنِيَة مُؤَنَّث اسم تفضيل.

س: ضُرْبَيَاتٌنىڭ مەنىسى ۋە صيغةسى نېمە؟

ج: مەنىسى ئۇرغاقراق ھەممە ئايallar، صيغةسى جَمْع مُؤَنَّث اسم تفضيل.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

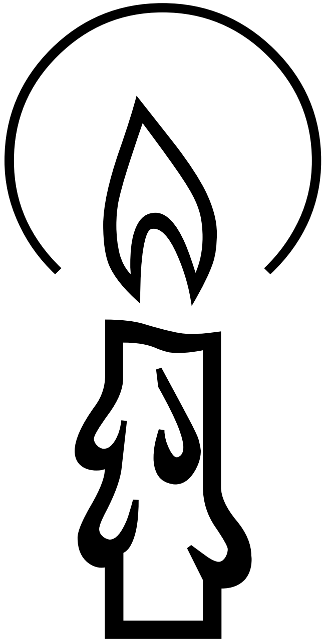

2 ـ قسىم

مُعْزِى

﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَـٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ﴾

﴿سىلەرنى (ئۇنىڭ مەنىسىنى) چۈشەنسۇن دەپ، بىز ئۇنى ھەقىقەتەن ئەرەبچە قۇرئان قىلدۇق﴾

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَمَن يُؤۡتَ ٱلۡحِكۡمَةَ فَقَدۡ أُوتِيَ خَيۡرٗا كَثِيرٗاۗ﴾

فعل قۇرۇلملىرى: ئەرەب تىلىدا قوللىنىلغان فعللار قايسى قۇرۇلمىدا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، صَحِيْح، مُضَاعَف، مِثَال، اَجْوَف، نَاقِص، لَفِيْف ۋە مُلْتَوِى قاتارلىق يەتتە فعــل تۇركۇمىنىــڭ بىرىگە تەۋە بولماي قالمايدۇ. سىز بۇلارنى «علم الصرف»تە كونكرېت چۈشىنىپ بولدىڭىز، قايتا تەكرارلىمايمىز.

فعل ۋەزنلىرى: ئەرەب تىلشۇناسلىرى فعل قۇرۇلمىلىرىنىڭ ۋەزنلىرىنى يىگىرمە ئىككى بابقا بۆلۈپ، ئاندىن بۇنى ھەرىپ سانىغا قاراپ تۆت قىسمغا ئايرىدى.

بىرىنچى قىسىم ثلاثى مجرد

بۇ ئالتە بابتۇر.

بىرىنچى باب فَعَلَ يَفْعِلُ

بۇ بابنىڭ ماضىسىنىڭ عينى زەبەر، مضارعسىنىڭ عينى زىر.

1) ضَرَبَ يَضْرِبُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر: ضَرَبَ ـــ فعل ماضى، يَضْرِبُ ـــ فعل مضارع، ضَرْبًا ـــ مصدر، مەنىسى ئۇرماق، ضَارِبٌ ـــ اسم فاعل، مَضْرُوْبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَضْرِبْ ـــ فعل جحد، لَا يَضْرِبُ ـــ فعل نفى، اِضْرِبْ ـــ لا مىسىز امر، لِيَضْرِبْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَضْرِبْ ـــ فِعْل نَهْى، مَضْرِبٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِضْرَابٌ ـــ اسم آلَة، اَضْرَبُ ـــ اسم تفضيل.

اِشْتِقَاق (تۆرلەش):

ضَرَبَ ضَرَبَا ضَرَبُوْا، ضَرَبَتْ ضَرَبَتَا ضَرَبْنَ، ضَرَبْتَ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُمْ، ضَرَبْتِ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُنَّ، ضَرَبْتُ ضَرَبْنَا.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ضُرِبَ ضُرِبَا ضُرِبُوْا، ضُرِبَتْ ضُرِبَتَا ضُرِبْنَ، ضُرِبْتَ ضُرِبْتُمَا ضُرِبْتُمْ، ضُرِبْتِ ضُرِبْتُمَا ضُرِبْتُنَّ، ضُرِبْتُ ضُرِبْنَا.

يَضْرِبُ يَضْرِبَانِ يَضْرِبُوْنَ، تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ يَضْرِبْنَ، تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ تَضْرِبُوْنَ، تَضْرِبِيْنَ تَضْرِبَانِ تَضْرِبْنَ، اَضْرِبُ نَضْرِبُ.

يُضْرَبُ يُضْرَبَانِ يُضْرَبُوْنَ، تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ يُضْرَبْنَ، تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ تُضْرَبُوْنَ، تُضْرَبِيْنَ تُضْرَبَانِ تُضْرَبْنَ، اُضْرَبُ نُضْرَبُ.

ضَارِبٌ ضَارِبَانِ ضَارِبُوْنَ، ضَارِبَةٌ ضَارِبَتَانِ ضَارِبَاتٌ.

مَضْرُوْبٌ مَضْرُوْبَانِ مَضْرُوْبُوْنَ، مَضْرُوْبَةٌ مَضْرُوْبَتَانِ مَضْرُوْبَاتٌ.

لَمْ يَضْرِبْ لَمْ يَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبُوْا، لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبْنَ، لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبُوْا، لَمْ تَضْرِبِىْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبْنَ، لَمْ اَضْرِبْ لَمْ نَضْرِبْ.

لَمْ يُضْرَبْ لَمْ يُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبُوْا، لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبْنَ، لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبُوْا، لَمْ تُضْرَبِىْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبْنَ، لَمْ اُضْرَبْ لَمْ نُضْرَبْ.

لَا يَضْرِبُ لَا يَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبُوْنَ، لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبْنَ، لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبُوْنَ، لَا تَضْرِبِيْنَ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبْنَ، لَا اَضْرِبُ لَا نَضْرِبُ.

لَا يُضْرَبُ لَا يُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبُوْنَ، لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبْنَ، لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبُوْنَ، لَا تُضْرَبِيْنَ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبْنَ، لَا اُضْرَبُ لَا نُضْرَبُ.

اِضْرِبْ اِضْرِبَا اِضْرِبُوْا، اِضْرِبِىْ اِضْرِبَا اِضْرِبْنَ.

لِيَضْرِبْ لِيَضْرِبَا لِيَضْرِبُوْا، لِتَضْرِبْ لِتَضْرِبَا لِيَضْرِبْنَ، لِاَضْرِبْ لِنَضْرِبْ.

لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبُوْا، لِتُضْرَبِىْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبْنَ، لِيُضْرَبْ لِيُضْرَبَا لِيُضْرَبُوْا، لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِيُضْرَبْنَ، لِاُضْرَبْ لِنُضْرَبْ.

لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبُوْا، لَا تَضْرِبِىْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبْنَ، لَا يَضْرِبْ لَا يَضْرِبَا لَا يَضْرِبُوْا، لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا يَضْرِبْنَ، لَا اَضْرِبْ لَا نَضْرِبْ.

لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبُوْا، لَا تُضْرَبِىْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبْنَ، لَا يُضْرَبْ لَا يُضْرَبَا لَا يُضْرَبُوْا، لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا يُضْرَبْنَ، لَا اُضْرَبْ لَا نُضْرَبْ.

مَضْرِبٌ مَضْرِبَانِ مَضَارِبُ.

مِضْرَابٌ مِضْرَابَانِ مَضَارِيْبُ.

اَضْرَبُ اَضْرَبَانِ اَضْرَبُوْنَ، ضُرْبٰى ضُرْبَيَانِ ضُرْبَيَاتٌ.

2) فَرَّ يَفِرُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعف‌نىڭ مىسالىدۇر.

اعلال: فَرَّ فَعَلَ‌گە باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى فَرَرَ ئىدى. بۇنىڭدا ئىككى ھەرىپ بىر جىنىستىن، ھەر ئىككىلىسى ھەرىكەتلىك. مۇنداق ھالەتتە، بىرىنچى ھەرىپنىڭ ھەرىكىتىنى ئېلىپ تاشلاش قائىدە. شۇڭا، ئالدىدىكى راءنىڭ ھەرىكىتىنى ئېلىپ تاشلىدۇق، فَرْرَ بولدى. بۇ يەردە اِدْغَام (كىرىشتۈرۈش) شەرتى ھازىر بولغاچ، بىرىنچى راءنى ئىككىنچى راءغا كىرىشتۈردۇق، فَرَّ بولدى. يَفِرُّ يَفْعِلُ‌غا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَفْرِرُ ئىدى. ئىككى ھەرىپ بىر جىنىستىن، ھەر ئىككىلىسى ھەرىكەتلىك ھەمدە ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى صحيح ھەرىپ ساكىنلىق. مۇنداق ھالەتتە، بىرىنچى ھەرىپنىڭ ھەرىكىتىنى ساكىنلىق صحيح ھەرىپكە يۆتكەپ بېرىش قائىدە. شۇڭا، بىرىنچى راءنىڭ ھەرىـ

ـكتىنى ئۇنىڭ ئالدىدىكى ھەرپكە يۆتكەپ بەردۇق. ئىدغامنىڭ شەرتى ھازىرلانغانلىقتىن، بىرىنچى راءنى ئىككىنچى راءغا كىرىشتۇردۇق، يَفِرُّ بولدى. قالغانلىرىنىڭ اعلالى شۇنىڭغا ئوخشاش.

فَرَّ ـــ فعل ماضى، يَفِرُّ ـــ فعل مضارع، فَرًّا ـــ مصدر، مەنىسى قاچماق، فَارٌّ ـــ اسم فاعل، مَفْرُوْرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَفِرَّ ـــ فعل جحد، لَا يَفِرُّ ـــ فعل نفى، فِرَّ ـــ لا مسىز امر، لِيَفِرَّ ـــ لاملىق امر، لَا تَفِرَّ ـــ فِعْل نَهْى، مَفَرٌّ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِفْرَارٌ ـــ اسم آلَة، اَفَرُّ ـــ اسم تفضيل.

فَرَّ فَرَّا فَرُّوْا، فَرَّتْ فَرَّتَا فَرَرْنَ، فَرَرْتَ فَرَرْتُمَا فَرَرْتُمْ، فَرَرْتِ فَرَرْتُمَا فَرَرْتُنَّ، فَرَرْتُ فَرَرْنَا.

فُرَّ فُرَّا فُرُّوْا، فُرَّتْ فُرَّتَا فُرِرْنَ، فُرِرْتَ فُرِرْتُمَا فُرِرْتُمْ، فُرِرْتِ فُرِرْتُمَا فُرِرْتُنَّ، فُرِرْتُ فُرِرْنَا.

يَفِرُّ يَفِرَّانِ يَفِرُّوْنَ، تَفِرُّ تَفِرَّانِ يَفْرِرْنَ، تَفِرُّ تَفِرَّانِ تَفِرُّوْنَ، تَفِرِّيْنَ تَفِرَّانِ تَفْرِرْنَ، اَفِرُّ نَفِرُّ.

يُفَرُّ يُفَرَّانِ يُفَرُّوْنَ، تُفَرُّ تُفَرَّانِ يُفْرَرْنَ، تُفَرُّ تُفَرَّانِ تُفَرُّوْنَ، تُفَرِّيْنَ تُفَرَّانِ تُفْرَرْنَ، اُفَرُّ نُفَرُّ.

فَارٌّ فَارَّانِ فَارُّوْنَ، فَارَّةٌ فَارَّتَانِ فَارَّاتٌ.

مَفْرُوْرٌ مَفْرُوْرَانِ مَفْرُوْرُوْنَ، مَفْرُوْرَةٌ مَفْرُوْرَتَانِ مَفْرُوْرَاتٌ.

لَمْ يَفِرَّ لَمْ يَفِرَّا لَمْ يَفِرُّوْا، لَمْ تَفِرَّ لَمْ تَفِرَّا لَمْ يَفْرِرْنَ، لَمْ تَفِرَّ لَمْ تَفِرَّا لَمْ تَفِرُّوْا، لَمْ تَفِرِّىْ لَمْ تَفِرَّا لَمْ تَفْرِرْنَ، لَمْ اَفِرَّ لَمْ نَفِرَّ.

لَمْ يُفَرَّ لَمْ يُفَرَّا لَمْ يُفَرُّوْا، لَمْ تُفَرَّ لَمْ تُفَرَّا لَمْ يُفْرَرْنَ، لَمْ تُفَرَّ لَمْ تُفَرَّا لَمْ تُفَرُّوْا، لَمْ تُفَرِّىْ لَمْ تُفَرَّا لَمْ تُفْرَرْنَ، لَمْ اُفَرَّ لَمْ نُفَرَّ.

لَا يَفِرُّ لَا يَفِرَّانِ لَا يَفِرُّوْنَ، لَا تَفِرُّ لَا تَفِرَّانِ لَا يَفْرِرْنَ، لَا تَفِرُّ لَا تَفِرَّانِ لَا تَفِرُّوْنَ، لَا تَفِرِّيْنَ لَا تَفِرَّانِ لَا تَفْرِرْنَ، لَا اَفِرُّ لَا نَفِرُّ.

لَا يُفَرُّ لَا يُفَرَّانِ لَا يُفَرُّوْنَ، لَا تُفَرُّ لَا تُفَرَّانِ لَا يُفْرَرْنَ، لَا تُفَرُّ لَا تُفَرَّانِ لَا تُفَرُّوْنَ، لَا تُفَرِّيْنَ لَا تُفَرَّانِ لَا تُفْرَرْنَ، لَا اُفَرُّ لَا نُفَرُّ.

فِرَّ فِرَّا فِرُّوْا، فِرِّىْ فِرَّا اِفْرِرْنَ.

لِيَفِرَّ لِيَفِرَّا لِيَفِرُّوْا، لِتَفِرَّ لِتَفِرَّا لِيَفْرِرْنَ، لِاَفِرَّ لِنَفِرَّ.

لِتُفَرَّ لِتُفَرَّا لِتُفَرُّوْا، لِتُفَرِّىْ لِتُفَرَّا لِتُفْرَرْنَ، لِيُفَرَّ لِيُفَرَّا لِيُفَرُّوْا، لِتُفَرَّ لِتُفَرَّا لِيُفْرَرْنَ، لِاُفَرَّ لِنُفَرَّ.

لَا تَفِرَّ لَا تَفِرَّا لَا تَفِرُّوْا، لَا تَفِرِّىْ لَا تَفِرَّا لَا تَفْرِرْنَ، لَا يَفِرَّ لَا يَفِرَّا لَا يَفِرُّوْا، لَا تَفِرَّ لَا تَفِرَّا لَا يَفْرِرْنَ، لَا اَفِرَّ لَا نَفِرَّ.

لَا تُفَرَّ لَا تُفَرَّا لَا تُفَرُّوْا، لَا تُفَرِّىْ لَا تُفَرَّا لَا تُفْرَرْنَ، لَا يُفَرَّ لَا يُفَرَّا لَا يُفَرُّوْا، لَا تُفَرَّ لَا تُفَرَّا لَا يُفْرَرْنَ، لَا اُفَرَّ لَا نُفَرَّ.

مَفَرٌّ مَفَرَّانِ مَفَارِرُ.

مِفْرَارٌ مِفْرَارَانِ مَفَارِيْرُ.

اَفَرُّ اَفَرَّانِ اَفَرُّوْنَ، فُرَّى فُرَّيَانِ فُرَّيَاتٌ.

3) وَثَبَ يَثِبُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مىسالىدۇر.

اعلال: وَثَبَ فَعَلَگە باراۋەر. يَثِبُ يَفْعِلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَوْثِبُ ئىدى. مضارَعة ھەرپى بىلەن ھەقىقي زىرلىك ھەرپ ئوتتۇرىسىدىكى واونى حَذْف (يوق) قىلىش قائىدە. شۇڭا، واونى حَذْف قىلدۇق، يَثِبُ بولدى.

وَثَبَ ـــ فعل ماضى، يَثِبُ ـــ فعل مضارع، وَثْبًا ۋە ثِبَةً ـــ مصدر، مەنىسى سەكرىمەك، وَاثِبٌ ـــ اسم فاعل، مَوْثُوْبٌ ـــ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

اسم مفعول، لَمْ يَثِبْ ـــــ فعل جحد (ئەسلىسى لَمْ يَوْثِبْ ئىدى. بۇنىڭ اعلال مۇ يۇقىرىدىكىگە ئوخشاش)، لَا يَثِبُ ـــــ فعل نفى (ئەسلىسى لَا يَوْثِبُ ئىدى)، ثِبْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَثِبْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَثِبْ ـــــ فعْل نَهْى، مَوْثِبٌ ـــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْثَابٌ ـــــ اسم آلَة، اَوْثَبُ ـــــ اسم تفضيل.

وَثَبَ وَثَبَا وَثَبُوْا، وَثَبَتْ وَثَبَتَا وَثَبْنَ، وَثَبْتَ وَثَبْتُمَا وَثَبْتُمْ، وَثَبْتِ وَثَبْتُمَا وَثَبْتُنَّ، وَثَبْتُ وَثَبْنَا.

وُثِبَ وُثِبَا وُثِبُوْا، وُثِبَتْ وُثِبَتَا وُثِبْنَ، وُثِبْتَ وُثِبْتُمَا وُثِبْتُمْ، وُثِبْتِ وُثِبْتُمَا وُثِبْتُنَّ، وُثِبْتُ وُثِبْنَا.

يَثِبُ يَثِبَانِ يَثِبُوْنَ، تَثِبُ تَثِبَانِ يَثِبْنَ، تَثِبُ تَثِبَانِ تَثِبُوْنَ، تَثِبِيْنَ تَثِبَانِ تَثِبْنَ، اَثِبُ نَثِبُ.

يُوْثَبُ يُوْثَبَانِ يُوْثَبُوْنَ، تُوْثَبُ تُوْثَبَانِ يُوْثَبْنَ، تُوْثَبُ تُوْثَبَانِ تُوْثَبُوْنَ، تُوْثَبِيْنَ تُوْثَبَانِ تُوْثَبْنَ، اُوْثَبُ نُوْثَبُ.

وَاثِبٌ وَاثِبَانِ وَاثِبُوْنَ، وَاثِبَةٌ وَاثِبَتَانِ وَاثِبَاتٌ.

مَوْثُوْبٌ مَوْثُوْبَانِ مَوْثُوْبُوْنَ، مَوْثُوْبَةٌ مَوْثُوْبَتَانِ مَوْثُوْبَاتٌ.

لَمْ يَثِبْ لَمْ يَثِبَا لَمْ يَثِبُوْا، لَمْ تَثِبْ لَمْ تَثِبَا لَمْ يَثِبْنَ، لَمْ تَثِبْ لَمْ تَثِبَا لَمْ تَثِبُوْا، لَمْ تَثِبِيْ لَمْ تَثِبَا لَمْ تَثِبْنَ، لَمْ اَثِبْ لَمْ نَثِبْ.

لَمْ يُوْثَبْ لَمْ يُوْثَبَا لَمْ يُوْثَبُوْا، لَمْ تُوْثَبْ لَمْ تُوْثَبَا لَمْ يُوْثَبْنَ، لَمْ تُوْثَبْ لَمْ تُوْثَبَا لَمْ تُوْثَبُوْا، لَمْ تُوْثَبِيْ لَمْ تُوْثَبَا لَمْ تُوْثَبْنَ، لَمْ اُوْثَبْ لَمْ نُوْثَبْ.

لَا يَثِبُ لَا يَثِبَانِ لَا يَثِبُوْنَ، لَا تَثِبُ لَا تَثِبَانِ لَا يَثِبْنَ، لَا تَثِبُ لَا تَثِبَانِ لَا تَثِبُوْنَ، لَا تَثِبِيْنَ لَا تَثِبَانِ لَا تَثِبْنَ، لَا اَثِبُ لَا نَثِبُ.

لَا يُوْثَبُ لَا يُوْثَبَانِ لَا يُوْثَبُوْنَ، لَا تُوْثَبُ لَا تُوْثَبَانِ لَا يُوْثَبْنَ، لَا تُوْثَبُ لَا تُوْثَبَانِ لَا تُوْثَبُوْنَ، لَا تُوْثَبِيْنَ لَا تُوْثَبَانِ لَا تُوْثَبْنَ، لَا اُوْثَبُ لَا نُوْثَبُ.

ثِبْ ثِبَا ثِبُوْا، ثِبِيْ ثِبَا ثِبْنَ.

لِيَثِبْ لِيَثِبَا لِيَثِبُوْا، لِتَثِبْ لِتَثِبَا لِيَثِبْنَ، لِاَثِبْ لِنَثِبْ.

لِتُوْثَبْ لِتُوْثَبَا لِتُوْثَبُوْا، لِتُوْثَبِيْ لِتُوْثَبَا لِتُوْثَبْنَ، لِيُوْثَبْ لِيُوْثَبَا لِيُوْثَبُوْا، لِتُوْثَبْ لِتُوْثَبَا لِيُوْثَبْنَ، لِاُوْثَبْ لِنُوْثَبْ.

لَا تَثِبْ لَا تَثِبَا لَا تَثِبُوْا، لَا تَثِبِيْ لَا تَثِبَا لَا تَثِبْنَ، لَا يَثِبْ لَا يَثِبَا لَا يَثِبُوْا، لَا تَثِبْ لَا تَثِبَا لَا يَثِبْنَ، لَا اَثِبْ لَا نَثِبْ.

لَا تُوْثَبْ لَا تُوْثَبَا لَا تُوْثَبُوْا، لَا تُوْثَبِيْ لَا تُوْثَبَا لَا تُوْثَبْنَ، لَا يُوْثَبْ لَا يُوْثَبَا لَا يُوْثَبُوْا، لَا تُوْثَبْ لَا تُوْثَبَا لَا يُوْثَبْنَ، لَا اُوْثَبْ لَا نُوْثَبْ.

مَوْثِبٌ مَوْثِبَانِ مَوَاثِبُ.

مِيْثَابٌ مِيْثَابَانِ مَوَاثِيْبُ.

اَوْثَبُ اَوْثَبَانِ اَوْثَبُوْنَ، وُثْبٰى وُثْبَيَانِ وُثْبَيَاتٌ.

4) يَسَرَ يَيْسِرُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال ياءىنىڭ مسالىدۇر:

يَسَرَ ـــــ فعل ماضى، يَيْسِرُ ـــــ فعل مضارع، يَسْرًا ۋە مَيْسِرَةً ـــــ مصدر، مەنىسى قىمار ئوينىماق، يَاسِرٌ ـــــ اسم فاعل، مَيْسُوْرٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَيْسِرْ ـــــ فعل جحد، لَا يَيْسِرُ ـــــ فعل نفى، اِيْسِرْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَيْسِرْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَيْسِرْ ـــــ فعْل نَهْى، مَيْسِرٌ ـــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْسَارٌ ـــــ اسم آلَة، اَيْسَرُ ـــــ اسم تفضيل.

يَسَرَ يَسَرَا يَسَرُوْا، يَسَرَتْ يَسَرَتَا يَسَرْنَ، يَسَرْتَ يَسَرْتُمَا يَسَرْتُمْ، يَسَرْتِ يَسَرْتُمَا يَسَرْتُنَّ، يَسَرْتُ يَسَرْنَا.

يُسِرَ يُسِرَا يُسِرُوْا، يُسِرَتْ يُسِرَتَا يُسِرْنَ، يُسِرْتَ يُسِرْتُمَا يُسِرْتُمْ، يُسِرْتِ يُسِرْتُمَا يُسِرْتُنَّ، يُسِرْتُ يُسِرْنَا.

يَيْسِرُ يَيْسِرَانِ يَيْسِرُوْنَ، تَيْسِرُ تَيْسِرَانِ يَيْسِرْنَ، تَيْسِرُ تَيْسِرَانِ تَيْسِرُوْنَ، تَيْسِرِيْنَ تَيْسِرَانِ تَيْسِرْنَ، اَيْسِرُ نَيْسِرُ.

يُوْسَرُ يُوْسَرَانِ يُوْسَرُوْنَ، تُوْسَرُ تُوْسَرَانِ يُوْسَرْنَ، تُوْسَرُ تُوْسَرَانِ تُوْسَرُوْنَ، تُوْسَرِيْنَ تُوْسَرَانِ تُوْسَرْنَ، اُوْسَرُ نُوْسَرُ.

يَاسِرٌ يَاسِرَانِ يَاسِرُوْنَ، يَاسِرَةٌ يَاسِرَتَانِ يَاسِرَاتٌ.

مَيْسُوْرٌ مَيْسُوْرَانِ مَيْسُوْرُوْنَ، مَيْسُوْرَةٌ مَيْسُوْرَتَانِ مَيْسُوْرَاتٌ.

لَمْ يَيْسِرْ لَمْ يَيْسِرَا لَمْ يَيْسِرُوْا، لَمْ تَيْسِرْ لَمْ تَيْسِرَا لَمْ يَيْسِرْنَ، لَمْ تَيْسِرْ لَمْ تَيْسِرَا لَمْ تَيْسِرُوْا، لَمْ تَيْسِرِىْ لَمْ تَيْسِرَا لَمْ تَيْسِرْنَ، لَمْ اَيْسِرْ لَمْ نَيْسِرْ.

لَمْ يُوْسَرْ لَمْ يُوْسَرَا لَمْ يُوْسَرُوْا، لَمْ تُوْسَرْ لَمْ تُوْسَرَا لَمْ يُوْسَرْنَ، لَمْ تُوْسَرْ لَمْ تُوْسَرَا لَمْ تُوْسَرُوْا، لَمْ تُوْسَرِىْ لَمْ تُوْسَرَا لَمْ تُوْسَرْنَ، لَمْ اُوْسَرْ لَمْ نُوْسَرْ.

لَا يَيْسِرُ لَا يَيْسِرَانِ لَا يَيْسِرُوْنَ، لَا تَيْسِرُ لَا تَيْسِرَانِ لَا يَيْسِرْنَ، لَا تَيْسِرُ لَا تَيْسِرَانِ لَا تَيْسِرُوْنَ، لَا تَيْسِرِيْنَ لَا تَيْسِرَانِ لَا تَيْسِرْنَ، لَا اَيْسِرُ لَا نَيْسِرُ.

لَا يُوْسَرُ لَا يُوْسَرَانِ لَا يُوْسَرُوْنَ، لَا تُوْسَرُ لَا تُوْسَرَانِ لَا يُوْسَرْنَ، لَا تُوْسَرُ لَا تُوْسَرَانِ لَا تُوْسَرُوْنَ، لَا تُوْسَرِيْنَ لَا تُوْسَرَانِ لَا تُوْسَرْنَ، لَا اُوْسَرُ لَا نُوْسَرُ.

اِيْسِرْ اِيْسِرَا اِيْسِرُوْا، اِيْسِرِىْ اِيْسِرَا اِيْسِرْنَ.

لِيَيْسِرْ لِيَيْسِرَا لِيَيْسِرُوْا، لِتَيْسِرْ لِتَيْسِرَا لِيَيْسِرْنَ، لِاَيْسِرْ لِنَيْسِرْ.

لِتُوْسَرْ لِتُوْسَرَا لِتُوْسَرُوْا، لِتُوْسَرِىْ لِتُوْسَرَا لِتُوْسَرْنَ، لِيُوْسَرْ لِيُوْسَرَا لِيُوْسَرُوْا، لِتُوْسَرْ لِتُوْسَرَا لِيُوْسَرْنَ، لِاُوْسَرْ لِنُوْسَرْ.

لَا تَيْسِرْ لَا تَيْسِرَا لَا تَيْسِرُوْا، لَا تَيْسِرِىْ لَا تَيْسِرَا لَا تَيْسِرْنَ، لَا يَيْسِرْ لَا يَيْسِرَا لَا يَيْسِرُوْا، لَا تَيْسِرْ لَا تَيْسِرَا لَا يَيْسِرْنَ، لَا اَيْسِرْ لَا نَيْسِرْ.

لَا تُوْسَرْ لَا تُوْسَرَا لَا تُوْسَرُوْا، لَا تُوْسَرِىْ لَا تُوْسَرَا لَا تُوْسَرْنَ، لَا يُوْسَرْ لَا يُوْسَرَا لَا يُوْسَرُوْا، لَا تُوْسَرْ لَا تُوْسَرَا لَا يُوْسَرْنَ، لَا اُوْسَرْ لَا نُوْسَرْ.

مَيْسِرٌ مَيْسِرَانِ مَيَاسِرُ.

مِيْسَارٌ مِيْسَارَانِ مَيَاسِيْرُ.

اَيْسَرُ اَيْسَرَانِ اَيْسَرُوْنَ، يُسْرٰى يُسْرَيَانِ يُسْرَيَاتٌ.

5) بَاعَ يَبِيْعُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءنىڭ مىسالىدۇر.

اعلال: بَاعَ فَعَلَگە باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى بَيَعَ ئىدى. ياءغا ھەرىكەت ئېغىر. ياءنىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زەبەرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زەبەرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن ياءنى اَلِفكە ئالماشتۇرۇش قائىدە. شۇڭا، ياءنى اَلِفكە ئالماشتۇردۇق، بَاعَ بولدى. يَبِيْعُ يَفْعِلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَبْيِعُ ئىدى. ياء ھەرىكەتلىك. ئۇنىڭ ئالدىدىكى صحيح ھەرپ ساكىنلىق. مۇنداق ھالەتتە، ساكىنلىق صحيح ھەرپتىن كېيىن كەلگەن ياءنىڭ ھەرىكىتىنى ئالدىدىكى ساكىنلىق صحيح ھەرپكە يۆتكەپ بېرىش قائىدە. شۇڭا، ياءنىڭ ھەرىكىتىنى ئالدىدىكى ھەرپكە يۆتكەپ بەردۇق، يَبِيْعُ بولدى.

بَاعَ ـــ فعل ماضى، يَبِيْعُ ـــ فعل مضارع، بَيْعًا ـــ مصدر، مەنىسى ساتماق، بَائِعٌ ـــ اسم فاعل، مَبِيْعٌ ـــ اسم مفعول (اعلالى يۇقىرىدىكىگە ئوخشاش). لَمْ يَبِعْ ـــ فعل جحد، لَا يَبِيْعُ ـــ فعل نفى، بِعْ ـــ لامسىز امر، لِيَبِعْ ـــ لاملىق امر، لَا تَبِعْ ـــ فِعْل نَهْى، مَبِيْعٌ[1] ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِبَاعٌ ـــ اسم آلَة، اَبْيَعُ ـــ اسم تفضيل.

---

[1] اسم مفعول مبيع بىلەن اسم زمان واسم مكان مبيعنى پەرق ئېتىشكە ھەر بىرىنىڭ اعلالى كۇپايە.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بَاعَ بَاعَا بَاعُوْا، بَاعَتْ بَاعَتَا بِعْنَ، بِعْتَ بِعْتُمَا بِعْتُمْ، بِعْتِ بِعْتُمَا بِعْتُنَّ، بِعْتُ بِعْنَا.

بِيْعَ بِيْعَا بِيْعُوْا، بِيْعَتْ بِيْعَتَا بِعْنَ، بِعْتَ بِعْتُمَا بِعْتُمْ، بِعْتِ بِعْتُمَا بِعْتُنَّ، بِعْتُ بِعْنَا①.

يَبِيْعُ يَبِيْعَانِ يَبِيْعُوْنَ، تَبِيْعُ تَبِيْعَانِ يَبِعْنَ، تَبِيْعُ تَبِيْعَانِ تَبِيْعُوْنَ، تَبِيْعِيْنَ تَبِيْعَانِ تَبِعْنَ، اَبِيْعُ نَبِيْعُ.

يُبَاعُ يُبَاعَانِ يُبَاعُوْنَ، تُبَاعُ تُبَاعَانِ يُبَعْنَ، تُبَاعُ تُبَاعَانِ تُبَاعُوْنَ، تُبَاعِيْنَ تُبَاعَانِ تُبَعْنَ، اُبَاعُ نُبَاعُ.

بَائِعٌ بَائِعَانِ بَائِعُوْنَ، بَائِعَةٌ بَائِعَتَانِ بَائِعَاتٌ.

مَبِيْعٌ مَبِيْعَانِ مَبِيْعُوْنَ، مَبِيْعَةٌ مَبِيْعَتَانِ مَبِيْعَاتٌ.

لَمْ يَبِعْ لَمْ يَبِيْعَا لَمْ يَبِيْعُوْا، لَمْ تَبِعْ لَمْ تَبِيْعَا لَمْ يَبِعْنَ، لَمْ تَبِعْ لَمْ تَبِيْعَا لَمْ تَبِيْعُوْا، لَمْ تَبِيْعِيْ لَمْ تَبِيْعَا لَمْ تَبِعْنَ، لَمْ اَبِعْ لَمْ نَبِعْ.

لَمْ يُبَعْ لَمْ يُبَاعَا لَمْ يُبَاعُوْا، لَمْ تُبَعْ لَمْ تُبَاعَا لَمْ يُبَعْنَ، لَمْ تُبَعْ لَمْ تُبَاعَا لَمْ تُبَاعُوْا، لَمْ تُبَاعِيْ لَمْ تُبَاعَا لَمْ تُبَعْنَ، لَمْ اُبَعْ لَمْ نُبَعْ.

لَا يَبِيْعُ لَا يَبِيْعَانِ لَا يَبِيْعُوْنَ، لَا تَبِيْعُ لَا تَبِيْعَانِ لَا يَبِعْنَ، لَا تَبِيْعُ لَا تَبِيْعَانِ لَا تَبِيْعُوْنَ، لَا تَبِيْعِيْنَ لَا تَبِيْعَانِ لَا تَبِعْنَ، لَا اَبِيْعُ لَا نَبِيْعُ.

لَا يُبَاعُ لَا يُبَاعَانِ لَا يُبَاعُوْنَ، لَا تُبَاعُ لَا تُبَاعَانِ لَا يُبَعْنَ، لَا تُبَاعُ لَا تُبَاعَانِ لَا تُبَاعُوْنَ، لَا تُبَاعِيْنَ لَا تُبَاعَانِ لَا تُبَعْنَ، لَا اُبَاعُ لَا نُبَاعُ.

بِعْ بِيْعَا بِيْعُوْا، بِيْعِيْ بِيْعَا بِعْنَ.

لِيَبِعْ لِيَبِيْعَا لِيَبِيْعُوْا، لِتَبِعْ لِتَبِيْعَا لِيَبِعْنَ، لِاَبِعْ لِنَبِعْ.

---

① مجهولىنى بِيْعَ ۋە بُوْعَ ـــ ئىككى خىل كەلتۈرۈش دۇرۇس.

لِتُبَعْ لِتُبَاعَا لِتُبَاعُوْا، لِتُبَاعِيْ لِتُبَاعَا لِتُبَعْنَ، لِيُبَعْ لِيُبَاعَا لِيُبَاعُوْا، لِتُبَعْ لِتُبَاعَا لِيُبَعْنَ، لِاُبَعْ لِنُبَعْ.

لَا تَبِعْ لَا تَبِيْعَا لَا تَبِيْعُوْا، لَا تَبِيْعِيْ لَا تَبِيْعَا لَا تَبِعْنَ، لَا يَبِعْ لَا يَبِيْعَا لَا يَبِيْعُوْا، لَا تَبِعْ لَا تَبِيْعَا لَا يَبِعْنَ، لَا اَبِعْ لَا نَبِعْ.

لَا تُبَعْ لَا تُبَاعَا لَا تُبَاعُوْا، لَا تُبَاعِيْ لَا تُبَاعَا لَا تُبَعْنَ، لَا يُبَعْ لَا يُبَاعَا لَا يُبَاعُوْا، لَا تُبَعْ لَا تُبَاعَا لَا يُبَعْنَ، لَا اُبَعْ لَا نُبَعْ.

مَبِيْعٌ مَبِيْعَانِ مَبَائِعُ.

مِبَاعٌ مِبَاعَانِ مَبَائِيْعُ.

اَبْيَعُ اَبْيَعَانِ اَبْيَعُوْنَ، بُوْعٰى بُوْعَيَانِ بُوْعَيَاتٌ①.

6) رَمٰى يَرْمِيْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصىنىڭ مىسالىدۇر.

اعلال: رَمٰى فَعَلَگە باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى رَمَيَ ئىدى. ياءغا ھەرىكەت ئېغىر. ياءنىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زەبەرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زەبەرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن ياءنى اَلِفكە ئالماشتۇرۇش قائىدە. شۇڭا، ياءنى اَلِفكە ئالماشتۇردۇق، رَمٰى بولدى. يَرْمِيْ يَفْعِلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَرْمِيُ ئىدى. ياءغا ھەرىكەت ئېغىر. ياءنىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زىرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زىرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن ياءنىڭ ھەرىكىتىنى حذف قىلىش قائىدە. شۇڭا، ياءنىڭ ھەرىكىتىنى ئېلىپ تاشلىدۇق، يَرْمِيْ بولدى. قالغانلىرىنىڭ اعلالى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش.

---

① ھەرقانداق اجوف صيغةلارىنىڭ اسم تفضيلىنى اعلال قىلىشقا بولمايدۇ.

رَمٰى ـــــ فعل ماضى، يَرْمِىْ ـــــ فعل مضارع، رَمْيًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئوق ئاتماق، رَامٍ ـــــ اسم فاعل، مَرْمِىٌّ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَرْمِ ـــــ فعل جحد، لَا يَرْمِىْ ـــــ فعل نفى، اِرْمِ ـــــ لامسىز امر، لِيَرْمِ ـــــ لاملىق امر، لَا تَرْمِ ـــــ فِعْل نَهْى، مَرْمًى ـــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِرْمَاةٌ① ـــــ اسم آلَة، اَرْمٰى ـــــ اسم تفضيل.

رَمٰى رَمَيَا رَمَوْا، رَمَتْ رَمَتَا رَمَيْنَ، رَمَيْتَ رَمَيْتُمَا رَمَيْتُمْ، رَمَيْتِ رَمَيْتُمَا رَمَيْتُنَّ، رَمَيْتُ رَمَيْنَا.

رُمِىَ رُمِيَا رُمُوْا، رُمِيَتْ رُمِيَتَا رُمِيْنَ، رُمِيْتَ رُمِيْتُمَا رُمِيْتُمْ، رُمِيْتِ رُمِيْتُمَا رُمِيْتُنَّ، رُمِيْتُ رُمِيْنَا.

يَرْمِىْ يَرْمِيَان يَرْمُوْنَ، تَرْمِىْ تَرْمِيَانِ يَرْمِيْنَ، تَرْمِىْ تَرْمِيَانِ تَرْمُوْنَ، تَرْمِيْنَ تَرْمِيَان تَرْمِيْنَ، اَرْمِىْ نَرْمِىْ.

يُرْمٰى يُرْمَيَان يُرْمَوْنَ، تُرْمٰى تُرْمَيَانِ يُرْمَيْنَ، تُرْمٰى تُرْمَيَانِ تُرْمَوْنَ، تُرْمَيْنَ تُرْمَيَانِ تُرْمَيْنَ، اُرْمٰى نُرْمٰى.

رَامٍ رَامِيَانِ رَامُوْنَ، رَامِيَةٌ رَامِيَتَان رَامِيَاتٌ.

مَرْمِىٌّ مَرْمِيَّان مَرْمِيُّوْنَ، مَرْمِيَّةٌ مَرْمِيَّتَان مَرْمِيَّاتٌ.

لَمْ يَرْمِ لَمْ يَرْمِيَا لَمْ يَرْمُوْا، لَمْ تَرْمِ لَمْ تَرْمِيَا لَمْ يَرْمِيْنَ،لَمْ تَرْمِ لَمْ تَرْمِيَا لَمْ تَرْمُوْا، لَمْ تَرْمِىْ لَمْ تَرْمِيَا لَمْ تَرْمِيْنَ، لَمْ اَرْمِ لَمْ نَرْمِ.

لَمْ يُرْمَ لَمْ يُرْمَيَا لَمْ يُرْمَوْا، لَمْ تُرْمَ لَمْ تُرْمَيَا لَمْ يُرْمَيْنَ،لَمْ تُرْمَ لَمْ تُرْمَيَا لَمْ تُرْمَوْا، لَمْ تُرْمَىْ لَمْ تُرْمَيَا لَمْ تُرْمَيْنَ، لَمْ اُرْمَ لَمْ نُرْمَ.

لَا يَرْمِىْ لَا يَرْمِيَان لَا يَرْمُوْنَ، لَا تَرْمِىْ لَا تَرْمِيَان لَا يَرْمِيْنَ، لَا تَرْمِىْ لَا تَرْمِيَانِ لَا تَرْمُوْنَ، لَا تَرْمِيْنَ لَا تَرْمِيَانِ لَا تَرْمِيْنَ، لَا اَرْمِىْ لَا نَرْمِىْ.

① بۇنى «مِرْمَاةٌ» ۋە «مِرْمًى» دەپ ئىككى خىل كەلتۈرۈش دۇرۇس.

لَا يُرْمٰى لَا يُرْمَيَان لَا يُرْمَوْنَ، لَا تُرْمٰى لَا تُرْمَيَان لَا يُرْمَيْنَ، لَا تُرْمٰى لَا تُرْمَيَانِ لَا تُرْمَوْنَ، لَا تُرْمَيْنَ لَا تُرْمَيَانِ لَا تُرْمَيْنَ، لَا اُرْمٰى لَا نُرْمٰى.

اِرْمِ اِرْمِيَا اِرْمُوْا، اِرْمِىْ اِرْمِيَا اِرْمِيْنَ.

لِيَرْمِ لِيَرْمِيَا لِيَرْمُوْا، لِتَرْمِ لِتَرْمِيَا لِيَرْمِيْنَ، لِاَرْمِ لِنَرْمِ.

لِتُرْمَ لِتُرْمَيَا لِتُرْمَوْا، لِتُرْمَىْ لِتُرْمَيَا لِتُرْمَيْنَ، لِيُرْمَ لِيُرْمَيَا لِيُرْمَوْا، لِتُرْمَ لِتُرْمَيَا لِيُرْمَيْنَ، لِاُرْمَ لِنُرْمَ.

لَا تَرْمِ لَا تَرْمِيَا لَا تَرْمُوْا، لَا تَرْمِىْ لَا تَرْمِيَا لَا تَرْمِيْنَ، لَا يَرْمِ لَا يَرْمِيَا لَا يَرْمُوْا، لَا تَرْمِ لَا تَرْمِيَا لَا يَرْمِيْنَ، لَا اَرْمِ لَا نَرْمِ.

لَا تُرْمَ لَا تُرْمَيَا لَا تُرْمَوْا، لَا تُرْمَىْ لَا تُرْمَيَا لَا تُرْمَيْنَ، لَا يُرْمَ لَا يُرْمَيَا لَا يُرْمَوْا، لَا تُرْمَ لَا تُرْمَيَا لَا يُرْمَيْنَ، لَا اُرْمَ لَا نُرْمَ.

مَرْمًى مَرْمَيَانِ مَرَامٍ.

مِرْمَاةٌ مِرْمَاتَان مَرَامٍ.

اَرْمٰى اَرْمَيَانِ اَرْمَوْنَ، رُمْى رُمَيَانِ رُمَيَاتٌ.

7) رَوٰى يَرْوِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ لفيف‌نىڭ مىساللىرى①.

رَوٰى ـــــ فعل ماضى، يَرْوِىْ ـــــ فعل مضارع، رَوْيًا ۋە رِوَايَةً ـــــ مصدر، مەنىسى رىۋايەت قىلماق، بىراۋنىڭ سۆزىنى نەقىل كەلتۈرمەك، رَاوٍ ـــــ اسم فاعل، مَرْوِىٌّ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَرْوِ ـــــ فعل جحد، لَا يَرْوِىْ ـــــ فعل نفى، اِرْوِ ـــــ لامسىز امر، لِيَرْوِ ـــــ لاملىق امر، لَا تَرْوِ ـــــ فِعْل نَهْى، مَرْوًى ـــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِرْوَاةٌ ـــــ اسم آلَة، اَرْوٰى ـــــ اسم تفضيل.

① بۇنىڭ اِعلالى «رَمٰى يَرْمِىْ»نىڭ اعلالغا ئوخشاش.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

رَوٰى رَوَيَا رَوَوْا، رَوَتْ رَوَتَا رَوَيْنَ، رَوَيْتَ رَوَيْتُمَا رَوَيْتُمْ، رَوَيْتِ رَوَيْتُمَا رَوَيْتُنَّ، رَوَيْتُ رَوَيْنَا.

رُوِىَ رُوِيَا رُوُوْا، رُوِيَتْ رُوِيَتَا رُوِيْنَ، رُوِيْتَ رُوِيْتُمَا رُوِيْتُمْ، رُوِيْتِ رُوِيْتُمَا رُوِيْتُنَّ، رُوِيْتُ رُوِيْنَا.

يَرْوِىْ يَرْوِيَانِ يَرْوُوْنَ، تَرْوِىْ تَرْوِيَانِ يَرْوِيْنَ، تَرْوِىْ تَرْوِيَانِ تَرْوُوْنَ، تَرْوِيْنَ تَرْوِيَانِ تَرْوِيْنَ، اَرْوِىْ نَرْوِىْ.

يُرْوٰى يُرْوَيَانِ يُرْوَوْنَ، تُرْوٰى تُرْوَيَانِ يُرْوَيْنَ، تُرْوٰى تُرْوَيَانِ تُرْوَوْنَ، تُرْوَيْنَ تُرْوَيَانِ تُرْوَيْنَ، اُرْوٰى نُرْوٰى.

رَاوٍ رَاوِيَانِ رَاوُوْنَ، رَاوِيَةٌ رَاوِيَتَانِ رَاوِيَاتٌ.

مَرْوِىٌّ مَرْوِيَّانِ مَرْوِيُّوْنَ، مَرْوِيَّةٌ مَرْوِيَّتَانِ مَرْوِيَّاتٌ.

لَمْ يَرْوِ لَمْ يَرْوِيَا لَمْ يَرْوُوْا، لَمْ تَرْوِ لَمْ تَرْوِيَا لَمْ يَرْوِيْنَ، لَمْ تَرْوِ لَمْ تَرْوِيَا لَمْ تَرْوُوْا، لَمْ تَرْوِىْ لَمْ تَرْوِيَا لَمْ تَرْوِيْنَ، لَمْ اَرْوِ لَمْ نَرْوِ.

لَمْ يُرْوَ لَمْ يُرْوَيَا لَمْ يُرْوَوْا، لَمْ تُرْوَ لَمْ تُرْوَيَا لَمْ يُرْوَيْنَ، لَمْ تُرْوَ لَمْ تُرْوَيَا لَمْ تُرْوَوْا، لَمْ تُرْوَىْ لَمْ تُرْوَيَا لَمْ تُرْوَيْنَ، لَمْ اُرْوَ لَمْ نُرْوَ.

لَا يَرْوِىْ لَا يَرْوِيَانِ لَا يَرْوُوْنَ، لَا تَرْوِىْ لَا تَرْوِيَانِ لَا يَرْوِيْنَ، لَا تَرْوِىْ لَا تَرْوِيَانِ لَا تَرْوُوْنَ، لَا تَرْوِيْنَ لَا تَرْوِيَانِ لَا تَرْوِيْنَ، لَا اَرْوِىْ لَا نَرْوِىْ.

لَا يُرْوٰى لَا يُرْوَيَانِ لَا يُرْوَوْنَ، لَا تُرْوٰى لَا تُرْوَيَانِ لَا يُرْوَيْنَ، لَا تُرْوٰى لَا تُرْوَيَانِ لَا تُرْوَوْنَ، لَا تُرْوَيْنَ لَا تُرْوَيَانِ لَا تُرْوَيْنَ، لَا اُرْوٰى لَا نُرْوٰى.

اِرْوِ اِرْوِيَا اِرْوُوْا، اِرْوِىْ اِرْوِيَا اِرْوِيْنَ.

لِيَرْوِ لِيَرْوِيَا لِيَرْوُوْا، لِتَرْوِ لِتَرْوِيَا لِيَرْوِيْنَ، لِاَرْوِ لِنَرْوِ.

لِتُرْوَ لِتُرْوَيَا لِتُرْوَوْا، لِتُرْوَىْ لِتُرْوَيَا لِتُرْوَيْنَ، لِيُرْوَ لِيُرْوَيَا لِيُرْوَوْا، لِتُرْوَ لِتُرْوَيَا لِيُرْوَيْنَ، لِاُرْوَ لِنُرْوَ.

لَا تَرْوِ لَا تَرْوِيَا لَا تَرْوُوْا، لَا تَرْوِىْ لَا تَرْوِيَا لَا تَرْوِيْنَ، لَا يَرْوِ لَا يَرْوِيَا لَا يَرْوُوْا، لَا تَرْوِ لَا تَرْوِيَا لَا يَرْوِيْنَ، لَا اَرْوِ لَا نَرْوِ.

لَا تُرْوَ لَا تُرْوَيَا لَا تُرْوَوْا، لَا تُرْوَىْ لَا تُرْوَيَا لَا تُرْوَيْنَ، لَا يُرْوَ لَا يُرْوَيَا لَا يُرْوَوْا، لَا تُرْوَ لَا تُرْوَيَا لَا يُرْوَيْنَ، لَا اُرْوَ لَا نُرْوَ.

مَرْوًى مَرْوَيَانِ مَرَاوٍ.

مِرْوَاةٌ مِرْوَاتَانِ مَرَاوٍ.

اَرْوٰى اَرْوَيَانِ اَرْوَوْنَ، رُوْى رُوَيَانِ رُوَيَاتٌ.

8) وَحٰى يَحِىْ ـــ شۇ بابنىڭ مىتوىنىڭ مىسالىدۇر.

اعلال: وَحٰى فعلگە باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى وَحَيَ ئىدى. ياءغا ھەرىكەت ئېغىر. ياءنىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زەبەرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زەبەرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن ياءنى اَلِفكە ئالماشتۇرۇش قائىدە. شۇڭا، ياءنى اَلِفكە ئالماشتۇردۇق. وَحٰى بولدى. يَحِىْ يَفْعِلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَوْحِىُ ئىدى. مضارَعة ھەرپى بىلەن ھەقىقىي زىرلىك ھەرپ ئوتتۇرىسىدىكى واونى حَذْف قىلىش قائىدە. شۇڭا، واونى يوق قىلدۇق، يَحِىُ بولدى. ياءغا ھەرىكەت ئېغىر. ياءنىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زىرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زىرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن ياءنىڭ ھەرىكىتىنى ئېلىپ تاشلاش قائىدە. شۇڭا، ياءنىڭ ھەرىكىتىنى ئېلىپ تاشلىدۇق، يَحِىْ بولدى.

وَحٰى ـــ فعل ماضى، يَحِىْ ـــ فعل مضارع، وَحْيًا ـــ مصدر، مەنىسى يوشۇرۇن بىلدۈرمەك، ۋەھىي كەلمەك، وَاحٍ ـــ اسم

فاعل، مَوْحِيٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَحِ ـــ فعل جحد، لَا يَحِيْ ـــ فعل نفى، حِ ـــ لامسىز امر، لِيَحِ ـــ لاملىق امر، لَا تَحِ ـــ فعْل نَهْى، مَوْحًى ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْحَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَوْحٰى ـــ اسم تفضيل.

وَحٰى وَحَيَا وَحَوْا، وَحَتْ وَحَتَا وَحَيْنَ، وَحَيْتَ وَحَيْتُمَا وَحَيْتُمْ، وَحَيْتِ وَحَيْتُمَا وَحَيْتُنَّ، وَحَيْتُ وَحَيْنَا.

وُحِيَ وُحِيَا وُحُوْا، وُحِيَتْ وُحِيَتَا وُحِيْنَ، وُحِيْتَ وُحِيْتُمَا وُحِيْتُمْ، وُحِيْتِ وُحِيْتُمَا وُحِيْتُنَّ، وُحِيْتُ وُحِيْنَا.

يَحِيْ يَحِيَانِ يَحُوْنَ، تَحِيْ تَحِيَانِ يَحِيْنَ، تَحِيْ تَحِيَانِ تَحُوْنَ، تَحِيْنَ تَحِيَانِ تَحِيْنَ، اَحِيْ نَحِيْ.

يُوْحٰى يُوْحَيَانِ يُوْحَوْنَ، تُوْحٰى تُوْحَيَانِ يُوْحَيْنَ، تُوْحٰى تُوْحَيَانِ تُوْحَوْنَ، تُوْحَيْنَ تُوْحَيَانِ تُوْحَيْنَ، اُوْحٰى نُوْحٰى.

وَاحٍ وَاحِيَانِ وَاحُوْنَ، وَاحِيَةٌ وَاحِيَتَانِ وَاحِيَاتٌ.

مَوْحِيٌّ مَوْحِيَّانِ مَوْحِيُّوْنَ، مَوْحِيَّةٌ مَوْحِيَّتَانِ مَوْحِيَّاتٌ.

لَمْ يَحِ لَمْ يَحِيَا لَمْ يَحُوْا، لَمْ تَحِ لَمْ تَحِيَا لَمْ يَحِيْنَ، لَمْ تَحِ لَمْ تَحِيَا لَمْ تَحُوْا، لَمْ تَحِيْ لَمْ تَحِيَا لَمْ تَحِيْنَ، لَمْ اَحِ لَمْ نَحِ.

لَمْ يُوْحَ لَمْ يُوْحَيَا لَمْ يُوْحَوْا، لَمْ تُوْحَ لَمْ تُوْحَيَا لَمْ يُوْحَيْنَ، لَمْ تُوْحَ لَمْ تُوْحَيَا لَمْ تُوْحَوْا، لَمْ تُوْحَيْ لَمْ تُوْحَيَا لَمْ تُوْحَيْنَ، لَمْ اُوْحَ لَمْ نُوْحَ.

لَا يَحِيْ لَا يَحِيَانِ لَا يَحُوْنَ، لَا تَحِيْ لَا تَحِيَانِ لَا يَحِيْنَ، لَا تَحِيْ لَا تَحِيَانِ لَا تَحُوْنَ، لَا تَحِيْنَ لَا تَحِيَانِ لَا تَحِيْنَ، لَا اَحِيْ لَا نَحِيْ.

لَا يُوْحٰى لَا يُوْحَيَانِ لَا يُوْحَوْنَ، لَا تُوْحٰى لَا تُوْحَيَانِ لَا يُوْحَيْنَ، لَا تُوْحٰى لَا تُوْحَيَانِ لَا تُوْحَوْنَ، لَا تُوْحَيْنَ لَا تُوْحَيَانِ لَا تُوْحَيْنَ، لَا اُوْحٰى لَا نُوْحٰى.

حِ حِيَا حُوْا، حِيْ حِيَا حِيْنَ.

لِيَحِ لِيَحِيَا لِيَحُوْا، لِتَحِ لِتَحِيَا لِيَحِيْنَ، لِاَحِ لِنَحِ.

لِتُوْحَ لِتُوْحَيَا لِتُوْحَوْا، لِتُوْحَيْ لِتُوْحَيَا لِتُوْحَيْنَ، لِيُوْحَ لِيُوْحَيَا لِيُوْحَوْا، لِتُوْحَ لِتُوْحَيَا لِيُوْحَيْنَ، لِاُوْحَ لِنُوْحَ.

لَا تَحِ لَا تَحِيَا لَا تَحُوْا، لَا تَحِيْ لَا تَحِيَا لَا تَحِيْنَ، لَا يَحِ لَا يَحِيَا لَا يَحُوْا، لَا تَحِ لَا تَحِيَا لَا يَحِيْنَ، لَا اَحِ لَا نَحِ.

لَا تُوْحَ لَا تُوْحَيَا لَا تُوْحَوْا، لَا تُوْحَيْ لَا تُوْحَيَا لَا تُوْحَيْنَ، لَا يُوْحَ لَا يُوْحَيَا لَا يُوْحَوْا، لَا تُوْحَ لَا تُوْحَيَا لَا يُوْحَيْنَ، لَا اُوْحَ لَا نُوْحَ.

مَوْحًى مَوْحَيَانِ مَوَاحٍ.

مِيْحَاةٌ مِيْحَاتَانِ مَوَاحٍ.

اَوْحٰى اَوْحَيَانِ اَوْحَوْنَ، وُحْيٰ وُحْيَانِ وُحْيَاتٌ.

ئىككىنچى باب فَعَلَ يَفْعُلُ

بۇ بابنىڭ ماضىسىنىڭ عينى زەبەر، مضارعسىنىڭ عينى پىش.

1) نَصَرَ يَنْصُرُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

نَصَرَ ـــ فعل ماضى، يَنْصُرُ ـــ فعل مضارع، نَصْرًا ۋە نُصْرَةً ـــ مصدر، مەنىسى ياردەم بەرمەك، نَاصِرٌ ـــ اسم فاعل، مَنْصُوْرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْصُرْ ـــ فعل جحد، لَا يَنْصُرُ ـــ فعل نفى، اُنْصُرْ ـــ لامسىز امر، لِيَنْصُرْ ـــ لاملىق امر، لَا تَنْصُرْ ـــ فعْل نَهْى، مَنْصَرٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِنْصَارٌ ـــ اسم آلَة، اَنْصَرُ ـــ اسم تفضيل.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

نَصَرَ نَصَرَا نَصَرُوْا، نَصَرَتْ نَصَرَتَا نَصَرْنَ، نَصَرْتَ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُمْ، نَصَرْتِ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُنَّ، نَصَرْتُ نَصَرْنَا.

نُصِرَ نُصِرَا نُصِرُوْا، نُصِرَتْ نُصِرَتَا نُصِرْنَ، نُصِرْتَ نُصِرْتُمَا نُصِرْتُمْ، نُصِرْتِ نُصِرْتُمَا نُصِرْتُنَّ، نُصِرْتُ نُصِرْنَا.

يَنْصُرُ يَنْصُرَانِ يَنْصُرُوْنَ، تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ يَنْصُرْنَ، تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ تَنْصُرُوْنَ، تَنْصُرِيْنَ تَنْصُرَانِ تَنْصُرْنَ، اَنْصُرُ نَنْصُرُ.

يُنْصَرُ يُنْصَرَانِ يُنْصَرُوْنَ، تُنْصَرُ تُنْصَرَانِ يُنْصَرْنَ، تُنْصَرُ تُنْصَرَانِ تُنْصَرُوْنَ، تُنْصَرِيْنَ تُنْصَرَانِ تُنْصَرْنَ، اُنْصَرُ نُنْصَرُ.

نَاصِرٌ نَاصِرَانِ نَاصِرُوْنَ، نَاصِرَةٌ نَاصِرَتَانِ نَاصِرَاتٌ.

مَنْصُوْرٌ مَنْصُوْرَانِ مَنْصُوْرُوْنَ، مَنْصُوْرَةٌ مَنْصُوْرَتَانِ مَنْصُوْرَاتٌ.

لَمْ يَنْصُرْ لَمْ يَنْصُرَا لَمْ يَنْصُرُوْا، لَمْ تَنْصُرْ لَمْ تَنْصُرَا لَمْ يَنْصُرْنَ، لَمْ تَنْصُرْ لَمْ تَنْصُرَا لَمْ تَنْصُرُوْا، لَمْ تَنْصُرِىْ لَمْ تَنْصُرَا لَمْ تَنْصُرْنَ، لَمْ اَنْصُرْ لَمْ نَنْصُرْ.

لَمْ يُنْصَرْ لَمْ يُنْصَرَا لَمْ يُنْصَرُوْا، لَمْ تُنْصَرْ لَمْ تُنْصَرَا لَمْ يُنْصَرْنَ، لَمْ تُنْصَرْ لَمْ تُنْصَرَا لَمْ تُنْصَرُوْا، لَمْ تُنْصَرِىْ لَمْ تُنْصَرَا لَمْ تُنْصَرْنَ، لَمْ اُنْصَرْ لَمْ نُنْصَرْ.

لَا يَنْصُرُ لَا يَنْصُرَانِ لَا يَنْصُرُوْنَ، لَا تَنْصُرُ لَا تَنْصُرَانِ لَا يَنْصُرْنَ، لَا تَنْصُرُ لَا تَنْصُرَانِ لَا تَنْصُرُوْنَ، لَا تَنْصُرِيْنَ لَا تَنْصُرَانِ لَا تَنْصُرْنَ، لَا اَنْصُرُ لَا نَنْصُرُ.

لَا يُنْصَرُ لَا يُنْصَرَانِ لَا يُنْصَرُوْنَ، لَا تُنْصَرُ لَا تُنْصَرَانِ لَا يُنْصَرْنَ، لَا تُنْصَرُ لَا تُنْصَرَانِ لَا تُنْصَرُوْنَ، لَا تُنْصَرِيْنَ لَا تُنْصَرَانِ لَا تُنْصَرْنَ. لَا اُنْصَرُ لَا نُنْصَرُ.

اُنْصُرْ اُنْصُرَا اُنْصُرُوْا، اُنْصُرِىْ اُنْصُرَا اُنْصُرْنَ.

لِيَنْصُرْ لِيَنْصُرَا لِيَنْصُرُوْ، لِتَنْصُرْ لِتَنْصُرَا لِيَنْصُرْنَ، لِاَنْصُرْ لِنَنْصُرْ.

لِتُنْصَرْ لِتُنْصَرَا لِتُنْصَرُوْا، لِتُنْصَرِىْ لِتُنْصَرَا لِتُنْصَرْنَ، لِيُنْصَرْ لِيُنْصَرَا لِيُنْصَرُوْا، لِتُنْصَرْ لِتُنْصَرَا لِيُنْصَرْنَ، لِاُنْصَرْ لِنُنْصَرْ.

لَا تَنْصُرْ لَا تَنْصُرَا لَا تَنْصُرُوْا، لَا تَنْصُرِىْ لَا تَنْصُرَا لَا تَنْصُرْنَ، لَا يَنْصُرْ لَا يَنْصُرَا لَا يَنْصُرُوْا، لَا تَنْصُرْ لَا تَنْصُرَا لَا يَنْصُرْنَ، لَا اَنْصُرْ لَا نَنْصُرْ.

لَا تُنْصَرْ لَا تُنْصَرَا لَا تُنْصَرُوْا، لَا تُنْصَرِىْ لَا تُنْصَرَا لَا تُنْصَرْنَ، لَا يُنْصَرْ لَا يُنْصَرَا لَا يُنْصَرُوْا، لَا تُنْصَرْ لَا تُنْصَرَا لَا يُنْصَرْنَ، لَا اُنْصَرْ لَا نُنْصَرْ.

مَنْصَرٌ مَنْصَرَانِ مَنَاصِرُ.

مِنْصَارٌ مِنْصَارَانِ مَنَاصِيْرُ.

اَنْصَرُ اَنْصَرَانِ اَنْصَرُوْنَ، نُصْرٰى نُصْرَيَانِ نُصْرَيَاتٌ.

2) رَدَّ يَرُدُّ ــــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىساللىرى.

رَدَّ ــــ فعل ماضى، يَرُدُّ ــــ فعل مضارع، رَدًّا ــــ مصدر، مەنىسى رەت قىلماق، رَادٌّ ــــ اسم فاعل، مَرْدُوْدٌ ــــ اسم مفعول، لَمْ يَرُدَّ ــــ فعل جحد، لَا يَرُدُّ ــــ فعل نفى، رُدَّ ــــ لازىمسىز امر، لِيَرُدَّ ــــ لازىملىق امر، لَا تَرُدَّ ــــ فِعْل نَهْى، مَرَدٌّ ــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِرْدَادٌ ــــ اسم آلَة، اَرَدُّ ــــ اسم تفضيل.

رَدَّ رَدَّا رَدُّوْا، رَدَّتْ رَدَّتَا رَدَدْنَ، رَدَدْتَ رَدَدْتُمَا رَدَدْتُمْ، رَدَدْتِ رَدَدْتُمَا رَدَدْتُنَّ، رَدَدْتُ رَدَدْنَا.

رُدَّ رُدَّا رُدُّوْا، رُدَّتْ رُدَّتَا رُدِدْنَ، رُدِدْتَ رُدِدْتُمَا رُدِدْتُمْ، رُدِدْتِ رُدِدْتُمَا رُدِدْتُنَّ، رُدِدْتُ رُدِدْنَا.

يَرُدُّ يَرُدَّانِ يَرُدُّوْنَ، تَرُدُّ تَرُدَّانِ يَرْدُدْنَ، تَرُدُّ تَرُدَّانِ تَرُدُّوْنَ، تَرُدِّيْنَ تَرُدَّانِ تَرْدُدْنَ، اَرُدُّ نَرُدُّ.

يُرَدُّ يُرَدَّانِ يُرَدُّوْنَ، تُرَدُّ تُرَدَّانِ يُرْدَدْنَ، تُرَدُّ تُرَدَّانِ تُرَدُّوْنَ، تُرَدِّيْنَ تُرَدَّانِ تُرْدَدْنَ، اُرَدُّ نُرَدُّ.

رَادٌّ رَادَّانِ رَادُّوْنَ، رَادَّةٌ رَادَّتَانِ رَادَّاتٌ.

مَرْدُوْدٌ مَرْدُوْدَانِ مَرْدُوْدُوْنَ، مَرْدُوْدَةٌ مَرْدُوْدَتَانِ مَرْدُوْدَاتٌ.

لَمْ يَرُدَّ لَمْ يَرُدَّا لَمْ يَرُدُّوْا، لَمْ تَرُدَّ لَمْ تَرُدَّا لَمْ يَرْدُدْنَ، لَمْ تَرُدَّ لَمْ تَرُدَّا لَمْ تَرُدُّوْا، لَمْ تَرُدِّىْ لَمْ تَرُدَّا لَمْ تَرْدُدْنَ، لَمْ اَرُدَّ لَمْ نَرُدَّ.

لَمْ يُرَدَّ لَمْ يُرَدَّا لَمْ يُرَدُّوْا، لَمْ تُرَدَّ لَمْ تُرَدَّا لَمْ يُرْدَدْنَ، لَمْ تُرَدَّ لَمْ تُرَدَّا لَمْ تُرَدُّوْا، لَمْ تُرَدِّىْ لَمْ تُرَدَّا لَمْ تُرْدَدْنَ، لَمْ اُرَدَّ لَمْ نُرَدَّ.

لَا يَرُدُّ لَا يَرُدَّانِ لَا يَرُدُّوْنَ، لَا تَرُدُّ لَا تَرُدَّانِ لَا يَرْدُدْنَ، لَا تَرُدُّ لَا تَرُدَّانِ لَا تَرُدُّوْنَ، لَا تَرُدِّيْنَ لَا تَرُدَّانِ لَا تَرْدُدْنَ، لَا اَرُدُّ لَا نَرُدُّ.

لَا يُرَدُّ لَا يُرَدَّانِ لَا يُرَدُّوْنَ، لَا تُرَدُّ لَا تُرَدَّانِ لَا يُرْدَدْنَ، لَا تُرَدُّ لَا تُرَدَّانِ لَا تُرَدُّوْنَ، لَا تُرَدِّيْنَ لَا تُرَدَّانِ لَا تُرْدَدْنَ، لَا اُرَدُّ لَا نُرَدُّ.

رُدَّ رُدَّا رُدُّوْا، رُدِّىْ رُدَّا اُرْدُدْنَ.

لِيَرُدَّ لِيَرُدَّا لِيَرُدُّوْا، لِتَرُدَّ لِتَرُدَّا لِيَرْدُدْنَ، لِاَرُدَّ لِنَرُدَّ.

لِتُرَدَّ لِتُرَدَّا لِتُرَدُّوْا، لِتُرَدِّىْ لِتُرَدَّا لِتُرْدَدْنَ، لِيُرَدَّ لِيُرَدَّا لِيُرَدُّوْا، لِتُرَدَّ لِتُرَدَّا لِيُرْدَدْنَ، لِاُرَدَّ لِنُرَدَّ.

لَا تَرُدَّ لَا تَرُدَّا لَا تَرُدُّوْا، لَا تَرُدِّىْ لَا تَرُدَّا لَا تَرْدُدْنَ، لَا يَرُدَّ لَا يَرُدَّا لَا يَرُدُّوْا، لَا تَرُدَّ لَا تَرُدَّا لَا يَرْدُدْنَ، لَا اَرُدَّ لَا نَرُدَّ.

لَا تُرَدَّ لَا تُرَدَّا لَا تُرَدُّوْا، لَا تُرَدِّىْ لَا تُرَدَّا لَا تُرْدَدْنَ، لَا يُرَدَّ لَا يُرَدَّا لَا يُرَدُّوْا، لَا تُرَدَّ لَا تُرَدَّا لَا يُرْدَدْنَ، لَا اُرَدَّ لَا نُرَدَّ.

مَرَدٌّ مَرَدَّانِ مَرَادُّ.

مِرْدَادٌ مِرْدَادَانِ مَرَادِيْدُ.

اَرَدُّ اَرَدَّانِ اَرَدُّوْنَ، رُدّٰى رُدَّيَانِ رُدَّيَاتٌ.

3) وَدَّ يَوُدُّ ـــ شۇ بابنىڭ مِثال ۋە مضاعفنىڭ مىسالىدۇر.

وَدَّ ـــ فعل ماضى، يَوُدُّ ـــ فعل مضارع، وُدًّا ـــ مصدر، مەنىسى دوست تۇتماق، وَادٌّ ـــ اسم فاعل، مَوْدُوْدٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَوُدَّ ـــ فعل جحد، لَا يَوُدُّ ـــ فعل نفى، وُدَّ ـــ لامسىز امر، لِيَوُدَّ ـــ لاملىق امر، لَا تَوُدَّ ـــ فِعْل نَهْى، مَوَدٌّ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْدَادٌ ـــ اسم آلَة، اَوَدُّ ـــ اسم تفضيل.

وَدَّ وَدَّا وَدُّوْا، وَدَّتْ وَدَّتَا وَدَدْنَ، وَدَدْتَ وَدَدْتُمَا وَدَدْتُمْ، وَدَدْتِ وَدَدْتُمَا وَدَدْتُنَّ، وَدَدْتُ وَدَدْنَا.

وُدَّ وُدَّا وُدُّوْا، وُدَّتْ وُدَّتَا وُدِدْنَ، وُدِدْتَ وُدِدْتُمَا وُدِدْتُمْ، وُدِدْتِ وُدِدْتُمَا وُدِدْتُنَّ، وُدِدْتُ وُدِدْنَا.

يَوُدُّ يَوُدَّانِ يَوُدُّوْنَ، تَوُدُّ تَوُدَّانِ يَوْدُدْنَ، تَوُدُّ تَوُدَّانِ تَوُدُّوْنَ، تَوُدِّيْنَ تَوُدَّانِ تَوْدُدْنَ، اَوُدُّ نَوُدُّ.

يُوَدُّ يُوَدَّانِ يُوَدُّوْنَ، تُوَدُّ تُوَدَّانِ يُوْدَدْنَ، تُوَدُّ تُوَدَّانِ تُوَدُّوْنَ، تُوَدِّيْنَ تُوَدَّانِ تُوْدَدْنَ، اُوَدُّ نُوَدُّ.

وَادٌّ وَادَّانِ وَادُّوْنَ، وَادَّةٌ وَادَّتَانِ وَادَّاتٌ.

مَوْدُوْدٌ مَوْدُوْدَانِ مَوْدُوْدُوْنَ، مَوْدُوْدَةٌ مَوْدُوْدَتَانِ مَوْدُوْدَاتٌ.

لَمْ يَوُدَّ لَمْ يَوُدَّا لَمْ يَوُدُّوْا، لَمْ تَوُدَّ لَمْ تَوُدَّا لَمْ يَوْدُدْنَ، لَمْ تَوُدَّ لَمْ تَوُدَّا لَمْ تَوُدُّوْا، لَمْ تَوُدِّىْ لَمْ تَوُدَّا لَمْ تَوْدُدْنَ، لَمْ اَوُدَّ لَمْ نَوُدَّ.

لَمْ يُوَدَّ لَمْ يُوَدَّا لَمْ يُوَدُّوْا، لَمْ تُوَدَّ لَمْ تُوَدَّا لَمْ يُوْدَدْنَ، لَمْ تُوَدَّ لَمْ تُوَدَّا لَمْ تُوَدُّوْا، لَمْ تُوَدِّىْ لَمْ تُوَدَّا لَمْ تُوْدَدْنَ، لَمْ اُوَدَّ لَمْ نُوَدَّ.

لَا يَوُدُّ لَا يَوُدَّانِ لَا يَوُدُّوْنَ، لَا تَوُدُّ لَا تَوُدَّانِ لَا يَوْدُدْنَ، لَا تَوُدُّ لَا تَوُدَّانِ لَا تَوُدُّوْنَ، لَا تَوُدِّيْنَ لَا تَوُدَّانِ لَا تَوْدُدْنَ، لَا اَوُدُّ لَا نَوُدُّ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

لَا يُوَدُّ لَا يُوَدَّان لَا يُوَدُّوْنَ، لَا تُوَدُّ لَا تُوَدَّان لَا يُوْدَدْنَ، لَا تُوَدُّ لَا تُوَدَّانِ لَا تُوَدُّوْنَ، لَا تُوَدِّيْنَ لَا تُوَدَّان لَا تُوْدَدْنَ، لَا أُوَدُّ لَا نُوَدُّ.

وُدَّ وُدَّا وُدُّوْا، وُدِّىْ وُدَّا اُوْدُدْنَ.

لِيَوُدَّ لِيَوُدَّا لِيَوُدُّوْا، لِتَوُدَّ لِتَوُدَّا لِيَوْدُدْنَ، لِأَوُدَّ لِنَوُدَّ.

لِتُوَدَّ لِتُوَدَّا لِتُوَدُّوْا، لِتُوَدِّىْ لِتُوَدَّا لِتُوْدَدْنَ، لِيُوَدَّ لِيُوَدَّا لِيُوَدُّوْا، لِتُوَدَّ لِتُوَدَّا لِيُوْدَدْنَ، لِأُوَدَّ لِنُوَدَّ.

لَا تَوُدَّ لَا تَوُدَّا لَا تَوُدُّوْا، لَا تَوُدِّىْ لَا تَوُدَّا لَا تَوْدُدْنَ، لَا يَوُدَّ لَا يَوُدَّا لَا يَوُدُّوْا، لَا تَوُدَّ لَا تَوُدَّا لَا يَوْدُدْنَ، لَا اَوُدَّ لَا نَوُدَّ.

لَا تُوَدَّ لَا تُوَدَّا لَا تُوَدُّوْا، لَا تُوَدِّىْ لَا تُوَدَّا لَا تُوْدَدْنَ، لَا يُوَدَّ لَا يُوَدَّا لَا يُوَدُّوْا، لَا تُوَدَّ لَا تُوَدَّا لَا يُوْدَدْنَ، لَا اُوَدَّ لَا نُوَدَّ.

مَوَدٌّ مَوَدَّانِ مَوَادُّ.

مِيْدَادٌ مِيْدَادَان مَوَادِيْدُ.

اَوَدُّ اَوَدَّانِ اَوَدُّوْنَ، وُدّٰى وُدَّيَانِ وُدَّيَاتٌ.

4) دَامَ يَدُوْمُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوفنىڭ مىساللىرى.

اعلال: دَامَ فَعَلَگە باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى دَوَمَ ئىدى. واوغا ھەرىكەت ئىغىر. واونىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زەبەرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زەبەرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن واونى اَلِفكە ئالماشتۇرۇش قائىدە. شۇڭا، واونى اَلِفكە ئالماشتۇردۇق، دَامَ بولدى. يَدُوْمُ يَفْعُلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَدْوُمُ ئىدى. واوغا ھەرىكەت (پىش) ئىغىر. واونىڭ ئالدىدىكى صحيح ھەرپ ساكىنلىق. مۇنداق ھالەتتە، واونىڭ ھەرىكىتىنى ئالدىدىكى

ساكىنلىق صحيح ھەرپكە يۆتكەپ بېرىش قائىدە. شۇڭا، واونىڭ پىشىنى ئالدىدىكى ساكىنلىق صحيح ھەرپكە ئېلىپ بەردۇق، يَدُوْمُ بولدى.

دَامَ ـــــ فعل ماضى، يَدُوْمُ ـــــ فعل مضارع، دَوْمًا ۋە دَوَامَةً ـــــ مصدر، مەنىسى ھەمىشە بولماق، دَائِمٌ ـــــ اسم فاعل (ئەسلىسى دَاوِمٌ ئىدى. الف زائىدەدىن كېيىن واو كەلدى. بۇنداق واونى ھمزة «ء»گە ئۆرۈش قائىدە. شۇڭا، واونى ھمزة «ء»گە ئۆردۇق، دَائِمٌ بولدى)، مَدُوْمٌ ـــــ اسم مفعول (ئەسلىسى مَدْوُوْمٌ ئىدى. واوغا ھەرىكەت ئىغىر. واونىڭ ئالدىدىكى صحيح ھەرپ ساكىنلىق. مۇنداق ھالەتتە، واونىڭ ھەرىكىتىنى ئالدىدىكى ساكىنلىق صحيح ھەرپكە يۆتكەپ بېرىش قائىدە. شۇڭا، واونىڭ پىشىنى ئالدىدىكى صحيح ھەرپكە ئېلىپ بەردۇق، مَدُوْوْمٌ بولدى. ئىككى ساكىن جەمئي كەلگەچ، بىر واونى ئېلىپ تاشلىدۇق، مَدُوْمٌ بولدى)، لَمْ يَدُمْ ـــــ فعل جحد (قائىدە بويىچە، فعل مضارع يَدُوْمُنىڭ ئالدىغا لَمْ جَازِمَەتنى كەلتۈردۇق. كەلىمىنىڭ ئاخىرى صحيح ھەرپ. ئۇنى ساكىن قىلدۇق، لَمْ يَدُوْمْ بولدى. ئىككى ساكىن جەمئي كەلگەچ، ساكىنلىق واونى يوق قىلدۇق، لَمْ يَدُمْ بولدى)، لَا يَدُوْمُ ـــــ فعل نفى، دُمْ ـــــ لامسىز امر، لِيَدُمْ ـــــ لاملىق امر، لَا تَدُمْ ـــــ فِعْل نَهْى، مَدَامٌ ـــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِدَامٌ ـــــ اسم آلَة، اَدْوَمُ ـــــ اسم تفضيل.

دَامَ دَامَا دَامُوْا، دَامَتْ دَامَتَا دُمْنَ، دُمْتَ دُمْتُمَا دُمْتُمْ، دُمْتِ دُمْتُمَا دُمْتُنَّ، دُمْتُ دُمْنَا.

دِيْمَ دِيْمَا دِيْمُوْا، دِيْمَتْ دِيْمَتَا دُمْنَ، دُمْتَ دُمْتُمَا دُمْتُمْ، دُمْتِ دُمْتُمَا دُمْتُنَّ، دُمْتُ دُمْنَا.

يَدُوْمُ يَدُوْمَانِ يَدُوْمُوْنَ، تَدُوْمُ تَدُوْمَانِ يَدُمْنَ، تَدُوْمُ تَدُوْمَانِ تَدُوْمُوْنَ، تَدُوْمِيْنَ تَدُوْمَانِ تَدُمْنَ، اَدُوْمُ نَدُوْمُ.

يُدَامُ يُدَامَانِ يُدَامُوْنَ، تُدَامُ تُدَامَانِ يُدَمْنَ، تُدَامُ تُدَامَانِ تُدَامُوْنَ، تُدَامِيْنَ تُدَامَانِ تُدَمْنَ، اُدَامُ نُدَامُ.

دَائِمٌ دَائِمَانِ دَائِمُوْنَ، دَائِمَةٌ دَائِمَتَانِ دَائِمَاتٌ.

مَدُوْمٌ مَدُوْمَانِ مَدُوْمُوْنَ، مَدُوْمَةٌ مَدُوْمَتَانِ مَدُوْمَاتٌ.

لَمْ يَدُمْ لَمْ يَدُوْمَا لَمْ يَدُوْمُوْا، لَمْ تَدُمْ لَمْ تَدُوْمَا لَمْ يَدُمْنَ، لَمْ تَدُمْ لَمْ تَدُوْمَا لَمْ تَدُوْمُوْا، لَمْ تَدُوْمِيْ لَمْ تَدُوْمَا لَمْ تَدُمْنَ، لَمْ اَدُمْ لَمْ نَدُمْ.

لَمْ يُدَمْ لَمْ يُدَامَا لَمْ يُدَامُوْا، لَمْ تُدَمْ لَمْ تُدَامَا لَمْ يُدَمْنَ، لَمْ تُدَمْ لَمْ تُدَامَا لَمْ تُدَامُوْا، لَمْ تُدَامِيْ لَمْ تُدَامَا لَمْ تُدَمْنَ، لَمْ اُدَمْ لَمْ نُدَمْ.

لَا يَدُوْمُ لَا يَدُوْمَانِ لَا يَدُوْمُوْنَ، لَا تَدُوْمُ لَا تَدُوْمَانِ لَا يَدُمْنَ، لَا تَدُوْمُ لَا تَدُوْمَانِ لَا تَدُوْمُوْنَ، لَا تَدُوْمِيْنَ لَا تَدُوْمَانِ لَا تَدُمْنَ، لَا اَدُوْمُ لَا نَدُوْمُ.

لَا يُدَامُ لَا يُدَامَانِ لَا يُدَامُوْنَ، لَا تُدَامُ لَا تُدَامَانِ لَا يُدَمْنَ، لَا تُدَامُ لَا تُدَامَانِ لَا تُدَامُوْنَ، لَا تُدَامِيْنَ لَا تُدَامَانِ لَا تُدَمْنَ، لَا اُدَامُ لَا نُدَامُ.

دُمْ دُوْمَا دُوْمُوْا، دُوْمِيْ دُوْمَا دُمْنَ.

لِيَدُمْ لِيَدُوْمَا لِيَدُوْمُوْا، لِتَدُمْ لِتَدُوْمَا لِيَدُمْنَ، لِاَدُمْ لِنَدُمْ.

لِتُدَمْ لِتُدَامَا لِتُدَامُوْا، لِتُدَامِيْ لِتُدَامَا لِتُدَمْنَ، لِيُدَمْ لِيُدَامَا لِيُدَامُوْا، لِتُدَمْ لِتُدَامَا لِيُدَمْنَ، لِاُدَمْ لِنُدَمْ.

لَا تَدُمْ لَا تَدُوْمَا لَا تَدُوْمُوْا، لَا تَدُوْمِيْ لَا تَدُوْمَا لَا تَدُمْنَ، لَا يَدُمْ لَا يَدُوْمَا لَا يَدُوْمُوْا، لَا تَدُمْ لَا تَدُوْمَا لَا يَدُمْنَ، لَا اَدُمْ لَا نَدُمْ.

لَا تُدَمْ لَا تُدَامَا لَا تُدَامُوْا، لَا تُدَامِيْ لَا تُدَامَا لَا تُدَمْنَ، لَا يُدَمْ لَا يُدَامَا لَا يُدَامُوْا، لَا تُدَمْ لَا تُدَامَا لَا يُدَمْنَ، لَا اُدَمْ لَا نُدَمْ.

مَدَامٌ مَدَامَانِ مَدَائِمُ.

مِدَامٌ مِدَامَانِ مَدَائِيْمُ.

اَدْوَمُ اَدْوَمَانِ اَدْوَمُوْنَ، دُوْمٰى دُوْمَيَانِ دُوْمَيَاتٌ.

5) دَعٰى يَدْعُوْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقص‌نىڭ مىسالىدۇر.

اعلال: دَعٰى فَعَلَگە باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى دَعَوَ ئىدى. واوغا ھەرىكەت ئېغىر. واونىڭ ئالدىدىكى ھەرپ زەبەرلىك. مۇنداق ھالەتتە، زەبەرلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن واونى اَلِفكە ئالماشتۇرۇش قائىدە. شۇڭا، واونى اَلِفكە ئالماشتۇردۇق، دَعٰى بولدى. يَدْعُوْ يَفْعُلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَدْعُوُ ئىدى. واوغا ھەرىكەت ئېغىر، واونىڭ ئالدىدىكى ھەرپ پىشلىك. مۇنداق ھالەتتە، پىشلىك ھەرپتىن كېيىن كەلگەن واونىڭ ھەرىكىتىنى ئېلىپ تاشلاش قائىدە. شۇڭا، واونىڭ ضَمَّەسىنى ئېلىۋەتتۇق، يَدْعُوْ بولدى.

دَعٰى ـــ فعل ماضى، يَدْعُوْ ـــ فعل مضارع، دَعْوًا ـــ مصدر، مەنىسى چاقىرماق، دَاعٍ ـــ اسم فاعل، ئەسلىسى دَاعِوٌ. مَدْعُوٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَدْعُ ـــ فعل جحد، لَا يَدْعُوْ ـــ فعل نفى، اُدْعُ ـــ لامسىز امر، لِيَدْعُ ـــ لاملىق امر، لَا تَدْعُ ـــ فِعْل نَهْى، مَدْعًى ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِدْعَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَدْعٰى ـــ اسم تفضيل.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دَعٰى دَعَوَا دَعَوْا، دَعَتْ دَعَتَا دَعَوْنَ، دَعَوْتَ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُمْ، دَعَوْتِ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُنَّ، دَعَوْتُ دَعَوْنَا.

دُعِىَ دُعِيَا دُعُوْا، دُعِيَتْ دُعِيَتَا دُعِيْنَ، دُعِيْتَ دُعِيْتُمَا دُعِيْتُمْ، دُعِيْتِ دُعِيْتُمَا دُعِيْتُنَّ، دُعِيْتُ دُعِيْنَا.

يَدْعُوْ يَدْعُوَانِ يَدْعُوْنَ، تَدْعُوْ تَدْعُوَانِ يَدْعُوْنَ، تَدْعُوْ تَدْعُوَانِ تَدْعُوْنَ، تَدْعِيْنَ تَدْعُوَانِ تَدْعِيْنَ، اَدْعُوْ نَدْعُوْ.

يُدْعٰى يُدْعَيَانِ يُدْعَوْنَ، تُدْعٰى تُدْعَيَانِ يُدْعَيْنَ، تُدْعٰى تُدْعَيَانِ تُدْعَوْنَ، تُدْعَيْنَ تُدْعَيَانِ تُدْعَيْنَ، اُدْعٰى نُدْعٰى.

دَاعٍ دَاعِيَانِ دَاعُوْنَ، دَاعِيَةٌ دَاعِيَتَانِ دَاعِيَاتٌ.

مَدْعُوٌّ مَدْعُوَّانِ مَدْعُوُّوْنَ، مَدْعُوَّةٌ مَدْعُوَّتَانِ مَدْعُوَّاتٌ.

لَمْ يَدْعُ لَمْ يَدْعُوَا لَمْ يَدْعُوْا، لَمْ تَدْعُ لَمْ تَدْعُوَا لَمْ يَدْعُوْنَ، لَمْ تَدْعُ لَمْ تَدْعُوَا لَمْ تَدْعُوْا، لَمْ تَدْعِيْ لَمْ تَدْعُوَا لَمْ تَدْعُوْنَ، لَمْ اَدْعُ لَمْ نَدْعُ.

لَمْ يُدْعَ لَمْ يُدْعَيَا لَمْ يُدْعَوْا، لَمْ تُدْعَ لَمْ تُدْعَيَا لَمْ يُدْعَيْنَ، لَمْ تُدْعَ لَمْ تُدْعَيَا لَمْ تُدْعَوْا، لَمْ تُدْعَيْ لَمْ تُدْعَيَا لَمْ تُدْعَيْنَ، لَمْ اُدْعَ لَمْ نُدْعَ.

لَا يَدْعُوْ لَا يَدْعُوَانِ لَا يَدْعُوْنَ، لَا تَدْعُوْ لَا تَدْعُوَانِ لَا يَدْعُوْنَ، لَا تَدْعُوْ لَا تَدْعُوَانِ لَا تَدْعُوْنَ، لَا تَدْعِيْنَ لَا تَدْعُوَانِ لَا تَدْعُوْنَ، لَا اَدْعُوْ لَا نَدْعُوْ.

لَا يُدْعٰى لَا يُدْعَيَانِ لَا يُدْعَوْنَ، لَا تُدْعٰى لَا تُدْعَيَانِ لَا يُدْعَيْنَ، لَا تُدْعٰى لَا تُدْعَيَانِ لَا تُدْعَوْنَ، لَا تُدْعَيْنَ لَا تُدْعَيَانِ لَا تُدْعَيْنَ، لَا اُدْعٰى لَا نُدْعٰى.

اُدْعُ اُدْعُوَا اُدْعُوْا، اُدْعِيْ اُدْعُوَا اُدْعِيْنَ.

لِيَدْعُ لِيَدْعُوَا لِيَدْعُوْا، لِتَدْعُ لِتَدْعُوَا لِيَدْعُوْنَ، لِاَدْعُ لِنَدْعُ.

لِتُدْعَ لِتُدْعَيَا لِتُدْعَوْا، لِتُدْعَيْ لِتُدْعَيَا لِتُدْعَيْنَ، لِيُدْعَ لِيُدْعَيَا لِيُدْعَوْا، لِتُدْعَ لِتُدْعَيَا لِيُدْعَيْنَ، لِاُدْعَ لِنُدْعَ.

لَا تَدْعُ لَا تَدْعُوَا لَا تَدْعُوْا، لَا تَدْعِيْ لَا تَدْعُوَا لَا تَدْعُوْنَ، لَا يَدْعُ لَا يَدْعُوَا لَا يَدْعُوْا، لَا تَدْعُ لَا تَدْعُوَا لَا يَدْعُوْنَ، لَا اَدْعُ لَا نَدْعُ.

لَا تُدْعَ لَا تُدْعَيَا لَا تُدْعَوْا، لَا تُدْعَيْ لَا تُدْعَيَا لَا تُدْعَيْنَ، لَا يُدْعَ لَا يُدْعَيَا لَا يُدْعَوْا، لَا تُدْعَ لَا تُدْعَيَا لَا يُدْعَيْنَ، لَا اُدْعَ لَا نُدْعَ.

مَدْعًى مَدْعَيَانِ مَدَاعٍ.

مِدْعَاةٌ مِدْعَاتَانِ مَدَاعٍ.

اَدْعٰى اَدْعَيَانِ اَدْعَوْنَ، دُعْىٰ دُعْيَانِ دُعْيَاتٌ.

ئۇچىنچى باب فَعَلَ يَفْعَلُ

بۇ بابنىڭ ماضى، مضارع ـــــ ئىككىلىسىنىڭ عينى زەبەر.

1) مَنَعَ يَمْنَعُ ـــــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

مَنَعَ ـــــ فعل ماضى، يَمْنَعُ ـــــ فعل مضارع، مَنْعًا ـــــ مصدر، مەنىسى توسماق، مَانِعٌ ـــــ اسم فاعل، مَمْنُوْعٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَمْنَعْ ـــــ فعل جحد، لَا يَمْنَعُ ـــــ فعل نفى، اِمْنَعْ ـــــ لامسىز امر، لِيَمْنَعْ ـــــ لاملىق امر، لَا تَمْنَعْ ـــــ فِعْل نَهْى، مَمْنَعٌ ـــــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِمْنَاعٌ ـــــ اسم آلَة، اَمْنَعُ ـــــ اسم تفضيل.

2) وَضَعَ يَضَعُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال واونىڭ مىسالىدۇر.

وَضَعَ ـــــ فعل ماضى، يَضَعُ ـــــ فعل مضارع (يَضَعُ يَفْعَلُغا باراۋەر ئەمەس، ئەسلىسى يَوْضَعُ ئىدى. مضارَعة ھەرپى بىلەن

ھەقىقىي زەبەرلىك ھەرپىنىڭ ئارىسىغا جايلاشقان واونى تاشلاش قائىدە. شۇڭلا، واونى يوق قىلدۇق، يَضَعُ بولدى)، وَضْعًا ـــ مصدر، مەنىسى قويماق، وَاضِعٌ ـــ اسم فاعل، مَوْضُوْعٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَضَعْ ـــ فعل جحد، لَا يَضَعُ ـــ فعل نفى، ضَعْ ـــ لامسىز امر، لِيَضَعْ ـــ لاملىق امر، لَا تَضَعْ ـــ فِعْل نَهْى، مَوْضَعٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْضَاعٌ ـــ اسم آلَة، اَوْضَعُ ـــ اسم تفضيل.

3) رَعٰى يَرْعٰى ـــ شۇ بابنىڭ ناقص‌نىڭ مىسالىدۇر.

رَعٰى ـــ فعل ماضى، يَرْعٰى ـــ فعل مضارع، رَعْيًا ـــ مصدر، مەنىسى چارۋىنى ئوتلاتماق، رَاعٍ ـــ اسم فاعل، مَرْعِيٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَرْعَ ـــ فعل جحد، لَا يَرْعٰى ـــ فعل نفى، اِرْعَ ـــ لامسىز امر، لِيَرْعَ ـــ لاملىق امر، لَا تَرْعَ ـــ فِعْل نَهْى، مَرْعًى ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِرْعَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَرْعٰى ـــ اسم تفضيل.

تۆتىنچى باب فَعِلَ يَفْعَلُ

بۇ بابنىڭ ماضى‌سىنىڭ عينى زىر، مضارع‌سىنىڭ عينى زەبەر.

1) حَمِدَ يَحْمَدُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيح‌نىڭ مىسالىدۇر.

حَمِدَ ـــ فعل ماضى، يَحْمَدُ ـــ فعل مضارع، حَمْدًا ـــ مصدر، مەنىسى ماختىماق، حَامِدٌ ـــ اسم فاعل، مَحْمُوْدٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَحْمَدْ ـــ فعل جحد، لَا يَحْمَدُ ـــ فعل نفى، اِحْمَدْ ـــ لامسىز

امر، لِيَحْمَدْ ـــ لاملىق امر، لَا تَحْمَدْ ـــ فِعْل نَهْى، مَحْمَدٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِحْمَادٌ ـــ اسم آلَة، اَحْمَدُ ـــ اسم تفضيل.

2) عَضَّ يَعَضُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعف‌نىڭ مىسالىدۇر.

عَضَّ ـــ فعل ماضى، يَعَضُّ ـــ فعل مضارع، عَضًّا ـــ مصدر، مەنىسى چىشلىمەك، عَاضٌّ ـــ اسم فاعل، مَعْضُوْضٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَعَضَّ ـــ فعل جحد، لَا يَعَضُّ ـــ فعل نفى، عَضَّ ـــ لامسىز امر، لِيَعَضَّ ـــ لاملىق امر، لَا تَعَضَّ ـــ فِعْل نَهْى، مَعَضٌّ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِعْضَاضٌ ـــ اسم آلَة، اَعَضُّ ـــ اسم تفضيل.

3) وَضِرَ يَوْضَرُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوى‌نىڭ مىسالىدۇر.

وَضِرَ ـــ فعل ماضى، يَوْضَرُ ـــ فعل مضارع، وَضْرًا ـــ مصدر، مەنىسى كىر بولماق، وَاضِرٌ ـــ اسم فاعل، مَوْضُوْرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَوْضَرْ ـــ فعل جحد، لَا يَوْضَرُ ـــ فعل نفى، اِيْضَرْ ـــ لامسىز امر، لِيَوْضَرْ ـــ لاملىق امر، لَا تَوْضَرْ ـــ فِعْل نَهْى، مَوْضَرٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْضَارٌ ـــ اسم آلَة، اَوْضَرُ ـــ اسم تفضيل.

4) وَسِعَ يَسَعُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوى‌نىڭ مىسالىدۇر.

وَسِعَ ـــ فعل ماضى، يَسَعُ ـــ فعل مضارع، وَسْعًا ـــ مصدر، مەنىسى كەڭرى بولماق، وَاسِعٌ ـــ اسم فاعل، مَوْسُوْعٌ ـــ اسم

مفعول، لَمْ يَسَعْ ـــ فعل جحد، لَا يَسَعُ ـــ فعل نفى، سَعْ ـــ لامسىز امر، لِيَسَعْ ـــ لاملىق امر، لَا تَسَعْ ـــ فعْل نَهْى، مَوْسَعٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْسَاعٌ ـــ اسم آلَة، اَوْسَعُ ـــ اسم تفضيل.

5) يَئِسَ يَيْئَسُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال ياءنىڭ مىساللىرى.

يَئِسَ ـــ فعل ماضى، يَيْئَسُ ـــ فعل مضارع، يَئْسًا ـــ مصدر، مەنىسى ئۈمىدسىزلەنمەك، يَائِسٌ ـــ اسم فاعل، مَيْئُوسٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَيْئَسْ ـــ فعل جحد، لَا يَيْئَسُ ـــ فعل نفى، اِيْئَسْ ـــ لامسىز امر، لِيَيْئَسْ ـــ لاملىق امر، لَا تَيْئَسْ ـــ فعْل نَهْى، مَيْئَسٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْئَاسٌ ـــ اسم آلَة، اَيْئَسُ ـــ اسم تفضيل.

6) خَافَ يَخَافُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واۋىنىڭ مىساللىرى.

خَافَ ـــ فعل ماضى، يَخَافُ ـــ فعل مضارع، خَوْفًا ـــ مصدر، مەنىسى قورقماق، خَائِفٌ ـــ اسم فاعل، مَخُوْفٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَخَفْ ـــ فعل جحد، لَا يَخَافُ ـــ فعل نفى، خَفْ① ـــ لامسىز امر، لِيَخَفْ ـــ لاملىق امر، لَا تَخَفْ ـــ فعْل نَهْى، مَخَافٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِخَافٌ ـــ اسم آلَة، اَخْوَفُ ـــ اسم تفضيل.

① اشتقاقى: خَفْ خَافَا خَافُوْا كېلىدۇ.

7) هَابَ يَهَابُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءنىڭ مىساللىرى.

هَابَ ـــ فعل ماضى، يَهَابُ ـــ فعل مضارع، هَيْبَةً ـــ مصدر، مەنىسى قورقماق، هَائِبٌ ـــ اسم فاعل، مَهِيْبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَهَبْ ـــ فعل جحد، لَا يَهَابُ ـــ فعل نفى، هَبْ ـــ لامسىز امر، لِيَهَبْ ـــ لاملىق امر، لَا تَهَبْ ـــ فعْل نَهْى، مَهَابٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِهَابٌ ـــ اسم آلَة، اَهْيَبُ ـــ اسم تفضيل.

8) خَشِيَ يَخْشٰى ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىساللىرى.

خَشِيَ ـــ فعل ماضى، يَخْشٰى ـــ فعل مضارع، خَشْيًا ـــ مصدر، مەنىسى قورقماق، خَاشٍ ـــ اسم فاعل، مَخْشِيٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَخْشَ ـــ فعل جحد، لَا يَخْشٰى ـــ فعل نفى، اِخْشَ ـــ لامسىز امر، لِيَخْشَ ـــ لاملىق امر، لَا تَخْشَ ـــ فعْل نَهْى، مَخْشًى ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِخْشَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَخْشٰى ـــ اسم تفضيل.

9) قَوِىَ يَقْوٰى ـــ شۇ بابنىڭ لفيف واۋىنىڭ مىساللىرى.

قَوِىَ ـــ فعل ماضى، يَقْوٰى ـــ فعل مضارع، قَوِيًّا ـــ مصدر، مەنىسى كۈچلۈك بولماق، قَاوٍ ـــ اسم فاعل، مَقْوِىٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَقْوَ ـــ فعل جحد، لَا يَقْوٰى ـــ فعل نفى، اِقْوَ ـــ لامىسىز امر، لِيَقْوَ ـــ لاملىق امر، لَا تَقْوَ ـــ فعْل نَهْى، مَقْوًى ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِقْوَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَقْوٰى ـــ اسم تفضيل.

10) حَيِيَ يَحْيٰى ـــ شۇ بابنىڭ لفيف ياءنىڭ مىساللىرى.

حَيِيَ ـــ فعل ماضى، يَحْيٰى ـــ فعل مضارع، حَيًّا ـــ مصدر، مەنىسى تىرىلمەك، حَاءٍ ـــ اسم فاعل، مَحِيٌّ ـــ اسم مفعول،

لَمْ یَحْیَ ـــ فعل جحد، لَا یَحْیٰی ـــ فعل نفی، اِحْیَ ـــ لا مسز امر، لِیَحْیَ ـــ لا ملق امر، لَا تَحْیَ ـــ فعْل نَهْی، مَحْیًی ـــ اسم زمان ۋە اسم مکان، مِحَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَحْیٰی ـــ اسم تفضیل.

11) وَجِیَ یَوْجٰی ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مسالىدۇر.

وَجِیَ ـــ فعل ماضی، یَوْجٰی ـــ فعل مضارع، وَجْیًا ـــ مصدر، مەنىسى هايۋاننىڭ تۇيىقى ئۇپرىماق، وَاجٍ ـــ اسم فاعل، مَوْجِیٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ یَوْجَ ـــ فعل جحد، لَا یَوْجٰی ـــ فعل نفی، اِیْجَ ـــ لا مسز امر، لِیَوْجَ ـــ لا ملق امر، لَا تَوْجَ ـــ فعْل نَهْی، مَوْجًی ـــ اسم زمان ۋە اسم مکان، مِیْجَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَوْجٰی ـــ اسم تفضیل.

بەشىنچى باب فَعِلَ يَفْعِلُ

بۇ بابنىڭ ماضی، مضارع ـــ ئىككىلىسىنىڭ عینی زیر.

1) نَعِمَ یَنْعِمُ ـــ شۇ بابنىڭ صحیحنىڭ مسالىدۇر.

نَعِمَ ـــ فعل ماضی، یَنْعِمُ ـــ فعل مضارع، نَعْمًا ـــ مصدر، مەنىسى يۇمشاق بولماق، نَاعِمٌ ـــ اسم فاعل، مَنْعُوْمٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ یَنْعِمْ ـــ فعل جحد، لَا یَنْعِمُ ـــ فعل نفی، اِنْعِمْ ـــ لا مسز امر، لِیَنْعِمْ ـــ لا ملق امر، لَا تَنْعِمْ ـــ فعْل نَهْی، مَنْعِمٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مکان، مِنْعَامٌ ـــ اسم آلَة، اَنْعَمُ ـــ اسم تفضیل.

2) وَرِثَ یَرِثُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مسالىدۇر.

وَرِثَ ـــ فعل ماضی، یَرِثُ ـــ فعل مضارع، وَرْثًا ـــ مصدر، مەنىسى مىراس ئالماق، وَارِثٌ ـــ اسم فاعل، مَوْرُوْثٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ یَرِثْ ـــ فعل جحد، لَا یَرِثُ ـــ فعل نفی، رِثْ ـــ لا مسز امر، لِیَرِثْ ـــ لا ملق امر، لَا تَرِثْ ـــ فعْل نَهْی، مَوْرِثٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مکان، مِیْرَاثٌ ـــ اسم آلَة، اَوْرَثُ ـــ اسم تفضیل.

3) وَلِیَ یَلِیْ ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مسالىدۇر.

وَلِیَ ـــ فعل ماضی، یَلِیْ ـــ فعل مضارع، وَلْیًا ـــ مصدر، مەنىسى يېقىن بولماق، وَالٍ ـــ اسم فاعل، مَوْلِیٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ یَلِ ـــ فعل جحد، لَا یَلِیْ ـــ فعل نفی، لِ ـــ لا مسز امر، لِیَلِ ـــ لا ملق امر، لَا تَلِ ـــ فعْل نَهْی، مَوْلًی ـــ اسم زمان ۋە اسم مکان، مِیْلَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَوْلٰی ـــ اسم تفضیل.

ئالتىنچى باب فَعُلَ يَفْعُلُ

بۇ بابنىڭ ماضی، مضارع ـــ ئىككىلىسىنىڭ عینی پىش.

1) شَرُفَ یَشْرُفُ ـــ شۇ بابنىڭ صحیحنىڭ مسالىدۇر.

شَرُفَ ـــ فعل ماضی، یَشْرُفُ ـــ فعل مضارع، شَرَافَةً ـــ مصدر، مەنىسى ئۇلۇغ بولماق، شَرِیْفٌ ـــ صفة مشبَّهة، مَشْرُوْفٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ یَشْرُفْ ـــ فعل جحد، لَا یَشْرُفُ ـــ فعل نفی،

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

اُشْرُفْ ـــ لامسز امر، لِيَشْرُفْ ـــ لاملق امر، لَا تَشْرُفْ ـــ فعْل نَهْى، مَشْرَفٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِشْرَافٌ ـــ اسم آلَة، اَشْرَفُ ـــ اسم تفضيل.

2) حَبَّ يَحُبُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىساللىدۇر.

حَبَّ ـــ فعل ماضى، يَحُبُّ ـــ فعل مضارع، حُبًّا ـــ مصدر، مەنىسى دوست تۇتماق، حَبِيْبٌ ـــ صفة مشبَّهة، مَحْبُوْبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَحُبَّ ـــ فعل جحد، لَا يَحُبُّ ـــ فعل نفى، حُبَّ ـــ لامسز امر، لِيَحُبَّ ـــ لاملق امر، لَا تَحُبَّ ـــ فعْل نَهْى، مَحَبٌّ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِحْبَابٌ ـــ اسم آلَة، اَحَبُّ ـــ اسم تفضيل.

3) وَقُحَ يَوْقُحُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واۋىنىڭ مىساللىدۇر.

وَقُحَ ـــ فعل ماضى، يَوْقُحُ ـــ فعل مضارع، وَقَاحَةً ـــ مصدر، مەنىسى نومۇسسىز بولماق، وَقُوْحٌ ـــ صفة مشبَّهة، مَوْقُوْحٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَوْقُحْ ـــ فعل جحد، لَا يَوْقُحُ ـــ فعل نفى، اُوْقُحْ ـــ لامسز امر، لِيَوْقُحْ ـــ لاملق امر، لَا تَوْقُحْ ـــ فعْل نَهْى، مَوْقَحٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْقَاحٌ ـــ اسم آلَة، اَوْقَحُ ـــ اسم تفضيل.

4) يَسُرَ يَيْسُرُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال ياءىنىڭ مىساللىدۇر.

يَسُرَ ـــ فعل ماضى، يَيْسُرُ ـــ فعل مضارع، يُسْرًا ـــ مصدر، مەنىسى ئاسان بولماق، يَسِيْرٌ ـــ صفة مشبَّهة، مَيْسُوْرٌ ـــ اسم مفعول،

لَمْ يَيْسُرْ ـــ فعل جحد، لَا يَيْسُرُ ـــ فعل نفى، اُيْسُرْ ـــ لامسز امر، لِيَيْسُرْ ـــ لاملق امر، لَا تَيْسُرْ ـــ فعْل نَهْى، مَيْسَرٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِيْسَارٌ ـــ اسم آلَة، اَيْسَرُ ـــ اسم تفضيل.

5) طَالَ يَطُوْلُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واۋىنىڭ مىساللىدۇر.

طَالَ ـــ فعل ماضى، يَطُوْلُ ـــ فعل مضارع، طُوْلًا ـــ مصدر، مەنىسى ئۇزۇن بولماق، طَوِيْلٌ ـــ صفة مشبَّهة، مَطُوْلٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَطُلْ ـــ فعل جحد، لَا يَطُوْلُ ـــ فعل نفى، طُلْ ـــ لامسز امر، لِيَطُلْ ـــ لاملق امر، لَا تَطُلْ ـــ فعْل نَهْى، مَطَالٌ ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِطَالٌ ـــ اسم آلَة، اَطْوَلُ ـــ اسم تفضيل.

6) رَخُوَ يَرْخُوْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىساللىدۇر.

رَخُوَ ـــ فعل ماضى، يَرْخُوْ ـــ فعل مضارع، رِخَاءً ـــ مصدر، مەنىسى (تۇرمۇش) پاراۋان بولماق، رَخُوٌّ ـــ صفة مشبَّهة، مَرْخُوٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَرْخُ ـــ فعل جحد، لَا يَرْخُوْ ـــ فعل نفى، اُرْخُ ـــ لامسز امر، لِيَرْخُ ـــ لاملق امر، لَا تَرْخُ ـــ فعْل نَهْى، مَرْخًى ـــ اسم زمان ۋە اسم مكان، مِرْخَاةٌ ـــ اسم آلَة، اَرْخَى ـــ اسم تفضيل. ①

① ثلاثى مجردنىڭ ئالتىنچى بابى فعل لازم (ئۆتۈمسىز فعل) بولىدۇ.

ئىككىنچى قىسىم ثلاثى مزيد

بۇ ئون ئىككى بابتۇر.

بىرىنچى باب اَفْعَلَ يُفْعِلُ

بۇ افعال بابى دېيىلىدۇ.

1) اَكْرَمَ يُكْرِمُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

اَكْرَمَ ـــ فعل ماضى، يُكْرِمُ ـــ فعل مضارع، اِكْرَامًا ـــ مصدر، مەنىسى ھۆرمەتلىمەك، مُكْرِمٌ ـــ اسم فاعل، مُكْرَمٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُكْرِمْ ـــ فعل جحد، لَا يُكْرِمُ ـــ فعل نفى، اَكْرِمْ ـــ لامسىز امر، لِيُكْرِمْ ـــ لاملىق امر، لَا تُكْرِمْ ـــ فِعْل نَهْى.

2) اَحَبَّ يُحِبُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىسالىدۇر.

اَحَبَّ ـــ فعل ماضى، يُحِبُّ ـــ فعل مضارع، اِحْبَابًا ـــ مصدر، مەنىسى دوست تۇتماق، مُحِبٌّ ـــ اسم فاعل، مُحَبٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُحِبَّ ـــ فعل جحد، لَا يُحِبُّ ـــ فعل نفى، اَحِبَّ ـــ لامسىز امر، لِيُحِبَّ ـــ لاملىق امر، لَا تُحِبَّ ـــ فِعْل نَهْى.

3) اَوْجَبَ يُوْجِبُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مىسالىدۇر.

اَوْجَبَ ـــ فعل ماضى، يُوْجِبُ ـــ فعل مضارع، اِيْجَابًا ـــ مصدر، مەنىسى جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئارتماق، مُوْجِبٌ ـــ اسم فاعل، مُوْجَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوْجِبْ ـــ فعل جحد، لَا يُوْجِبُ ـــ فعل نفى، اَوْجِبْ ـــ لامسىز امر، لِيُوْجِبْ ـــ لاملىق امر، لَا تُوْجِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

4) اَيْسَرَ يُوْسِرُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال يائىنىڭ مىسالىدۇر.

اَيْسَرَ ـــ فعل ماضى، يُوْسِرُ ـــ فعل مضارع، اِيْسَارًا ـــ مصدر، مەنىسى باي بولماق، مُوْسِرٌ ـــ اسم فاعل، مُوْسَرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوْسِرْ ـــ فعل جحد، لَا يُوْسِرُ ـــ فعل نفى، اَيْسِرْ ـــ لامسىز امر، لِيُوْسِرْ ـــ لاملىق امر، لَا تُوْسِرْ ـــ فِعْل نَهْى.

5) اَقَامَ يُقِيْمُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مىسالىدۇر.

اَقَامَ ـــ فعل ماضى، يُقِيْمُ ـــ فعل مضارع، اِقَامَةً ـــ مصدر، مەنىسى تۇرغۇزماق، مُقِيْمٌ ـــ اسم فاعل، مُقَامٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُقِمْ ـــ فعل جحد، لَا يُقِيْمُ ـــ فعل نفى، اَقِمْ ـــ لامسىز امر، لِيُقِمْ ـــ لاملىق امر، لَا تُقِمْ ـــ فِعْل نَهْى.

6) اَرَابَ يُرِيْبُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف يائىنىڭ مىسالىدۇر.

اَرَابَ ـــ فعل ماضى، يُرِيْبُ ـــ فعل مضارع، اِرَابَةً ـــ مصدر، مەنىسى شەك قىلدۇرماق، مُرِيْبٌ ـــ اسم فاعل، مُرَابٌ ـــ اسم

www.uyghurkitap.com

مفعول، لَمْ يُرِبْ ـــ فعل جحد، لَا يُرِيْبُ ـــ فعل نفى، اَرِبْ ـــ لا مسىز امر، لِيُرِبْ ـــ لا ملىق امر، لَا تُرِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

7) اَهْدٰى يُهْدِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىسالىدۇر.
اَهْدٰى ـــ فعل ماضى، يُهْدِىْ ـــ فعل مضارع، اِهْدَاءً ـــ مصدر، مەنىسى تەقدىم قىلماق، ھەدىيە قىلماق، مُهْدٍ ـــ اسم فاعل، مُهْدًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُهْدِ ـــ فعل جحد، لَا يُهْدِىْ ـــ فعل نفى، اَهْدِ ـــ لا مسىز امر، لِيُهْدِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُهْدِ ـــ فِعْل نَهْى.

8) اَرْوٰى يُرْوِىْ ـــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مىسالىدۇر.
اَرْوٰى ـــ فعل ماضى، يُرْوِىْ ـــ فعل مضارع، اِرْوَاءً ـــ مصدر، مەنىسى (تۆگسىنى) سۇغارماق ، مُرْوٍ ـــ اسم فاعل، مُرْوًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُرْوِ ـــ فعل جحد، لَا يُرْوِىْ ـــ فعل نفى، اَرْوِ ـــ لا مسىز امر، لِيُرْوِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُرْوِ ـــ فِعْل نَهْى.

9) اَحْيٰى يُحْيِىْ ـــ شۇ بابنىڭ لفيف ياءنىڭ مىسالىدۇر.
اَحْيٰى ـــ فعل ماضى، يُحْيِىْ ـــ فعل مضارع، اِحْيَاءً ـــ مصدر، مەنىسى تىرىلدۈرمەك، مُحْيٍ ـــ اسم فاعل، مُحْيًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُحْيِ ـــ فعل جحد، لَا يُحْيِىْ ـــ فعل نفى، اَحْيِ ـــ لا مسىز امر، لِيُحْيِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُحْيِ ـــ فِعْل نَهْى.

10) اَوْصٰى يُوْصِيْ ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مىسالىدۇر.
اَوْصٰى ـــ فعل ماضى، يُوْصِيْ ـــ فعل مضارع، اِيْصَاءً ـــ مصدر، مەنىسى ۋەسىيەت قىلماق، مُوْصٍ ـــ اسم فاعل، مُوْصًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوْصِ ـــ فعل جحد، لَا يُوْصِيْ ـــ فعل نفى، اَوْصِ ـــ لا مسىز امر، لِيُوْصِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُوْصِ ـــ فِعْل نَهْى.

11) اَيْدٰى يُوْدِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ملتوى ياءنىڭ مىسالىدۇر.
اَيْدٰى ـــ فعل ماضى، يُوْدِىْ ـــ فعل مضارع، اِيْدَاءً ـــ مصدر، مەنىسى ئىنئام قىلماق، مُوْدٍ ـــ اسم فاعل، مُوْدًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوْدِ ـــ فعل جحد، لَا يُوْدِىْ ـــ فعل نفى، اَيْدِ ـــ لا مسىز امر، لِيُوْدِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُوْدِ ـــ فِعْل نَهْى.①

ئىككىنچى باب فَعَّلَ يُفَعِّلُ

بۇ تَفْعِيْل بابى دېيىلىدۇ.
1) صَرَّحَ يُصَرِّحُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.
صَرَّحَ ـــ فعل ماضى، يُصَرِّحُ ـــ فعل مضارع، تَصْرِيْحًا ـــ مصدر، مەنىسى ئېنىق بايان قىلماق، مُصَرِّحٌ ـــ اسم فاعل، مُصَرَّحٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُصَرِّحْ ـــ فعل جحد، لَا يُصَرِّحُ ـــ فعل نفى، صَرِّحْ ـــ لا مسىز امر، لِيُصَرِّحْ ـــ لا ملىق امر، لَا تُصَرِّحْ ـــ فِعْل نَهْى.

① بۇ بابتا همزة قطعية زىيادە.

2) جَدَّدَ يُجَدِّدُ ـــــ شۇ بابنىڭ مضاعف‌نىڭ مسالىدۇر.

جَدَّدَ ـــــ فعل ماضى، يُجَدِّدُ ـــــ فعل مضارع، تَجْدِيْدًا ـــــ مصدر، مەنىسى يېڭىلىماق، مُجَدِّدٌ ـــــ اسم فاعل، مُجَدَّدٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُجَدِّدْ ـــــ فعل جحد، لَا يُجَدِّدُ ـــــ فعل نفى، جَدِّدْ ـــــ لامسىز امر، لِيُجَدِّدْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُجَدِّدْ ـــــ فِعْل نَهْى.

3) وَحَّدَ يُوَحِّدُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال واوى‌نىڭ مسالىدۇر.

وَحَّدَ ـــــ فعل ماضى، يُوَحِّدُ ـــــ فعل مضارع، تَوْحِيْدًا ـــــ مصدر، مەنىسى اللهنى بىر دەپ ئېتىقاد قىلماق، مُوَحِّدٌ ـــــ اسم فاعل، مُوَحَّدٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُوَحِّدْ ـــــ فعل جحد، لَا يُوَحِّدُ ـــــ فعل نفى، وَحِّدْ ـــــ لامسىز امر، لِيُوَحِّدْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُوَحِّدْ ـــــ فِعْل نَهْى.

4) يَسَّرَ يُيَسِّرُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال يائى‌نىڭ مسالىدۇر.

يَسَّرَ ـــــ فعل ماضى، يُيَسِّرُ ـــــ فعل مضارع، تَيْسِيْرًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئاسانلاشتۇرماق، مُيَسِّرٌ ـــــ اسم فاعل، مُيَسَّرٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُيَسِّرْ ـــــ فعل جحد، لَا يُيَسِّرُ ـــــ فعل نفى، يَسِّرْ ـــــ لامسىز امر، لِيُيَسِّرْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُيَسِّرْ ـــــ فِعْل نَهْى.

5) صَوَّبَ يُصَوِّبُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف واوى‌نىڭ مسالىدۇر.

صَوَّبَ ـــــ فعل ماضى، يُصَوِّبُ ـــــ فعل مضارع، تَصْوِيْبًا ـــــ مصدر، مەنىسى خاتانى توغرىلىماق ، مُصَوِّبٌ ـــــ اسم فاعل،

مُصَوَّبٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُصَوِّبْ ـــــ فعل جحد، لَا يُصَوِّبُ ـــــ فعل نفى، صَوِّبْ ـــــ لامسىز امر، لِيُصَوِّبْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُصَوِّبْ ـــــ فِعْل نَهْى.

6) طَيَّبَ يُطَيِّبُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف يائى‌نىڭ مسالىدۇر.

طَيَّبَ ـــــ فعل ماضى، يُطَيِّبُ ـــــ فعل مضارع، تَطْيِيْبًا ـــــ مصدر، مەنىسى خۇشپۇراقلاشتۇرماق، مُطَيِّبٌ ـــــ اسم فاعل، مُطَيَّبٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُطَيِّبْ ـــــ فعل جحد، لَا يُطَيِّبُ ـــــ فعل نفى، طَيِّبْ ـــــ لامسىز امر، لِيُطَيِّبْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُطَيِّبْ ـــــ فِعْل نَهْى.

7) رَبّٰى يُرَبِّىْ ـــــ شۇ بابنىڭ ناقص‌نىڭ مسالىدۇر.

رَبّٰى ـــــ فعل ماضى، يُرَبِّىْ ـــــ فعل مضارع، تَرْبِيَةً ـــــ مصدر، مەنىسى تەربىيىلىمەك، باقماق، مُرَبٍّ ـــــ اسم فاعل، مُرَبًّى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُرَبِّ ـــــ فعل جحد، لَا يُرَبِّىْ ـــــ فعل نفى، رَبِّ ـــــ لامسىز امر، لِيُرَبِّ ـــــ لاملىق امر، لَا تُرَبِّ ـــــ فِعْل نَهْى.

8) سَوّٰى يُسَوِّىْ ـــــ شۇ بابنىڭ لفيف‌نىڭ مسالىدۇر.

سَوّٰى ـــــ فعل ماضى، يُسَوِّىْ ـــــ فعل مضارع، تَسْوِيَةً ـــــ مصدر، مەنىسى تۈزلىمەك، مُسَوٍّ ـــــ اسم فاعل، مُسَوًّى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُسَوِّ ـــــ فعل جحد، لَا يُسَوِّىْ ـــــ فعل نفى، سَوِّ ـــــ لامسىز امر، لِيُسَوِّ ـــــ لاملىق امر، لَا تُسَوِّ ـــــ فِعْل نَهْى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

9) حَيّى يُحَيِّيْ ـــ شۇ بابنىڭ لفيف ياءىنىڭ مىسالىدۇر.
حَيّى ـــ فعل ماضى، يُحَيِّيْ ـــ فعل مضارع، تَحِيَّةً ـــ مصدر، مەنىسى ئامانلىق تىلىمەك، مُحَيٍّ ـــ اسم فاعل، مُحَيًّى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُحَيِّ ـــ فعل جحد، لَا يُحَيِّيْ ـــ فعل نفى، حَيِّ ـــ لامىسىز امر، لِيُحَيِّ ـــ لاملىق امر، لَا تُحَيِّ ـــ فِعْل نَهْى.

10) وَفّى يُوَفِّيْ ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مىسالىدۇر.
وَفّى ـــ فعل ماضى، يُوَفِّيْ ـــ فعل مضارع، تَوْفِيَةً ـــ مصدر، مەنىسى كىشىنىڭ تېگىشلىك ھەققىنى تولۇق بەرمەك، مُوَفٍّ ـــ اسم فاعل، مُوَفًّى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوَفِّ ـــ فعل جحد، لَا يُوَفِّيْ ـــ فعل نفى، وَفِّ ـــ لامىسىز امر، لِيُوَفِّ ـــ لاملىق امر، لَا تُوَفِّ ـــ فِعْل نَهْى①.

ئۈچىنچى باب فَاعَلَ يُفَاعِلُ

بۇ مُفَاعَلَة بابى دېيىلىدۇ.
1) سَافَرَ يُسَافِرُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.
سَافَرَ ـــ فعل ماضى، يُسَافِرُ ـــ فعل مضارع، مُسَافَرَةً ـــ مصدر، مەنىسى سەپەر قىلماق، مُسَافِرٌ ـــ اسم فاعل، مُسَافَرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُسَافِرْ ـــ فعل جحد، لَا يُسَافِرُ ـــ فعل نفى، سَافِرْ ـــ لامىسىز امر، لِيُسَافِرْ ـــ لاملىق امر، لَا تُسَافِرْ ـــ فِعْل نَهْى.

① بۇ تفعيل بابىدا تشديدلىك بىر ھەرپ زىيادە.

2) حَابَّ يُحَابُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىسالىدۇر.
حَابَّ ـــ فعل ماضى، يُحَابُّ ـــ فعل مضارع، مُحَابَّةً ـــ مصدر، مەنىسى دوستلاشماق، مُحَابٌّ ـــ اسم فاعل، مُحَابٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُحَابَّ ـــ فعل جحد، لَا يُحَابُّ ـــ فعل نفى، حَابَّ ـــ لامىسىز امر، لِيُحَابَّ ـــ لاملىق امر، لَا تُحَابَّ ـــ فِعْل نَهْى.

3) وَاظَبَ يُوَاظِبُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مىسالىدۇر.
وَاظَبَ ـــ فعل ماضى، يُوَاظِبُ ـــ فعل مضارع، مُوَاظَبَةً ـــ مصدر، مەنىسى داۋاملاشتۇرماق، مُوَاظِبٌ ـــ اسم فاعل، مُوَاظَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوَاظِبْ ـــ فعل جحد، لَا يُوَاظِبُ ـــ فعل نفى، وَاظِبْ ـــ لامىسىز امر، لِيُوَاظِبْ ـــ لاملىق امر، لَا تُوَاظِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

4) يَاسَرَ يُيَاسِرُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال ياءىنىڭ مىسالىدۇر.
يَاسَرَ ـــ فعل ماضى، يُيَاسِرُ ـــ فعل مضارع، مُيَاسَرَةً ـــ مصدر، مەنىسى ئاسانلاشتۇرۇشماق، مُيَاسِرٌ ـــ اسم فاعل، مُيَاسَرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُيَاسِرْ ـــ فعل جحد، لَا يُيَاسِرُ ـــ فعل نفى، يَاسِرْ ـــ لامىسىز امر، لِيُيَاسِرْ ـــ لاملىق امر، لَا تُيَاسِرْ ـــ فِعْل نَهْى.

5) جَاوَبَ يُجَاوِبُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مىسالىدۇر.
جَاوَبَ ـــ فعل ماضى، يُجَاوِبُ ـــ فعل مضارع، مُجَاوَبَةً ـــ مصدر، مەنىسى جاۋاب بېرىشمەك، مُجَاوِبٌ ـــ اسم فاعل، مُجَاوَبٌ

ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُجَاوِبْ ـــــ فعل جحد، لَا يُجَاوِبُ ـــــ فعل نفى، جَاوِبْ ـــــ لامسىز امر، لِيُجَاوِبْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُجَاوِبْ ـــــ فِعْل نَهْى.

6) طَايَبَ يُطَايِبُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مىسالىدۇر.
طَايَبَ ـــــ فعل ماضى، يُطَايِبُ ـــــ فعل مضارع، مُطَايَبَةً ـــــ مصدر، مەنىسى كۆڭۈل ئېچىشماق، مُطَايِبٌ ـــــ اسم فاعل، مُطَايَبٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُطَايِبْ ـــــ فعل جحد، لَا يُطَايِبُ ـــــ فعل نفى، طَايِبْ ـــــ لامسىز امر، لِيُطَايِبْ ـــــ لاملىق امر، لَا تُطَايِبْ ـــــ فِعْل نَهْى.

7) حَابٰى يُحَابِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىسالىدۇر.
حَابٰى ـــــ فعل ماضى، يُحَابِىْ ـــــ فعل مضارع، مُحَابَاةً ـــــ مصدر، مەنىسى يان بېسىشماق، ياردەم بەرمەك، مُحَابٍ ـــــ اسم فاعل، مُحَابًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُحَابِ ـــــ فعل جحد، لَا يُحَابِىْ ـــــ فعل نفى، حَابِ ـــــ لامسىز امر، لِيُحَابِ ـــــ لاملىق امر، لَا تُحَابِ ـــــ فِعْل نَهْى.

8) دَاوٰى يُدَاوِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مىسالىدۇر.
دَاوٰى ـــــ فعل ماضى، يُدَاوِىْ ـــــ فعل مضارع، مُدَاوَاةً ـــــ مصدر، مەنىسى داۋالىماق، مُدَاوٍ ـــــ اسم فاعل، مُدَاوًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُدَاوِ ـــــ فعل جحد، لَا يُدَاوِىْ ـــــ فعل نفى، دَاوِ ـــــ لامسىز امر، لِيُدَاوِ ـــــ لاملىق امر، لَا تُدَاوِ ـــــ فِعْل نَهْى.

9) وَالٰى يُوَالِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مىسالىدۇر.
وَالٰى ـــــ فعل ماضى، يُوَالِىْ ـــــ فعل مضارع، مُوَالَاةً ـــــ مصدر، مەنىسى بىر-بىرىنى قوللاشماق، مُوَالٍ ـــــ اسم فاعل، مُوَالًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يُوَالِ ـــــ فعل جحد، لَا يُوَالِىْ ـــــ فعل نفى، وَالِ ـــــ لامسىز امر، لِيُوَالِ ـــــ لاملىق امر، لَا تُوَالِ ـــــ فِعْل نَهْى.[1]

تۆتىنچى باب اِفْتَعَلَ يَفْتَعِلُ

بۇ اِفْتِعَال بابى دېيىلىدۇ.
1) اِحْتَسَبَ يَحْتَسِبُ ـــــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.
اِحْتَسَبَ ـــــ فعل ماضى، يَحْتَسِبُ ـــــ فعل مضارع، اِحْتِسَابًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئويلىماق، ساۋابنى كۆزلىمەك، مُحْتَسِبٌ ـــــ اسم فاعل، مُحْتَسَبٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَحْتَسِبْ ـــــ فعل جحد، لَا يَحْتَسِبُ ـــــ فعل نفى، اِحْتَسِبْ ـــــ لامسىز امر، لِيَحْتَسِبْ ـــــ لاملىق امر، لَا تَحْتَسِبْ ـــــ فِعْل نَهْى.

2) اِحْتَجَّ يَحْتَجُّ ـــــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىسالىدۇر.
اِحْتَجَّ ـــــ فعل ماضى، يَحْتَجُّ ـــــ فعل مضارع، اِحْتِجَاجًا ـــــ مصدر، مەنىسى ھۆججەتلەشمەك، مُحْتَجٌّ ـــــ اسم فاعل، مُحْتَجٌّ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَحْتَجَّ ـــــ فعل جحد، لَا يَحْتَجُّ ـــــ فعل نفى، اِحْتَجَّ ـــــ لامسىز امر، لِيَحْتَجَّ ـــــ لاملىق امر، لَا تَحْتَجَّ ـــــ فِعْل نَهْى.

① بۇ بابتا بىر اَلف زىيادە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

3) إِتَّضَحَ يَتَّضِحُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مىسالىدۇر.

اِتَّضَحَ ـــــ فعل ماضى، يَتَّضِحُ ـــــ فعل مضارع، اِتِّضَاحًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئايدىڭلاشماق، مُتَّضِحٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَّضَحٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَّضِحْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَّضِحُ ـــــ فعل نفى، اِتَّضِحْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَتَّضِحْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَّضِحْ ـــــ فِعْل نَهْى.

4) إِتَّسَرَ يَتَّسِرُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال ياءىنىڭ مىسالىدۇر.

اِتَّسَرَ ـــــ فعل ماضى، يَتَّسِرُ ـــــ فعل مضارع، اِتِّسَارًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئۇتۇشقىنىنى تەقسىم قىلىشماق، مُتَّسِرٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَّسَرٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَّسِرْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَّسِرُ ـــــ فعل نفى، اِتَّسِرْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَتَّسِرْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَّسِرْ ـــــ فِعْل نَهْى.

5) إِقْتَاتَ يَقْتَاتُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مىسالىدۇر.

اِقْتَاتَ ـــــ فعل ماضى، يَقْتَاتُ ـــــ فعل مضارع، اِقْتِيَاتًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئوزۇقلۇق راسلىماق، مُقْتَاتٌ ـــــ اسم فاعل، مُقْتَاتٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَقْتَتْ ـــــ فعل جحد، لَا يَقْتَاتُ ـــــ فعل نفى، اِقْتَتْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَقْتَتْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَقْتَتْ ـــــ فِعْل نَهْى.

6) إِكْتَالَ يَكْتَالُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مىسالىدۇر.

إِكْتَالَ ـــــ فعل ماضى، يَكْتَالُ ـــــ فعل مضارع، إِكْتِيَالًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئۆلچەپ ئالماق، مُكْتَالٌ ـــــ اسم فاعل، مُكْتَالٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَكْتَلْ ـــــ فعل جحد، لَا يَكْتَالُ ـــــ فعل نفى، إِكْتَلْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَكْتَلْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَكْتَلْ ـــــ فِعْل نَهْى.

7) إِخْتَفٰى يَخْتَفِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىسالىدۇر.

اِخْتَفٰى ـــــ فعل ماضى، يَخْتَفِى ـــــ فعل مضارع، إِخْتِفَاءً ـــــ مصدر، مەنىسى يوشۇرۇنماق، مُخْتَفٍ ـــــ اسم فاعل، مُخْتَفًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَخْتَفِ ـــــ فعل جحد، لَا يَخْتَفِى ـــــ فعل نفى، اِخْتَفِ ـــــ لا مسىز امر، لِيَخْتَفِ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَخْتَفِ ـــــ فِعْل نَهْى.

8) إِحْتَوٰى يَحْتَوِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مىسالىدۇر.

اِحْتَوٰى ـــــ فعل ماضى، يَحْتَوِىْ ـــــ فعل مضارع، اِحْتِوَاءً ـــــ مصدر، مەنىسى ئىچىگە سىغدۇرماق، مُحْتَوٍ ـــــ اسم فاعل، مُحْتَوًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَحْتَوِ ـــــ فعل جحد، لَا يَحْتَوِىْ ـــــ فعل نفى، اِحْتَوِ ـــــ لا مسىز امر، لِيَحْتَوِ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَحْتَوِ ـــــ فِعْل نَهْى.

9) إِتَّقٰى يَتَّقِىْ ـــــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مىسالىدۇر.

اِتَّقٰى ـــــ فعل ماضى، يَتَّقِىْ ـــــ فعل مضارع، إِتِّقَاءً ـــــ مصدر، مەنىسى ساقلانماق، مُتَّقٍ ـــــ اسم فاعل، مُتَّقًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَّقِ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَّقِىْ ـــــ فعل نفى، اِتَّقِ ـــــ لا مسىز امر، لِيَتَّقِ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَّقِ ـــــ فِعْل نَهْى.①

بەشىنچى باب اِنْفَعَلَ يَنْفَعِلُ

بۇ اِنْفِعَال بابى دېيىلىدۇ.

① افتعال بابىدا همزة وصلية بىلەن «ت» زىيادە.

1) اِنْسَحَبَ يَنْسَحِبُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

اِنْسَحَبَ ـــ فعل ماضی، يَنْسَحِبُ ـــ فعل مضارع، اِنْسِحَابًا ـــ مصدر، مەنىسى تارتىلماق، مُنْسَحِبٌ ـــ اسم فاعل، مُنْسَحَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْسَحِبْ ـــ فعل جحد، لَا يَنْسَحِبُ ـــ فعل نفی، اِنْسَحِبْ ـــ لا مسنز امر، لِيَنْسَحِبْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَنْسَحِبْ ـــ فِعْل نَهْی.

2) اِنْقَضَّ يَنْقَضُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىسالىدۇر.

اِنْقَضَّ ـــ فعل ماضی، يَنْقَضُّ ـــ فعل مضارع، اِنْقِضَاضًا ـــ مصدر، مەنىسى شىددەت بىلەن ئېتىلماق (قۇش)، مُنْقَضٌّ ـــ اسم فاعل، مُنْقَضٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْقَضَّ ـــ فعل جحد، لَا يَنْقَضُّ ـــ فعل نفی، اِنْقَضَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَنْقَضَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَنْقَضَّ ـــ فِعْل نَهْی.

3) اِنْقَادَ يَنْقَادُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مىسالىدۇر.

اِنْقَادَ ـــ فعل ماضی، يَنْقَادُ ـــ فعل مضارع، اِنْقِيَادًا ـــ مصدر، مەنىسى بويسۇنماق، مُنْقَادٌ ـــ اسم فاعل، مُنْقَادٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْقَدْ ـــ فعل جحد، لَا يَنْقَادُ ـــ فعل نفی، اِنْقَدْ ـــ لا مسنز امر، لِيَنْقَدْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَنْقَدْ ـــ فِعْل نَهْی.

4) اِنْقَاسَ يَنْقَاسُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف يائىنىڭ مىسالىدۇر.

اِنْقَاسَ ـــ فعل ماضی، يَنْقَاسُ ـــ فعل مضارع، اِنْقِيَاسًا ـــ مصدر، مەنىسى قىياس قىلىنماق، مُنْقَاسٌ ـــ اسم فاعل، مُنْقَاسٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْقَسْ ـــ فعل جحد، لَا يَنْقَاسُ ـــ فعل نفی، اِنْقَسْ ـــ لا مسنز امر، لِيَنْقَسْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَنْقَسْ ـــ فِعْل نَهْی.

5) اِنْجَلٰی يَنْجَلِیْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىسالىدۇر.

اِنْجَلٰی ـــ فعل ماضی، يَنْجَلِیْ ـــ فعل مضارع، اِنْجِلَاءً ـــ مصدر، مەنىسى ئېچىلماق، مُنْجَلٍ ـــ اسم فاعل، مُنْجَلًی ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْجَلِ ـــ فعل جحد، لَا يَنْجَلِیْ ـــ فعل نفی، اِنْجَلِ ـــ لا مسنز امر، لِيَنْجَلِ ـــ لا ملىق امر، لَا تَنْجَلِ ـــ فِعْل نَهْی.

6) اِنْزَوٰی يَنْزَوِیْ ـــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مىسالىدۇر.

اِنْزَوٰی ـــ فعل ماضی، يَنْزَوِیْ ـــ فعل مضارع، ـــ اِنْزِوَاءً مصدر، مەنىسى بېكىنىۋالماق، مُنْزَوٍ ـــ اسم فاعل، مُنْزَوًی ـــ اسم مفعول، لَمْ يَنْزَوِ ـــ فعل جحد، لَا يَنْزَوِیْ ـــ فعل نفی، اِنْزَوِ ـــ لا مسنز امر، لِيَنْزَوِ ـــ لا ملىق امر، لَا تَنْزَوِ ـــ فِعْل نَهْی.①

ئالتىنچى باب اِفْعَلَّ يَفْعَلُّ

بۇ اِفْعِلَال بابی دېيىلىدۇ.

1) اِحْمَرَّ يَحْمَرُّ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

اِحْمَرَّ ـــ فعل ماضی، يَحْمَرُّ ـــ فعل مضارع، اِحْمِرَارًا ـــ مصدر، مەنىسى قىزارماق، مُحْمَرٌّ ـــ اسم فاعل، مُحْمَرٌّ ـــ اسم مفعول،

① انفعال بابىدا همزة وصلية، بىر «ن» زىيادىدۇر. انفعال بابى فعل لازم بولۇپ كېلىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

لَمْ يَحْمَرَّ ـــ فعل جحد، لَا يَحْمَرُّ ـــ فعل نفى، اِحْمَرَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَحْمَرَّ ـــ لا ملنق امر، لَا تَحْمَرَّ ـــ فِعْل نَهْى.

2) اِسْوَدَّ يَسْوَدُّ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مىسالىدۇر.
اِسْوَدَّ ـــ فعل ماضى، يَسْوَدُّ ـــ فعل مضارع، اِسْوِدَادًا ـــ مصدر، مەنىسى قارايماق، مُسْوَدٌّ ـــ اسم فاعل، مُسْوَدٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْوَدَّ ـــ فعل جحد، لَا يَسْوَدُّ ـــ فعل نفى، اِسْوَدَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْوَدَّ ـــ لا ملنق امر، لَا تَسْوَدَّ ـــ فِعْل نَهْى.

3) اِبْيَضَّ يَبْيَضُّ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مىسالىدۇر.
اِبْيَضَّ ـــ فعل ماضى، يَبْيَضُّ ـــ فعل مضارع، اِبْيِضَاضًا ـــ مصدر، مەنىسى ئاقارماق، مُبْيَضٌّ ـــ اسم فاعل، مُبْيَضٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَبْيَضَّ ـــ فعل جحد، لَا يَبْيَضُّ ـــ فعل نفى، اِبْيَضَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَبْيَضَّ ـــ لا ملنق امر، لَا تَبْيَضَّ ـــ فِعْل نَهْى.

4) اِرْعَوٰى يَرْعَوِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصىنىڭ مىسالىدۇر.
اِرْعَوٰى ـــ فعل ماضى، يَرْعَوِىْ ـــ فعل مضارع، اِرْعِوَاءً ـــ مصدر، مەنىسى نادانلىقتىن يانماق، مُرْعَوٍ ـــ اسم فاعل، مُرْعَوًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَرْعَوِ ـــ فعل جحد، لَا يَرْعَوِىْ ـــ فعل نفى، اِرْعَوِ ـــ لا مسنز امر، لِيَرْعَوِ ـــ لا ملنق امر، لَا تَرْعَوِ ـــ فِعْل نَهْى.①

① بۇ بابتا همزة وصلية، بىر «ل» زىيادە. بۇ بابمۇ فعل لازم بولۇپ كېلىدۇ.

يەتتىنچى باب اِفْعَالَّ يَفْعَالُّ

بۇ اِفْعِيْلَال بابى دېيىلىدۇ.
1) اِحْمَارَّ يَحْمَارُّ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.
اِحْمَارَّ ـــ فعل ماضى، يَحْمَارُّ ـــ فعل مضارع، اِحْمِيْرَارًا ـــ مصدر، مەنىسى تەدرىجىي قىزارماق، مُحْمَارٌّ ـــ اسم فاعل، مُحْمَارٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَحْمَارَّ ـــ فعل جحد، لَا يَحْمَارُّ ـــ فعل نفى، اِحْمَارَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَحْمَارَّ ـــ لا ملنق امر، لَا تَحْمَارَّ ـــ فِعْل نَهْى.

2) اِسْوَادَّ يَسْوَادُّ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مىسالىدۇر.
اِسْوَادَّ ـــ فعل ماضى، يَسْوَادُّ ـــ فعل مضارع، اِسْوِيْدَادًا ـــ مصدر، مەنىسى تەدرىجىي قارايماق، مُسْوَادٌّ ـــ اسم فاعل، مُسْوَادٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْوَادَّ ـــ فعل جحد، لَا يَسْوَادُّ ـــ فعل نفى، اِسْوَادَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْوَادَّ ـــ لا ملنق امر، لَا تَسْوَادَّ ـــ فِعْل نَهْى.

3) اِبْيَاضَّ يَبْيَاضُّ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مىسالىدۇر.
اِبْيَاضَّ ـــ فعل ماضى، يَبْيَاضُّ ـــ فعل مضارع، اِبْيِضَاضًا ـــ مصدر، مەنىسى تەدرىجىي ئاقارماق، مُبْيَاضٌّ ـــ اسم فاعل، مُبْيَاضٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَبْيَاضَّ ـــ فعل جحد، لَا يَبْيَاضُّ ـــ فعل نفى،

اِبْيَاضَّ ـــــ لامسز امر، لِيَبْيَاضَّ ـــــ لاملق امر، لَا تَبْيَاضَّ ـــــ فِعْل نَهْي.①

سەككىزىنچى باب تَفَعَّلَ يَتَفَعَّلُ

بۇ تَفَعُّل بابى دېيىلدۇ.

1) تَفَصَّحَ يَتَفَصَّحُ ـــــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مسالدۇر.

تَفَصَّحَ ـــــ فعل ماضى، يَتَفَصَّحُ ـــــ فعل مضارع، تَفَصُّحًا ـــــ مصدر، مەنىسى راۋان سۆزلمەك، مُتَفَصِّحٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَفَصَّحٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَفَصَّحْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَفَصَّحُ ـــــ فعل نفى، تَفَصَّحْ ـــــ لامسز امر، لِيَتَفَصَّحْ ـــــ لاملق امر، لَا تَتَفَصَّحْ ـــــ فِعْل نَهْي.

2) تَجَدَّدَ يَتَجَدَّدُ ـــــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مسالدۇر.

تَجَدَّدَ ـــــ فعل ماضى، يَتَجَدَّدُ ـــــ فعل مضارع، تَجَدُّدًا ـــــ مصدر، مەنىسى يېڭىلانماق، مُتَجَدِّدٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَجَدَّدٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَجَدَّدْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَجَدَّدُ ـــــ فعل نفى، تَجَدَّدْ ـــــ لامسز امر، لِيَتَجَدَّدْ ـــــ لاملق امر، لَا تَتَجَدَّدْ ـــــ فِعْل نَهْي.

① بۇ بابتا همزة وصلية بىلەن بىر اَلِف ۋە لام زىيادە. مەزكۇر ئۈچ باب (انفعال، افعلال، افعيلال) فعل لازمدۇر.

3) تَوَرَّدَ يَتَوَرَّدُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مسالدۇر.

تَوَرَّدَ ـــــ فعل ماضى، يَتَوَرَّدُ ـــــ فعل مضارع، تَوَرُّدًا ـــــ مصدر، مەنىسى قىزىل گۈل رەڭگىگە كىرمەك. مُتَوَرِّدٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَوَرَّدٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَوَرَّدْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَوَرَّدُ ـــــ فعل نفى، تَوَرَّدْ ـــــ لامسز امر، لِيَتَوَرَّدْ ـــــ لاملق امر، لَا تَتَوَرَّدْ ـــــ فِعْل نَهْي.

4) تَيَسَّرَ يَتَيَسَّرُ ـــــ شۇ بابنىڭ مثال يائىنىڭ مسالدۇر.

تَيَسَّرَ ـــــ فعل ماضى، يَتَيَسَّرُ ـــــ فعل مضارع، تَيَسُّرًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئىش ئوڭايلاشماق، مُتَيَسِّرٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَيَسَّرٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَيَسَّرْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَيَسَّرُ ـــــ فعل نفى، تَيَسَّرْ ـــــ لامسز امر، لِيَتَيَسَّرْ ـــــ لاملق امر، لَا تَتَيَسَّرْ ـــــ فِعْل نَهْي.

5) تَصَوَّرَ يَتَصَوَّرُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مسالدۇر.

تَصَوَّرَ ـــــ فعل ماضى، يَتَصَوَّرُ ـــــ فعل مضارع، تَصَوُّرًا ـــــ مصدر، مەنىسى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك، مُتَصَوِّرٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَصَوَّرٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَصَوَّرْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَصَوَّرُ ـــــ فعل نفى، تَصَوَّرْ ـــــ لامسز امر، لِيَتَصَوَّرْ ـــــ لاملق امر، لَا تَتَصَوَّرْ ـــــ فِعْل نَهْي.

6) تَحَيَّرَ يَتَحَيَّرُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف يائىنىڭ مسالدۇر.

تَحَيَّرَ ـــــ فعل ماضى، يَتَحَيَّرُ ـــــ فعل مضارع، تَحَيُّرًا ـــــ مصدر، مەنىسى تېڭىرقاپ قالماق، مُتَحَيِّرٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَحَيَّرٌ ـــــ اسم

www.uyghurkitap.com

مفعول، لَمْ يَتحَيَّرْ ـــ فعل جحد، لَا يَتحَيَّرُ ـــ فعل نفى، تَحَيَّرْ ـــ لا مسنز امر، لِيَتحَيَّرْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتحَيَّرْ ـــ فِعْل نَهْى.

7) تَقَضّٰى يَتَقَضّٰى ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىسالىدۇر.
تَقَضّٰى ـــ فعل ماضى، يَتَقَضّٰى ـــ فعل مضارع، تَقَضِّيًا ـــ مصدر، مەنىسى ئۇۋغا ئېتىلماق، مُتَقَضٍّ ـــ اسم فاعل، مُتَقَضًّى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَقَضَّ ـــ فعل جحد، لَا يَتَقَضّٰى ـــ فعل نفى، تَقَضَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَقَضَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَقَضَّ ـــ فِعْل نَهْى.

8) تَرَوّٰى يَتَرَوّٰى ـــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مىسالىدۇر.
تَرَوّٰى ـــ فعل ماضى، يَتَرَوّٰى ـــ فعل مضارع، تَرَوِّيًا ـــ مصدر، مەنىسى سۇغا قانماق، مُتَرَوٍّ ـــ اسم فاعل، مُتَرَوًّى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَرَوَّ ـــ فعل جحد، لَا يَتَرَوّٰى ـــ فعل نفى، تَرَوَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَرَوَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَرَوَّ ـــ فِعْل نَهْى.

9) تَزَىّٰ يَتَزَىّٰ ـــ شۇ بابنىڭ لفيف ياءنىڭ مىسالىدۇر.
تَزَىّٰ ـــ فعل ماضى، يَتَزَىّٰ ـــ فعل مضارع، تَزَيِّيًا ـــ مصدر، مەنىسى ياسانماق، مُتَزَىٍّ ـــ اسم فاعل، مُتَزَىًّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَزَىَّ ـــ فعل جحد، لَا يَتَزَىّٰ ـــ فعل نفى، تَزَىَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَزَىَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَزَىَّ ـــ فِعْل نَهْى.

10) تَوَفّٰى يَتَوَفّٰى ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مىسالىدۇر.
تَوَفّٰى ـــ فعل ماضى، يَتَوَفّٰى ـــ فعل مضارع، تَوَفِّيًا ـــ مصدر، مەنىسى ھەققىنى تولۇق ئالماق، مُتَوَفٍّ ـــ اسم فاعل، مُتَوَفًّى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَوَفَّ ـــ فعل جحد، لَا يَتَوَفّٰى ـــ فعل نفى، تَوَفَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَوَفَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَوَفَّ ـــ فِعْل نَهْى.①

توققۇزىنچى باب تَفَاعَلَ يَتَفَاعَلُ

بۇ تَفَاعُل بابى دېيىلىدۇ.

1) تَدَارَكَ يَتَدَارَكُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.
تَدَارَكَ ـــ فعل ماضى، يَتَدَارَكُ ـــ فعل مضارع، تَدَارُكًا ـــ مصدر، مەنىسى تولۇقلىۋالماق، مُتَدَارِكٌ ـــ اسم فاعل، مُتَدَارَكٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَدَارَكْ ـــ فعل جحد، لَا يَتَدَارَكُ ـــ فعل نفى، تَدَارَكْ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَدَارَكْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَدَارَكْ ـــ فِعْل نَهْى.

2) تَصَامَّ يَتَصَامُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىسالىدۇر.
تَصَامَّ ـــ فعل ماضى، يَتَصَامُّ ـــ فعل مضارع، تَصَامًّا ـــ مصدر، مەنىسى ئاڭلىماس بولۇۋالماق، مُتَصَامٌّ ـــ اسم فاعل، مُتَصَامٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَصَامَّ ـــ فعل جحد، لَا يَتَصَامُّ ـــ فعل نفى، تَصَامَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَصَامَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَصَامَّ ـــ فِعْل نَهْى.

① بۇ بابتا «ت»، بىر «ع» زىيادە.

3) تَوَارَثَ يَتَوَارَثُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مسالىدۇر.

تَوَارَثَ ـــ فعل ماضى، يَتَوَارَثُ ـــ فعل مضارع، تَوَارُثًا ـــ مصدر، مەنىسى ئەۋلادمۇ-ئەۋلاد مىراسخور بولۇشماق، مُتَوَارِثٌ ـــ اسم فاعل، مُتَوَارَثٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَوَارَثْ ـــ فعل جحد، لَا يَتَوَارَثُ ـــ فعل نفى، تَوَارَثْ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَوَارَثْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَوَارَثْ ـــ فِعْل نَهْى.

4) تَيَاسَرَ يَتَيَاسَرُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال ياءىنىڭ مسالىدۇر.

تَيَاسَرَ ـــ فعل ماضى، يَتَيَاسَرُ ـــ فعل مضارع، تَيَاسُرًا ـــ مصدر، مەنىسى يول قويماق، كەڭچىلىك قىلماق، مُتَيَاسِرٌ ـــ اسم فاعل، مُتَيَاسَرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَيَاسَرْ ـــ فعل جحد، لَا يَتَيَاسَرُ ـــ فعل نفى، تَيَاسَرْ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَيَاسَرْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَيَاسَرْ ـــ فِعْل نَهْى.

5) تَجَاوَبَ يَتَجَاوَبُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مسالىدۇر.

تَجَاوَبَ ـــ فعل ماضى، يَتَجَاوَبُ ـــ فعل مضارع، تَجَاوُبًا ـــ مصدر، مەنىسى پاراڭلاشماق، مُتَجَاوِبٌ ـــ اسم فاعل، مُتَجَاوَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَجَاوَبْ ـــ فعل جحد، لَا يَتَجَاوَبُ ـــ فعل نفى، تَجَاوَبْ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَجَاوَبْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَجَاوَبْ ـــ فِعْل نَهْى.

6) تَزَايَدَ يَتَزَايَدُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مسالىدۇر.

تَزَايَدَ ـــ فعل ماضى، يَتَزَايَدُ ـــ فعل مضارع، تَزَايُدًا ـــ مصدر، مەنىسى تەدرىجىي كۆپەيمەك، مُتَزَايِدٌ ـــ اسم فاعل، مُتَزَايَدٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَزَايَدْ ـــ فعل جحد، لَا يَتَزَايَدُ ـــ فعل نفى، تَزَايَدْ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَزَايَدْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَزَايَدْ ـــ فِعْل نَهْى.

7) تَصَابٰى يَتَصَابٰى ـــ شۇ بابنىڭ ناقصىنىڭ مسالىدۇر.

تَصَابٰى ـــ فعل ماضى، يَتَصَابٰى ـــ فعل مضارع، تَصَابِيًا ـــ مصدر، مەنىسى ئېزىقتۇرماق، مُتَصَابٍ ـــ اسم فاعل، مُتَصَابًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَصَابَ ـــ فعل جحد، لَا يَتَصَابٰى ـــ فعل نفى، تَصَابَ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَصَابَ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَصَابَ ـــ فِعْل نَهْى.

8) تَدَاوٰى يَتَدَاوٰى ـــ شۇ بابنىڭ لفيفىنىڭ مسالىدۇر.

تَدَاوٰى ـــ فعل ماضى، يَتَدَاوٰى ـــ فعل مضارع، تَدَاوِيًا ـــ مصدر، مەنىسى دورا ئىستېمال قىلماق، مُتَدَاوٍ ـــ اسم فاعل، مُتَدَاوًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَتَدَاوَ ـــ فعل جحد، لَا يَتَدَاوٰى ـــ فعل نفى، تَدَاوَ ـــ لا مسنز امر، لِيَتَدَاوَ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَدَاوَ ـــ فِعْل نَهْى.

9) تَوَارٰى يَتَوَارٰى ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مسالىدۇر.

تَوَارٰى ـــ فعل ماضى، يَتَوَارٰى ـــ فعل مضارع، تَوَارِيًا ـــ مصدر، مەنىسى يوشۇرۇنماق، مُتَوَارٍ ـــ اسم فاعل، مُتَوَارًى ـــ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

اسم مفعول، لَمْ يَتوَارَ ـــ فعل جحد، لَا يَتوارى ـــ فعل نفى، تَوَارَ ـــ لا مسنز امر، لِيَتوَارَ ـــ لا ملق امر، لَا تَتوَارَ ـــ فِعْل نَهْى.①

ئونىنچى باب اِسْتَفْعَلَ يَسْتَفْعِلُ

بۇ اِسْتِفْعَال بابى دېيىلىدۇ.

1) اِسْتَخْرَجَ يَسْتَخْرِجُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مسالىدۇر.

اِسْتَخْرَجَ ـــ فعل ماضى، يَسْتَخْرِجُ ـــ فعل مضارع، اِسْتِخْرَاجًا ـــ مصدر، مەنىسى چىقىرىشقا ئورۇنماق، مُسْتَخْرِجٌ ـــ اسم فاعل، مُسْتَخْرَجٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَخْرِجْ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَخْرِجُ ـــ فعل نفى، اِسْتَخْرِجْ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْتَخْرِجْ ـــ لا ملق امر، لَا تَسْتَخْرِجْ ـــ فِعْل نَهْى.

2) اِسْتَحَبَّ يَسْتَحِبُّ ـــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مسالىدۇر.

اِسْتَحَبَّ ـــ فعل ماضى، يَسْتَحِبُّ ـــ فعل مضارع، اِسْتِحْبَابًا ـــ مصدر، مەنىسى خۇشتار بولماق، ياخشى سانىماق، مُسْتَحِبٌّ ـــ اسم فاعل، مُسْتَحَبٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَحِبَّ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَحِبُّ ـــ فعل نفى، اِسْتَحِبَّ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْتَحِبَّ ـــ لا ملق امر، لَا تَسْتَحِبَّ ـــ فِعْل نَهْى.

① تَفَاعُل بابىدا «ت» بىلەن «اَلِف» زىيادە.

3) اِسْتَوْجَبَ يَسْتَوْجِبُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال واوىنىڭ مسالىدۇر.

اِسْتَوْجَبَ ـــ فعل ماضى، يَسْتَوْجِبُ ـــ فعل مضارع، اِسْتِيْجَابًا ـــ مصدر، مەنىسى مەجبۇرىيەت دەپ بىلمەك، مُسْتَوْجِبٌ ـــ اسم فاعل، مُسْتَوْجَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَوْجِبْ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَوْجِبُ ـــ فعل نفى، اِسْتَوْجِبْ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْتَوْجِبْ ـــ لا ملق امر، لَا تَسْتَوْجِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

4) اِسْتَيْسَرَ يَسْتَيْسِرُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال يائىنىڭ مسالىدۇر.

اِسْتَيْسَرَ ـــ فعل ماضى، يَسْتَيْسِرُ ـــ فعل مضارع، اِسْتِيْسَارًا ـــ مصدر، مەنىسى ئاسانلاشماق (ئىش)، مُسْتَيْسِرٌ ـــ اسم فاعل، مُسْتَيْسَرٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَيْسِرْ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَيْسِرُ ـــ فعل نفى، اِسْتَيْسِرْ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْتَيْسِرْ ـــ لا ملق امر، لَا تَسْتَيْسِرْ ـــ فِعْل نَهْى.

5) اِسْتَجَابَ يَسْتَجِيْبُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مسالىدۇر.

اِسْتَجَابَ ـــ فعل ماضى، يَسْتَجِيْبُ ـــ فعل مضارع، اِسْتِجَابَةً ـــ مصدر، مەنىسى (ھاجىتىنى) راۋا قىلماق، مُسْتَجِيْبٌ ـــ اسم فاعل، مُسْتَجَابٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَجِبْ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَجِيْبُ ـــ فعل نفى، اِسْتَجِبْ ـــ لا مسنز امر، لِيَسْتَجِبْ ـــ لا ملق امر، لَا تَسْتَجِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

6) اِسْتَبَاعَ يَسْتَبِيْعُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مىسالىدۇر.

اِسْتَبَاعَ ـــ فعل ماضى، يَسْتَبِيْعُ ـــ فعل مضارع، اِسْتِبَاعَةً ـــ مصدر، مەنىسى سېتىشنى تەلەپ قىلماق، مُسْتَبِيْعٌ ـــ اسم فاعل، مُسْتَبَاعٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَبِعْ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَبِيْعُ ـــ فعل نفى، اِسْتَبِعْ ـــ لامسىز امر، لِيَسْتَبِعْ ـــ لاملىق امر، لَا تَسْتَبِعْ ـــ فِعْل نَهْى.

7) اِسْتَهْدٰى يَسْتَهْدِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقص ياءىنىڭ مىسالىدۇر.

اِسْتَهْدٰى ـــ فعل ماضى، يَسْتَهْدِىْ ـــ فعل مضارع، اِسْتِهْدَاءً ـــ مصدر، مەنىسى توغرا يول تەلەپ قىلماق، مُسْتَهْدٍ ـــ اسم فاعل، مُسْتَهْدًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَهْدِ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَهْدِىْ ـــ فعل نفى، اِسْتَهْدِ ـــ لامسىز امر، لِيَسْتَهْدِ ـــ لاملىق امر، لَا تَسْتَهْدِ ـــ فِعْل نَهْى.

8) اِسْتَحْيٰى يَسْتَحْيِىْ ـــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مىسالىدۇر.

اِسْتَحْيٰى ـــ فعل ماضى، يَسْتَحْيِىْ ـــ فعل مضارع، اِسْتِحْيَاءً ـــ مصدر، مەنىسى تىرىك قالدۇرماق، مُسْتَحْيٍ ـــ اسم فاعل، مُسْتَحْيًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَحْيِ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَحْيِىْ ـــ فعل نفى، اِسْتَحْيِ ـــ لامسىز امر، لِيَسْتَحْيِ ـــ لاملىق امر، لَا تَسْتَحْيِ ـــ فِعْل نَهْى.

9) اِسْتَوْفٰى يَسْتَوْفِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ملتوىنىڭ مىسالىدۇر.

اِسْتَوْفٰى ـــ فعل ماضى، يَسْتَوْفِىْ ـــ فعل مضارع، اِسْتِيْفَاءً ـــ مصدر، مەنىسى (ھەققىنى) تولۇق ئالماق، مُسْتَوْفٍ ـــ اسم فاعل،

مُسْتَوْفًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَسْتَوْفِ ـــ فعل جحد، لَا يَسْتَوْفِىْ ـــ فعل نفى، اِسْتَوْفِ ـــ لامسىز امر، لِيَسْتَوْفِ ـــ لاملىق امر، لَا تَسْتَوْفِ ـــ فِعْل نَهْى.①

ئون بىرىنچى باب اِفْعَوْعَلَ يَفْعَوْعِلُ

بۇ اِفْعِيْعَال بابى دېيىلىدۇ.

1) اِحْدَوْدَبَ يَحْدَوْدِبُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

اِحْدَوْدَبَ ـــ فعل ماضى، يَحْدَوْدِبُ ـــ فعل مضارع، اِحْدِيْدَابًا ـــ مصدر، مەنىسى دوك بولۇپ قالماق، مُحْدَوْدِبٌ ـــ اسم فاعل، مُحْدَوْدَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَحْدَوْدِبْ ـــ فعل جحد، لَا يَحْدَوْدِبُ ـــ فعل نفى، اِحْدَوْدِبْ ـــ لامسىز امر، لِيَحْدَوْدِبْ ـــ لاملىق امر، لَا تَحْدَوْدِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

2) اِعْرَوْرٰى يَعْرَوْرِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىسالىدۇر.

اِعْرَوْرٰى ـــ فعل ماضى، يَعْرَوْرِىْ ـــ فعل مضارع، اِعْرِيْرَاءً ـــ مصدر، مەنىسى يايداق ئاتقا مىنمەك، مُعْرَوْرٍ ـــ اسم فاعل، مُعْرَوْرًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يَعْرَوْرِ ـــ فعل جحد، لَا يَعْرَوْرِىْ ـــ فعل نفى، اِعْرَوْرِ ـــ لامسىز امر، لِيَعْرَوْرِ ـــ لاملىق امر، لَا تَعْرَوْرِ ـــ فِعْل نَهْى.②

---

① بۇ بابتا «همزة وصلية»، «س»، «ت» زىيادە.

② اِفْعِيْعَال بابىدا «همزة»، «واو» ۋە «ع» زىيادە.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئون ئىككىنچى باب اِفْعَوَّلَ يَفْعَوِّلُ

بۇ افْعوّال بابى دېيىلىدۇ.

اِجْلَوَّذَ يَجْلَوِّذُ ــــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

اِجْلَوَّذَ ــــ فعل ماضى، يَجْلَوِّذُ ــــ فعل مضارع، اِجْلوّاذًا ــــ مصدر، مەنىسى تۆگە تېز ماڭماق، مُجْلَوِّذٌ ــــ اسم فاعل، مُجْلَوَّذٌ ــــ اسم مفعول، لَمْ يَجْلَوِّذْ ــــ فعل جحد، لَا يَجْلَوِّذُ ــــ فعل نفى، اِجْلَوِّذْ ــــ لا مسىز امر، لِيَجْلَوِّذْ ــــ لا ملىق امر، لَا تَجْلَوِّذْ ــــ فعْل نَهْى.①

① بۇ بابتا «همزة وصلية» ۋە ئىككى «واو» زىيادە.

ئۈچىنچى قىسىم رباعى مجرّد

بۇ بىر بابتۇر.

بۇ فَعْلَلَ يُفَعْلِلُ ــــ فَعْلَلَة بابى دېيىلىدۇ.

1) دَحْرَجَ يُدَحْرِجُ ــــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

دَحْرَجَ ــــ فعل ماضى، يُدَحْرِجُ ــــ فعل مضارع، دَحْرَجَةً ــــ مصدر، مەنىسى يۇمىلاتماق، مُدَحْرِجٌ ــــ اسم فاعل، مُدَحْرَجٌ ــــ اسم مفعول، لَمْ يُدَحْرِجْ ــــ فعل جحد، لَا يُدَحْرِجُ ــــ فعل نفى، دَحْرِجْ ــــ لا مسىز امر، لِيُدَحْرِجْ ــــ لا ملىق امر، لَا تُدَحْرِجْ ــــ فِعْل نَهْى.

2) صَرْصَرَ يُصَرْصِرُ ــــ شۇ بابنىڭ مضاعف رباعىنىڭ مىسالىدۇر.

صَرْصَرَ ــــ فعل ماضى، يُصَرْصِرُ ــــ فعل مضارع، صَرْصَرَةً ــــ مصدر، مەنىسى ۋارقىرىماق، مُصَرْصِرٌ ــــ اسم فاعل، مُصَرْصَرٌ ــــ اسم مفعول، لَمْ يُصَرْصِرْ ــــ فعل جحد، لَا يُصَرْصِرُ ــــ فعل نفى، صَرْصِرْ ــــ لا مسىز امر، لِيُصَرْصِرْ ــــ لا ملىق امر، لَا تُصَرْصِرْ ــــ فِعْل نَهْى.

3) وَسْوَسَ يُوَسْوِسُ ـــ شۇ بابنىڭ مثال ۋە مضاعفنىڭ مسالىدۇر.

وَسْوَسَ ـــ فعل ماضى، يُوَسْوِسُ ـــ فعل مضارع، وَسْوَسَةً ـــ مصدر، مەنىسى ئازدۇرماق، مُوَسْوِسٌ ـــ اسم فاعل، مُوَسْوَسٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُوَسْوِسْ ـــ فعل جحد، لَا يُوَسْوِسُ ـــ فعل نفى، وَسْوِسْ ـــ لا مسىز امر، لِيُوَسْوِسْ ـــ لا ملىق امر، لَا تُوَسْوِسْ ـــ فِعْل نَهْى.

4) جَوْرَبَ يُجَوْرِبُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف واوىنىڭ مسالىدۇر.

جَوْرَبَ ـــ فعل ماضى، يُجَوْرِبُ ـــ فعل مضارع، جَوْرَبَةً ـــ مصدر، مەنىسى پايپاق كىيدۈرمەك، مُجَوْرِبٌ ـــ اسم فاعل، مُجَوْرَبٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُجَوْرِبْ ـــ فعل جحد، لَا يُجَوْرِبُ ـــ فعل نفى، جَوْرِبْ ـــ لا مسىز امر، لِيُجَوْرِبْ ـــ لا ملىق امر، لَا تُجَوْرِبْ ـــ فِعْل نَهْى.

5) شَيْطَنَ يُشَيْطِنُ ـــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءنىڭ مسالىدۇر.

شَيْطَنَ ـــ فعل ماضى، يُشَيْطِنُ ـــ فعل مضارع، شَيْطَنَةً ـــ مصدر، مەنىسى يامان نىيەت قىلماق، مُشَيْطِنٌ ـــ اسم فاعل، مُشَيْطَنٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يُشَيْطِنْ ـــ فعل جحد، لَا يُشَيْطِنُ ـــ فعل نفى، شَيْطِنْ ـــ لا مسىز امر، لِيُشَيْطِنْ ـــ لا ملىق امر، لَا تُشَيْطِنْ ـــ فِعْل نَهْى.

6) قَلْسٰى يُقَلْسِىْ ـــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مسالىدۇر.

قَلْسٰى ـــ فعل ماضى، يُقَلْسِىْ ـــ فعل مضارع، قَلْسَاةً ـــ مصدر، مەنىسى كۈلاھ كىيدۈرمەك، مُقَلْسٍ ـــ اسم فاعل، مُقَلْسًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُقَلْسِ ـــ فعل جحد، لَا يُقَلْسِىْ ـــ فعل نفى، قَلْسِ ـــ لا مسىز امر، لِيُقَلْسِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُقَلْسِ ـــ فِعْل نَهْى.

7) ضَوْضٰى يُضَوْضِىْ ـــ شۇ بابنىڭ لفيفنىڭ مسالىدۇر.

ضَوْضٰى ـــ فعل ماضى، يُضَوْضِىْ ـــ فعل مضارع، ضَوْضَاةً ـــ مصدر، مەنىسى غەۋغا چىقارماق، مُضَوْضٍ ـــ اسم فاعل، مُضَوْضًى ـــ اسم مفعول، لَمْ يُضَوْضِ ـــ فعل جحد، لَا يُضَوْضِىْ ـــ فعل نفى، ضَوْضِ ـــ لا مسىز امر، لِيُضَوْضِ ـــ لا ملىق امر، لَا تُضَوْضِ ـــ فِعْل نَهْى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تۆتىنچى قىسىم رباعى مزيد

بۇ ئۈچ بابتۇر.

بىرىنچى باب تَفَعْلَلَ يَتَفَعْلَلُ

بۇ تَفَعْلُل بابى دېيىلىدۇ.

1) تَدَحْرَجَ يَتَدَحْرَجُ ـــــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىساللىدۇر.
تَدَحْرَجَ ـــــ فعل ماضى، يَتَدَحْرَجُ ـــــ فعل مضارع، تَدَحْرُجًا ـــــ مصدر، مەنىسى يۇمىلىماق، مُتَدَحْرِجٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَدَحْرَجٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَدَحْرَجْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَدَحْرَجُ ـــــ فعل نفى، تَدَحْرَجْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَتَدَحْرَجْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَدَحْرَجْ ـــــ فِعْل نَهْى.

2) تَصَلْصَلَ يَتَصَلْصَلُ ـــــ شۇ بابنىڭ مضاعفنىڭ مىساللىدۇر.
تَصَلْصَلَ ـــــ فعل ماضى، يَتَصَلْصَلُ ـــــ فعل مضارع، تَصَلْصُلًا ـــــ مصدر، مەنىسى ئاۋاز چىقارماق، مُتَصَلْصِلٌ ـــــ اسم فاعل،

مُتَصَلْصَلٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَصَلْصَلْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَصَلْصَلُ ـــــ فعل نفى، تَصَلْصَلْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَتَصَلْصَلْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَصَلْصَلْ ـــــ فِعْل نَهْى.

3) تَجَوْرَبَ يَتَجَوْرَبُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوفنىڭ مىساللىدۇر.
تَجَوْرَبَ ـــــ فعل ماضى، يَتَجَوْرَبُ ـــــ فعل مضارع، تَجَوْرُبًا ـــــ مصدر، مەنىسى پايپاق كىيمەك، مُتَجَوْرِبٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَجَوْرَبٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَجَوْرَبْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَجَوْرَبُ ـــــ فعل نفى، تَجَوْرَبْ ـــــ لا مسىز امر، لِيَتَجَوْرَبْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَجَوْرَبْ ـــــ فِعْل نَهْى.

4) تَشَيْطَنَ يَتَشَيْطَنُ ـــــ شۇ بابنىڭ اجوف ياءىنىڭ مىساللىدۇر.
تَشَيْطَنَ ـــــ فعل ماضى، يَتَشَيْطَنُ ـــــ فعل مضارع، تَشَيْطُنًا ـــــ مصدر، مەنىسى بەتقىلىق بولماق، مُتَشَيْطِنٌ ـــــ اسم فاعل، مُتَشَيْطَنٌ ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَشَيْطَنْ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَشَيْطَنُ ـــــ فعل نفى، تَشَيْطَنْ لا مسىز امر، لِيَتَشَيْطَنْ ـــــ لا ملىق امر، لَا تَتَشَيْطَنْ ـــــ فِعْل نَهْى.

5) تَقَلْسٰى يَتَقَلْسٰى ـــــ شۇ بابنىڭ ناقصنىڭ مىساللىدۇر.
تَقَلْسٰى ـــــ فعل ماضى، يَتَقَلْسٰى ـــــ فعل مضارع، تَقَلْسِيًا ـــــ مصدر، مەنىسى كۆلاھ كىيمەك، مُتَقَلْسٍ ـــــ اسم فاعل، مُتَقَلْسًى ـــــ اسم مفعول، لَمْ يَتَقَلْسَ ـــــ فعل جحد، لَا يَتَقَلْسٰى ـــــ فعل نفى،

تَقَلْسَ ـــ لا مسىز امر، لِيَتَقَلْسَ ـــ لا ملىق امر، لَا تَتَقَلْسَ ـــ فِعْل نَهْى. ①

ئىككىنچى باب اِفْعَنْلَلَ يَفْعَنْلِلُ

بۇ اِفْعِنْلَال بابى دېيىلىدۇ.

اِبْرَنْشَقَ يَبْرَنْشِقُ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

اِبْرَنْشَقَ ـــ فعل ماضى، يَبْرَنْشِقُ ـــ فعل مضارع، اِبْرِنْشَاقًا ـــ مصدر، مەنىسى دەرەخنىڭ چېچەكلىمەكلىكى، مُبْرَنْشِقٌ ـــ اسم فاعل، مُبْرَنْشَقٌ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَبْرَنْشِقْ ـــ فعل جحد، لَا يَبْرَنْشِقُ ـــ فعل نفى، اِبْرَنْشِقْ ـــ لا مسىز امر، لِيَبْرَنْشِقْ ـــ لا ملىق امر، لَا تَبْرَنْشِقْ ـــ فِعْل نَهْى. ②

ئۈچىنچى باب اِفْعَلَلَّ يَفْعَلِلُّ

بۇ اِفْعِلَّال بابى دېيىلىدۇ.

اِقْشَعَرَّ يَقْشَعِرُّ ـــ شۇ بابنىڭ صحيحنىڭ مىسالىدۇر.

---

① بۇنىڭدا بىر «ت» زىيادە.

② بۇنىڭدا «همزة» بىلەن بىر «ن» زىيادە.

اِقْشَعَرَّ ـــ فعل ماضى، يَقْشَعِرُّ ـــ فعل مضارع، اِقْشِعْرَارًا ـــ مصدر، مەنىسى تىترىمەك، مُقْشَعِرٌّ ـــ اسم فاعل، مُقْشَعَرٌّ ـــ اسم مفعول، لَمْ يَقْشَعِرَّ ـــ فعل جحد، لَا يَقْشَعِرُّ ـــ فعل نفى، اِقْشَعِرَّ ـــ لا مسىز امر، لِيَقْشَعِرَّ ـــ لا ملىق امر، لَا تَقْشَعِرَّ ـــ فِعْل نَهْى. ①

---

① بۇ بابتا «همزة»، بىر «ل» زىيادە.

مەزكۇر ئۈچ باب (تَفَعْلُل، اِفْعِنْلَال، اِفْعِلَّال) فعل لازم بولۇپلا كېلىدۇ. اِفعال بابىدىن اِفعلال بابىغىچە اسم مفعوللار، اسم زمان ۋە اسم مكان بىلەن ئورتاق ئىشلىتىلىدۇ، خالاس.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

3 ـ قىسىم

العوامل

﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ﴾

﴿سىلەرنى (ئۇنىڭ مەنىسىنى) چۈشەنسۇن دەپ، بىز
ئۇنى ھەققەتەن ئەرەبچە قۇرئان قىلدۇق﴾

مۇھىم ئۇقۇشلۇق

لفظى ـــ خەت يۈزىدە ئاشكارا كۆرۈنىدىغان سۆز.

معنوى ـــ كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان كۆڭۈلدە بار سۆز.

قياسى ـــ قائىدىگە ئۇيغۇن توغرا سۆز بولۇپ، بۇنى ھەر خىل تۈسكە ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ.

شاذ ـــ قائىدىگە ئۇيغۇن بولمىغان خاتا سۆز.

سماعى ـــ قەدىمقى ئەرەبلەر ئىشلەتكەن سۆز بولۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىشكە ھەم باشقا سۆزنى ئۇنىڭغا سىلىشتۇرۇپ قائىدە تۈزۈشكىمۇ بولمايدۇ. قايسى شەكىلدە كەلسە، شۇنىڭغا قايىل بولۇش لازىم.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

العوامل① فى النحو② على ما③ ألّفه الشيخُ الإمام④ الفاضل⑤ عبدُ القاهر⑥ بن عبد الرحمن الجرجانِيُّ⑦، سقى اللهُ ثراه⑧ وجعل الجنة مثواه⑨ مائة عامل⑩. منها لفظية ومنها معنوية.

---

① عَوَامِل —— «عَامِل»نىڭ كۆپلۈكى بولۇپ، بۇ كەلىمىلەرنى باشقۇرغۇچى باش سەۋەبتۇر.

② عِلْمُ النَّحْوِ —— إِسْم، فِعْل ۋە حَرْفتىن ئىبارەت ئۈچىنىڭ ئۆزئارا بىرىكىشى ۋە ئۇلارنىڭ ئاخىرىنىڭ ھالەتلىرىنى بىلىش كەيفىيىتى مەلۇم بولىدىغان عِلْمدۇر.

③ «مَا»: نَحْو قائىدىسىنى كۆرسىتىدۇ.

④ شيخ، إمام: چوڭ دىنىي ئالىم.

⑤ فاضل: پەزىلەتلىك كىشى.

⑥ عَبْدُ الْقَاهِرِ: بۇ كىتابنىڭ مۇئەللىفى، بۇ زات ھىجرىيىنىڭ 471-يىلى ئالەمدىن ياتغان.

⑦ الجِرْجَانِيُّ: جىرجانىيلىق.

⑧ ثَرَا: يەر قاتلىمى (بۇ يەردە قەبرە مۇراد).

⑨ مَثْوَا: تۇرالغۇ جاي.

⑩ يۈز عَامِل ئىككى خىل: 1) لَفْظِيّة (ئاشكارا عَامِل). 2) مَعْنَوِيّة (كۆڭۈلدىكى يوشۇرۇن عَامِل).

فاللفظيـة① منها على ضربين سماعية وقياسية. فالسماعية منها احد وتسعون عاملا. والقياسية منها سبعة عوامل. والمعنوية منها عددان②. ويتنوّع السماعية③ منها على ثلاثة عشر نوعـا. الـنوع الاول④ حروف تجر الأسماء فقط، وهي سبعة عشر حرفا. البـاء⑤ للإلصاق

---

① لَفْظِي عامل ئىككى: 1) سِمَاعِيّة (ئۆزگەرتىشكە ھەم باشقا عَامِلنى ئۇنىڭغا سېلىشتۇرۇشقا بولمايدىغان عَامِلدۇر). 2) قِيَاسِيَّة (قائىدىگە ئۇيغۇن توغرا عَامِلدۇر).

② سِمَاعِيّ عَامِل 91، قِيَاسِيّ عَامِل 7، مَعْنَوِيّ عَامِل 2، ھەممىسى 100 عَامِلدۇر.

③ 91 سِمَاعِيّ عَامِل 13 قىسىمغا بۆلىنىدۇ: 1) حُرُوْف جَارَّة. 2) حُرُوْف مُشَبَّهَة بالفِعْل. 3) مَا ولَا مُشَبَّهَتَان بِلَيْسَ. 4) إِسْمنى نَصْب قىلغۇچى ھەرپ عَامِللار. 5) فِعْل مُضَارِعنى نَصْب قىلغۇچى ھەرپ عَامِللار. 6) حُرُوْف جَازِمَة. 7) أَسْمَاء جَازِمَة. 8) أَسْمَاء نَاصِبَة (تَمْيِيْز عَامِلى). 9) إِسْم فِعْل. 10) أَفْعَال نَاقِصَة. 11) أَفْعَال مُقَارَبَة. 12) أَفْعَال مَدْح وذَمّ. 13) أَفْعَال قُلُوْب.

④ بىرىنچى قىسىم حُرُوْف جَارَّة: ئۇ ئۆزىدىن كېيىن كەلگەن إِسْمنى زىر قىلىدۇ. رولى فِعْل ياكى فِعْلنىڭ مەنىسى (اسم فاعل، اسم مفعول، صفة مشبَّهة، مصدر، اسم تفضيل، جار ومجرور، ظرف قاتارلىقلار)نى ئۆزى تۇتاشقان إِسْمغا يەتكۈزۈپ بېرىشتۇر. ئۇ 17 ھەرپتۇر:

بَاءُ تَاءُ كَافُ لَامُ وَاوُ مُنْذُ مُذْ خَلَا * رُبَّ حَاشَا فِيْ عَدَا مِنْ عَنْ عَلٰى حَتّٰى إِلٰى

⑤ بَاء —— توققۇز خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) إِلْصَاق. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ: بىرى، إِلْصَاق حقيقي. يەنى، ھەقىقىي چاپلىشىش. مەسىلەن: مَرَرْتُ بِزَيْد (زەيد بىلەن ئۆتتۈم). يەنە بىرى، إِلْصَاق مَعْنَوِيّ. يەنى، مەنىۋىي چاپلىشىش. مەسىلەن: بِهِ دَاءٌ (ئۇ كېسەلدۇر). 2) تَعْدِيَة.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

نحو مررت بزيد وبه داء. وللتعدية نحو ذهبت بزيد. وللإستعانة نحو كتبت بالقلم. وللمصاحبة نحو دخلت عليه بثياب السفر. وللمقابلة نحو بعت هذا بهذا. وللظرفية نحو جلست بالمسجد اي في المسجد. وللقسم نحو بالله لأفعلن كذا. وزائدة نحو قولــه تعــالى ﴿وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ﴾ و﴿وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا﴾. وللسببية نحو ضربت زيدا بالسوء. ومـن① لإبتداء الغاية في المكان نحو سرت من البصرة إلى

يەنى، ئۆتۈمسىز فِعْلنى ئۆتۈملۈك فِعْلغا ئايلاندۇرۇش. مەسـلەن: ﴿ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمۡ﴾. 3) إِسْتِعَانَة. يەنى، ياردەم سوراش. مەسـلەن: قَطَعْتُ بِالسِّكِّيْنِ (پىچاق بىلەن كەستىم). 4) مُصَاحَبَة. يەنى، بىللىلىك. مەسـلەن: إِشْتَرَيْتُ الْفَرَسَ بِسَرْجِهِ (ئاتنى ئىگەرى بىلەن بىللە سېتىۋالدىم). 5) مُقَابَلَة. يـەنى، باراۋەردە بولۇش. مەسـلەن: إِشْتَرَيْتُ الفَرَسَ بِـأَلْف دِرْهَـمٍ (ئـاتنى مىڭ دىرھەمگە سېتىۋالدىم). 6) ظَرْفِيَّة. يەنى، قاچا (مەلۇم شەيئىنىڭ ئىچىدە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدىغان ئۇقۇم) بولۇش. مەسـلەن: جَلَسْتُ بِالْمَسْـجِدِ (مەسجىدتە ئولتۇردۇم). 7) قَسَم. يەنى، قەسەمنى بىلدۈرۈش. مەسلەن: بِاللهِ لَأَفْعَلَنَّ كَذَا. 8) زَائِدَة. يەنى، ئارتۇق بولۇپ كېلىش. بۇ چاغدا بَاء سۆز تەركىبىگە كىرگۈزۈلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا مەنە ئېيتىلمايدۇ. مەسلەن: مَا زَيْدٌ بِرَاكِبٍ. مەنە ئېيتىلمىغانلىقتىن ئارتۇق ھېسابلانسىمۇ، لېكىـن بۇ كالامغا ھۆسنى پەيدا قىلىدۇ. 9) سَـبَبِيَّة. يـەنى، سـەۋەبنى بىلـدۈرۈش، مەسلەن: ضَرَبْتُ زَيْدًا بِالسُّوْءِ.

① مِنْ ـــ تۆت خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) إِبْـتِدَاءُ الْغَايَــة. يەنى، مەقسەتنى ماكاندا ياكى زاماندا باشلاش. مەسـلەن: سِرْتُ مِـنَ الْأَبَادِ إِلَى الْبَاكِسْتَانْ؛ إِجْتَهَدْتُ الْعِلْمَ مِنْ أَيَّامِ الصِّبْيَانِيِّ إِلي أَيَّامِ الْكهْلان. 2) تَبْعِيْض. يەنى، بەزىلەشتۈرۈش. بۇنىڭ ئالامىتى «بَعْـض» لەۋزىنى «مِــنْ»نىڭ ئورنىدا قويسا دۇرۇس بولۇش. مەسلەن: أَخَذْتُ مِنَ الدَّرَاهِمِ. يـەنى، بَعْضَ

الكوفة، او في الزمان نحو صمت من يوم الجمعة إلى الخمـــيس. وللتبعيض نحو اخذت من المال. وللتبيين نحو قوله تعــالى ﴿فَٱجۡتَنِبُواْ ٱلرِّجۡسَ مِنَ ٱلۡأَوۡثَٰنِ﴾. وزائدة نحو ما جاءني من احـــد. وإلـى① لإنتهاء الغاية في المكان نحو سرت من البصرة إلى الكوفـــة، او في الزمان نحو قوله تعالى ﴿أَتِمُّواْ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيۡلِ﴾②. وبمعنى مع قليلا

الدَّرَاهِمِ. 3) تَبْيِيْن. يەنى، بىرەر ئىشـنى چۈشـەندۈرۈش. بۇنـىڭ ئـالامىتى إِسْم مَوْصُوْل، يەنى «الّذى هُـوَ»نـى «مِــنْ»نىڭ ئورنىـدا قويسا، دۇرۇس بولۇش. مەسلەن: ﴿فَٱجۡتَنِبُواْ ٱلرِّجۡسَ مِنَ ٱلۡأَوۡثَٰنِ﴾، يەنى الـرِّجْسَ الَّذِيْ هُوَ الْأَوْثَانُ. 4) زَائِدَة. يەنى، ئارتۇق بولۇپ كـېلىش. بۇنـىڭ ئـالامىتى نَفْي جۈملىدىلا ئارتۇق بولۇپ كـېلىدۇ ھـەم نكــرة إِسْــمنـى زىـر قىلـىدۇ. مەسلەن: مَا لِبَاغٍ مِنْ مَفَرٍّ.

① إِلَى ـــ ئىككى خىل مەنە ئۈچۈن كـېلىدۇ. ئۇلار: 1) إِنْتِهَاءُ الْغَايَــة (إِنْتِهَاءُ مَا قَبْلَ الْغَايَة). يەنى، مەقسەتنىڭ ماكاندا يـاكى زامـاندا ئاخىرلـىـشىشىنى بىلدۈرۈش. مەسلەن: سِرْتُ مِنَ الْأَبَادِ إِلي مَكَّةَ، سِرْتُ الْبَارِحَةَ إِلي اٰخِرِ الَّيْلِ. 2) مَـعَ. يـەنى، بىللىلىـك. مەسـلەن: ﴿وَلَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَهُمۡ إِلَىٰٓ أَمۡوَٰلِكُمۡ﴾ يەنى، مَعَ أَمْوَالِكُمْ.

② مۇھىم نۇقتا: إِلىنىڭ مَابَعْدىسى مَاقَبْلىسىگە بەزىدە داخىل بولىدۇ، بەزىدە بولمايدۇ. إِلىنىڭ مابعدىسى إِلىنىڭ مــاقبلىسىنىڭ جىنسىدىن بولسا، إِلىنىڭ مابعدىسى إِلىنىڭ ماقبلىسىنىڭ ھۆكمىگە داخىل بولىدۇ. مەسلەن: ﴿فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ﴾. بۇ ئايەتتە إِلىنىڭ ماقبلىسى ﴿أَيْدِي﴾ (قوللار) بىلەن إِلىنىڭ مــابعدىسى ﴿ٱلۡمَرَافِقِ﴾ (جەيـنەكلەر)نىڭ جىنسى بىردۇر. شۇڭا، إِلىنىڭ مابعدىسى إِلىنىڭ ماقبلىسىگە داخىل بولغان بولۇپ، مەنىسى «قولۇڭلارنى جەينەكلىرىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار» دېگەنلىك بولىدۇ. ئەگەر إِلىنىڭ مــاقبلىسى بىلەن

نحو قوله تعالى ﴿وَلا تَأۡكُلُوٓا أَمۡوَٰلَهُمۡ إِلَىٰٓ أَمۡوَٰلِكُمۡۚ﴾ **أي مع اموالكم وقوله تعالى** ﴿فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ﴾. **وفي**[1] **للظرفية نحو زيد فى الدار ونظرت فى الكتاب. وبمعنى على قليلا نحو قوله تعالى** ﴿وَلَأُصَلِّبَنَّكُمۡ فِي جُذُوعِ ٱلنَّخۡلِ﴾ **اى على جذوع النخل. وحتى**[2] **لإنتهاء الغاية ومجرورها الجزء الاخير من الشيء الاول نحو اكلت**

مابعدسى بىر جىنسدىن بولمىسا، مابعدسى ماقبلىسىنىڭ ھۆكمىگە داخىل بولمايدۇ. مەسىلەن: ﴿أَتِمُّواْ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيۡلِۚ﴾. بۇ ئايەتتە إلىنىڭ مابعدسى إلىنىڭ ماقبلىسىنىڭ جىنسىدىن ئەمەس. شۇڭا، إلىنىڭ مابعدسى إلىنىڭ ماقبلىسىنىڭ ھۆكمىگە داخىل بولمىدى. ئۇنداق بولمىسا، بۇ ئايەت صَوْمُ وِصَال، يەنى روزىنى ئۇلاپ تۇتۇشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئېلىۋالىدۇ.

① فى — ئىككى خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) ظَرْفِيَّة حَقِيْقِيَّة. يەنى، ھەقىقىي قاچا بولۇش (بۇ خىل مەنىدە كېلىش كۆپتۇر). مەسىلەن: حَنِيْفَةُ فِي الْمَدْرَسَة. تېكىستتىكى ئىككى مىسالنىڭ پەرقى: بىرى، ظَرْفِيَّة حَقِيْقِيّة. يەنە بىرى، ظَرْفِيَّة حُكْمِيَّة. 2) إِسْتِعْلاء. يەنى، ئاز ساندا ئۈستۈنلۈك مەنىسىنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ. مەسىلەن: ﴿وَلَأُصَلِّبَنَّكُمۡ فِي جُذُوعِ ٱلنَّخۡلِ﴾، يەنى عَلَي جُذُوْعِ النَّخْلِ.

② حتى — ئىككى خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) إِنْتِهَاءُ الْغَايَة (إِنْتِهَاءُ مَاقَبْلَ الْغَايَة). يەنى، مەقسەتنىڭ ئاخىرلىشىشىنى بىلدۈرۈپلا قالماستىن، شۇ ئاخىرلاشقان قىسىمنىڭ إِسْم ظَاهِر مُفْرَد بولۇشىنىمۇ تەلەپ قىلىدۇ. مەسىلەن: أَكَلْتُ السَّمَكَ حَتّٰي رَأْسِهَا؛ ياكى زىر قىلىدىغىنى ئاخىرغا بىر تۇتاش بولغان قىسىم بولۇش زۆرۈر. مەسىلەن: ﴿سَلَٰمٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطۡلَعِ ٱلۡفَجۡرِ﴾. 2) مُصَاحَبَة. يەنى، حَتّٰى بەزىدە بىللىلىك مەنىسىدىمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: قَرَأْتُ وِرْدِيْ حَتَّي الدُّعَاءِ يەنى مَعَ الدُّعَاءِ (ۋەزىپەمنى دۇئا بىلەن بىللە ئوقۇدۇم).

السمك حتى رأسها. او متّصلٌ بالجزء الاخير من الشيء الاول نحو نمت البارحة حتى الصباح[1]**. واللام**[2] **للاختصاص نحو المال لزيد والجل للفرس. وللتعليل نحو ضربت زيدا للتأديب. وللقسم نحو لله لا يؤخَّر الاجل. وزائدة نحو** ﴿رَدِفَ لَكُم﴾ **ولا ابالكم. ورب**[3] **للتقليل**

---

① مۇھىم نۇقتا: «حَتّٰي» ۋە «إلى»نىڭ ئىشلىتىلىش پەرقى شۇكى، «إلى» ضَمِيْر ۋە إِسْم ظاهر ئىككىلىسىگە داخىل بولسا، «حتي» إِسْم ظاهىرغىلا داخىل بولىدۇ، إِسْم ضَمِيْرغا داخىل بولمايدۇ. شۇڭا «إليه» دېگىلى بولىدۇ، «حَتَّاهُ» دېگىلى بولمايدۇ.

② لَام — بەش خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) إِخْتِصَاص. يەنى، بىر نەرسىنى يەنە بىر نەرسىگە خاس قىلىش. مەسىلەن: اَلْمَالُ لِزَيْد؛ اَلْجُلُّ لِلْفَرَسِ. بۇ ئىككى مىسالنىڭ پەرقى، بىرىنچىسى ھەقىقىي مۈلۈكنىڭ، ئىككىنچىسى ھۆكمىي مۈلۈكنىڭ. 2) تَعْلِيْل. يەنى، سەۋەب بايان قىلىش. مەسىلەن: جِئْتُ لِإِكْرَامِكَ. 3) قَسَم. يەنى، قەسەمنى بىلدۈرۈش. مەسىلەن: لِلّٰهِ لَا يُؤَخَّرُ الْأَجَلُ. 4) زَائِدَة. يەنى، ئارتۇق بولۇپ كېلىش. بۇنىڭدا ئىككى خىل نۇقتا بار: بىرى، بۇنىڭ ئالامىتى لَام جارَّة فِعْلنىڭ مَعْمُوْلىغا تۇتۇشۇپ كېلىپ، فِعْل شۇ مَعْمُوْلدىن ئىلگىرى كەلسە، تأكيد ئۈچۈنلا بولىدۇ. مەسىلەن: ضَرَبْتُ لِزَيْد ۋە ﴿رَدِفَ لَكُم﴾. يەنە بىرى، ئەمەل قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن عَامِلنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بولىدۇ. بۇنىڭدا ئىككى سەۋەب بار: بىرى، عَامِل — مَعْمُوْلدىن كېيىن كەلگەن. مەسىلەن: لِزَيْد ضَرَبْتُ. يەنە بىرى، عَامِل — إِسْم فَاعِل ياكى صِيْغَة مُبَالَغَة بولغان. مەسىلەن: ﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ﴾، ﴿فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾. 5) عَاقِبَة. يەنى، بىرەر ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى بىلدۈرۈش. مەسىلەن: لَزِمَ الشَّرَّ لِلشَّقَاوَة (ئۇ يامانلىقنى ئىختىيار قىلدى، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى شورپېشانىلىكتۇر).

③ رُبّ — تَقْلِيْل، يەنى ئاز ساناش مەنىسىنى بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ زىر قىلىدىغىنى سۈپەتلىنىشكە تېگىشلىك نكرة (ئېنىقسىز) إِسْم بولىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

وهي مختصة بنكرة موصوفة، ويلزم مجرورَها الوصفُ بمفرد نحو رب رجل كريم لقيته، او بجملة نحو رب رجل ابوه منطلق لقيته①. وعلى② للإستعلاء نحو زيد على السطح وعليه دين. وعن③ للبَعْد والمجاوزة نحو رميت السهم عن القوس الى الصيد واخذت عنه العلم وادّيت عنه الدين④. والكاف⑤ للتشبيه نحو زيد كالاسد.

ئۇنى مُفْرَد ياكى جُمْلَة سۈپەتلەپ، جُمْلَەنىڭ باش تەرىپىدە كېلىپ، ئاخىرغا فعْل ماضىلا كېلىدۇ ھەم فعْل ماضىغىلا تايىنىدۇ. مەسىلەن: رُبَّ رَجُلٍ عَالِمٍ لَقِيْتُهُ؛ رُبَّ رَجُلٍ أَبُوْهُ مُنْطَلِقٌ لَقِيْتُهُ. ئاز ساندا تَكْثِيْر، يەنى تولا ساناش ئۈچۈنمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: رُبَّ مَالٍ صَرَفْتُهُ.

① مۇھىم نۇقتا: «رُبَّ» 16 خىلدۇر: 1) رُبَّ. 2) رَبَّ. 3) رُبَ. 4) رَبَ. 5) رُبَّتْ. 6) رَبَّتْ. 7) رُبَتَ. 8) رَبَتَ. 9) رُبَتْ. 10) رَبَتْ. 11) رَبَّتَ. 12) رُبَّتَ. 13) رُبْ. 14) رَبْ. 15) رُبُّ. 16) رَبُّ.

② على ـــ ئۈچ خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ: 1) إِسْتِعْلاء. يەنى، ئۈستۈنلۈك مەنىسىدە كېلىپ، ھەقىقىي ئۈستۈنلۈك ياكى مەنىۋىي ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئىكەنلىكنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ عَلَي السَّطْحِ ۋە عَلَيْهِ دَيْنٌ. 2) «بَاء» مەنىسىدە كېلىدۇ. مەسىلەن: مَرَرْتُ عَلَيْهِ أي مَرَرْتُ بِه. 3) في مەنىسىدە كېلىدۇ. مەسىلەن: ﴿وَإِن كُنتُمۡ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾، يەنى في سَفَرٍ.

③ عَنْ ـــ ئىككى خىل مەنىدە كېلىدۇ: 1) مُجَاوَزَة. يەنى، ئۆتۈپ كېتىش مەنىسىدە. مەسىلەن: رَمَيْتُ السَّهْمَ عَنِ الْقَوْسِ. 2) بَعْدَ. يەنى، كېيىن مەنىسىدە. مەسىلەن: ﴿لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ﴾ يەنى بَعْدَ طَبَقٍ.

④ مۇھىم نۇقتا: تېكىستتىكى ئۈچ مىسالنىڭ پەرقى: 1) كەتتى-يەتتى. 2) كەتمەي تۇرۇپ يەتتى. 3) كەتمىدى-يەتمىدى.

⑤ كاف ـــ ئىككى خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) تَشْبِيْه. يەنى، ئوخشىتىش. مەسىلەن: زَيْدٌ كَالْأَسَدِ. 2) زَائِدَة. يەنى، تأكيد ئۈچۈن

وزائدة نحو قوله تعالى ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٌ﴾①. ومذ ومنذ② لإبتداء الغاية فى الزمان الماضى نحو ما رأيته مذ يوم الجمعة او منذ يوم الجمعة. وبمعنى جميع المدة فَيَلِيْهِمَا المقصودُ بالعدد نحو ما رأيته مذ ثلثة ايام ومنذ ثلثة ايام. والواو③ للقسم وهي لا تدخل الا على المظهر نحو والله لافعلن كذا④. والتاء⑤ للقسم وهي لا تدخل الا على اسم

ئارتۇق بولۇپ كېلىش. مەسىلەن: ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٌ﴾ يەنى لَيْسَ مِثْلَهُ شَيْءٌ.

① مۇھىم نۇقتا: كاف سەۋەبنى بايان قىلىش ئۈچۈنمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: ﴿وَٱذۡكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمۡ﴾، يەنى لِهِدَايَتِهِ إِيَّاكُمْ. إِسْم بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن:

يَضْحَكْنَ عَنْ كَالْبَرَدِ الْمُنْهَمِّ * يەنى مثل البرد.

كاف ـــ إِسْم ظاھىرغىلا داخىل بولىدۇ، ضَمِيْرغا داخىل بولمايدۇ.

② مُذ ۋە مُنْذُ ـــ ئىككى خىل مەنە ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇلار: 1) إِبْتِدَاءُ الْغَايَة. يەنى، ئۆتكەن زاماندا مەقسەتنى باشلاش. مەسىلەن: مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمَ الْجُمْعة، يەنى مِنْ يَوْمِ الْجُمْعة. 2) ظَرْفِيَّة. يەنى، شۇ مۇددەتتىكى ھەممە ۋاقىتتا بولغانلىقنى بىلدۈرىدۇ. بۇ چاغدا مُذْ ۋە مُنْذُغا سان بىلەن بولغان مەقسەت بىر تۇتاش كېلىدۇ. مەسىلەن: مَا رَأَيْتُهُ مُذْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَمُنْذُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ. يەنى، ئۈچ كۈننىڭ ھەر بىر كۈنىدە كۆرمىدىم.

③ واو ـــ قەسەمنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ إِسْم ظاھىرنىلا زىر قىلىدۇ. مەسىلەن: وَاللهِ لَأَشْرَبَنَّ اللَّبَنَ.

④ مۇھىم نۇقتا: قەسەمنى بىلدۈرمەيدىغان «وَاو» إِسْمنى زىر قىلمايدۇ. «واو» يەنە بەزىدە «رُبَّ» مەنىسىدىمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: وَعَالِمٍ يَعْمَلُ بِعِلْمِهِ، يەنى رُبَّ عَالِمٍ يَعْمَلُ بِعِلْمِهِ.

⑤ تاء ـــ بۇمۇ قەسەمنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ إِسْم ظاھىرلاردىن پەقەت «اَللهُ» دېگەن إِسْمنىلا زىر قىلىدۇ. مەسىلەن: تَاللهِ لَأَفْعَلَنَّ.

الله نحو تالله لأكيدنَّ كذا①. **وحاشا**② لِلتَّنْزِيْهِ نحو أساء القوم حاشا زيد. **وخلا وعدا**③ للإستثناء نحو جاءنِى القَوم خلا زيد وعدا زيد. ويجوز خلا زيدا وعدا زيدا فكانا فعلين. واذا دخل عليهما ما لا يكونان الا فعلين نحو جاءني القوم ما خلا زيدا وما عدا زيدا④.

النوع الثانى⑤ حروف تنصب الإسم وترفع الخبر وهي ستة

---

① مۇھىم نۇقتا: قەسەمنى بىلدۈرمىگەن «تاء» إِسْمنى زىر قىلمايدۇ.

② حَاشَا ــــ تَنْزِيْه. يەنى، پاك قىلىشنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ إِسْمنى مۇستەسنا قىلغان ھالدا زىر قىلىدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِى الْقَوْمُ حَاشَا زَيْد.

③ خَلَا ۋە عَدَا ــــ إِسْتِثْنَاء، يەنى مۇستەسنا قىلىش مەنىسىدە كېلىپ، كۆپىنچە ھەرپ بولۇپ إِسْمنى زىر قىلىش رولىغا ئىگە. مەسىلەن: جَاءَنِى الْقَوْمُ خَلَا زَيْد وَعَدَا زَيْد.

④ مۇھىم نۇقتا: ئۆلىمالار ئېيتىدۇ: بەزىدە حَاشَا، عَدَا ۋە خَلَا فِعْل ھېسابلىنىپ، كېيىنكى إِسْم بۇلارنىڭ مَفْعُوْلى بولۇپ زەبەر ئوقۇلىدۇ. ئۇ چاغدا بۇلارنىڭ فَاعِل ضَمِيْرى ھەمىشە يوشۇرۇن بولىدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِى الْقَوْمُ حَاشَا زَيْدًا وَخَلَا زَيْدًا وَعَدَا زَيْدًا. ئەگەر خَلَا ۋە عَدَا ئىككىسىگە «مَا» قوشۇلۇپ «مَا خَلَا ۋە مَا عَدَا» بولسا، ئۇ چاغدا بۇ ئىككىسى فِعْللا بولىدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِى الْقَوْمُ مَا خَلَا زَيْدًا وَمَا عَدَا زَيْدًا.

⑤ ئىككىنچى قىسىم حُرُوْف مُشَبَّهَة بالْفِعْل: بۇ فِعْل مُتَعَدِّيغا ئوخشايدىغان ھەرپلەردۇر. فِعْل مُتَعَدِّيغا ئوخشاشلىق يېرى: 1) فِعْل مُتَعَدِّي ــــ فَاعِل ۋە مَفْعُوْلدىن ئايرىلالمىغاندەك، بۇ ھەرپلەرمۇ إِسْم ۋە خَبَردىن ئايرىلالمايدۇ ھەم بۇ ھەرپلەردە فِعْلنىڭ مەنىسى بار. يەنى: إِنَّ أَنَّ ← أَكَّدْتُ، كَأَنَّ ← شَبَّهْتُ، لٰكِنَّ ← إِسْتَدْرَكْتُ، لَيْتَ ← تَمَنَّيْتُ، لَعَلَّ ← تَرَجَّيْتُ مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. 2) فِعْل ئۈچ ھەرپلىك ۋە تۆت ھەرپلىككە بۆلۈنگەندەك، بۇ ھەرپلەرمۇ ئۈچ ھەرپلىك ۋە تۆت ھەرپلىككە بۆلىنىدۇ. 3) فِعْل فَتْحگە مَبْنِىّ قىلىنغاندەك بۇ ھەرپلەرمۇ فَتْحگە مَبْنِىّ قىلىنىدۇ.

بۇ ھەرپلەر يەنە «اَلْحُرُوْفُ النَّاسِخَةُ لِلْإِبْتِدَاءِ» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

احرف①، وتسمى الحروف المشبَّهة بالفعل. **إنَّ**② لتحقيق مضمون الجملة نحو ان زيدا منطلق. **وان** لتحقيق مضمون الجملة ايضا نحو بلغنى ان زيدا ذاهب③. **وكأن**④ للتشبيه نحو كأن زيدا الأسد⑤. **ولكن**⑥ للإستدراك وهي تقع بين الكلامين المتغائرين نفيا واثباتا نحو

---

① حُرُوْف مُشَبَّهَة بالْفِعْل ئالتە: إِنَّ أَنَّ كَأَنَّ لٰكِنَّ لَيْتَ لَعَلَّ. بۇ ئالتە عَامِل ھەرپ إِسْمنى نَصْب ۋە خَبَرنى رَفْع قىلىدۇ. ھەر دائىم جُمْلَەدە ئەمەل قىلىدۇ.

② إِنَّ ۋە أَنَّ ــــ جۈملىدىكى ئەسلى مەزمۇننى كۈچەيتىش رولىغا ئىگە. مەسىلەن: إِنَّ زَيْدًا عَالِمٌ (زَيْد ھەقىقەتەن عالِم). بۇ يەردە زَيْدًا ــــ إِنَّنىڭ إِسْمسى ۋە عَالِمٌ ــــ إِنَّنىڭ خَبَرى. بَلَغَنِىْ أَنَّ زَيْدًا زَاهِدٌ (ھەقىقەتەن زَيْدنىڭ زاھىدلىقى ماڭا يەتتى). بۇ يەردىمۇ ئەمەل يۇقىرىقىغا ئوخشايدۇ.

③ مۇھىم نۇقتا: 1) إِنَّ مَكْسُوْرَة جۈملىنىڭ مەنىسىنى كۈچەيتىدۇ. أَنَّ مَفْتُوْحَة جۈملىنىڭ مەنىسىنى مُفْرَدلەشتۈرىدۇ. مەسىلەن: بَلَغَنِىْ أَنَّ زَيْدًا زَاهِدٌ ← بَلَغَنِىْ زُهْدُ زَيْد (ماڭا زَيْدنىڭ زاھىدلىقى يەتتى). مانا بۇ، إِسْم مُفْرَدكە ئايلانغانلىقتۇر. 2) جۈملىنىڭ بېشىدا كەلسە «إِنَّ»، ئوتتۇرىدا كەلسە «أَنَّ» بولىدۇ.

④ كَأَنَّ ــــ تَشْبِيْه، يەنى ئوخشىتىش مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: كَأَنَّ زَيْدًا أَسَدٌ (زَيْد گويا شىردۇر). بۇ يەردە زَيْدًا ــــ كَأَنَّنىڭ إِسْمسى ۋە أَسَدٌ ــــ كَأَنَّنىڭ خَبَرى.

⑤ مۇھىم نۇقتا: 1) كَأَنْ دەپ يەڭگىل ئوقۇلسا، بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئەمەلى بىكار بولىدۇ. مەسىلەن: كَأَنْ زَيْدٌ أَسَدٌ. 2) كَأَنَّ ئەسلىدە كَافُ التَّشْبِيْه ۋە إِنَّ الْمَكْسُوْرَةدىن بىرىككەندۇر.

⑥ لٰكِنَّ ــــ إِسْتِدْرَاك، يەنى ئالدىنقى جۈملىدە پەيدا بولغان خاتالىقنى تۈزىتىش رولىغا ئىگە بولۇپ، ئەمەل قىلىش ئورنى نَفْي ۋە إِثْبَات

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ما جاءنى زيد لكنَّ عمروًا حاضر وجاءنى زيد لكن عمروا لم يجئ①. وليت② للتمنى وهي تقع فى الممكن والمحال نحو ليت زيدا عـابد وليت الشباب يعود. ولعل③ للترجى وهي لا تقع الا فى الممكن نحو لعل زيدا عابد. وتلحقها ما الكافّة④ فتلغى عن العمل وارتفعَ الإسمان نحو قوله تعالى ﴿إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ﴾ وكقولك انما زيد منطلق. **النوع**

مەنىسىدە بىر-بىرىگە زىت بولغان ئىككى جۈملىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ. مەسىلەن: مَا جَاءَنِى زَيْدٌ لٰكِنَّ عَمْرُوا حَاضِرٌ وجَاءَنِى زَيْدٌ لٰكِنَّ عَمْرُوا لَمْ يَجِئْ.

① مۇھىم نۇقتا: لٰكِنْ دەپ يەڭگىل ئوقۇلسا، ئەمەلى بىكار بولۇپ، عَطْف ھەرپىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

② لَيْتَ ـــ تَمَنِّي، يەنى ئارزۇ مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. مۇمكىن بولىدىغان ۋە مۇمكىن بولمايدىغان ئىككىلى ئورۇندا كېلىدۇ. مەسىلەن: لَيْتَ زَيْدًا عَابِدٌ ولَيْتَ الشَّبَابَ يَعُوْدُ (زَيْد ئىبادەت قىلسىكەن كاشكى ـــ مۇمكىن. ياشلىق يانسىچۇ كاشكى ـــ مۇمكىن ئەمەس).

③ لَعَلَّ ـــ تَرَجِّي، يەنى ئۈمىد ۋە تەمە مەنىسىنى بىلدۈرۈپ، مۇمكىن بولىدىغان يەردىلا كېلىدۇ. مەسىلەن: لَعَلَّ زَيْدًا عَابِدٌ.

④ مۇھىم نۇقتا: 1) حُرُوْف مُشَبَّهَة بِالْفِعْلنىڭ باش تەرىپىگە «مَا» قوشۇلسا، ئۇلارنىڭ ئەمەلى بىكار بولۇپ، إسْمىسى ۋە خَبَرى پىشلا بولىدۇ. مەسىلەن: ﴿إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ﴾. 2) حُرُوْف مُشَبَّهَة بِالْفِعْلنىڭ خَبَرى ظَرْف ياكى جَارّ ومَجْرُوْر بولمىسىلا تەرتىپكە رىئايە قىلىش (إسْمىسىنى ئالدىدا ۋە خَبَرىنى ئارقىدا كەلتۈرۈش) زۆرۈردۇر. 3) حُرُوْف مُشَبَّهَة بِالْفِعْلنىڭ إسْمى مُسْنَدٌ إِلَيْه (تايانچ، ئىگە) ۋە خَبَرى ـــ مُسْنَد (خەۋەر، ھۆكۈم)تۇر.

الثالث① حرفان مشبّهتان بليس، وهما ما ولا، ترفعان الإسم وتنصبان الخبر. ومـا② تدخل على المعرفة والنكرة نحو ما زيد قائما وما رجل قاعدا. ولا لا تدخل الا على النكرة نحو لا رجل افضـل مـنك. **النوع الرابع**③ حروف تنصب الإسم فقط وهي سبعة احـرف. **الـواو**④ بمعنى مع ويكون ما قبلها الفعل نحو استوى الماء والخشبةً.

---

① ئۈچىنچى قىسىم مَا ولَا مُشَبَّهَتَان بِلَيْسَ: لَيْسَگە ئوخشايدىغان بۇ ئىككى ھەرپنىڭ لَيْسَ بىلەن ئوخشاشلىقى بولسا: 1) مەنە جەھەتتە، لَيْسَدەك يوق قىلىش مەنىسىگە ئىگە. 2) لَفْظِيّ جەھەتتە، لَيْسَدەك مُبْتَدَأ ۋە خَبَرگە داخىل بولۇپ، إسْمىنى رَفْع ۋە خَبَرنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: مَا زَيْدٌ قَائِمًا ولَا رَجُلٌ أَفْضَلَ مِنْكَ.

② مۇھىم نۇقتا: 1) مَا ولَا مُشَبَّهَتَان بِلَيْسَ ھەر دائىم جُمْلَەدە ئەمەل قىلىدۇ. 2) «مَا» مَعْرِفَة ۋە نكرەدە ئەمەل قىلىدۇ. «لَا» خاس نكرەدىلا ئەمەل قىلىدۇ. 3) مَا ولَا مُشَبَّهَتَان بِلَيْسَنىڭ إسْمىسى مُسْنَدٌ إِلَيْه ۋە خَبَرى ـــ مُسْنَدتۇر.

③ تۆتىنچى قىسىم إسْمنى نَصْب قىلغۇچى ھەرپ عـامِللار: بۇلار يەتتىدۇر ـــ مَعَ مەنىسىدىكى واو، إِلَّا، يَا، هَيَا، أَيَا، أَيْ ۋە هَمْزَة مَفْتُوْحَة (أ).

④ واو ـــ بۇنىڭ ئالامىتى «واو»دىن ئىلگىرى فِعْل بولۇش ياكى فِعْلنىڭ مەنىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كەلىمە بولۇش. مەسىلەن: سِيْرِىْ وَالطَّرِيْقَ مُسْرِعَةً، يەنى سِيْرِىْ مَعَ الطَّرِيْق. مَا شَأْنُكَ وَزَيْدًا (زَيْد بىلەن نىمە ئىشىڭ بار؟). «مَا»دا فِعْلنىڭ مەنىسى بار. يەنى، مَا تَصْنَعُ وَزَيْدًا (زَيْد بىلەن نىمە ئىش قىلىسەن؟).

ئاگاھ بولۇڭكى، ھەرقانداق «واو» مۇنداق ئەمەس.

او معنى الفعل نحو ما شأنك وزيدا اى ما تصنعُ وزيـــدا. **وإلا**① للاستثناء وهو متّصل نحو جاءنى القوم الا زيدا، او مـــنقطع نحـــو جاءنى القوم الا حمارا②. **ويا**③ لنداء القريب والبعيد نحو يا رجـــلا خذ بيدى ويا عبد الله ويا طالعا جبلا. **وهيا**④ لنداء البعيد ايضا نحو هيا رجلا خذ بيدى وهيا عبد الله وهيا طالعا جبلا. **وايا** لنداء البعيد ايضا نحو ايا رجلا خذ بيدى وايا عبد الله وايا طالعا جبلا. **وأى**⑤ لنداء القريب نحو أى رجلا خذ بيدى وأى عبد الله وأى طالعا جبلا. **والهمزة** لنداء القريب ايضا نحو أرجلا خذ بيدى وأعبد الله وأطالعا جبلا⑥. **النوع الخامس** حروف تنصب الفعل المضارع وهـــي

---

① **إِلَّا** ـــ مۇستەسنا قىلىنغان ھالدا إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. بۇ ئىككى خىل: بىرى، إِسْتِثْنَاء مُتَّصِل (كۆپىنىڭ ئىچىدىن چىقىرىش). مەسىلەن: جَاءَنِى الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا. يەنە بىرى، إِسْتِثْنَاء مُنْقَطِع (كۆپىنىڭ ئىچىدىن چىقارماسلىق). مەسىلەن: جَاءَنِى القَومُ إِلَّا حِمَارًا.

② مۇھىم نۇقتا: «إِلَّا» إِسْتِثْنَاء مُتَّصِل بولغاندا «پەقەت»، إِسْتِثْنَاء مُنْقَطِع بولغاندا «لېكىن» ۋە غَيْر مەنىسىدە كەلگەندە «باشقا» دەپ مەنە ئېيتىلىدۇ.

③ **يَا** ـــ يېقىن ۋە يىراقتىكى نەرسىنى چاقىرىشنى بىلدۈرىدۇ.

④ **هَيَا، أَيَا** ـــ يىراقتىكى نەرسىنى چاقىرىشنى بىلدۈرىدۇ.

⑤ **أَيْ، أَ** ـــ يېقىندىكى نەرسىنى چاقىرىشنى بىلدۈرىدۇ.

⑥ **مۇھىم نۇقتا:** تېكىستتىكى مىساللارنىڭ پەرقى: بىرىنچىسى، چاقىرىلغان إِسْم مۇئەييەن ئەمەس نكرە. ئىككىنچىسى، چاقىرىلغان إِسْم بولسا مُضَاف. ئۈچىنچىسى، چاقىرىلغان إِسْم ـــ مُضَافنىڭ ئوخشىشىدۇر. مُضَاف ـــ مُضَافٌ إِلَيْهِسىز تامام بولمىغاندەك، «طَالِعًا» مَفْعُول

اربعة احرف①. **ان**② للإستقبال نحو احب ان تقـــوم③. **ولـن**④ لتأكيد نفى المستقبَل نحو ﴿ فَلَنْ أَبْرَحَ ٱلْأَرْضَ حَتَّىٰ يَأْذَنَ لِىٓ أَبِىٓ ﴾. **وكى**⑤ للتعليل وما قبلها سببٌ لما بعدها نحو اسلمت كى ادخـــل الجنـــة. **وإذن**⑥ للجواب والجزاء كقولك اذن اكرمك لمن قال انا اٰتـــيك،

بولغان «جَبَلًا»سىز تامام بولمايدۇ. شۇڭا، بۇ مُضَافنىڭ ئوخشىشى دېيىلىدۇ.

① بەشىنچى قىسىم فِعْل مُضَارِعنى نَصْب قىلغۇچى ھەرپ عَامِللار: بۇ تۆت ھەرپتۇر: أَنْ، لَنْ، كَيْ، إِذَنْ.

② **أنْ** ـــ فِعْلنى كەلگۈسى زامانغا ئۆزگەرتىدۇ، گەرچە ئۆتكەن زامان فِعْلىغا داخىل بولسىمۇ. مەسىلەن: اُرِيْـــدُ أَنْ تَقُـــوْمَ (بۇنىڭدىن كېيىن تۇرۇشۇڭنى خالايمەن).

③ **مۇھىم نۇقتا:** أَنْ ـــ عَامِل نَاصِب بولۇپلا قالماستىن، بەلكى فِعْل مُضَارِعنى مَصْدَرگە ئايلاندۇرىدۇ. مەسىلەن: اُرِيْدُ أَنْ تَقُوْمَ ← اُرِيْدُ قِيَامَكَ. أَنْنىڭ عَامِل نَاصِب بولۇشىنىڭ شەرتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە عَلِمَ ۋە ظَـنَّ فِعْللىرى ئۆتمەسلىكتۇر.

④ **لَنْ** ـــ كەلگۈسىنىڭ ئىنكارىنى كۈچەيتىشنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: لَنْ تَرَانِيْ (مېنى ھەرگىز كۆرەلمەيسەن).

⑤ **كَيْ** ـــ سەۋەبنى بايان قىلىشنى بىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭ مَاقَبْلىسى مَابَعْدىسىگە سەۋەب بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: جِئْتُ كَيْ أَتَعَلَّمَ (ئىلىم ئوقۇش ئۈچۈن كەلدىم).

⑥ **إِذَنْ** ـــ مەلۇم سۆزگە جاۋاب قوشۇمچىسى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: بىراۋ «أَسْلَمْتُ» (ئىسلام كەلتۈردۈم) دېسە، ئۇنىڭغا «إِذَنْ تَدْخُلَ الْجَنَّةَ» (شۇ چاغدا جەننەتكە كىرىسەن) دەپ جاۋاب بېرىلىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

فقد اجبتَ بهذا الكلام وصيَّرت اكرامك جزاءً لإتيانه①. **النوع السادس**② حروف تجزم الفعل المضارع وهي خمسة احرف. **ان**③ للشرط والجزاء نحو ان تكرمنى اكرمك④. **ولم**⑤ لنفى الماضى نحو لم يضرب زيد. **ولما**⑥ لإستغراق نفى الماضى نحو لما يضرب زيد⑦.

---

① **مۇھىم نۇقتا:** إِذَنْ ـــ عَامِل نَاصِب بولۇش ئۈچۈن، مدخولى كەلـ ـگۈسى زامان فِعْلى بولۇش، جۈمَلىنىڭ باش تەرىپىدە كېلىش، فِعْل بىلەن ئۇنىڭ ئارىلىقىدا بىرەر سۆز فاسىل بولماسلىق شەرت.

② **ئالتىنچى قىسىم** مُضَارِعنى جَزْم (سۇكۇن) قىلغۇچى عَامِل: بۇلار بەشتۇر: إِنْ، لَمْ، لَمَّا، لَامُ الْأَمرِ، لَاءُ النَّهْيِ.

③ **إن** ـــ شَرْط ۋە جَزَاء (نەتىجە) قوشۇمچىسى بولۇپ، ئىككى جۈملىگە داخىل بولىدۇ. بىرىنچىسى ھەر دائىم جُمْلَة فِعْلِيَّة بولىدۇ. ئىككىنچىسى بەزىـ ـدە جُمْلَة فِعْلِيَّة ۋە بەزىدە جُمْلَة إِسْمِيَّة بولىدۇ. بىرىنچى جُمْلَة ـــ شَرْط ۋە ئىككىنچى جُمْلَة ـــ جَزَاء دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: إِنْ تُكْرِمْنِيْ أُكْرِمْكَ.

④ **مۇھىم نۇقتا:** إِنْ قوشۇمچىسى فِعْلدىن باشقىسىغا داخىل بولمايدۇ. ئەگەر فِعْل لَفْظًا بولمىسا، تقديرًا بولىسمۇ بولىدۇ.

⑤ **لَمْ** ـــ يوق (ئىنكار) قىلىش قوشۇمچىسى بولۇپ، فِعْل مُضَارِعنى ئۆتكەن زامانغا ئايلاندۇرىدۇ. مەسىلەن: لَمْ يَزْهَدْ بَكْرٌ ← مَا زَهَدَ بَكْرٌ (بەكرى زاھىد بولمىدى).

⑥ **لَمَّا** ـــ يوق قىلىش قوشۇمچىسى بولۇپ، ئۆتكەن زاماننىڭ ئىنكارىنى ئومۇميلاشتۇرىدۇ. مەسىلەن: لَمَّا يَقُمْ زَيْدٌ (زَيْد ھازىرغىچە قوپمىدى).

⑦ **مۇھىم نۇقتا:** «لَمْ» ۋە «لَمَّا» فِعْل مُضَارِعنى مَاضِي مَنْفِيّغا ئايلاندۇرۇش نۇقتىسىدا بىر-بىرىگە ئوخشايدۇ: «لَمْ»دە زاماندا سوزۇلۇش يوق، ئەمما «لَمَّا»دا تَكَلُّم زامانىغىچە ئىنكارنىڭ سوزۇلىشى شەرتتۇر. يەنە بىرى، «لَمَّا»دا ئۆزىدىن كېيىنكىگە ئۈمىد، ئۆزىدىن ئىلگىرىكىگە داۋام بار.

ولام الأمر① نحو ليضرب زيد. ولاء النهى② نحو لا تضرب زيدا. **النوع السابع**③ أسماء تجزم الفعل المضارع على معنى إنْ، وهي تسعة أسماء. **من** نحو من يكرمنى اكرمه اى ان يكرمنى زيد اكرمه. **ومتى** نحو متى تخرج اخرج اى ان تخرج غدا اخرج غدا. **وما** نحو ما تصنع اصنع اى ان تصنع هذا اصنع هذا. **وحيثما** نحوحيثما تقعد اقعد اى ان تقعد فى البيت اقعد فى البيت. **ومهما** نحو مهما تذهب اذهب اى ان تذهب غدا اذهب غدا. **وأينما** نحو أينما تجلس اجلس اى ان تجلس فى البيت اجلس فى البيت. **وانى** نحو انى تكن اكن اى ان تكن فى البلد اكن فى البلد. **واى** نحو ايهم يشتمنى اشتمه اى ان يشتمنى زيد اشتمه. **واذما** نحو اذما تفعل افعل اى ان تفعل الخياطة افعل الخياطة④. **النوع**

---

① **لَامُ الْاَمر** ـــ فَاعِل غائب، فَاعِل مُتَكَلِّم، مَفْعُوْل غائب، مَفْعُوْل مخاطب، مَفْعُوْل متكلم قاتارلىقلاردىن بىر ئىشنى تەلەپ قىلىش ئۈچۈن كېلىپ فِعْل مُضَارِعنى سۇكۇن قىلىدىغان قوشۇمچىدۇر. مەسىلەن: لِيَضْرِبْ، لِاَضْرِبْ، لِنَضْرِبْ، لِيُضْرَبْ، لِتُضْرَبْ، لِأُضْرَبْ، لِنُضْرَبْ.

② **لَاءُ النهْيِ** ـــ فَاعِل غائب، فَاعِل مخاطب، فَاعِل متكلم قاتارلىقلارنى بىر ئىشنى قىلىشتىن توسۇش قوشۇمچىسىدۇر. مەسىلەن: لَا يَضْرِبْ، لَا تَضْرِبْ، لَا أَضْرِبْ، لَا نَضْرِبْ.

③ **يەتتىنچى قىسىم** شَرْط ۋە جَزَاء قوشۇمچىسى: فِعْل مُضَارِعنى «إِنْ» مەنىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا جَزْملىك قىلىدىغان إِسْملاردۇر. بۇلار توققۇز: مَنْ، مَتٰى، مَا، حَيْثُمَا، مَهْمَا، أَيْنَمَا، أَنّٰى، أَيٌّ، إِذْمَا. بۇنىڭ مىسـ ـاللىرىنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

④ **مۇھىم نۇقتا:** 1) مَنْ ۋە إِضَافَەلىك أَيٌّ ـــ ئەقىل ئىگىلىرىگە، مَتٰى، مَهْمَا ـــ زامان (ۋاقىت) ئۈچۈن، حَيْثُمَا، أَيْنَمَا، أَنّٰى ـــ ماكان

الثـامن أسماء تنصب أسماء النكراتِ على التمييز، وهـي اربعـة أسماء①. الاول **عَشَرٌ** اذا ركّب مع اَحد الى تسعة وتسعين نحو احد عشر رجلا واحدى عشرة امرأة الى تسعة وتسعين رجلا وتسع وتسعين امرأة. والثانى **كم** الإستفهاميّة② نحو كم رجلا عندك. والثالث

(جاي) ئۈچۈن، مَـا ـــ كۆپـىنچە ئەقىلسىزلارغا، إِذْمَـا ـــ ئەقىلـسىزلارغىلا ئىشلىتىلىدىغان قوشۇمچىدۇر. 2) بۇ إِسْملار ئىككى فِعْلغا داخىل بولىدۇ. بىرىنچى فِعْل ئىككىنچى فِعْلغا سەۋەب بولـۇپ كېلىدۇ. بۇلارنىڭ بىرىنچىسى شرط، ئىككىنچىسى جزاء دەپ ئـاتىلىدۇ. 3) شرط ۋە جزاءنىڭ ماضى ۋە مُضَـارِع بولۇشـىغا قارىتا جـزم بولـۇش، بولماسـلىق ھەرخىل بولىدۇ. بۇنى چوڭ كىتابلاردا ئوقۇيمىز.

① سەككىزىنچى قىسىم أَسْمَاء ناصبة (تَمْيِيـز عَـامِلى): ئېنىقسىز إِسْملارنى تَمْيِيْزغا بىنائەن نَصْب قىلىدىغان إِسْم عَامِلدۇر. ئۇلار تۆت: 1) عَشَرَ، عِشْرُوْنَ، ثَلَاثُوْنَ، أَرْبَعُوْنَ، خَمْسُوْنَ، سِتُّوْنَ، سَبْعُوْنَ، ثَمَانُوْنَ، تِسْـعُوْنَ قاتارلىقلار أَحَدٌ، إِثْنَان، ثَلَاثٌ، أَرْبَعٌ، خَمْسٌ، سِتٌّ، سَبْعٌ، ثَمَانٌ، تِسْعٌلارنىـڭ بىرى بىلەن بىرىككەن سانلار. مەسلەن: أَحَدَ عَشَرَ رَجلًا... 2) كَمْ. 3) كَأَيٍّ. 4) كَذَا.

دىققەت: عِشْرُوْنَ، ثَلَاثُوْنَ، أَرْبَعُوْنَ، خَمْسُوْنَ، سِتُّوْنَ، سَبْعُوْنَ، ثَمَـانُوْنَ، تِسْعُوْنَ قاتارلىقلار يەككە ھالەتتىمۇ تَمْيِيْز عَامِلى بولالايدۇ.

② كَمْ ـــ مۇئەييەن ئەمەس ساننى سوراش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان إِسْم عَامِلدۇر. مەسلەن: كَمْ قَلَمًا عِنْدَكَ (يېنىڭدا قانچە قەلەم بار؟). ئاگاھ بولۇڭكى، كَمْدە سوئال مەنىسى تېپىلسا كَمْ إِسْتِفْهَامِيَّة، سوئال مەنىسى تېپىلمىسا كَـمْ خَبَرِيَّـة بولىدۇ. بۇنىڭ تەپسىلاتىنىمۇ چوڭ كىتابلاردا ئوقۇيمىز.

كـأي① نحو كأي رجلا عندك. والرابع **كـذا**② نحو عندى كذا درهما. **النوع التاسع**③ كلمات تسمى أسماء الأفعال، بعضها ترفع وبعضها تنصب، وهي تسعة كلمات، والناصبة منها ستة. **رويد**④ وهو اسم لأمهل نحو رويد زيدا اى امهل زيدا⑤. **وبله**⑥

---

① كَأَيٍّ ـــ كاف تشبيه ۋە أيّدىـن بىرىككـەن بولـۇپ، بـۇ مۇئەييـەن ئەمەس ساننى بىلدۈرىدۇ. لېكـىن، بـۇ يـەردە تَـرْكِيْبِيّ مەنـە مەقسـەت ئەمەس. مەسلەن: كَأَيٍّ رَجلًا لَقِيْـتُ (مـەن نـەچچىلا ئادەمگـە ئۇچـراشتىم). ئاگاھ بولۇڭكى، بـەزىدە كَـأَيٍّدە سوئال مەنىسـىمۇ تېپىلىدۇ. مەسلەن: كَأَيٍّ رَجلًا عِنْدَكَ (يېنىڭدا نەچچە ئادەم بار؟).

② كَذَا ـــ كاف تشبيه ۋە إِسْم إشارة ـــ ذادىـن بىرىككـەن بولـۇپ، بۇنىڭدىن مۇئەييەن ئەمەس سان مەقسەتتۇر. مەسلەن: عِـنْدِىْ كَـذَا رَجلًا (مېنىڭ قېشىمدا مۇنچىلىك ئادەم بار).

③ توققۇزىنچى قىسىم إِسْم فِعْل: ئۆزى إِسْم تـۇرۇپ فِعْلنىـڭ مەنىـسىنى بىلدۈرگەچكە شۇنداق ئاتالغان. بـۇ توققـۇزدۇر: رُوَيْدَ، بَلْهَ، دُوْنَكَ، عَلَيْكَ، هَا، حَيَّهَلْ قاتارلىق ئالتىسى أَمْر حاضر مەنىسىنى بىلدۈرۈپ، إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. هَيْهَاتَ، سَرْعَانَ، شَتَّانَ قاتارلىق ئۈچى فِعْل ماضىنىـڭ مەنىـسىنى بىلدۈرۈپ، إِسْمنى رَفْع قىلىدۇ.

④ رُوَيْدَ ـــ أَمْهِلْنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. مەسـلەن: رُوَيْدَ زَيْدًا ← أَمْهِلْ زَيْدًا (زَيْدكە مۆھلەت بەرگىن).

⑤ مۇھىم نۇقتا: رُوَيْدَ ھەردائىم جۈملىنىڭ باش تەرىپىدە كېلىدۇ.

⑥ بَلْهَ ـــ دَعْنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنـى نَصْب قىلىدۇ. مەسلەن: بَلْهَ زَيْدًا ← دَعْ زَيْدًا (زَيْدنى تەرك ئەتكىن).

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

وهو اسم لدع نحو بله زيدا اى دع زيدا. **ودونك**① وهو اسم لخذ نحو دونك زيدا اى خذ زيدا. **وعليك**② وهو اسم لإلزم نحو عليك زيدا اى إلزم زيدا. **وها**③ وهو اسم لخذ نحو ها زيدا اى خذ زيدا④. **وحيهل**⑤ وهو اسم لإيت نحو حيهل الصلوة اى ايت الصلوة. والرافعة منها ثلثة، احدها **هيهات**⑥ وهو اسم لبعد نحو هيهات زيد اى بعد زيد. وثانيها **سرعان**⑦ وهو اسم لسرُع نحو سرعان زيد اى سرُع زيد. وثالثها **شتان**⑧ وهو اسم لإفترق نحو شتان زيد

---

① دُوْنَكَ ــــ خُذْنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: دُوْنَكَ زَيْدًا ← خُذْ زَيْدًا (زَيْدنى تۇتقىن).

② عَلَيْكَ ــــ إِلْزَمْنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: عَلَيْكَ زَيْدًا ← إِلْزَمْ زَيْدًا (زَيْدنى لازىم تۇتقىن).

③ هَا ــــ خُذْنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: هَا زَيْدًا ← خُذْ زَيْدًا (زَيْدنى تۇتقىن).

④ مۇھىم نۇقتا: هَا ئۈچ خىل كېلىدۇ: هَا، هَاءِ، هَاءَ.

⑤ حَيَّهَلْ ــــ إِيْتِنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: حَيَّهَلِ الصَّلٰوةَ ← إِيْتِ الصَّلٰوةَ (نامازغا كەلگىن).

⑥ هَيْهَاتَ ــــ بَعُدَنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى رَفْع قىلىدۇ. مەسىلەن: هَيْهَاتَ زَيْدٌ ← بَعُدَ زَيْدٌ (زَيْد يىراق بولدى).

⑦ سَرْعَانَ ــــ سَرُعَنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى رَفْع قىلىدۇ. مەسىلەن: سَرْعَانَ زَيْدٌ ← سَرُعَ زَيْدٌ (زَيْد ئالدىرىدى).

⑧ شَتَّانَ ــــ إِفْتَرَقَنىڭ رولىدا كېلىپ، إِسْمنى رَفْع قىلىدۇ. مەسىلەن: شَتَّانَ زَيْدٌ وبَكْرٌ ← إِفْتَرَقَ زَيْدٌ وبَكْرٌ (زَيْد ۋە بَكْر ئايرىلدى).

وعمرو اى إفترق زيد وعمرو①. **النوع العاشر**② **الأفعال الناقصة** ترفع الإسم وتنصب الخبر، وهي ثلثة عشر فعلا. احدها **كان**③ نحو

---

① مۇھىم نۇقتا: 1) إِسْم فِعْل بۇلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. مەسىلەن: مَهْ ← أُكْفُفْ (توسقىن). آمين ← إِسْتَجِبْ (ھاجەتنى راۋا قىل). إِلَيْكَ ← تَنَحَّ (نېرى بول). صَهْ ← أُسْكُتْ (شۈك تۇر). أَوَّهْ ← أَتَوَجَّعُ (ۋايـجان). وَيْ ← أَعْجَبُ (ئوھۇي) مەنىسىدە. 2) إِسْم فِعْل ــــ فِعْل لَازِمنىڭ ئورنىنى باسقان بولسا، (ضَمِيْرنى) رَفْعلا قىلىدۇ. ئەگەر فِعْل مُتَعَدِّينىڭ ئورنىنى باسقان بولسا، رَفْع ۋە نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: دَرَاكِ زَيْدًا ← أَدْرِكْهُ. 3) إِسْم فِعْلنىڭ مَعْمُوْلى إِسْم فِعْلدىن ئىلگىرى كېلىش دۇرۇس ئەمەس. 4) إِسْم فِعْلنىڭ تەنۋىن ئوقۇلغىنى نكرەگە، تەنۋىنسىز ئوقۇلغىنى مَعْرِفَەگە دالالەت قىلىدۇ.

② ئونىنچى قىسىم أَفْعَال نَاقِصَة: بۇ إِسْمنى رَفْع ۋە خَبَرنى نَصْب قىلىدۇ. أَفْعَال نَاقِصَة (يېرىم فِعْل) دەپ ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبى: 1) قالغان فِعْللار حُدُوْث ۋە زامان ئىككىسىگە دالالەت قىلسا، بۇ فِعْل خاس زامانغىلا دالالەت قىلىدۇ. 2) أَفْعَال نَاقِصَة ئۆزىنىڭ مَرْفُوْعى بىلەن تامام بولماستىن، بەلكى مَنْصُوْبىغا مۇھتاج بولىدۇ. 3) جُمْلَة إِسْمِيَّەدىلا ئەمەل قىلىدۇ. بۇ ئون ئۈچ فِعْلدۇر: كَانَ، صَارَ، أَصْبَحَ، أَضْحٰى، أَمْسٰى، ظَلَّ، بَاتَ، مَازَالَ، مَابَرِحَ، مَاإِنْفَكَّ، مَافَتِئَ، مَادَامَ، لَيْسَ.

③ كَانَ ــــ ئىككى خىل: بىرى، زَائِدَة. يەنە بىرى، غَيْر زَائِدَة. كَان زَائِدَة ئەمەل قىلمايدۇ. مەسىلەن: إِنَّ مِنْ أَفْضَلِهِمْ كَانَ زَيْدًا (زَيْد ھەقىقەتەن ئۇلاردىن ئەۋزەلراقتۇر).

كان غير زَائِدَة ئىككى خىل: بىرى، كَانَ نَاقِصَة. يەنە بىرى، كَانَ تَامَّة.

كَانَ نَاقِصَة ئىككى خىل مەنىدە كېلىدۇ: بىرى، «كان»نىڭ خَبَرى ئۇنىڭ إِسْمىغا ئۆتكەن زاماندا مۇقىملاشقان بولىدۇ. مەيلى ئۇ ئۇزۇك

﴿ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾. وقد يكون تامّة بمعنى وقع ووجد نحو كان زيد اى وقع زيد. وزائدة نحو قوله تعالى ﴿ كَيْفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾. وبمعنى صار نحو كان زيد غنيا اى صار زيد غنيا. ويكون فيها ضمير الشأن نحو كان زيد قائم①. وصار② للإنتقال نحو صار الفقير غنيا وصار الطين خزفا، ولا يقال صار الله

بولسۇن. مەسىلەن: كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا (زَيْد ئۆرە ئىدى). مەيلى ئۇ دائىمىي بولسۇن. مەسىلەن: ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾. (الله ھەردائىم بىلگۈچى، ھەردائىم ھېكمەتلىك ئىش قىلغۇچى ئىدى). ئاگاھ بولۇڭكى، ئۇزۇك ياكى دائىمىي ئىكەنلىكى جۈملىنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ ئايرىلىدۇ. يەنە بىرى، كَانَ نَاقِصَة ـــ صَارَ (ھالەت ئالمىشىش) مەنىسىدە كېلىدۇ. مەسىلەن: كَانَ الْفَقِيْرُ غَنِيًّا ⟵ صَارَ الفقيرُ غَنِيًّا (كەمبەغەل باي بولدى).

كان تَامَّة ـــ فَاعِل بىلەنلا جۈملىنى پۈتتۈرۈپ، خَبَرگە مۇھتاج بولـمايدۇ. شۇڭا ئۇ فِعْل نَاقِص بولماستىن، بەلكى پۈتۈن فِعْل ھېسابلىنىدۇ. بۇ چاغدا كان ـــ ثَبَتَ مەنىسىدە بولىدۇ. مەسىلەن: كان زَيْدٌ ⟵ ثَبَتَ زَيْدٌ (زَيْد مەۋجۇد بولدى).

① مۇھىم نۇقتا: «إِنْ» ۋە «لَوْ»دىن كېيىن، «كان»نى إِسْمىسى بىلەن قوشۇپ حَذْف قىلىپ، خَبَرنىلا قالدۇرىدىغان ئىش ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن: اَلنَّاسُ مَجْزِيُّوْنَ بِاَعْمَالِهِمْ إِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ، يەنى إِنْ كَانَ عَمَلُهُ خَيْرًا فَجَزَاءُهُ خَيْرٌ؛ إِئْتِنِيْ بِدَابَّةٍ وَلَوْ حِمَارًا، يەنى وَلَوْ كَانَ الْمَأْتِيُّ بِهِ حِمَارًا.

② صَارَ ـــ إِسْمىنى بىر ماھىيەتتىن يەنە بىر ماھىيەتكە ئۆزگەرتىدۇ. مەسىلەن: صَارَ الطِّيْنُ خَزَفًا (لاي ساپال قاچا بولدى). يەنە بىرى، إِسْمىنىڭ مەلۇم بىر سۈپىتىنى يەنە بىر سۈپەتكە ئۆزگەرتىدۇ. مەسىلەن: صَارَ زَيْدٌ غَنِيًّا (زَيْد باي بولدى).

عليما حكيما①. واصبح② لإقتران مضمون الجملة بالصبح نحو اصبح زيد عالما، وبمعنى صار③ نحو اصبح المريض صحيحا، وبمعنى الدخول فى الصبح نحو اصبح زيد اى دخل زيد فى الصبح. واضحى لإقتران مضمون الجملة بالضحى نحو اضحى زيد كريما، وبمعنى صار نحو اضحى الامير اسيرا، وبمعنى الدخول فى الضحى نحو اضحى زيد اى دخل زيد فى الضحى. وامسى لإقتران مضمون الجملة بالمساء نحو امسى زيد عالما، وبمعنى صار نحو امسى الذليل عزيزا، وبمعنى الدخول فى المساء نحو امسى زيد اى دخل زيد فى

---

① مۇھىم نۇقتا: 1) «صَارَ اللهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا» دېيىش دۇرۇس بولمايدۇ. 2) «صَارَ» بەزىدە تَامَّةمۇ بولىدۇ. يەنى، بىر جايدىن يەنە بىر جايغا يۆتكىلىش مەنىسىدە كېلىدۇ. بۇ چاغدا «إلى» بىلەن مُـتَعَدِّي بولىدۇ. مەسىلەن: صَارَ زَيْدٌ مِنْ بَلَدٍ إلى بلدٍ (زَيْد بىر شەھەردىن يەنە بىر شەھەرگە كەتتى).

② أَصْبَحَ، أَضْحٰى، أَمْسٰى ـــ جۈملىنىڭ مەزمۇنىنى شۇ ۋاقىتـلارغا، يەنى سۈبھى، چاشگاھ ۋە كەچكە بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن كېـلىدۇ. مەسىلەن: أَصْبَحَ زَيْدٌ غَنِيًّا (زَيْد سۈبھى ۋاقتىدا باي بولدى)؛ أَضْحٰى زَيْدٌ حَاكِمًا (زَيْد چاشگاھ ۋاقتىدا ھاكىم بولدى)؛ أَمْسٰى زَيْدٌ قَارِئًا (زَيْد كەچتە ئوقۇغۇچى بولدى).

③ مۇھىم نۇقتا: 1) بەزىدە بۇ ئۈچى صَارَ مەنىسىدىمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: أَصْبَحَ الْفَقِيْرُ غَنِيًّا (كەمبەغەل باي بولدى)؛ أَضْحَى الْمُظْلِمُ مُنِيْرًا (قاراڭغۇ يورۇق بولدى)؛ أَمْسٰى زَيْدٌ كَاتِبًا (زَيْد كاتىب بولدى). 2) بەزىدە بۇ ئۈچى تَامَّة بولىدۇ. مەسىلەن: أَصْبَحَ زَيْدٌ ⟵ دَخَلَ زَيْدٌ فى الصُّبْحِ؛ أَضْحٰى بَكْرٌ ⟵ دَخَلَ بَكْرٌ فى الضُّحٰى؛ أمسٰى عَمْرٌو ⟵ دَخَلَ عَمْرٌو فِى الْمَسَاءِ.

www.uyghurkitap.com

المساء. **وظل**① لإقتران مضمون الجملة بالنهار نحو ظل زيد قائما، وبمعنى صار② نحو ظل الصبى بالغا. **وبات** لإقتران مضمون الجملة بالليل نحو بات زيد عابدا، وبمعنى صار نحو بات الحزين فَرِحًا. **ومازال ومابرح ومافتئ ومانفك**③ لإستمرار أخبارها لأسمائها نحو مازال زيد كريما ومابرح زيد جوادا ومافتئ زيد رحيما ومانفك زيد عالما④. **ومادام** ⑤ لتوقيت امرٍ بمدة ثبوت خبرها لإسمها نحو

---

① ظَلَّ، بَاتَ — جۈملىنىڭ مەزمۇنىنى شۇ ۋاقىتلارغا، يەنى كۈندۈزگە ۋە كېچىگە بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن كېلىدۇ. مەسىلەن: ظَلَّ زَيْدٌ كَاتِبًا (زَيْد كۈندۈزى يازغۇچى بولدى)؛ بَاتَ زَيْدٌ نَائِمًا (زَيْد كېچىدە ئۇخلىغۇچى بولدى).

② مۇھىم نۇقتا: بەزىدە بۇ ئىككى فِعْل — صَارَ مەنىسىدىمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: ظَلَّ الصَّبِيُّ بَالِغًا (بالا يېتىلدى)؛ بَاتَ الحَزِيْنُ فَرِحًا (غەمكىن ئادەم خۇشال بولدى)؛ بَاتَ الشَّابُّ شَيْخًا (يىگىت قېرىدى).

③ مَازَالَ، مَابَرِحَ، مَاإِنْفَكَّ، مَافَتِئَ — بۇلارنىڭ ھەربىرى خَبَرىنىڭ إِسْمىسىغا مۇقىملاشقانلىقىنى ئىزچىللاشتۇرۇشنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: مَازَالَ زَيْدٌ عَالِمًا (زَيْد دائىم ئالىم)؛ مَابَرِحَ زَيْدٌ صَائِمًا (زَيْد دائىم روزىدار)؛ مَاإِنْفَكَّ عَمْرٌو فَاضِلًا (عَمْرو دائىم پەزىلەتلىك)؛ مَافَتِئَ بَكْرٌ عَاقِلًا (بَكْر دائىم ئەقىللىق).

④ مۇھىم نۇقتا: 1) أَفْعَال نَاقِصَة ئىككى خىل: بىرى، شەرتسىز ئەمەل قىلىدىغىنى. يەنە بىرى، شەرتلىك ئەمەل قىلىدىغىنى. مەزكۇر تۆتى شەرتلىك ئەمەل قىلىدىغىنى بولۇپ، ئالدى تەرەپكە حَرْف نَفْي «مَا» كېلىش زۆرۈردۇر. 2) مَافَتِئَ — مَاأَفْتَا دەپمۇ كېلىدۇ.

⑤ مَادَامَ — خَبَرى إِسْمىسىغا مۇقىملاشقان مۇددەت بويىچە مەلۇم بىر ئىشنىڭ ۋاقتىنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن كېلىدۇ. شۇڭا، مَادَامَدىن ئىلگىرى جُمْلَة فِعْلِيَّة ياكى جُمْلَة إِسْمِيَّة بولۇش زۆرۈردۇر. مەسىلەن: إِجْلِسْ مَادَامَ زَيْدٌ

اجلس مادام زيد جالسا اى اجلس مدة جلوس زيد①. **وليس**② لنفى مضمون الجملة فى الحال نحو ليس زيد قائما. وما يتصرّف من هذه الأفعال③ حكمُه حكمُ هذه الأفعال وعملُه كعملها. **النوع الحادى عشر**④ أفعال المقاربة ترفع الإسم وتنصب الخبر، وهى

جَالِسًا (زَيْد قانچىلىك ۋاقىت ئولتۇرغان بولسا، سەنمۇ شۇنچىلىك ۋاقىت ئولتۇرغىن)؛ زَيْدٌ قَائِمٌ مَادَامَ عَمْرٌو قَائِمًا (عَمْرو قانچىلىك ۋاقىت تۇرغان بولسا، زَيْدمۇ شۇنچىلىك ۋاقىت تۇرغۇچىدۇر).

① مۇھىم نۇقتا: 1) مَادَامَنىڭ خَبَرى دَامَنىڭ ئۆزىگە مُقَدَّم بولسا دۇرۇس. مەسىلەن: لَا أَصْحَبُكَ مَا قَائِمًا دَامَ زَيْدٌ — دېيىش دۇرۇس، لَا أَصْحَبُكَ قَائِمًا مَادَامَ زَيْدٌ — دېيىش دۇرۇس ئەمەس. 2) دَامَ — فِعْل نَاقِص بولۇش ئۈچۈن، ئالدى تەرەپتە مَا الْمَصْدَرِية الظَّرْفِيَّة كېلىش شەرتتۇر. مەسىلەن: أَعْطِ مَا دُمْتَ مُصِيْبًا دِرْهَمًا، يەنى أَعْطِ مُدَّةَ دَوَامِكَ مُصِيْبًا دِرْهَمًا.

② لَيْسَ — جۈملىنىڭ مەزمۇنىنى دەرھال يوققا چىقىرىدۇ. مەسىلەن: لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا (زَيْد ھازىر ئۆرە ئەمەس).

③ مۇھىم نۇقتا: 1) أَفْعَال نَاقِصَەنىڭ خَبَرى إِسْمىسىغا مُقَدَّم بولۇش دۇرۇس. مەسىلەن: كَانَ قَائِمًا زَيْدٌ. 2) أَفْعَال نَاقِصَەنىڭ خَبَرى عَامِلىنىڭ ئۆزىگىمۇ مُقَدَّم بولالايدۇ. مەسىلەن: قَائِمًا كَانَ زَيْدٌ. ئەمما، لَيْسَ ۋە ئالدى تەرەپتە «مَا» بار جۈملىلەردە مۇنداق بولۇش دۇرۇس ئەمەس. 3) أَفْعَال نَاقِصَەنىڭ إِسْمىسى عَامِللارغا مُقَدَّم بولالمايدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ كَانَ قَائِمًا. 4) أَفْعَال نَاقِصَەنىڭ قالغان صِيْغَەلىرى، مەسىلەن: يَكُوْنُ، يَصِيْرُ، كَائِنٌ ۋە لَمْ يَكُنْ.... قاتارلىقلارمۇ ھۆكۈم (مەنە) ۋە ئەمەلدە مەزكۇر فِعْل ماضىلارغا ئوخشايدۇ.

④ ئون بىرىنچى قىسىم أَفْعَال مُقَارَبَة: أَفْعَال مُقَارَبَة — خَبَرى إِسْمىسىغا يېقىن ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدىغان فِعْل بولۇپ، بۇ تۆتتۇر: عَسٰى، كَادَ، كَرَبَ، أَوْشَكَ.

اربعة أفعال. عسى① وهو لرجاء دنوّ الخبر لاسمها، وخبره الفعل المضارع مع ان نحو عسى زيد ان يخرج اى قارب زيد الخروجَ. واذا جعل المضارع مع ان اسمَها لا يحتاج الى الخبر نحو عسى ان يخرج زيد اى قرُب خروج زيد②. **وكاد** وهى لدنوّ الخبر وخبره

---

① عَسٰى ـــ خَبَرىنىڭ إِسْمىغا يېقىن بولۇشىنى ئۈمىد قىلىش ئۈچۈن كېلىپ، ئىككى خىل ئەمەل قىلىدۇ: 1) إِسْمىنى رَفْع ۋە خَبَرىنى نَصْب قىلىدۇ. إِسْم بولسا «عَسٰى»نىڭ فَاعِلى، أَنْلىك فِعْل مُضَارِع بولسا ئۇنىڭ خَبَرى بولىدۇ. بۇ چاغدا قَارَبَ مەنىسىدە بولىدۇ. مەسىلەن: عَسٰى زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ (زَيْدنىڭ چىقىشىغا ئاز قالدى). زَيْدٌ «عَسٰى»نىڭ إِسْمى (فَاعِلى) بولغانلىقتىن مَرْفُوْع، أَنْ يَخْرُجَ «عَسٰى»نىڭ خَبَرى بولغانلىقتىن نَصْبدۇر. چۈنكى، فِعْل مُضَارِعغا أَنْ مَصْدَرِيَّة داخىلدۇر. شۇڭا، بۇ «قَارَبَ زَيْدُنِ الْخُرُوْجَ» (زَيْد چىقىشقا ئاز قالدى) دېگەنلىك بولىدۇ.

② مۇھىم نۇقتا: «عَسٰى»نىڭ خَبَرى «عَسٰى»نىڭ إِسْمىغا ئۇيغۇن كېلىشى زۆرۈردۇر. يەنى، إِسْمى مُفْرَد بولسا، خَبَردە وَاحِد صِيْغَة كەلگەي. شۇنىڭدەك مُذَكَّر، مؤَنَّث، تَثْنِيَة ۋە جَمْع قاتارلىقلاردا إِسْمىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ خَبَرىنىڭمۇ ئۆزگىرىشى زۆرۈر. مەسىلەن: عَسٰى زَيْدٌ أَنْ يقومَ؛ عَسَى الزَّيْدَان أَنْ يَّقُوْمَا؛ عَسَى الزَّيْدُوْنَ أَنْ يَّقُوْمُوْا؛ عَسَتْ هِنْدٌ أَنْ تَقُوْمَ؛ عَسَتِ الْهِنْدَان أَنْ تَقُوْمَا؛ عَسَت الْهِنْدَاتُ أَنْ يَّقُمْنَ.

ئاگاھ بولۇڭكى، «عَسٰى»نىڭ إِسْمى زَيْدٌ، هِنْدٌ...دەك إِسْم ظاهر بولغاندا، خَبَرنىڭ ئۇنىڭغا ئۇيغۇن بولۇشى زۆرۈر. ئەگەر «عَسٰى»نىڭ إِسْمى إِسْم ضَمِيْر بولسا، خَبَرنىڭ ئۇنىڭغا ئۇيغۇن بولۇشى زۆرۈر ئەمەس. 2) «عَسٰى» پەقەت إِسْمىنلا رَفْع قىلىدۇ. بۇ چاغدا «عَسٰى»نىڭ إِسْمى أَنْلىك فِعْل مُضَارِع بولۇش شەرت. بۇ ھالەتتە أَنْلىك فِعْل مُضَارِع «عَسٰى»نىڭ إِسْمى بولغانلىقتىن، ئورنى رَفْع بولۇپ، «عَسٰى» قَرُبَ مەنىسىدە بولىدۇ.

الفعل المضارع المأوَّل باسم الفاعل① نحو كاد زيد يخرج اى كاد زيد خارجا②. **وكرب**③ وهو لشروع الإسم فى الخبر، وهو مثل كاد فى الإستعمال نحو كرب زيد يخرج اى قرب زيد خارجا. **واوشك**④ وهو لشروع الإسم فى الخبر، وهو مثل عسى وكاد فى الإستعمال نحو اوشك زيد ان يخرج، واوشك ان يخرج زيد،

مەسىلەن: عَسٰى أَنْ يَّخْرُجَ زَيْدٌ. يەنى، قَرُبَ خُرُوْجُ زَيْدٍ. بۇ ھالەتتە، خَبَرنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. لېكىن، بىرىنچى ھالەتتە خَبَرسىز مەقسەت ھاسىل بولمايدۇ. شۇڭا «عَسٰى» بىرىنچى ھالەتتە نَاقِص، ئىككىنچى ھالەتتە تَامّ بولىدۇ.

① كَادَ ـــ خَبَرىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىغا يېقىن قالغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن كېلىپ، إِسْمىنى رَفْع ۋە خَبَرىنى نَصْب قىلىدۇ. بۇنىڭ خَبَرى أَنْسىز فِعْل مُضَارِع بولىدۇ. مەسىلەن: كَادَ زَيْدٌ يَجِيْءُ (زَيْد كېلىشكە ئازلا قالدى). بۇنىڭدا زَيْدٌ ـــ مَرْفُوْعدۇر. چۈنكى ئۇ، كَادَنىڭ إِسْمىدۇر. يَجِيْءُنىڭ ئورنى نَصْب بولىدۇ. چۈنكى ئۇ، كَادَنىڭ خَبَرىدۇر.

② مۇھىم نۇقتا: 1) بەزىدە كَادَنىڭ خَبَرى بولغان فِعْل مُضَارِعنىڭ ئەۋۋىلىدە أَنْمۇ كېلىدۇ. بۇ چاغدا كَادَ ـــ عَسٰىغا ئوخشاش بولىدۇ. 2) كَادَنىڭ مَصْدَرىدىن ياسالغانلىرى ھۆكۈمدە كَادَگە ئوخشايدۇ.

③ كَرَبَ ـــ بىر ئىشقا تەمشىلىۋاتقانلىقنى بىلدۈرۈپ، ئۆزىنىڭ إِسْمىنى رَفْع ۋە خَبَرىنى نَصْب قىلىدۇ. ئۇنىڭ خَبَرى ھەمىشە أَنْسىز فِعْل مُضَارِع بولىدۇ. مەسىلەن: كَرَبَ زَيْدٌ يَخْرُجُ (زَيْد چىققىلىۋاتىدۇ).

④ أَوْشَكَ ـــ بىر ئىشقا ئازلا قېلىش ۋە تەمشىلىشنى بىلدۈرۈپ، ئۆزىنىڭ إِسْمىنى رَفْع ۋە خَبَرىنى نَصْب قىلىدۇ. ئۇنىڭ خَبَرى أَنْلىك فِعْل مُضَارِع ۋە أَنْسىز فِعْل مُضَارِع بولۇپ ئىككى خىل كېلىدۇ. مەسىلەن: أَوْشَكَ زَيْدٌ أَنْ يَّجِيْءَ؛ أَوْشَكَ زَيْدٌ يَجِيْءُ (زَيْد كېلىشكە ئازلا قالدى).

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

واوشك زيد يخرج①. **النوع الثانى عشر**② أفعال المدح والذمّ ترفع③ اسم الجنس معرّفا باللام، او المضافَ الى المعرّف بها، او

---

① مۇھىم نۇقتا: ھەممىنى أَفْعَال مُقَارَبَة دەپ ئاتاش بولسا، «تَسْمِيَةُ الْكُلِّ باسْمِ الْبَعْضِ» بويىچە مَجَاز مُرْسَلنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

ئاگاھ بولۇڭكى، كَادَ، كَرَبَ (بفَتْح الراء)، أَوْشَكَ ئۈچى ــــ يېقىنلىقنى ۋە ئازلا قىلىشنى، عَسٰى ــــ ئۈمىدنى بىلدۈرىدۇ. بۇ بابنىڭ فِعْللىرى مُبْتَدَأ ۋە خَبَرگىلا داخىل بولىدۇ. مُبْتَدَأ ئۇنىڭ إِسْمىسى، خَبَر بولسا نَصْبنىڭ ئورنىدا ئۇنىڭ خَبَرى بولىدۇ. لېكىن، بۇ باباتا خَبَر ــــ فِعْل مُضَارِعلا بولىدۇ.

② ئون ئىككىنچى قىسىم أَفْعَال مَدْح ۋە ذَمّ: بۇ بىراۋنى ماختاش ياكى ئەيىبلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان فِعْللار بولۇپ، ئۇلار تۆتتۇر: نِعْمَ، بِئْسَ، سَاءَ، حَبَّذَا.

نِعْمَ ۋە بِئْسَ ئەسلىدە نَعِمَ ۋە بَئِسَ فِعْلى ئىدى. يەنى، نُوْن ۋە باءدا فَتْح، عَيْن ۋە ھمزەدە كَسْرَة بار ئىدى. كَلِمَةَنىڭ فاءسى عَيْنغا ئەگەشتۈرۈلدى. كەيىندىن تخفيفنىڭ ۋەجھىدىن عَيْن ساكىن قىلىنىپ نِعْمَ ۋە بِئْسَ بولدى. بۇ ئىككى فِعْلدا ماضىدىن باشقىسى ئىشلىتىلمەيدۇ.

③ بۇ فِعْللار مۇنداق ئۈچ خىل إِسْمنى رَفْع قىلىدۇ: 1) الف لَام بىلەن مَعْرِفَة قىلىنغان إِسْم جنسنى. مەسىلەن: ﴿نِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ﴾. 2) الف لَام بىلەن مَعْرِفَة قىلىنغۇچىغا مُضَاف بولغۇچىنى. مەسىلەن: نِعْمَ عُقْبَى الْكُرَمَاءِ. 3) تَمْيِيْز بويىچە نَصْب ئوقۇلۇپ، نكرة ئارقىلىق تەفسىر قىلىنغان ضَمِيْر (هُوَ)نى. مەسىلەن: نِعْمَ رَجلًا.

سوئال: «نِعْمَ رَجلًا زَيْدٌ»نىڭ ئاستىدىكى ضَمِيْر (هُوَ) زَيْدنى كۆرسەتكەندە إِضْمَار قَبْلَ الذِّكْرِ لازىم كېلىپ قالىدىغۇ؟

جاۋاب: مەخپىي ضَمِيْر (هُوَ) مەزكۇر زَيْدنى كۆرسەتمەستىن، بەلكى مُتَكَلِّمنىڭ زىھنىدىكى تونۇشلۇق زَيْدنى كۆرسىتىدۇ (عَهْد ذهْنِيّ بويىچە).

ئاخىردىكى ماختالغان ياكى ئەيىبلەنگەن إِسْم ــــ مَخْصُوْصٌ بِالْمَدْح ياكى مَخْصُوْصٌ بِالذَّمِّ دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ. بۇنىڭ

مضمرا مميَّزا بنكرة منصوبة، وهى اربعة أفعال. **نعم** لمدح العام نحو نعم الرجل زيد ونعم غلام الرجل زيد ونعم رجلا زيد. **وبئس** لذم العام نحو بئس الرجل زيد وبئس غلام الرجل زيد وبئس رجلا زيد. **وحبذا** وهو مثل نعم نحو حبذا الرجل زيد. **وساء** وهو مثل بئس نحو ساء الرجل زيد①. **النوع الثالث عشر**② أفعال الشك

تەركىبى: نِعْمَ ــــ فِعْل مَدْح، الرَّجُل ــــ ئۇنىڭ إِسْمىسى (فَاعِلى)، زَيْد بولسا مَخْصُوْصٌ بِالْمَدْحدۇر.

نِعْمَ الرَّجُلُ ــــ خَبَر مُقَدَّم ۋە زَيْد ــــ مُبْتَدَأ مُؤَخَّر بولسا، ھەممىسى بىر جُمْلَة بولىدۇ. ئەگەر زَيْد (هُوَ) دېگەن مُبْتَدَأ مَحْذُوْفنىڭ خَبَرى بولسا، نِعْمَ الرَّجُلُ بىر جُمْلَة، مَخْصُوْصٌ بِالْمَدْح يەنە بىر جُمْلَة بولىدۇ.

① مۇھىم نۇقتا: 1) إِسْمنىڭ مَخْصُوْصٌ بِالْمَدْح ياكى مَخْصُوْصٌ بِالذَّمِّ بولۇشىنىڭ ئالامىتى شۇكى، مُبْتَدَأ، فِعْل ۋە فَاعِلنى ئۇنىڭ خَبَرى قىلىشقا سالاھىيىتى بولۇشتۇر. 2) نِعْمَ ۋە حَبَّذَا ــــ ئىككىسى ماختاش فِعْللىرى، بِئْسَ ۋە سَاءَ ــــ ئىككىسى ئەيىبلەش فِعْللىرىدۇر. 3) ماختىغاندا حَبَّذَا زَيْدٌ، ئەيىبلىگەندە لَا حَبَّذَا زَيْدٌ دېيىلىدۇ. «حَبَّ» فِعْل ماضى، «ذَا» ئۇنىڭ فَاعِلىدۇر. مَخْصُوْصٌ بِالْمَدْح ياكى مَخْصُوْصٌ بِالذَّمِّ «ذَا»دىن كېيىنلا زىكرى قىلىنىپ، مَخْصُوْصٌ ھەرقانداق ھالەتتە ئۆزگەرسىمۇ «ذَا» ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ خۇددى «اَلصَّيْفَ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ» دېگەن مَثَلگە ئوخشايدۇ. «اَلْاَمْثَالُ لَا تَتَغَيَّرُ». 4) «حَبَّ»دىن كېيىن «ذَا» كەلسە، «حَبَّذَا» دەپ حاءنى فَتْح ئوقۇش زۆرۈردۇر. ئەگەر «حَبَّ»دىن كېيىن «ذَا»نىڭ باشقىسى كەلسە، حاءنى ضَمّ ۋە فَتْح ئىككى خىل ئوقۇش دۇرۇس. مەسىلەن: حُبَّ زَيْدٌ ۋە حَبَّ زَيْدٌ. ئاگاھ بولۇڭكى، «حَبَّ» «ذَا»سىز كەلگەندە فِعْل مَدْح بولمايدۇ.

② ئون ئۈچىنچى قىسىم أَفْعَال قُلُوْب: أَفْعَال قُلُوْب دەپ ئاتىلىشتىكى سەۋەب، بۇ فِعْللار تاشقى ئەزاغا مۇناسىۋەتلىك بولماي، دىلغا مۇناسـ

واليقين وتسمى أفعال القلوب، وهى تدخل① على اسمين ثانيهما عبارةٌ عن الاول وتنصبهما معا، وهى② سبعة أفعال. ثلثةٌ منها③

ـۋەتلىكتۇر. بۇلار أَفْعَال شَكّ ۋە أَفْعَال يَقِيْنمۇ دېيىلىدۇ. چۈنكى بۇلارنىڭ بەزىسى شەكنى، بەزىسى جەزمنى بىلدۈرىدۇ.

① أَفْعَال قُلُوْب مُبْتَدَأ ۋە خَبَردىنلا تۈزۈلگەن جۈملىنى نَصْب قىلىدۇ. مُبْتَدَأ ۋە خَبَر بۇ فِعْللارنىڭ مَفْعُوْلى بولىدۇ.

② ئۇلار يەتتىدۇر: حَسِبْتُ، ظَنَنْتُ، خِلْتُ، رَأَيْتُ، وَجَدْتُّ، عَلِمْتُ، زَعَمْتُ.

③ أَفْعَال قُلُوْب ئىككى خىل: بىرى شەكنى، يەنە بىرى جەزمنى بىلدۈرىدۇ.

ئەۋۋەلقى ئۈچى شەكنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: حَسِبْتُ زَيْدًا فَاضِلًا (زَيْدنى پەزىلەتلىك دەپ ئويلىدىم). ظَنَنْتُ بَكْرًا نَائِمًا (بَكْرنى ئۇخلاپ قالغۇچى دەپ گۇمان قىلدىم). خِلْتُ خَالِدًا قَائِمًا (خَالِدنى ئۆرە دەپ ئويلىدىم).

كېيىنكى ئۈچى جەزمنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: عَلِمْتُ زَيْدًا أَمِيْنًا (زَيْدنى ئىشەنچلىك دەپ بىلدىم). رَأَيْتُ عَمْرًوا فَاضِلًا (عَمْرونى پەزىلەتلىك كۆردۈم). وَجَدْتُّ الْبَيْتَ رَهِيْنًا (ئۆينى گۆرۈگە قويغان تاپتىم).

ئاخىرقى بىرى (زَعَمْتُ) شەك ۋە جەزم ئىككىلىسىنى بىلدۈرىدۇ.

سوئال: بۇ قانداق پەرق ئېتىلىدۇ؟

جاۋاب: جۈملىنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ پەرق ئېتىلىدۇ. مەسىلەن: زَعَمْتُ اللهَ غَفُوْرًا (مېنى اللهنىڭ كەچۈرىدىغانلىقىنى بىلدىم) —— جەزم مەنىسىدە. زَعَمْتُ زَيْدًا تَقِيًّا (زَيْدنى تەقۋا دەپ گۇمان قىلدىم) —— شەك مەنىسىدە.

للشك، ظننت نحو ظننت زيدا قائما. وقد يكون بمعنى إتهمت① فلا

---

① مۇھىم نۇقتا: 1) ظَنَنْتُ ← «إِتَّهَمْتُهُ» (ئۇنىڭغا تۆھمەت قىلدىم)، عَلِمْتُ ← «عَرَفْتُهُ» (ئۇنى تونۇدۇم)، وَجَدْتُّ ← «أَصَبْتُهُ» (ئۇنىڭغا يەتتىم)، رَأَيْتُ ← «أَبْصَرْتُهُ بِعَيْنِىْ» (ئۇنى كۆزۈم بىلەن كۆردۈم) مەنىسىدە كەلسە، بىر مَفْعُوْلنى نَصْب قىلىپ، أَفْعَال قُلُوْبتىن بولمايدۇ.

ئاگاھ بولۇڭكى، «رَأَي» —— رُؤْيَة مَصْدَرىدىن ياسالغان بولسا، «كۆز بىلەن كۆردى» دېگەن مەنىدە بولىدۇ. بۇ چاغدا بىر مَفْعُوْلنى نَصْب قىلىپ، أَفْعَال قُلُوْبتىن بولمايدۇ. ئەگەر رُؤْيَا مَصْدَرىدىن ياسالغان بولسا، «چۈش كۆردى» دېگەن مەنىدە بولىدۇ. بۇ چاغدا أَفْعَال قُلُوْبتىن بولۇپ، ئىككى مَفْعُوْلنى نَصْب قىلىدۇ. 2) أَفْعَال قُلُوْبنىڭ ئىككىنچى مَفْعُوْلى بىرىنچى مَفْعُوْلنىڭ سۈپىتىدۇر. گويا ئىككىلى مَفْعُوْل مەزمۇن جەھەتتە بىر إِسْمغا ئوخشاپ قالغۇچىدۇر. دەرۋەقە ئىككى مَفْعُوْلنىڭ مەزمۇنى بىرلىكتە بىر مَفْعُوْلٌ بِهِ ھېسابلىنىپ، ئىككىنچى مَفْعُوْلنىڭ مَصْدَرى بىرىنچى مَفْعُوْل تەرەپكە مُضَاف بولغان بولىدۇ. مەسىلەن: عَلِمْتُ زَيْدًا فَاضِلًا. ئەسلىدە بۇ عَلِمْتُ فَضْلَ زَيْدٍدۇر. بۇنىڭدا ئىككىنچى مَفْعُوْل (فاضلا) بىرىنچى مَفْعُوْل (زَيْدًا) تەرەپكە مُضَاف بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر بىر مَفْعُوْلنى حَذْف قىلىنۋەتسە، جۈملىنىڭ بىر قىسمىنى يوقاتقاندەك بولىدۇ. شۇڭا، بىرمۇ مَفْعُوْلنى حَذْف قىلىشقا بولمايدۇ. 3) أَفْعَال قُلُوْبنىڭ ئۈچ ھۆكمى بار: (1) إِعْمَال (ئەمەل بېرىش). بۇ ئەسلىدۇر؛ (2) إِلْغَاء (ئەمەلدىن لَفْظًا ۋە مَعْنًي بىكار قىلىش). بۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، بىرى، فِعْل ئىككى مَفْعُوْلنىڭ ئارىلىقىدا كېلىدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ ظَنَنْتُ قائمٌ. يەنە بىرى، فِعْل ئىككى مَفْعُوْلدىن كېيىن كېلىدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ قَائِمٌ ظَنَنْتُ؛ (3) تَعْلِيْق (ئەمەلدىن لَفْظًا بىكار قىلىپ، مَعْنًي ئەمەل بېرىش). بۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، أَفْعَال قُلُوْبنىڭ مَعْمُوْللىرىغا لَام إِبْتِدَاء، لَام قَسَم ۋە حَرْف نَفْيدىن بىرەرسى داخىل بولىدۇ. 4) عَلِمْتُ ۋە رَأَيْتُنىڭ ئەۋۋىلگە

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تنصب إلا إسما واحدا. **وحسبت** نحو حسبت زيدا عـــابدا. **وخلت** نحو خلت زيدا كريما. وثلاثة منها لليقين، **علمت** نحو علمت زيدا عالما. وقد يكون بمعنى عرفت فلا تنصب إلا إسما واحدا. **ووجدت** نحو وجدت زيدا حاضرا. وقد يكون بمعنى اصبت فلا تنصـــب إلا إسما واحدا. **ورأيت** نحو رأيت زيدا قائما. وقد يكون بمعنى أبصرت فلا تنصب إلا إسما واحدا. وواحدٌ منها يكون تارة بمعنى علمـــت وتارة بمعنى ظننت يُعلم بالقرينة وهو **زعمت** نحو زعمت زيدا إنسانا وزعمت زيدا كريما. و**القياسية منها**① سبعة عوامـــل. **الفعل**② على الإطلاق وهو على ضربين③ لازم ومتعدّ. فاللازم يرفع إسمـــا واحدا على انه فاعله نحو شرُف زيد. والمتعدي④ على ثلاثة اقسام،

ھەمزە (أَ) قوشسا، ئۈچ مَفْعُوْلنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: أَعْلَمْـــتُ زَيْـــدًا عَمْرًوا فَاضِلًا ۋە أَرَأَيْتُ عَمْرًوا خَالِدًا عَالِمًا.

① قِيَاسِيّ عَامِللار يەتتىدۇر: فِعْل، مَصْدَر، إِسْم فَاعِل، إِسْم مَفْعُـــوْل، صِـــفَة مُشَبَّهَة، مُضَاف، إِسْم تَامّ.

② **فِعْل** ـــــ لَازِم، مُتَعَدِّي، ماضي، مُضَارِع، أَمْر ياكى نَهْي بولسۇن، ھەر ۋاقىت عَامِللا بولىدۇ ھەمدە ئەمەلدىمۇ كۈچلۈكتۇر. قالغان ئالتىسى بۇ دەرىجىدە كۈچلۈك ئەمەس.

③ ئەمەل ئېتىبارى بىلەن فِعْل ئىككى خىل: 1) فِعْـــل لَازِم ـــــ فَـــاعِل بىلەنلا تولۇقلىنىپ مَفْعُوْلنى خالىمايدۇ. مەسىلەن: قَامَ زَيْدٌ (زَيْد تۇردى). 2) فِعْل مُتَعَدِّي ـــــ فَاعِل بىلەن بىرگە مَفْعُـــوْلنىمۇ خالايدۇ. مەسىلەن: ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْروا (زَيْد عَمْرونى ئۇردى).

④ فِعْل مُتَعَدِّي ئۈچ خىل: 1) بىر مَفْعُوْللۇق. مەسىلەن: ضَرَبَ ۋە باشـ ـقىلار. 2) ئىككى مَفْعُوْللۇق. بۇ ئىككى خىل: بىرى، ئىككى مَفْعُـــوْلنىڭ

متعدٍّ الى مفعول واحد نحو ضربت زيدا. ومتعد الى مفعولين ثانيهما عين الاول نحو حسبت زيدا عالما، او غيرُ الاول نحو اعطيت زيدا درهما. ومتعد الى ثلثة مفاعيل نحو اعلمت عمروا زيدا فاضـــلا①.

ئەسلىسى مُبْتَدَأ ۋە خَبَر. مەسىلەن: ظَـــنَّ ۋە ئۇنىڭ ئوخشاشلىرى. يەنە بىرى، ئىككى مَفْعُوْلنىڭ ئەسلىسى مُبْتَدَأ ۋە خَبَر ئەمەس. مەسىلەن: أَعْطِي ۋە كَسٰى. 3) ئۈچ مَفْعُوْللۇق. مەسىلەن: أَعْلَمَ ۋە أَرٰى.

① مۇھىم نۇقتا: 1) ھەرقانداق فِعْل ئىككى نەرسىدىن خالىي ئەمەس: بىرى، حَدَث، يەنى مَصْدَر مەنىسى. يەنە بىرى، زمان. 2) فَاعِلنى فِعْلغا مُقَدَّم قىلىش دۇرۇس ئەمەس، ئەمما مَفْعُوْلنى مُقَدَّم قىلىشقا بولىدۇ. 3) فِعْلنىڭ فَاعِلىنى حَذْف قىلىش دۇرۇس ئەمەس، مَفْعُوْلنى حَذْف قىلىش دۇرۇس. 4) فِعْل مُتَعَدِّينىڭ ئالامىتى شۇكى، فِعْلدا ئۆز مَصْدَرىنىڭ باشـ ـقىسنى كۆرسىتىدىغان «هَاء» (مَفْعُوْلٌ بِهلىك ضَمِيْر) بولىدۇ. مەسىلەن: أَلْبَابُ أَغْلَقْتُهُ. ئەگەر «هَاء» ئۆز مَصْدَرىنى كۆرسەتسە، فِعْل مُتَعَدِّيغا دالالەت قىلمايدۇ. مەسىلەن: الضَّرْبُ ضَرَبْتُهُ يەنى ضَرَبْتُ الضَّرْبَ ۋە اَلْقِيَـــامُ قُمْتُـــهُ، يەنى قُمْتُ الْقِيَامَ.

فِعْل لَازِم ـــــ فِعْل مُتَعَدِّينىڭ ئەكسى بولۇپ، ئۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، مەنىسى تەبىئەتكە دالالەت قىلىدۇ. مەسىلەن: شَـــرُفَ (ئۇلۇغ بولدى). كَرُمَ (سېخىي بولدى). ظَرُفَ (زېرەك بولدى)؛ ياكى، إِفْعَلَّ ۋەزنىدە بولىدۇ. مەسىلەن: إِقْشَعَرَّ، إِطْمَأَنَّ؛ ياكى، إِفْعَـــنْلَلَ ۋەزنىدە بولىدۇ. مەسىلەن: إِقْعَنْسَسَ، إِحْرَنْجَمَ؛ ياكى، پاكىزلىقىا ياكى پاسكىنىلىقا دالالەت قىلىدۇ. مەسىلەن: طَهُرَ الثَّوْبُ وَنَظُفَ (كىيىم پاكىز بولدى). دَنِسَ الثَّوْبُ ووَسِخَ (كىـ ـيىم كىر بولدى)؛ ياكى، بىرە-بىرە يۈز بېرىشكە دالالەت قىلىدۇ. مەسىلەن: مَرِضَ زَيْدٌ وَإِحْمَرَّ؛ ياكى، بىر مَفْعُوْللۇق فِعْل مُتَعَدِّينىڭ تەسـ ـرىنى قوبۇل قىلغان بولىدۇ. مەسىلەن: مَدَدْتُّ الْحَدِيْـــدَ فَـــإِمْتَدَّ (تۆمۈرنى

والمصدر وهو الإسم الذى اشتق منه الفعل وهو يعمل عمل فعله① اذا كان منوّنا② نحو عجبت من ضربٍ زيدٌ عمروا، او مضافا الى

سوزدۇم، ئۇ سوزۇلدى). دَحْرَجْتُ الدُّوْلَابَ فَتَدَحْرَجَ (چاقنى يوملاتتىم، ئۇ يوملىدى). بۇ مىسالدىكى إِمْتَدَّ ۋە تَدَحْرَجَ ـــ فِعْل لَازِمدۇر.

① مَصْدَر ئىككى جايدا ئۆزىنىڭ فِعْل لَازِمىسىنىڭ ياكى فِعْل مُتَعَدِّيسىنىڭ ئەمىلىنى قىلىدۇ: 1) مَصْدَر ئۆز فِعْلىنىڭ ئورۇنباسارى بولغاندا. مەسىلەن: ضَرْبًا زَيْدًا. ضَرْبًا إِضْرِبْنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ، زَيْدًانى نَصْب قىلدى. إِضْرِبْنىڭ ئاستىدا ضَمِير (أَنْتَ) بولغاندەك ضَرْبًانىڭ ئاستىدىمۇ ضَمِيْر بار. ئاگاھ بولۇڭكى، ئۆز عَامِلىنى تأكىدلەپ كەلگەن مَصْدَر ھەرگىز ئەمەل قىلمايدۇ. مەسىلەن: ضَرَبْتُ ضَرْبًا. 2) مَصْدَرنىڭ ئورنىدا «أَنْ» ۋە فِعْل ياكى «مَا» ۋە فِعْلنىڭ بارلىقى پەرەز ئېتىلگەندە. ئەگەر ئۆتكەن زامان ياكى كەلگۈسى زامان ئىرادە قىلىنسا «أَنْ» پەرەز ئېتىلىدۇ. مەسىلەن: عَجِبْتُ مِنْ ضَرْبِكَ زَيْدًا أَمْسِ ياكى غَدًا. بۇنىڭ پەرەزى عَجِبْتُ مِنْ أَنْ ضَرَبْتَ زَيْدًا أَمْسِ ياكى عَجِبْتُ مِنْ أَنْ تَضْرِبَ زَيْدًا غَدًا. ئەگەر ھازىرقى زامان ئىرادە قىلىنسا «مَا» پەرەز ئېتىلىدۇ. مەسىلەن: عَجِبْتُ مِنْ ضَرْبِكَ زَيْدًا اَلآنَ، بۇنىڭ پەرەزى عَجِبْتُ مِمَّا تَضْرِبُ زَيْدًا اَلآنَ.

پەرەز ئېتىلگەن مۇشۇ مَصْدَر ئۈچ خىل ئەھۋالدا ئەمەل قىلىدۇ: 1) فَاعِلغا مُضَاف بولغان. مەسىلەن: عَجِبْتُ مِنْ ضَرْبِكَ زَيْدًا. 2) إِضَافَة ۋە ألف لَامدىن خالىي (تەنۋىنلىك) بولغان. مەسىلەن: عَجِبْتُ مِنْ ضَرْبٍ زَيْدًا. 3) ألف لَاملىق بولغان. مەسىلەن: عَجِبْتُ مِنَ الضَّرْبِ زَيْدًا.

② مَصْدَر ـــ حَدَثنىڭ إِسْمى (بىر ئىشنىڭ پەيدا بولۇشى ياكى ۋۇجۇدقا كېلىشىنىڭ إِسْمى) بولۇپ، بۇنىڭدىن فِعْل ياسىلىدۇ. شۇ ۋەجھىدىن مَصْدَر دېيىلگەن. چۈنكى، مَصْدَر ـــ چىقىدىغان جاي دېگەنلىك بولۇپ، فِعْل شۇ جايدىن چىقىدۇ.

الفاعل ويترك المفعول منصوبا نحو عجبت من دق القصّار الثوبَ. وقد يضاف الى المفعول ويترك الفاعل مرفوعا نحو عجبت من ضرب اللص الجلاد①. **واسم الفاعل**② هو كل اسم اشتق من فعل لذات من قام به الفعل وهو يعمل عمل فعله③ اذا كان بمعنى

---

① مۇھىم نۇقتا: 1) مَصْدَرنىڭ مَعْمُوْلى مَصْدَرگە مُقَدَّم بولمايدۇ. أَعْجَبَنِيْ عَمْرًوا ضَرْبٌ زَيْدٌ دېيگەندەك. 2) بەزى قاراشلاردا مَصْدَر ـــ ضَمِيْردا ئەمەل قىلمايدۇ. يەنى، مَصْدَرنىڭ ئاستىدا ضَمِير بولمايدۇ. 3) مَصْدَرنىڭ فَاعِلىنى زىكرى قىلىش زۆرۈر ئەمەس. 4) مَصْدَر مُتَعَدِّيىنى ئۆزىنىڭ فَاعِلى ياكى مَفْعُوْلىغا مُضَاف قىلىش كۆپتۇر. بىرىگە مُضَاف بولغاندا يەنە بىرى مَنْصُوْب ياكى مَرْفُوْع ھالىتىدە تۇرىدۇ. مَصْدَر لَازِم ـــ فَاعِلغىلا مُضَاف بولىدۇ.

② **إِسْم فَاعِل** ـــ ئىش-ھەرىكەتنى ۋۇجۇدقا چىقارغۇچىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن فِعْلدىن ياسالغان إِسْمدۇر. بۇمۇ مَصْدَرگە ئوخشاش ئۆز فِعْلىنىڭ ئەمىلىنى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن إِسْم فَاعِل ـــ فِعْل لَازِمدىن ياسالسا، فَاعِلىنىلا رَفْع قىلىدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ قَائِمٌ أَبُوْهُ. بۇ مىسالدا قَائِمٌ ـــ إِسْم فَاعِل، أَبُوْهُ ـــ ئۇنىڭ فَاعِلدۇر. قَائِمٌنىڭ فِعْلى يَقُوْمُ بولسا فِعْل لَازِمدۇر. ئەگەر إِسْم فَاعِل ـــ فِعْل مُتَعَدِّيدىن ياسالسا، فَاعِلىنى رَفْع ۋە مَفْعُوْلىنى نَصْب قىلىدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ ضَارِبٌ غُلَامُهُ عَمْرًوا. بۇ مىسالدا إِسْم فَاعِل ضَارِبٌنىڭ فِعْلى يَضْرِبُ ـــ فِعْل مُتَعَدِّيدۇر. شۇڭا مَفْعُوْلٌ بِهِ بولغان عَمْرًوا مَنْصُوْبتۇر.

③ إِسْم فَاعِلنىڭ ئەمەل قىلىشىنىڭ شەرتى ئىككى: 1) إِسْم فَاعِل ھازىرقى ياكى كەلگۈسى زاماننى بىلدۈرۈشى شەرت. چۈنكى، إِسْم فَاعِل ھەرىپىنىڭ سانى، ھەرىكەت ۋە سۈكۇنلار ئېتىبارىدىن كۆرۈنۈشتە فِعْل مُضَارِعغا ئوخشايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنە جەھەتتىمۇ فِعْل مُضَارِعغا ئوخشاش بولۇشى لازىم. چۈنكى فِعْل مُضَارِعدا ھازىرقى ياكى كەلگۈسى

www.uyghurkitap.com

الحال او الإستقبال بشرط الإعتماد على الموصوف نحو مررت برجل راكب فرسه. اوالمبتدأ نحو زيد ضارب عمروا وزيد قائم غلامه. اوذى الحال نحو رأيت زيدا راكبا فرسه. او الإستفهام نحو أقائم اخوك①. وامّا اذا كان بمعنى الماضى فلا يعمل عمل فعله فلا

زامان تېپىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن إِسْم فَاعِلمۇ ھازىرقى ياكى كەلگۈسى زامان مەنىسىدە بولۇشى زۆرۈردۇر. 2) إِسْم فَاعِل تۆۋەندىكى يەتتە نەرسىنىڭ بىرىگە تايىنىشى شەرت: (1) مَوْصُوْف (سۈپەتلەنگۈچى)قا. مەسىلەن: مَرَرْتُ بِرَجُلٍ ضَارِبٍ إِبْنُهُ جَارِيَةً (دېدەك). بۇ مىسالدا رَجُلٍ مَوْصُوْف، ضَارِب ئۇنىڭ صفةىدۇر. (2) فَاعِل ۋە مُبْتَدَأ (ئىگە)غا. مەسىلەن: جَاءَ زَيْدٌ رَاكِبًا فَرَسَه. زَيْدٌ ضَارِبٌ عَمْرًوا. بىرىنچى مىسالدا زَيْد فَاعِل، ئىككىنچى مىسالدا مُبْتَدَأ. (3) ذُو الْحَالِ (ھالەت ئىگىسى)غا. مەسىلەن: جَاءَ زَيْدٌ رَاكِبًا فَرَسًا. بۇ مىسالدا جَاءَ — عَامِل حَال، زَيْد — ذُو الْحَالِ، رَاكِبًا — حَال (ھالەت). (4) إِسْتِفْهَام (سوئال)غا. مەسىلەن: أَضَارِبٌ زَيْدٌ عَمْرًوا. بۇ مىسالدا ضَارِبٌ ھەمزە (أَ)گە تاياندى. (5) حَرْف نِدَاء (چاقىرىش ھەرپى)غا. مەسىلەن: يَا طَالِعًا جَبَلًا. بۇ مىسالدا طَالِعًا يَاغا تاياندى. (6) حَرْف نَفْي (ئىنكار ھەرپى)گە. مەسىلەن: مَا ضَارِبٌ زَيْدٌ عَمْرًوا. بۇ مىسالدا ضَارِبٌ مَاغا تاياندى. (7) إِسْم مَوْصُوْلغا. مەسىلەن: اَلضَّارِبُ عَمْرًوا فِي الدَّارِ أي اَلَّذِيْ هُوَ ضَارِبٌ عَمْرًوا فِي الدَّارِ.

مەزكۇر يەتتە نەرسىنىڭ بىرىگە تايىنىشىنىڭ شەرتى إِسْم فَاعِل — نكرة ھالەتتە كېلىشتۇر.

① مۇھىم نۇقتا: 1) مەزكۇر ئىككى شەرتتىن بىرەرسى تېپىلمىسا، إِسْم فَاعِل ئۆز فِعْلىنىڭ ئەملىنى قىلماستىن، بەلكى ئۆزىنىڭ كەينىدىكى كەلىمىگە إِضَافَة مَعْنَوِيّة تەرىقىسىدە مُضَاف بولىدۇ. مەسىلەن: مَرَرْتُ بِزَيْدٍ ضَارِبِ عَمْرٍو أَمْسِ. بۇ مىسالدا أَمْسِ ئۆتكەن زاماننى بىلدۈردى. شۇڭا، إِسْم

يقال زيد ضارب غلامه عمروا امس. واسم المفعول① وهو كل اسم اشتق من فعل لذات من وقع عليه الفعل. وهو كاسم الفاعل فى إشتراط احد الزمانين والإعتماد② نحو زيد مكرَم اصحابه الآن او غدا ومررت برجل مضروب غلامه الآن او غدا ورأيت زيدا

فَاعِلدا ھازىرقى ياكى كەلگۈسى زاماننى بىلدۈرۈش دېگەن شەرت تېپىلمىدى. 2) إِسْم فَاعِل — الف لَام بىلەن مَعْرِفَة قىلىنسا، ئۈچىلى زاماندا ئۆزىنىڭ كەينىدىكى نەرسىلەردە شەرتسىز ئەمەل قىلىدۇ. مەسىلەن: هَذَا الضَّارِبُ عَمْرًوا اَلآنَ ـ غَدًا ـ أَمْسِ. بۇ مىسالدىكى اَلآنَ ھازىرقى، غَدًا كەلگۈسى، أَمْسِ ئۆتكەن زاماننىڭ ئالامىتىدۇر. 3) إِسْم فَاعِلنىڭ تَثْنِيَة ۋە جَمْعلىرىنىڭ ھۆكمى ئەمەل قىلىشتا مُفْرَدنىڭ ھۆكمىگە ئوخشايدۇ. 4) مۇبالىغە مەنىسىنى بىلدۈرىدىغان إِسْم فَاعِلنىڭ ئەملى مەزكۇر إِسْم فَاعِلنىڭ ئەملىگە ئوخشايدۇ. مەسىلەن: ضَرَّابٌ، ضَرُوْبٌ، مِضْرَابٌ، عَلَّامَةٌ ، عَلِيْمٌ، حَذِرٌ.

① **إِسْم مَفْعُوْل** — ئىش-ھەرىكەتنى قوبۇل قىلغۇچىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن فِعْلدىن ياسالغان إِسْمدۇر.

② إِسْم مَفْعُوْل ئۆزىنىڭ مَجْهُوْل فِعْلىنىڭ ئەملىنى قىلىدۇ. شۇڭا ئۇ فَاعِلنىڭ ئورنىدا بىرلا إِسْمنى رَفْع قىلىدۇ. بۇ رَفْع ئوقۇلغان إِسْم نَائِب فَاعِل ياكى مَفْعُوْلُ مَا لَمْ يُسَمَّ فَاعِلُهُ دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِي الْمَضْرُوْبُ غُلَامُهُ.

إِسْم مَفْعُوْلنىڭ ئەمەل قىلىشى ئۈچۈنمۇ إِسْم فَاعِلدا تىلغا ئېلىنغان ئىككى شەرت زۆرۈر. يەنى: 1) ھازىرقى ياكى كەلگۈسى زاماننى بىلدۈرۈش. 2) مەزكۇر يەتتە نەرسىنىڭ بىرىگە تايىنىش. ئەگەر إِسْم مَفْعُوْلغا الف لَام داخىل بولسا، ئۇمۇ إِسْم فَاعِلغا ئوخشاش شەرتسىز ئەمەل قىلىدۇ. مىسالنى ئۆزىڭىز تېپىپ چىقىڭ.

مضروبا غلامه الآن او غدا وأمضروب غلامك الآن او غدا ومـــا مضروب غلامك الآن او غدا. وامّا اذا اريد به الماضى فلا يعمـــل عمل فعله، فلا يقال زيد مكرم اصحابه امس. وانما اشـــتُرط الإعتماد على احد الامور المذكورة فى عمل اسم الفاعلِ واسم المفعول، لانهما ضعيفا العملِ فلا بد من الإعتماد، ليقوٰى كلٌّ منهما قوّةً فيعمل عمل فعله[1]. **والصفة المشبّهة**[2] وهى كل اسم اشتق من فعل لازم لذات من قام به الفعل على معنى الثبوت والدوام ويعمل عمل فعله مطلقا[3] نحو زيد كريم اٰبائه كما تقـــول زيد يَكْرُمُ اٰبائه، ونحو زيد حسن وجهه. شبِّهت باسم الفاعل[4] من

---

① مۇھىم نۇقتا: إِسْم فَاعِل ۋە إِسْم مَفْعُوْلغا داخىل بولغان الف لَام ـــــ إِسْم مَوْصُوْل (اَلَّـــذِيْ ۋە اَلَّـــتِيْ) مەنىسـىدە كېلىدۇ. ئەمـەل قىلىشتا إِسْـــم مَوْصُوْلغىمۇ تايىنىدۇ.

② صِفَة مُشَبَّهَة ـــــ فِعْل لَازِمدىـن ياسىلىپ، وَضْع ئېتىبارى بىلـەن ئۇنىڭ مَصْدَرى ئۆزىنىڭ فَاعِلىدىن ئايرىلماسلىققا دالالەت قىلىدۇ.

③ صِفَة مُشَبَّهَة ئۆز فِعْـــلىغا ئوخشاش ئەمـەل قىلىدۇ. لېكىـن ئۇنىـڭ ئەمەل قىلىشى ئۈچۈن زامان شەرت بولمايدۇ. چۈنكى، بۇنىـڭدىكى فِعْل ـــــ ثُبُوْت مەنىسىدە. زامـان بولسا حُـــدُوْثقا مۇناسىۋەتلىكتۇر. بۇنىـڭ ئەمـەل قىلىشى ئۈچۈنمۇ مـەزكۇر يەتتـە نەرسىنىڭ بىرىگـە تايىنىشـى زۆرۈردۇر. بىـراق، بۇنىڭغا داخىـل بولغـان الـــف لَام ـــــ إِسْـــم مَوْصُـــوْل (الَّذِيْ)نىڭ ئورنىدا بولمايدۇ.

④ صِفَة مُشَبَّهَة إِسْم فَاعِلغا ئوخشايدۇ. شۇڭا صِفَة مُشَـــبَّهَة (ئوخشىتىلـــغۇچى سۈپەت) دېيىلىدۇ.

حيث انها تثنى وتجمع وتذكّر وتؤنّث، وصيغتها مخالفةٌ لصيغة اسم الفاعل[1]. **والمضاف**[2] وهو كل اسم اضيف الى اسمَ اٰخر، فالاول

بۇ ئوخشاشلىق ئىككى خىل: 1) صِفَة مُشَبَّهَة مەلۇم صِيْغَەدە إِسْم فَاعِلغـا ئوخشىمىسىمۇ، ئەمما إِشْتِقَاق جەھەتتە ئوخشايدۇ. مەسىلەن:

صِفَة مُشَبَّهَەنىڭ إِشْتِقَاقِى: حَسَنٌ، حَسَنَان، حَسَنُوْنَ، حَسَنَةٌ، حَسَنَتَان، حَسَنَاتٌ.

إِسْم فَاعِلنىڭ إِشْتِقَاقِى: ضَارِبٌ، ضَارِبَان، ضَارِبُوْنَ، ضَارِبَةٌ، ضَارِبَتَانِ، ضَارِبَاتٌ.

2) صِفَة مُشَبَّهَة ۋە إِسْم فَاعِل ـــــ ئىككىلىسى «صِفَة» بولىدۇ.

① مۇھىـم نۇقتـا: 1) صِفَة مُشَـــبَّهَة ئىكـەنلىكىنىڭ ئـالامىتى شۇكى، ئۆزىنىڭ فَاعِلىـنى جَرّ قىلىشـى ياخشـى سـانىلىدۇ. مەسـلەن: حَسَـــنُ الْوَجْه، مُنْطَلِقُ اللِّسَان، طَاهِرُ الْقَلْب، جَمِيْلُ الظَّاهِر. ئەسلىسـى حَسَنٌ وَجْهُـــهُ، مُنْطَلِقٌ لِسَانُهُ، طَاهِرٌ قَلْبُهُ، جَمِيْلٌ ظَاهِرُهُ. 2) ئۈچ ھەرىپـلىك فِعْلدىـن ياسـالغان صِفَة مُشَبَّهَة ئىككى خىـل: بىـرى فِعْـــل مُضَـــارِعنىـڭ ۋەزنىسـىدە بولىـدۇ. مەسـلەن: طَاهِرُ الْقَلْب. بۇ خىلـدا كېلىش ئـازدۇر. يەنـە بىـرى، فِعْـل مُضَارِعنىڭ ۋەزنىسىدە بولمايدۇ. مەسـلەن: جَمِيْلُ الظَّاهِر، حَسَنُ الْوَجْـــه، كَرِيْمُ الْاَب، صَعْبُ الْاَمر. ئۈچ ھەرىپـلىكنىڭ باشقىسـىدىن ياسالغان صِـــفَة مُشَبَّهَة ـــــ فِعْل مُضَارِعنىڭ ۋەزنىسىدە بولۇش زۆرۈردۇر. مەسلەن: مُنْطَلِقُ اللِّسَان. 3) صِفَة مُشَبَّهَەگە إِسْم فَاعِل مُتَعَدِّيْنىڭ ئەملىنى يۈرگۈزۈش مۇمـــكىن بولىدۇ. يەنى، رَفْع ۋە نَصْب ئەملىنى قىلىدۇ. نَصْب ئەملىنى قىلـــغاندا مَفْعُوْلٌ بِهغا ئوخشىتىلىدۇ. صِفَة مُشَبَّهَة يەنە حَال، تَمْيِيْـــز، مُسْـــتَثْنٰي، ظَرْفُ الزَّمَان، ظَرْفُ الْمَكَان، مَفْعُوْلٌ فِيْه قاتـارلىقلارنى نَصْـب قىلالايـدۇ. 4) صِفَة مُشَبَّهَەنىڭ مَعْمُوْلى ئۈچ خىـل ھالەتتـە كېلىدۇ. بۇنـى بىلـىش ئۈچۈن بەشىنچى قىسىم «تَسْهِيْلُ النَّحْوِ»مىزگە قـاراڭ. 5) إِسْم فَاعِلنـىڭ صِيْغَەسـى قِيَاسِيّ، صِفَة مُشَبَّهَەنىڭ صِيْغَەسى سِمَاعِيّدۇر.

② **مُضَاف** ـــــ ئىككىنچى بىر إِسْـــم تەرەپكە قوشـۇلۇپ، ئۇنـى جَـرّ قىلىدىغان إِسْمدۇر. بىرىنچى إِسْم بولسا مُضَاف (ئېنىقلانغۇچى)، ئىككىنـ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يجر الثانى ويسمى الاول مضافا والثانى مضافا اليه. والإضافة① إمّا بمعنى اللام نحو غلام زيد، او بمعنى من نحو خاتم فضة، او بمعنى فى نحو ضرب اليوم. والإسم التـام② وهو كل اسم مستغن عن الإضافة

ـچى إِسْم بولسا مُضَافٌ إِلَيْهِ (ئىنىقلىغۇچى) دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: غُلَامُ زَيْدٍ (زَيْدنىڭ قۇلى).

① مۇھىم نۇقتا: إِضَافَة مَعْنَوِيّة ئۈچ خىل مەنىدە كېلىدۇ: 1) إِضَافَة ـــ لَام إِخْتِصَاص مەنىسىدە. بۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، مُضَافٌ إِلَيْه ـــ مُضَافنىڭ جىنسىدىن بولمىسا ھەم ئۇنىڭ قاچىسى بولمىسا إِضَافَة ـــ لَام مەنىسىدە بولىدۇ. مەسىلەن: غُلَامُ زَيْد. ئەسلىسى غُلَامٌ لِزَيْد (زَيْدنىڭ قۇلى). 2) إِضَافَة ـــ مِنْ بَيَانِيَّة مەنىسىدە. مُضَاف ـــ مُضَافٌ إِلَيْهنىڭ جىنسىدىن بولسا، إِضَافَة ـــ مِنْ بَيَانِيَّة مەنىسىدە بولىدۇ. مەسىلەن: خَاتَمُ ذَهَب. ئەسلىسى خَاتَمٌ مِنْ ذَهَب (ئالتۇن ئۈزۈك). 3) إِضَافَة ـــ فِيْ ظَرْفِيَّة مەنىسىدە. بۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، مُضَافٌ إِلَيْه ـــ مُضَافنىڭ قاچىسى بولسا، إِضَافَة ـــ فِيْ مەنىسىدە بولىدۇ. مەسىلەن: ضَرْبُ اللَّيْلِ. ئەسلىسى ضَرْبٌ وَاقِعٌ فِي اللَّيْلِ (كېچىدە يۈز بەرگەن ئۇرۇش).

إِضَافَة ئىككى خىل: بىرى، إِضَافَة مَعْنَوِيّة. بۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، مُضَاف ـــ صفَة بولمايدۇ. مەسىلەن: غُلَامُ زَيْد. بۇنىڭ پايدىسى مُضَافٌ إِلَيْه ـــ مَعْرِفَة بولسا، مُضَافنىڭ مَعْرِفَةلىكىنى ھاسىل قىلىدۇ، مەزكۇر مىسالدەك. ئەگەر مُضَافٌ إِلَيْه ـــ نكرة بولسا، مُضَافنىڭ خاسلىقىنى ھاسىل قىلىدۇ، غُلَامُ رَجُلٍ دېگەندەك. يەنە بىرى، إِضَافَة لَفْظِيّة. بۇنىڭ ئالامىتى شۇكى، مُضَاف ئۆزىنىڭ مَعْمُوْلىغا مُضَاف بولغان صِفَة بولىدۇ. مەسىلەن: ضَارِبُ زَيْدٍ. بۇنىڭ پايدىسى تىلغا يەڭگىللىك ھاسىل قىلىشتۇر.

② إِسْم تامّ ـــ إِضَافَةتىن بىھاجەت پۈتۈن إِسْم بولۇپ، بۇنىڭ ئەملى تَمْيِيْزنى نَصْب قىلىشتۇر.

وهذا الإسم تنصب المميِّز. وتماميته باحد من اربعة أشياء①. التنوين نحو عندى راقود خلا. ونون التثنية نحو عندى منوان سمنا وقفيزان برا. ونون الجمع نحو عندى عشرون درهما. والإضافة نحو عـندى ملأ الإناء عسلا②. ويسمى المنصوب تمييزا③، وهو ما يرفع الإبهام عن مفرد او عن جملة نحو طاب زيد نفسا. والمعنويـة④ منها

---

① إِسْم تۆت خىل نەرسىنىڭ بىرى بىلەن پۈتۈنلىشىدۇ: 1) تَنوين. يەنى، إِسْم تەنۋىنلىشىپ بولغاندىن كېيىن پۈتۈنلەشكەن بولىدۇ. مەسىلەن: عِنْدِيْ رَطْلٌ زَيْتًا (مەندە بىر قاداق زەيتۇن يېغى بار). 2) تَثْنِيَةنىڭ نۇنى. يەنى، إِسْمغا تَثْنِيَةنىڭ نۇنى قوشۇلغاندىن كېيىن پۈتۈنلەشكەن بولىدۇ. مەسىلەن: عِنْدِيْ مَنَوَانِ سَمْنًا (مەندە ئىككى كەمچەن سېرىق ماي بار). 3) جَمْعنىڭ نۇنى. يەنى، إِسْمغا جَمْعنىڭ نۇنى قوشۇلغاندىن كېيىن پۈتۈنلەشكەن بولىدۇ. مەسىلەن: عِنْدِيْ عِشْرُوْنَ دِرْهَمًا (مەندە يىگىرمە دىرھەم بار). 4) إِضَافَة. يەنى، مُضَاف بولغان إِسْمغا مُضَافٌ إِلَيْهنى قوشقاندىن كېيىن پۈتۈنلەشكەن بولىدۇ. مەسىلەن: لِيْ مِلْءُ الْإِنَاءِ عَسَلًا (مېنىڭ لىق بىر قاچا ھەسەلىم بار).

② مۇھىم نۇقتا: مىسالدىكى رَطْلٌ، مَنَوَانِ، عِشْرُوْنَ، مِلْءُ دېگەن پۈتۈن إِسْملار ئۆزىنىڭ تَمْيِيْزِى بولغان إِسْم نكرة، يەنى زَيْتًا، سَمْنًا، دِرْهَمًا، عَسَلًانى نَصْب قىلدى.

③ تَمْيِيْز ـــ مُفْرَد ياكى جُمْلَةدىكى مۇجمەللىكنى يورۇتۇپ بەرگۈچى نكرة إِسْمدۇر.

④ عَامِل مَعنويّ (كۆڭۈلدىكى يوشۇرۇن عَامِل) ئىككى: 1) مُبْتَدَأ ۋە خَبَرنىڭ عَاملى. بۇنىڭدىكى يوشۇرۇن عَامِل پەرىزىمىزدە إِبْتِدَاء، يەنى «إِسْم ـــ عَامِل لَفْظِيّدىن خالىي بولۇش» دېگەن ئۇقۇمدۇر. مەسىلەن: عَبْدُ

عددان، **العاملُ** فى المبتدأ والخبر اى عاملُ الرفع، وهو تجرُّدهما عن العوامل اللفظية للاسناد نحو العلم حسن والجهل قبيح. **والعامل** فى الفعل المضارع اى عاملُ الرفع وهو وقوعه موقع الإسم نحو زيــد يضرب فى موقع زيد ضارب①. فهذه مائة عامل، لا يستغنى الصغير والكبير② عن معرفتها وإستعمالها على حسب ما بيناه ﷺ.

الْبَاسِط مُجَوِّدٌ (عَبْدُ الْبَاسِط تەجۋىدلىك قارى). عَبْدُ الْبَاسِط ـــ مُبْتَدَأ، مُجَـوِّدٌ ـــ خَبَر بولۇپ، ئىككىسىنى رَفْع قىلغۇچى كۆڭۈلدىكى يوشۇرۇن عَامِل ـــ إِبْتِدَاءتۇر. 2) فِعْل مُضَارِعنىڭ عَامِلى. بۇنىڭدىكى يوشۇرۇن عَامِل پەرىزىمىزدە «فِعْل مُضَارِع ـــ إِسْـم فـاعلنىـڭ ئورنىـدا كېلىش» دېگەن ئۇقۇمـدۇر. مەسىلەن: عَبْدُ السَّلَامِ يَسْتَنْبِطُ (عَبْدُ السَّلَامِ كەشىپ قىلىدۇ). يَسْـتَنْبِطُنىـڭ ئورنىدا مُسْتَنْبِطٌمۇ كېلەلەيدۇ (عَبْدُ السَّلَامِ مُسْتَنْبِطٌ). بۇ مىسالدا يَسْـتَنْبِطُنىـڭ مَعْنَوِيّ عَامِلى فِعْل مُضَارِع ـــ إِسْم فاعلنىڭ ئورنىدا كېلىشىدۇر.

① مۇھىم نۇقتا: 1) فِعْل مُضَارِعنىڭ عَامِلى ئىككى خىل: بىـرى عَامِل لَفْظِيّ، يەنە بىرى عَامِل مَعْنَوِيّ. 2) عَامِل لَفْظِيّ يەنـە ئىككـى خـىل: بىـرى، جَزْم قىلغۇچ عَامِل. يەنە بىرى، نَصْب قىلغۇچ عَامِل. 3) عَامِل لَفْظِيّ بار يـەردە عَامِل مَعْنَوِيّگە ئەمەل يوق. چۈنكى عَامِل مَعْنَوِيّ ـــ عَامِل لَفْظِيّدىن خېلىلا ئاجىز. 4) فِعْل مُضَارِعنىڭ عَامِل لَفْظِيّلىرى تېپىلمىغاندا، عَامِل مَعْنَوِيّ كېـلىپ رَفْع ئەمەل قىلىدۇ. ئىبارەتلەردە فِعْل مُضَارِعنىڭ عَامِل مَعْنَوِيّ بىلـەن كېلىپ رَفْع بولۇشى كۆپتۇر.

② صغير ـــ ئىپتىدائى ئوقۇغۇچىنى، كبير ـــ ئالىمنى كۆرسىتىدۇ، والله اعلم.

www.uyghurkitap.com

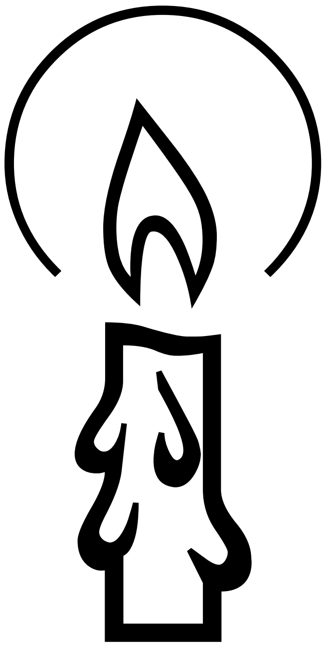

4 ـ قىسىم

حركات الاعراب

﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيّٗا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ﴾

﴿سىلەرنى (ئۇنىڭ مەنىسىنى) چۈشەنسۇن دەپ، بىز ئۇنى ھەقىقەتەن ئەرەبچە قۇرئان قىلدۇق﴾

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حركات الإعراب① تسمى الرفع والنصب والجر، وهي الحركات المختلفة التي تحدث في اٰخر الإسم بعواملَ مختلفة تدخل

---

① **إعْرَاب ۋە بنَاء توغرىسىدا:**

«حَرْكَاتُ الإِعْرَابِ»تىكى إِضَافَة ــــ إِضَافَة بَيَانِيَّةدۇر، يەنى اَلْحَرْكَاتُ الَّــتِيْ هِيَ الْإِعْرَابُ.

زىر، زەبەر، پىش ــــ حَرْكَة دېيىلىدۇ.

عَامِل سەۋەبلىك إِسْم مُعْــرَبنىڭ ئاخىرى بەلگىلىك ئۆزگەرگەنلىك إِعْرَاب دېيىلىدۇ.

إِسْم چوڭ جەھەتتە ئىككىگە بۆلىنىدۇ: بىرى، إِسْم مُعْرَب. يەنە بىرى، إِسْم مَبْنِيّ.

إِسْم مُعْرَب ــــ فِعْل مَاضِــي، لامىسىز أَمْــر ۋە حَــرْفتىن ئىبارەت ئۇچىدىن بىرەرسىگە ئوخشاشلىقى يوق ھەم ئاخىرى داۋاملىق ئۆزگىرىشچان بولغان يۇمشاق إِسْمدۇر. مەسىلەن: جآءَ رَجُلٌ وَرَأَيْتُ رَجُلًا وَمَرَرْتُ بِرَجُلٍ.

إِسْم مَبْنِيّ ــــ حرفكە ئوخشاشلىقى بار ھەم ئاخىرى ئۆزگەرمەيدىغان قاتما إِسْمدۇر. مەسىلەن: جآءَ هٰؤُلَآءِ وَرَأَيْتُ هٰؤُلَآءِ وَمَرَرْتُ بِهٰؤُلَآءِ.

تۆپ مَبْنِيّ ئۈچ: فِعْل مَاضِي، لامىسىز أَمْر ۋە حرف.

دېمەك، قانداق بىر كەلىمە ھەر قايسى جەھەتتىن مۇشۇ ئۈچىنىڭ بىرىگە ئوخشىسا، ئۇ مَبْنِيّ (قاتما) ھېسابلىنىدۇ.

عليه، كقولك جاءني الرجل ورأيت الرجل ومررت بالرجل. وحركات البناء تسمى الضم والفتح والكسر①، وهي الحركات التي تبنى عليها الأسماء، لا ان تحدث بعوامل مختلفة، كقولك مــن حيثُ ومن قبل ومن بعد وكيف واين وهؤلاء وامس. وكذلك كل حركة وقعت فى اوّل الكلمة او فى وسطها فهي بنائيّــة. فصل فى

---

① **مۇھىم نۇقتا:** رَفْع، نَصْب ۋە جَرّ ــــ إِسْم مُعْــرَبنىڭ حَرْكَــتىنى ئاتاشقىلا ئىشلىتىلىپ، حَرْكَةلىك إِعْرَاب ۋە حرفلىك إِعْرَاب ــــ ئىككىلىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئاگاھ بولۇڭكى، بۇ ئۈچى إِسْم مَبْــنِيّنىڭ حَرْكَــتىنى ئاتاشقا ھەرگىز ئىشلىتىلمەيدۇ.

حَرْكَةلىك إِعْــرَاب ــــ زىر، زەبەر ۋە پىشتىن ئىبارەتتۇر. مەسىلەن: رَجُلٌ، رَجُلًا، رَجُلٍ.

حرفلىك إِعْرَاب ــــ وَاو، اَلِف، يَـاءدىن ئىبارەتتۇر. مەسىلەن: مُسْلِمَانِ، مُسْلِمَيْنِ، مُسْلِمُوْنَ، مُسْلِمِيْنَ.

دىققەت: حَرْكَةلىك إِعْرَاب اَصْلدۇر، حرفلىك إِعْرَاب ئۇنىڭ فَرْعىسىدۇر.

ضَمّ، فَتْح ۋە كَسْر (ھاءسىز بولغىنى) ــــ إِسْم مَبْنِيّنىڭ حَرْكةىنى ئاتاشقىلا ئىشلىتىلىدۇ. ئادەتتە بۇلار بىلەن إِسْم مُعْرَبنىڭ حَرْكةىنى ئاتاشقا بولمايدۇ.

ئەسكەرتىش: ضَمَّة، فَتْحَة ۋە كَسْرَة (ھاء بىلەن كەلگىنى) كۆپىنچە إِسْم مَبْنِيّنىڭ، ئاز ساندا إِسْم مُعْرَبنىڭ إعرابى حَرْكةلىك بولغىنىنىڭ حَرْكةىنى ئاتاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مەزكۇر مىسالدەك.

ھەرقانداق سۆزنىڭ باش ۋە ئوتتۇرا ھەرپىمۇ مَبْنِيّ بولىدۇ. مەسىلەن: رَجُل. بۇنىڭدا رَاء فَتْح، جِيْم ضَمّ ۋە ئاخىرقى ھەرپى لَام ــــ رَفْعدۇر.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

إسم المعرفة والنكرة[1]. فالمعرفة هو الذي كان مسمّاه معلومــا، وعلامته فى أسماء الأجناس الالفُ واللام والإضافة، كقولك الرجل

① **مَعْرِفة ۋە نَكِرَة توغرىسىدا:**
إسم يەنە ئىككى خىل: بىرى، مَعْرِفَة (ئېنىقلىق ھالەتتىكى إسم). يەنە بىرى، نَكِرَة (ئېنىقسىز ھالەتتىكى إسم).
بۇ ئىككىسىدىن نَكِرَة ئەسلىدۇر. چۈنكى مَعْرِفَة ـــ نَكِرَەنىڭ تارمىقىدۇر.
مَعرِفَة ـــ مەلۇم كىشى ياكى مەلۇم شەيئىنى بىلدۈرىدىغان مۇئەييەن إسم بولۇپ، ئۇ يەتتە خىل: 1) **عَلَم** ـــ كىشى، قەبىلە، شەھەر، شەيئى، ئورۇن قاتارلىقلار ئۈچۈن مەخسۇس قوللىنىلىدىغان خاس إسم. مەسىلەن: زَيْدٌ، مَكَّةُ، فُرَاتٌ. 2) **ضَمِيْر** ـــ مُتَكَلِّم، مُخَاطَب، غَائِب قاتارلىقلار ئۈچۈن مەخسۇس قوللىنىلىدىغان كىشىلىك ئالماش. مەسىلەن: أَنَا (مەن)، أَنْتَ (سەن)، هُوَ (ئۇ). 3) **إسم إشَارَة** ـــ مەلۇم بىر نەرسىگە ئىشارەت قىلىش ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان كۆرسىتىش ئالماش. مەسىلەن: هٰذَا (بۇ)، ذٰلِكَ (ئاۋۇ). 4) **إسم مَوْصُوْل** ـــ بېقىندى جۈملىگە قوشۇلماستىن جۈملىنىڭ بىر بۆلىكى بولالمايدىغان، ئەمما ئۇنىڭغا بېقىندى جۈملە ئۇلانغاندىن كېيىن، جۈملىنىڭ بىر بۆلىكى بولۇپ، مۇئەييەن بىر شەيئىنى بىلدۈرىدىغان نىسبىي ئالماش. مەسىلەن: أَلَّذِيْ، أَلَّتِيْ. 5) **مُعَرَّف بِاللام** ـــ ئالدىغا الف لام قوشۇلۇش ئارقىلىق ئېنىقلىققا ئايلانغان إسم. مەسىلەن: اَلرَّجُلُ (ھېلىقى ئادەم). 6) مَعْرِفَةگە **مُضَاف** بولۇپ كەلگەن إسم. مەسىلەن: غُلَامُ زَيْد (زەيدنىڭ قۇلى). 7) **نِدَاء** بىلەن مَعْرِفَة قىلىنغان إسم. مەسىلەن: يَا رَجُلُ.
دېمەك، مەزكۇر يەتتە نەرسە إسمنىڭ مَعْرِفَة ئىكەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر.

والغلام والفرس وغلامك وفرسك. والنكرة[1] هو الذي كان مسماه مجهولا، وعلامته فى أسماء الأجناس التجرُّد عن الالف واللام والإضافة، كقولك رجل وغلام وفرس. فصل التنوين والالــف واللام لا يجتمعان فى إسم واحد[2]، تقول غلامٌ او الغلامُ ولا يجوز ان تقول الغلامٌ بالتنوين. فصل الإسم[3] الذي يدخله التــنوين

① **نَكِرَة** ـــ مۇئەييەن ئەمەس كىشى ياكى شەيئىنى بىلدۈرىدىغان إسم بولۇپ، ئۇنى مۇنداق دېيىشمۇ بولىدۇ: نَكِرَة ـــ الف لام قوشۇلسا، مَعْرِفَةگە ئايلىنىدىغان إسمدۇر. مەسىلەن: رَجُل (بىر ئەر). ئۇنىڭ ئالامىتى إسم ـــ الف لام ۋە إِضَافَةتىن خالىي بولۇشتۇر.

② **تەنۋىن ۋە الف لام توغرىسىدا:**
تەنۋىن ۋە الف لام ـــ بىر إسمدا جەمئىي بولالمايدۇ. چۈنكى إسمغا الف لام داخىل بولغاندا، ئۇنى تەنۋىنلىك قىلىش دۇرۇس ئەمەس. مەسىلەن: اَلْغُلَامٌ دېيىش دۇرۇس ئەمەس، غُلَامٌ دېيىش دۇرۇس.

③ **إسْم مُعْرَبنىڭ تۈرلىرى ۋە إسْم مَبْنِيّ توغرىسىدا:**
إسْم مُعْرَب ئىككى خىل: بىرى، مُنْصَرِف. يەنە بىرى، غَيْر مُنْصَرِف.
مُنْصَرِف ـــ ئاخىرى ئۈچ حَرْكَة (زىر، زەبەر، پىش) ۋە تەنۋىن (قوش حَرْكَة) بىلەن كەلگەن ھەم عَامِلغا بويسۇنۇشچان إسمدۇر. مەسىلەن: زَيْدٌ.
غَيْر مُنْصَرِف ـــ (غَيْر مُنْصَرِف بابىدا تونۇلغان) توققۇز سەۋەبتىن ئىككىسى بىرلا ۋاقىتتا تېپىلغان ياكى شۇ ئىككى سەۋەبنىڭ ئورنىنى باسقۇدەك كۈچلۈك بىر سەۋەب تېپىلغان ھەمدە ئاخىرى كَسْرَة ۋە تەنۋىن بولمايدىغان، شۇنداقلا كَسْرَةنىڭ ئورنىدا ھەردائىم فَتْحَة بولىدىغان إسمدۇر. مەسىلەن: هٰذَا اَحْمَدُ، رَأَيْتُ اَحْمَدَ، مَرَرْتُ بِاَحْمَدَ.

والحركات الثلٰث جميعا يسمى منصرفا، كقولك هذا رجل ورأيت رجلا ومررت برجل. والذي يدخله الرفع والنصب فقط، ولا يدخله التنوين وانما ينصب في موضع الجر يسمى غير منصرف، كقولك هذا احمد ورأيت احمد ومررت باحمد. والذي لا يدخله التنوين والحركات الثلث جميعا يسمى مبنيّا، كقولك مَنْ وكم وهؤلاء وامس. **فصل** إذا كان في اٰخر الإسم الف مقصورة[①] لم يظهر فيه الإعراب، كقولك هذا الرحى ورأيت الرحى ومررت

إسْم مَبْنِيّ ـــ تەنۋىن ۋە ئۈچ ھەرىكەتنىڭ ھېچبىرى داخىل بولـ ـمايدىغان، ھەرىكە ئوخشاشلىقى بار إسمدۇر. مەسىلەن: مَنْ، كَمْ، أَمْسِ.

① إسمنىڭ يەنە بىر تۈرى ـــ إسم مقصُور توغرىسىدا:
إسم مقصُوْر ـــ ئاخىرى قىسقا اَلِفلىق إسمدۇر.
بۇنىڭ إعْرَاب ھەرپىدە ئاجىرىماس اَلِف بولىدۇ. بۇ «إعْـرَاب ھەرپى» دېگەن قەيتتىن إذَاغا ئوخشاشلارنىڭ مَبْنِيّ اَلِفى چىقىپ كېتىدۇ. چۈنـ ـكى، ئۇ مَبْنِيّ اَلِفتۇر.
«ئاجىرىماس اَلِف» دېگەن قەيتتىن اَلزَّيْدَاندەك تَثْنِيَة إسمنىڭ اَلِفى چىـ ـقىپ كېتىدۇ. چۈنكى، بۇنىڭ اَلِفى نَصْب ۋە جَرّ ھالەتتە يَاءغا ئۆرىلىدۇ.
ئەلھاسىل، إسم مَقْصُوْرنىڭ اَلِفى ئاجىرىماس مُعْرَب اَلِفتۇر.
بۇ تۈردىكى إسمنىڭ ھۆكمى شۇكى، إعْرَاب ئاشكارا بولماي، بەلكى تَقْدِيْري (پەرەزىي) بولىدۇ. مەسىلەن: هٰذَا الرَّحٰي وَرَأَيْتُ الرَّحٰي وَمَرَرْتُ بِالرَّحٰي (تۈگمەن).
بىلىۋېلىڭكى، «تَقْدِيْري» دېگەن سۆز نەھۋى ئىستىلاھىدا مُعْرَبنى ئاتاشقىلا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن مَبْنِيّنى ئاتاشقا بولمايدۇ.
ئاگاھ بولۇڭكى، إسم مَقْصُوْرنىڭ ئاخىرىدا «يَاء» يېزىلغان بولسىمۇ، ئۇنى «اَلِف» دەپ بىلىڭ.

بالرحى. **فصل** اذا ثنّي الإسم[①] الحق باٰخره الف ونون مكسورة، او ياء مفتوحة ما قبلها ونون مكسورة، كقولك رجلان ورجلين وغلامان وغلامين. الالف علامة الرفع في التثنية، والياء علامة النصب والجر، تقول جاءني غلامان وهذان رجلان، كما تقول جاءني غلام وهذا رجل ورأيت غلامين، كما تقول رأيت غلاما ومررت بغلامين، كما تقول مررت بغلام. **فصل** الجمع[②] على

---

① إسم مُعْرَبنى تَثْنِيَة قىلىش توغرىسىدا:
إسم مُعْرَبنى تَثْنِيَة (ئىككىلىك) قىلىش ئۈچۈن، ئاخىرىغا اَلِف بىلەن كَسْرَةلىك نۇن ياكى ئالدى تەرەپ فَتْحَة ئوقۇلغان سۇكۇنلۇق يَاء بىلەن كَسْرَةلىك نۇن ئەكېلىش لازىم. مەسىلەن: رَجُلَانِ، رَجُلَيْنِ.
تَثْنِيَةنىڭ نۇنى ھەردائىم كَسْرَة بولىدۇ.
تَثْنِيَةدىكى «اَلِف» ـــ رَفْعنىڭ، «يَاء» ـــ نَصْب بىلەن جَرّنىڭ ئالامـ ـتىدۇر. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

② جَمْع توغرىسىدا:
جَمْع ئىككى خىل: بىرى، جَمْعُ التَّكْسِيْرِ. يەنە بىرى، جَمْعُ التَّصْحِيْحِ.
جَمْعُ التكسيْرِ ـــ كۆپلۈككە ئايلاندۇرغاندا وَاحِدنىڭ سۈرىتى ئۆزگىرىپ، ئىككىدىن كۆپ نەرسىگە دالالەت قىلغان إسمدۇر.
وَاحِدنىڭ سۈرىتى ئۆزگىرىش تَقْدِيْري بولىدۇ. مەسىلەن: فُلْك. بۇنىڭ مُفْرَدىمۇ ۋە جَمْعىسىمۇ فُلْك؛ ياكى، ئاشۇرۇش بىلەن لَفْظِيّ بولىدۇ. مەسىـ ـلەن: صِنْوٌ ← صِنْوَانٌ. ياكى، كېمەيتىش بىلەن بولىدۇ. مەسىلەن: تُخْمَةٌ ← تُخَمٌ؛ ياكى، شەكلىنى ئۆزگەرتىش بىلەن بولىدۇ. مەسىلەن: أَسَدٌ ← أُسْدٌ؛ ياكى، ئاشۇرۇش ۋە شەكلىنى ئۆزگەرتىش بىلەن بولىدۇ. مەسىلەن: رَجُلٌ ← رِجَالٌ؛ ياكى، كېمەيتىش ۋە شەكلىنى ئۆزگەرتىش بىلەن بولىدۇ. مەسىلەن: رَسُوْلٌ ← رُسُلٌ.

www.uyghurkitap.com

ضربين، جمع التكسير وجمع التصحيح. فجمع التكسير ما تكسَّــر فيه نظم الواحد، كقولك رجال فى جمع رجل. وجمع التصحيح ما سلم فيه نظم الواحد، كقولك مسلمون فى جمع مسلم. **فصل** كل إسم إذا جمع جمع السلامة① الحق بآخره واو مضموم ما قبلها ونون

جَمْعُ التكسيْر ئىككى خىل: بىرى، جَمْع قِلَّة. يەنە بىرى، جَمْع كَثْرَة.

جَمْع قِلَّة ـــ ئۈچتىن ئونغىچە دالالەت قىلىدۇ. بۇنىڭ مىساللىرىنى نۆۋىتى كەلگەندە كۆرسىتىمىز.

جَمْع كَثْرَة ـــ ئوننىڭ يۇقىرىغا دالالەت قىلىدۇ.

جَمْعُ التَّصْحِيْح ـــ كۆپلۈككە ئايلاندۇرغاندا وَاحِد سۈرىتى سالامەت قالغان إسمدۇر. مەسىلەن: مُسْلِمٌنىڭ كۆپلىكى مُسْلِمُوْنَدۇر. بۇ، جَمْع سَلامَة دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

① جَمْع سَلامَة توغرىسىدا:

كَلِمَةنى جَمْع سَلامَة بويىچە كۆپلۈككە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئاخىرغا ئالدىدىكى ھەرپ ضَمَّة ئوقۇلغۇچى سۈكۇنلۇق وَاو بىلەن فَتْحَەلىك نۇن ياكى ئالدىدىكى ھەرپ كَسْرَة ئوقۇلغۇچى سۈكۇنلۇق يَاء بىلەن فَتْحَەلىك نۇن ئەكېلىش لازىم. مەسىلەن: زَيْدُوْنَ زَيْدِيْنَ، مُسْلِمُوْنَ مُسْلِمِيْنَ.

«وَاو يَاء» بىلەن جَمْع قىلىشنىڭ شەرتى ئىككى: 1) إسْم جَامِد بولۇش. بۇنىڭ شەرتى مُؤَنَّثنىڭ تَاءسىدىن ۋە بىرىكمە سۆز بولۇشتىن خالىي ھەم ئەقلى بار مُذَكَّر عَلَم بولۇشتۇر. مەسىلەن: زَيْدُوْنَ زَيْدِيْنَ. ئەگەر عَلَم بولمىسا (رَجُلدەك)، ياكى، مُؤَنَّثنىڭ تَاءسى بار عَلَم بولسا (طَلْحَةدەك)، ياكى، مُؤَنَّث عَلَم بولسا (زَيْنَبتەك)، ئۇ چاغدا «وَاو يَاء» بىلەن جَمْع قىلىنمايدۇ. 2) صفَة بولۇش. بۇنىڭ شەرتى مُؤَنَّثنىڭ تَاءسىدىن خالىي ھەم ئەقلى بار مُذَكَّرنىڭ سۈپىتى بولۇشتۇر. مەسىلەن: مُسْلِمُوْنَ مُسْلِمِيْنَ.

ئەگەر بۇ صفَة ـــ أَفْعَلَ فَعْلَاءَ ← أَحْمَرَ حَمْرَاءَ، فَعْلَانَ فَعْلَي ← سَكْرَانَ سَكْرٰي بابىدىن بولسا ياكى مُذَكَّر، مُؤَنَّثلىكتە باراۋەر بولسا (رَجُلٌ جَرِيْحٌ، إمْرَأَةٌ جَرِيْحٌغا ئوخشاش)، يەنىلا «وَاو يَاء» بىلەن جَمْع قىلىنمايدۇ.

مفتوحة، او ياء مكسورة ما قبلها ونون مفتوحة. فالواو علامــة الرفع في الجمع كالالف في التثنية، والياء علامة النصب والجــر، تقول جاءني مسلمون ورأيت مسلمين ومررت بمسلمين وهذا الجمع يختص بالعقلاء. واما جمع التكسير فيكون فيهم وفي غيرهم. **فصل** كل جمع على وزن افعل①، كافلس وافعال كافراخ، وافعلة كالسنة، وفعلة كغلمة، فهو جمع قلّة. والمراد بجمع القلة العشــرةُ وما دونها②. **فصل** جمع الجمع③ لا يصح إلا في جموع القلة،

جَمْعدىكى «وَاو» ـــ رَفْعنىڭ، «يَاء» ـــ نَصْب بىلەن جَرّنىڭ ئالامىتىدۇر. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

سوئال: تَثْنِيَة ۋە جَمْعنىڭ نۇنى نەدىن كەلگەن؟

جاۋاب: مُفْرَد ھالىتىدە تىلغا ئېلىنىپ، خەت يۈزىدە كۆرۈنمىگەن قوش نۇن ـــ تَثْنِيَةدە ئاشكارىلانغاندۇر.

تَثْنِيَة ۋە جَمْعنىڭ «نۇن»ى إضَافَة قىلىنغاندا ساقىت بولىدۇ. مەسىلەن: غُلَامَا زَيْد، مُسْلِمُوْ مِصْر.

① جَمْع قِلَّة توغرىسىدا:

جَمْع قِلَّةنىڭ ۋەزنىسى تۆت: أَفْعُلٌ ← أَفْلُسٌ (ياماق پۇل)، أَفْعَالٌ ← أَفْرَاخٌ (چۈجىلەر)، أَفْعِلَةٌ ← أَلْسِنَةٌ (تىللار)، فِعْلَةٌ ← غِلْمَةٌ (غۇلاملار).

② مۇھىم نۇقتا: جَمْع كَثْرَة ۋە جَمْع قِلَّەلەرنى مَجَاز بويىچە بىر-بىرىنىڭ ئورنىدا ئالماشتۇرۇپ ئىشلەتكىلىمۇ بولىدۇ.

③ جَمْع قِلَّةنىڭ يەنە بىر تۈرى:

جَمْع قِلَّة بىر قېتىم كۆپلۈككە ئايلىنىپ بولغان بولسىمۇ، صِيْغَة مُنْتَهَي الْجُمُوْعِ ۋەزنىسگە ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن، يەنە بىر قېتىم جَمْع قىلىش دۇرۇس. قالغان جَمْعلەرنى مۇنداق قىلىش دۇرۇس ئەمەس. مەسىلەن:

كقولهم اكلب واكالب وانعام واناعيم واسورة واساورة. **فصل** يقال① ما احسن رؤسهما وما اعظم بطونهما على لفظ الجمع. والمراد رأسيهما وبطنيهما. وفي القراٰن ﴿ فَقَدۡ صَغَتۡ قُلُوبُكُمَاۖ ﴾ أي قلباكما. وإنما يجوز ذلك في الأشياء المتصلة دون المنفصلة. فاما في المنفصلة فإنك تقول ما احسن فرسيهما وداريهما. **فصل** الجمع

أَكْلُبٌ ← أَكَالِبُ (ئىتلار)، أَنْعَامٌ ← أَنَاعِيْمُ (ئائىلە ھايۋانلىرى)، أَسْوِرَةٌ ← أَسَاوِرَةُ (بىلەيزۈكلەر).

① لَفْظى ئۆزئارا تۇتاشقان ئىككى كەلىمىنى إضافة قىلىش توغرىسىدا:

بۇنداق كەلىمىلەرنى إِضَافَة قىلىشتا، مُضَاف — تَثْنِيَة ھەمدە مُضَافٌ إِلَيْهِ — تَثْنِيَة ضَمِيْر بولغان تەقدىردە، مُضَافنى جَمْع ياكى مُفْرَد صِيْغَة‌دە كەلتۈرۈش دۇرۇس، لېكىن جَمْع صِيْغَة كەلتۈرگەن ئەۋزەل. مەسىلەن: مَا أَحْسَنَ رُؤُسَهُمَا (ئۇ ئىككىسىنىڭ بېشى ئەجەب چىرايلىقكىنا!). بۇ مىسالدا مُضَاف بولغان «رُؤُس» جَمْع صِيْغَة، مُضَافٌ إِلَيْهِ بولغان «هُمَا» تَثْنِيَة ضَمِيْر.

بۇنىڭ سەۋەبى، لَفْظِيّ ۋە معنويّ جەھەتتىن تۇتاشلىقى كۈچلۈك ئىككى تَثْنِيَة‌نىڭ بىرلىكتە كېلىشى ياخشى ئەمەس. مەزكۇر مىسالدىكى كەلىمىلەردە إِضَافَة‌تە لَفْظِيّ جەھەتتىن تۇتاشلىق بار. مُضَافنىڭ مەنىسى مُضَافٌ إِلَيْهِ‌نىڭ بىر قىسمى بولۇشتا معنويّ جەھەتتىن تۇتاشلىق بار.

ئەگەر مُضَافٌ إِلَيْهِ بىر قاراشقا تَثْنِيَة‌گە ئوخشاپ قالسا، مُضَافنى مُفْرَد كەلتۈرۈش ئەۋزەل. مەسىلەن: ﴿ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَۚ ﴾.

ئۆزئارا تۇتاشمىغان كەلىمىلەرنى إِضَافَة قىلىغاندا ئەھۋال ئۇنداق بولمايدۇ. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

الذي بينه وبين واحده يفرق① بالتاء، كنخلة ونخل وتمرة وتمر وصخرة وصخر وبطيخة وبطيخ. وهذا الجمع يختص بالأشياء المخلوقة دون المصنوعة. **فصل** الإسم② الذي كان في اٰخره ياء مكسور ما قبلها كقاض وغاز إذا جمع جمع السلامة، حذف يائه وضم ما قبلها في حال الرفع، وكسر ما قبلها في حال النصب والجر، فقيل هم قاضون وغازون ورأيت قاضين وغازين ومررت بقاضين وغازين، وكذلك المصطفُون والمرتضون والمصطفَين والمرتضين وما اشبه ذلك. **فصل** الإسم③ الذي كان في اٰخره الَف

---

① وَاحد ۋە جَمْع‌دىكى پەرق توغرىسىدا:

بەزى إِسم‌لارنىڭ جَمْعِسى بىلەن وَاحدى «تَاء»غا قاراپ ئايرىلىدۇ. مەسىلەن: نَخْلَةٌ (بىر تۈپ خورما) ←نَخْلٌ (خورمىزارلىق). «تَاء» بىلەن كەلگىنى وَاحِدنى، «تاء»سىز كەلگىنى كۆپلۈكنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ الله تعالى ياراتقان شەيئىلەرگە خاس ھۆكۈم بولۇپ، بەندىلەردىن سادىر بولغان شەيئىلەر ئۇنداق بولمايدۇ.

② إسم مَنْقُوْص توغرىسىدا:

إسم منقوْص — ئاخىرى يَاءلىق، ئۇنىڭ ئالدى زىرلىق إسمدۇر. مەسىلەن: قَاضٍ ۋە غَازٍ. بۇنى إِعْلال قىلغاندا مۇشۇنداق بولىدۇ.

إسم مَنْقُوْص‌نى جَمْع سَلَامَة بويىچە جَمْع قىلىشقا توغرا كەلسە، ئالدى بىلەن يَاء حَذْف قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئالدى رَفْع‌لىك ھالەتتە ضَمَّة، نَصْب ۋە جَرّلىك ھالەتتە كَسْرَة ئوقۇلىدۇ. مەسىلەن: هُمْ قَاضُوْنَ (رَفْع‌لىك ھالەت)، وَرَأَيْتُ قَاضِيْنَ (نَصْب‌لىك ھالەت)، وَمَرَرْتُ بِقَاضِيْنَ (جَرّلىك ھالەت).

③ إسم مقصورنى جَمْع قىلىش توغرىسىدا:

إسم مَقْصُوْرنى جَمْع سَلَامَة بويىچە جَمْع قىلىشقا توغرا كەلسە، ئالدى بىلەن ئاخىردىكى «اَلِف» حَذْف قىلىنىپ، ئاندىن «وَاو» بىلەن «يَاء»نىڭ

www.uyghurkitap.com

مقصورة، اذا جمع جمع السلامة يحذف الفه ويفتح ما قبل الــواو والياء جميعا، كقولهم هم اعلَون ورايت اعلين ومررت بــاعلين، وكذلك المصطفَون والمرتضَون والمصطفَين والمرتضين وما اشبه ذلك. **فصل** الإضافة① ان تجمع بين الإسمين فتجر الثانى منهما بــالاول، وتسقط التنوين من الاول، كقولك غلام زيد ودار خالد وثــوب بكر، يسمى الاول مضافا والثانى مضافا اليه. ومن حق الاول ان يجرى بوجوه الإعراب فيكون مرفوعا ومنصوبا ومجرورا. ومن حق الثانى ان يكون مجرورا ابدا، تقول جاءنى غلام زيد ورأيت غــلام زيد ومررت بغلام زيد. ولا يجوز ان تدخل الالف واللام على المضاف ويجوز دخولهما على المضاف اليه، تقول ثوب الرجل وثوب رجل ولا يجوز الثوب الرجلِ ولا الثوبُ رجلٍ②. **فصل** فان

ئالدى تەرىپى فَتْحَة ئوقۇلىدۇ. مەسىلەن: هُمْ أَعْلَوْنَ (رَفْـعلىك هالـەت)، وَرَأَيْتُ أَعْلَيْنَ (نَصْبلىك هالەت)، وَمَرَرْتُ بِأَعْلَيْنَ (جَرّلىك هالەت).

① إضَافَة توغرىسىدا:

إضَافَة ــــ ئىنىقلىغۇچى ۋە ئىنىقلانغۇچىلىق مۇناسىۋەتتىكى بىر-رىكمە بولۇپ، بۇنىڭدىكى بىرىنچى كەلىمە ئىككىنچى كەلىمىنى جَرّ قىلىدۇ. بىرىنچىسىدىن تەنۋىن، تَثْنِيَة ۋە جَمْعنىڭ نۇنى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. بىرىنچى كەلىمە مُضَاف، ئىككىنچى كەلىمە مُضَافٌ إِلَيْهِ دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: غُلَامُ زَيْدٍ، كِتَابَا عَمْرٍو، مُسْلِمُوْ اٰبَاد.

إِضَافَة ئۈچ خىل مەنىدە كېلىدۇ. بۇنى يۈز عَامِلنىڭ «مُضَاف» قىسمىدا كۆرسەتتۇق.

② مۇھىم نۇقتا: 1) مُضَاف ئۈچ خىل إِعْرَاب بويىچە پېشلىك، زەبەرلىك، زىرلىك بولىدۇ. مُضَافٌ إِلَيْهِ ھەردائىم زىرلىقلا بولىدۇ. 2)

اضفت الإسم المثنى① الى واحد فاحذف النون، فقل جاءنى غلاما رجل فى حال الرفع ورأيت غلامى رجل فى حال النصب ومــررت بغلامى رجل فى حال الجر. وان اضفته الى ما فيه الالف واللام②، فقل جاءنى غلاما الرجل بحذف الف التثنية فى اللفظ واثباتهــا فى الخط ورأيت غلامَى الرجل ومررت بغلامى الرجل بكسر اليــاء. وان اضفت الإسم المثنى الى المثنى③، فاحذف النون ايضا، فقــل

مُضَافنىڭ الف لاملىق بولۇشى دۇرۇس ئەمەس. مُضَافٌ إِلَيْهِ الف لاملىق ۋە الف لامسىز ــــ ئىككى خىل ھالەتتە كېلىش دۇرۇس. مىسالنى تېـ-كىستتىن كۆرۈۋېلىڭ. 3) ئىككى إسم مەنىداش بولسا ياكى مَوْصُوْف صِفَةلىك مۇناسىۋەتتە بولسا، ئۇلارنى بىر-بىرىگە إِضَافَة قىلىش دۇرۇس ئەمەس. مەسىلەن: قُمْحُ بُرٍّ (ھەر ئىككىسى بۇغداي دېگەن مەنىدە)، رَجُلُ قَائِمٍ (قَائِم رَجُلنىڭ سۈپىتى).

① تثنِيَة إِسْمنى إِضَافَة قىلىش توغرىسىدا:

تَثْنِيَة إِسْمنى وَاحِد إسمغا إِضَافَة قىلىش توغرا كەلسە، مُضَاف بولغان تَثْنِيَةنىڭ نۇنى حَذْف قىلىنىدۇ. مەسىلەن: غُلَامَا رَجُلٍ، غُلَامَيْ رَجُلٍ. ئەسلىسى غُلَامَانِ ياكى غُلَامَيْنِ ئىدى. إِضَافَةنىڭ سەۋەبىدىن «نُوْن» چۈشۈپ كەتتى.

② تَثْنِيَة إِسْمنى الف لاملىق إسمغا إِضَافَة قىلىشقا توغرا كەلسە، رَفْعلىك ھالەتتە، تَثْنِيَةنىڭ اَلِفى تەلەپپۇز قىلىنمايدۇ، بەلكى خەت يۈزىدىلا قالدۇرۇلىدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِيْ غُلَامَا الرَّجُلِ. نَصْب ۋە جَرّلىك ھالەتتە «يَاء» كَسْرَة بىلەن كەلتۈرۈلىدۇ. مەسىلەن: رَأَيْتُ غُلَامَيِ الرَّجُلِ وَمَرَرْتُ بِغُلَامَيِ الرَّجُلِ.

③ تَثْنِيَة إِسْمنى تَثْنِيَة إِسْمغا إِضَافَة قىلىش توغرا كەلسە، قائىدە بويىچە «نُوْن» حَذْف قىلىنىدۇ. مەسىلەن: غُلَامَا رَجُلَيْنِ غُلَامَيْ رَجُلَيْنِ.

جاءنى غلاما رجلين ورأيت غلامى رجلين ومررت بغلامى رجلين. وكذلك المعرفة على القياس المذكور[1]. وان اضفت الإسم المجموع[2] فاحذف النون ايضا، فقل جاءنى صالحو قومك ورأيت صالحى قومك ومررت بصالحى قومك. وان اضفته الى ما فيه الالف واللام[3] فاحذف الواو والنون جميعا فى اللفظ، فقل جاءنى صالحو القوم باثبات الواو فى الخط وإسقاطها فى اللفظ، وكذلك الياء والنون جميعا فى اللفظ، تقول رأيت صالحى القوم ومررت بصالحى القوم باثبات الياء فى الخط. **فصل** اذا انّث الإسم[4] فالحق

---

① ناۋادا تَثْنِيَة إسْم ـــ الف لاملىق إسمغا إضَافَة قىلىنسا، مەزكۇر قائىدىگە ئەمەل قَىلىنىدۇ (تَثْنِيَةنىڭ اَلفى رَفْعلىك هالەتتە تەلەپپۇز قىلىنماستىن، بەلكى خەت يۇزىدىلا قَالدۇرىلىدۇ).

② جَمْع مُذَكَّر سَالم ـــ مُضَاف بولسىمۇ «نۇن» حَذْف قىلىنىدۇ. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

③ ئەگەر جَمْع مُذَكَّر سَالِمنى الف لاملىق إسمغا إضَافَة قىلىش توغرا كەلسە، ئۇنىڭدىكى «وَاو نون» ۋە «يَاء نون» تەلەپپۇزدا حَذْف قىلىنىپ، خەت يۇزىدىلا قالدۇرىلىدۇ. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

④ إسمنى مُؤَنَّث قىلىش توغرىسىدا:

1) إسمنىڭ مُذَكَّر بولۇشى ئەسلىدۇر، مُؤَنَّث بولۇش ئۇنىڭ بىر تارمىقىدۇر. 2) إسمنىڭ مُذَكَّر بولۇشى ئەسلى بولغانىكەن، مُذَكَّرگە دالالەت قىلىدىغان بىرەر ئالامەتتىن بىهاجەتتۇر. 3) مُؤَنَّث بولۇش مُذَكَّرلىكنىڭ بىر تارمىقى بولغانىكەن، مُؤَنَّثكە دالالەت قىلىدىغان بىرەر ئالامەتكە مۇهتاجتۇر.

مُؤَنَّثلىككە دالالەت قىلىدىغان ئالامەت ئىككى: «تَاء» ۋە مُؤَنَّثنىڭ اَلِفى.

بآخره تاء مفتوحا ما قبلها، كقولك فى صالح صالحة وفى مسلم مسلمة. وتاء التأنيث يعرف بشيئين، احدهما ان يكون ما قبلها مفتوحا، والثانى ان ينقلب تائه هاء فى الوقف، كقولك فى مسلمة مسلمه وفي صالحة صالحه. **فصل** تأنيث العدد[1] من الثلثة الى

مُؤَنَّثنىڭ اَلفى ئىككى خىل: بىرى، اَلف مَقْصُوْرَة. مەسىلەن: سَكْرٰى. يەنە بىرى، اَلَف مَمْدُوْدَة. مەسىلەن: غَرَّاءَ.

مُؤَنَّثنىڭ تَاءسى ئىككى نەرسە بىلەن تونۇلىدۇ: بىرى، «تَاء»نىڭ ئالدىنقى هەرپى فَتْحَة بولۇش بىلەن. مەسىلەن: صَالِحَةٌ. يەنە بىرى، «تَاء» وَقْفلىك هالەتتە «هَاء»غا ئايلىنىش بىلەن. مەسىلەن: مُسْلِمَةٌدا مُسْلِمَهْ بولۇش.

① ساناق توغرىسىدا:

ئۈچتىن ئونغىچە بولغان ساناقلار سانالغۇچى إسمغا جىنس جەھەتتە قارىمۇقارشى كېلىدۇ، يەنى سانالغۇچى إسم ـــ مُؤَنَّث بولسا، ساناق مُذَكَّر لەۋزى بىلەن، سانالغۇچى إسم ـــ مُذَكَّر بولسا، ساناق مُؤَنَّث لەۋزى بىلەن بولىدۇ. قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا، سانالغۇچى إسم ـــ مُؤَنَّث بولغاندا ساناقتىن «تَاء» تاشلىنىپ، مُذَكَّر بولغاندا «تَاء» كەلتۈرۈلىدۇ. مەسىلەن: ثَلَاثُ نِسْوَة، عَشَرُ نِسْوَة ؛ أَرْبَعَةُ رِجَال، عَشَرَةُ أَقْلَام.

ساناق ئىككى خىل: بىرى، ئۈچتىن ئونغىچە بولغان ساناقنىڭ سانالغۇچىسى كۆپلۈك لەۋزى بويىچە إضَافَة بىلەن جَرّ بولىدۇ. مەزكۇر مىسالدەك.

يەنە بىرى، ئون بىردىن ئون توققۇزغىچە بولغان بىرىكمە ساناق هەممە هالەتتە فَتْحگە مَبْنِيّ بولۇپ، ئۇنىڭ سانالغۇچىسى نَصْب ۋە مُفْرَد بولىدۇ. مەسىلەن: أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا.

يىگىرمىدىن توقسان توققۇزغىچە بولغان ساناقنىڭ سانالغۇچىسىمۇ نَصْب ۋە مُفْرَد بولىدۇ. مەسىلەن: عِشْرُوْنَ رَجُلًا، ﴿ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً ﴾.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

العشرة يخالف تأنيثَ الأسماء كلِّها، تقول ثلاث نسوة واربع نسوة الى قولك عشر نسوة. فتطرح تاء التأنيث من المؤنث، وهي ثابتة فى المذكر، تقول ثلثة رجال واربعة رجال الى قولك عشرة رجال①. واذا جاوزتَ العشرة، فقلت فى المؤنث احدى عشرة إمرأة وإثنتا عشرة إمرأة الى قولك تسع عشرة إمرأة، بحذف التاء من الاول واثباتها فى الثانى. وقالوا فى المذكر احد عشر رجلا واثنا عشر رجلا وثلثة عشر رجلا الى تسعة عشر رجلا، باثبات التاء فى الاول وحذفها فى الثانى. وقالوا② الاوّل والاولى والثانى والثانية

مائَة (يۈز)، أَلْف (مىڭ) ۋە بۇ ئىككىسىنىڭ تَثْنِيَەسىنىڭ سانالغۇچىسى جَرّ ۋە مُفْرَد بولىدۇ. مەسىلەن: مائَةُ دِرْهَمٍ، أَلْفُ دِيْنَارٍ.

ئەسلى ساناق ئون ئىككى كَلِمَة: وَاحِدٌ (بىر)، إِثْنَان (ئىككى)، ثَلَاثَةٌ (ئۈچ)، أَرْبَعَةٌ (تۆت)، خَمْسَةٌ (بەش)، سِتَّةٌ (ئالتە)، سَبْعَةٌ (يەتتە)، ثَمَانِيَةٌ (سەككىز)، تِسْعَةٌ (توققۇز)، عَشَرَةٌ (ئون)، مائَةٌ (يۈز)، أَلْفٌ (مىڭ). بارچە ساناق مۇشۇ ئون ئىككى كَلِمَەدىن كۆپىيىدۇ.

① مۇھىم نۇقتا: سانالغۇچى إسمنىڭ جَمْع قِلَّة ۋە جَمْع كَثْرَةتىن ئىبارەت ئىككىلى قىسمى تېپىلسا، ساناق كۆپىنچە جَمْع قِلَّة قىسمىغىلا إِضَافَة قىلىنىدۇ. مەسىلەن: عِنْدِيْ ثَلَاثُ أَنْفُسٍ. ئاز ساندا عِنْدِيْ ثَلَاثُ نُفُوْسٍمۇ كېلىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دىمۇ شۇنداق كەلگەنلىك بار: ﴿ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ ﴾. دېمەك، بۇ جَمْع قِلَّة قىسمى، يەنى «أَقْرَاء» بار تۇرۇپمۇ، جَمْع كَثْرَة قىسمىغا إِضَافَة قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئەگەر إسمنىڭ جَمْع كَثْرَةتىن باشقا صِيْغَەسى بولمىسا، شۇنىڭغا إِضَافَة قىلىشتىن باشقا يول يوق. مەسىلەن: ثَلَاثَةُ رِجَالٍ.

② ساناقنى دەرىجىلەشتۈرۈشكە توغرا كەلسە، فَاعِل فَاعِلَة ۋەزنىگە ئاساسەن، ئەسلى قائىدىگە ئەمەل قىلىنىدۇ، يەنى مُذَكَّر «تَاء»سىز،

والثالث والثالثة وكذا العاشر والعاشرة فعادوا الى اصل القياس. والحادى عشر والحاديةُ عشرة والثانى عشر والثانية عشرة والثالث عشر والثالثة عشرة الى قولك التاسع عشر والتاسعة عشرة باسقاط التاء فى المذكر واثباتها فى المؤنث على ما هو الاصل. **فصل** من الأسماء المؤنثة① ما لا يظهر فيه علامة التأنيث، كالعين②

مُؤَنَّث «تَاء» بىلەن دەرىجىلەشتۈرىلىدۇ. مەسىلەن: اَلْاَوَّلُ (مُذَكَّر) اَلْاُوْلٰي (مُؤَنَّث) ← بىرىنچى، اَلثَّانِيْ (مُذَكَّر) اَلثَّانِيَةُ (مُؤَنَّث) ← ئىككىنچى، اَلثَّالِثُ اَلثَّالِثَةُ ...

① مُؤَنَّث مَعْنَوِيّ توغرىسىدا:

بۇ مُؤَنَّثلىك ئالامەت (تَاء) ئاشكارا بولمايدىغان إسم بولۇپ، بۇ سەككىز نەرسە بىلەن تونۇلىدۇ: 1) ئۇنىڭغا مُؤَنَّث ضَمِيْر كەلتۈرۈش بىلەن. مەسىلەن: اَلْكَتِفُ نَهَشْتُهَا (تاغاق گۆشىنى چىشلەپ يېدىم). 2) ئۇنىڭغا ئىشارەت قىلىش بىلەن. مەسىلەن: ﴿ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ﴾. 3) تَصْغِيْردا «تَاء»نى ئىسپاتلاش بىلەن. مەسىلەن: أَرْضٌدا أُرَيْضَةٌ. 4) فِعْلدا «تَاء»نى ئىسپاتلاش بىلەن. مەسىلەن: جَرَتِ الْعَيْنُ (بۇلاق ئاقتى). 5) حَالدا «تَاء»نى ئىسپاتلاش بىلەن. مەسىلەن: هٰذه الْكَتِفُ مَشْوِيَّةً (بۇ كاۋاپ قىلىنغان ھالەتتىكى تاغاق گۆش). 6 ~ 7) صِفَة ۋە خَبَرگە «تَاء»نى ئىسپاتلاش بىلەن. مەسىلەن: اَلْكَتِفُ الْمَشْوِيَّةُ لَذِيْذَةٌ (كاۋاپ قىلىنغان تاغاق گۆش ناھايىتى تەملىك). 8) «تَاء»نى ساناقتا چۈشۈرۈۋېتىش بىلەن. مەسىلەن: إِشْتَرَيْتُ ثَلَاثَ أَيْدٍ (ئۈچ دانە تۇتقۇچ سېتىۋالدىم).

② تېكىستتىكى مُؤَنَّث مَعْنَوِيّلەرنىڭ مەنىلىرى: اَلْعَيْنُ (كۆز، بۇلاق)، اَلنَّفْسُ (روھ)، اَلْكَبِدُ (جىگەر)، اَلْكَرِشُ (ئۈچەي)، اَلسَّاقُ (پاقالچاق)، اَلْقَدَمُ (پۇت، قەدەم)، اَلْيَدُ (قول)، اَلرِّجْلُ (پۇت)، اَلْكَفُّ (ئالقان)، اَلْفَخِذُ (يوتا)، اَلسِّنُّ (چىش)، اَلْقِدْرُ (قازان)، اَلْقَوْسُ (ئوقيا، كامانچە)، اَلْبَغْلُ (قېچىر)،

والنفس والكبد والكرش والساق والقدم واليد والرجل والكف والفخذ والسن والقدر والقوس والبغل والنار والدار والبئر والفرس والابل والغنم والخيل والبعير والكأس والشمس والريح والسماء والارض والعقرب والارنب واليمين والذراع والكراع والقدوم والعقاب والجزور وموسى الحديد. ومما يجوز تذكيره وتأنيثه①، الهدى والقفا والمتين والعنق والسلّم ودرع الحديد والسوق واللسان والسلطان والصراط والسبيل والطريق والذنوب والسلاح والمنون والقوم والحرب والطاغوت. **فصل** اذا جمعت

اَلنَّارُ (ئوت)، اَلدَّارُ (ئۆي، خانه)، اَلْبِئْرُ (قۇدۇق)، اَلْفَرَسُ (بايتال)، اَلْإِبِلُ (چىشى تۆگه)، اَلْغَنَمُ (قوي توپى)، اَلْخَيْلُ (ئات توپى)، اَلْبَعِيْرُ (چىشى تۆگه)، اَلْكَأْسُ (قاچا)، اَلشَّمْسُ (قۇياش، كۈن)، اَلرِّيْحُ (شامال)، اَلسَّمَآءُ (ئاسمان)، اَلْاَرْضُ (زېمىن، يەر)، اَلْعَقْرَبُ (سېرىق ئىشەك)، اَلْاَرْنَبُ (توشقان)، اَلْيَمِيْنُ (ئوڭ قول)، اَلذِّرَاعُ (گەز)، اَلْكُرَاعُ (قوي ـ كالىنىڭ پاچىقى)، اَلْقَدُوْمُ (چوت، كەكە)، اَلْعُقَابُ (بۈركۈت)، اَلْجَزُوْرُ (بوغۇزلانغان تۆگه)، مُوْسَى الْحَدِيْدِ (ئۇستۇرا). بۇ ئوتتۇز ئالتىسى مُؤَنَّث سِمَاعِيّ دەپ ئاتىلىدۇ.

① تۆۋەندىكى ئون سەككىزنى مُذَكَّر ۋە مُؤَنَّث ئىككى خىل قىلىش دۇرۇس: اَلْهُدٰي (توغرا يول)، اَلْقَفَا (بويۇن، گەدەن)، اَلْمَتِيْنُ (قاتتىق يەر)، اَلْعُنُقُ (بويۇن)، اَلسُّلَّمُ (شوتا، پەلەمپەي)، دِرْعُ الْحَدِيْدِ (ساۋۇت، ئۇرۇش كىيىمى)، اَلسُّوْقُ (بازار)، اَللِّسَانُ (تىل)، اَلسُّلْطَانُ (پادىشاھ)، اَلصِّرَاطُ (داغدام يول)، اَلسَّبِيْلُ (يول)، اَلطَّرِيْقُ (يول)، اَلذَّنُوْبُ (ئاتنىڭ قۇيرۇقى)، اَلسَّلَاحُ (قورال ـ ياراغ)، اَلْمَنُوْنُ (كۆپ ئىھسان)، اَلْقَوْمُ (قەۋم)، اَلْحَرْبُ (جەڭ)، اَلطَّاغُوْتُ (شەيتان).

المؤنث② جمع السلامة، فالحق بآخره الفا وتاء، كقولك مسلمات وصالحات. وهذه التاءُ مرفوعة فى حال الرفع ومجرورة فى حال النصب والجر، تقول جاءنى مسلمات ورأيت مسلمات ومررت بمسلمات②. **فصل** اذا كانت فَعْلة إسما غير صفة حرّكت عينُها فى

---

① مُؤَنَّث إسمنى جَمْع سَلَامَة بويىچە كۆپلۈككە ئايلاندۇرۇش توغرىسىدا:

مُؤَنَّث إسمنىڭ ئەسلى ھالىتىنى بۇزماي تۇرۇپ جَمْع قىلماقچى بولسا، ئاخىرىغا «اَلِف تَاء» قوشۇلىدۇ. مەسىلەن: مُسْلِمَاتٌ.

بۇ «تَاء» رَفْعلىك ھالەتتە رَفْع، نَصْب ۋە جَرّلىك ھالەتتە جَرّ ئوقۇلىدۇ. بۇ جَمْع مُؤَنَّث سَالِم دەپ ئاتىلىدۇ. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

سوئال: جَمْع مُؤَنَّث سَالِمدىكى ھەرىكەتلىك «تَاء» نەدىن كەلگەن؟

جاۋاب: جَمْع مُذَكَّر سَالِمغا باراۋەر تۇرۇش ئۈچۈن وَاحِدَة ھالىتىدىكى ھەرىكەتتىن كەلگەن، يەنى مُسْلِمَاتٌدىكى ھەرىكەتلىك «تَاء» مُسْلِمَةٌدىكى «ة»دىن ئىبارەت.

② مۇھىم نۇقتا: 1) مُؤَنَّثنى «اَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلىشنىڭ شەرتى، ئۇنىڭ سۈپەت بولۇشىدۇر. يەنى، «وَاو نون» بىلەن جَمْع قىلىنىدىغان مُذَكَّرنى جَمْع قىلىشنىڭ شەرتىگە ئوخشاش. مەسىلەن: مُسْلِمَاتٌ. بۇنىڭ مُذَكَّر سۈپىتى مُسْلِمُوْنَدۇر. ئەگەر مُؤَنَّث سۈپەت بولماي إسم بولسا، شەرتسىز «اَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلىنىدۇ. مەسىلەن: هِنْدٌ ← هِنْدَاتٌ. 2) جَمْع مُؤَنَّث سَالِمدا ئىشلىتىلىدىغان «اَلِف تَاء» زىيادە ھەرپتىن بولۇشى لازىم. يەنى، قُضَاةٌ، هُدَاةٌ، رُمَاةٌ، أَبْيَاتٌ، أَمْوَاتٌ، أَصْوَاتٌ، أَثْبَاتٌ ۋە أَحْوَاتٌلاردەكلەرنىڭ «اَلِف تَاء»سىدەك بولماسلىقى لازىم. چۈنكى، بۇلاردىكى «اَلِف تَاء» ئەسلىدە بار ھەرپلەردۇر. قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا، جَمْع مُؤَنَّث سَالِمدىكى «اَلِف تَاء» جَمْعگە دالالەت قىلغۇچىدۇر، هِنْدَاتٌغا ئوخشاش.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

الجمع بالالف والتاء، كقولك تمرة وتمرات وركعة وركعات①. واذا كانت صفةً② كضخمة وعيلة، تركت العينُ ساكنة، كقولك عيلات وضخمات. وكذلك اذا كانت العين حرفا معتلا كبيضة وجوزة، تقول بيضات وجوزات. لا فرق بين الإسم كبيضة، وبين الصفة كعيلة. **فصل** كل جمع مكسّر③ يجوز تذكيره وتأنيثه، سواء

ئاگاھ بولۇڭكى، قُضَاةٌ، هُدَاةٌ، رُمَاةٌ، أَبْيَاتٌ، أَمْوَاتٌ، أَصْوَاتٌ، أَثْبَاتٌ ۋە أَحْوَاتٌلاردا جَمْعگە دالالەت قىلىش «اَلِف تَاء» بىلەن ئەمەس، بەلكى صيغة بىلەندۇر.

① فعلة توغرىسىدا:
فَعْلَةٌ ۋەزنىدىكى إسمنى «اَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلىشقا توغرا كەلسە، ئۇنىڭ عَيْنِى، يەنى ئىككىنچى ھەرپى ھەرىكەتلىك قىلىنىدۇ. مەسىلەن: تَمْرَةٌ ← تَمَرَاتٌ (خورما قېقى)، رَكْعَةٌ ← رَكَعَاتٌ (نامازنىڭ رەكئىتى).

② ئەگەر فَعْلَةٌ ۋەزنىدىكى صفَة «اَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلىنسا، ئۇنىڭ عَيْنِى سۇكۇن ھالىتىدە قالدۇرۇلىدۇ. مەسىلەن: ضَخْمَةٌ (جۇغى چوڭ) ۋە عَيْلَةٌ (نامرات) ← ضَخْمَاتٌ ۋە عَيْلَاتٌ دېيىلىدۇ.
عَيْنِى حَرْف عِلَّةلىك إسم بولسىمۇ (بَيْضَةٌ ‹تۇخۇم›، جَوْزَةٌ ‹ياڭاق›قا ئوخشاش)، ئۇنى «اَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلغاندا عَيْنِى سۇكۇن ھالىتىدە قالدۇرۇلىدۇ. مەسىلەن: بَيْضَاتٌ، جَوْزَاتٌ.
دېمەك، إسم بولسۇن ياكى صِفَة بولسۇن، عَيْنِى حَرْف عِلَّة بولسىلا، «اَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلغاندا عَيْنِى سۇكۇن پېتى تۇرىدۇ.

③ جَمْع مُكَسَّرنىڭ يەنە بىر ھالىتى توغرىسىدا:
جَمْع مُكَسَّر إسم ـــ فِعْلنىڭ فاعلى بولسا فِعْلنىڭ ئىككى خىل ھالەتتە كېلىشى دۇرۇس. مەسىلەن: جَاءَ الرِّجَالُ وَجَاءَ النِّسَاءُ؛ جَاءَتِ الرِّجَالُ وَجَاءَتِ النِّسَاءُ.

كان جمعا مذكرا او جمعا مؤنثا، اذا كان الفعل مقدَّما عليه، تقول جاء الرجال وجاء النساء وجاءت الرجال وجاءت النساء. **فصل** اذا ذكرتَ إسمين مرفوعين①. فالاول منهما معرفة والثانى نكرة، والنكرة حديث عن المعرفة، كقولك زيد ذاهب وعمرٌو خارج، يسمى الاول مبتدأ والثانى خبرا②. **فصل** الصفة مثل الموصوف③ فى

---

① مُبْتَدَأ ۋە خَبَر توغرىسىدا:
رَفْع ئوقۇلغان ئىككى إسمنى تىلغا ئالغاندا بىرىنچى إسم ـــ مَعْرِفَة، ئىككىنچى إسم ـــ نَكِرَة بولۇشى ئەسلىدۇر. مەسىلەن: زَيْدٌ ذَاهِبٌ (زَيْد كەتكۈچى). بۇ إسملارنىڭ بىرىنچىسى مُبْتَدَأ، ئىككىنچىسى خَبَر دەپ ئاتىلىدۇ. مىسالدىكى زَيْدٌ ـــ مُبْتَدَأ، ذَاهِبٌ ـــ خَبَردۇر.

② مۇھىم نۇقتا: 1) مُبْتَدَأنىڭ ئەسلى ئورنى خَبَردىن ئىلگىرى كېلىش، خَبَرنىڭ ئەسلى ئورنى مُبْتَدَأدىن كېيىن كېلىشتۇر، مەزكۇر مىسالدەك. 2) مُبْتَدَأنىڭ سۈپەت بولماسلىقى ئەسلىدۇر، زَيْدٌغا ئوخشاش. 3) مُبْتَدَأ ۋە خَبَرنىڭ عَامِلى مَعْنَوِيّدۇر (مَعْنَوِيّ عَامِل ـــ اَلْإِبْتِدَاء). 4) خَبَر ئىككى خىل كېلىدۇ: مُفْرَد ۋە جُمْلَة.
مُفْرَد بولغىنى زَيْدٌ ذَاهِبٌدىكى «ذَاهِبٌ»غا ئوخشاش، جُمْلَة بولغىنى زَيْدٌ قَامَ أَبُوْهُدىكى «قَامَ أَبُوْهُ»غا ئوخشاش.
خَبَر ـــ جُمْلَة بولغاندا، جُمْلَەدە مُبْتَدَأغا باغلىنىپ تۇرىدىغان بىر ضَمِيْر بولۇشى لازىم. چۈنكى جُمْلَة ھەر جەھەتتىن كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇ مُبْتَدَأنى تاشلىۋېتىدۇ. شۇ سەۋەبلىك مُبْتَدَأنى ئۇنىڭغا باغلاپ قويۇش لازىم.

③ مَوْصُوْف ۋە صِفَة توغرىسىدا:
بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان بۇ ئىككىسى، سۆز-ئىبارىلەردە كۆپ قوللىنىلىدۇ. شۇڭا، بۇلارنى تونۇش ناھايىتى مۇھىم.

التذكير والتأنيث والإفراد والتثنية والجمع والتعريف والتنكير والإعراب الثلث، تقول جاءنى رجل صالح ورجلان صالحان ورجال صالحون وجاءتنى إمرأة صالحة وامرأتان صالحتان ونســاء

صِفَة (سۈپەتلىگۈچى) مَوْصُوْف (سۈپەتلەنگۈچى)قا ئون ئىشتا ئەگىششى زۆرۈر.

بۇ ئون ئىش: مُذَكَّر بولۇش، مُؤَنَّث بولۇش، مُفْرَد بولۇش، تَثْنِيَة بولۇش، جَمْع بولۇش، مَعْرِفَة بولۇش، نَكِرَة بولۇش ۋە ئۈچ إِعْرَاب (رَفْع، نَصْب ۋە جَرّ).

دېمەك، مَوْصُوْف قايسى ھالەتتە كەلسە، صِفَةمۇ شۇ ھالەتتە كېلىشى لازىم. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

سۈپەت ئىككى خىل: بىرى سۈپەتلەنگۈچىنىڭ ئۆزىنىلا سۈپەتلەيدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِيْ رَجُلٌ عَالِمٌ. مانا بۇنىڭدا «عَالِمٌ» ـــ «رَجُلٌ»نىلا سۈپەتلىدى. يەنە بىرى، سۈپەتلەنگۈچىگە تەۋە نەرسىنى سۈپەتلەيدۇ. مەسىلەن: ﴿مِنْ هَـٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا﴾. مانا بۇنىڭدا ﴿ٱلْقَرْيَةِ﴾ سۈپەتلەنگۈچىدۇر. ﴿ٱلظَّالِمِ﴾ سۈپەتلەنگۈچىگە تەۋە نەرسە، يەنى ﴿أَهْلُهَا﴾نى سۈپەتلىدى.

بىرىنچى خىلدا سۈپەتلىگۈچى سۈپەتلەنگۈچىگە مەزكۇر ئون ئىشتا ئەگىششى، بۇ ئون ئىشنىڭ تۆتى بىراقلا تېپىلىشى زۆرۈر. يەنى، مُذَكَّر ۋە مُؤَنَّث، مُفْرَد، تَثْنِيَة ۋە جَمْع، مَعْرِفَة ۋە نَكِـرَة، ئۈچ إِعْـرَاب قاتارلىقلار. مەسىلەن: جَاءَنِيْ رَجُلٌ عَالِمٌدىكى «عَالِمٌ» «رَجُلٌ»غا مُذَكَّرلىكتە، مُفْرَدلىكتە، نَكِرَةلىكتە ۋە پېش إِعْرَابتا ئەگەشتى.

ئىككىنچى خىلدا، ئۈچ إِعْرَاب، مَعْرِفَة ۋە نَكِرَة، يەنى بەشتىن ئىككىسى بىراقلا تېپىلىشى زۆرۈردۇر. مەسىلەن: ﴿مِنْ هَـٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا﴾دىكى ﴿ٱلظَّالِمِ﴾ ﴿ٱلْقَرْيَةِ﴾غا زىر إِعْـرَاب ۋە مَعْرِفَـەدىن ئىبارەت ئىككىسىدە ئەگەشتى.

صالحات والرجل الصالح والإمرأة الصالحة وجاءنى رجل صــالح ورأيت رجلا صالحا ومررت برجل صالح. وتقول يا ابن زيد الكريم، ان جعلت الكريمَ صفةً لابنٍ نصبته، وان جعلته صفة لزيد جررته. وكذلك هذا ابو عبد اللهِ الكريم، ترفعه لانك جعلته صفة للاب، لا لعبد الله، وعلى هذا القياس ابدا. فيجب ان يجرى على وجوه إعراب الإسم الذى جعلتَه صفةً له①. **فصل** إذا كان في اٰخر الإسم الف مقصورة②، كحبلى وبشرى والعصى والرحى، يسمى مقصورا. وإن كان بعد الالف همزة كصحراء وحمراء يسمى ممدودا. **فصل** الإسم العَلَم③ وهو الذي لا يدخله

---

① مۇھىم نۇقتا: سۈپەتلەشنىڭ پايدىسى: 1) موصوف، صفة ئىككىلىسى نكرة بولسا، سۈپەتلەنگۈچىنى خاسلاشتۇرۇپ، مَعْرِفَةگە يېقىنلاشتۇرىدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِيْ رَجُلٌ عَالِمٌ. 2) ئىككىلىسى مَعْرِفَة بولسا، سۈپەتلەنگۈچىنى ئىزاھلايدۇ. مەسىلەن: جَاءَنِيْ زَيْدُنِ الْفَاضِلُ. 3) مەدھىيىلەش. مەسىلەن: ﴿بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾. 4) ئەيىبلەش. مەسىلەن: أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ. 5) تَأْكِيْدلەش. مەسىلەن: نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ.

② **أَلِف مَقْصُوْرَة ۋە أَلِف مَمْدُوْدَةلىك إسم توغرىسىدا:**

إسمنىڭ ئاخىردا قىسقا أَلِف بولسا (مەسىلەن: بُشْرٰي ‹بىشارەت›) مَقْصُوْر، ئەگەر أَلِفتىن كېيىن ھەمزە (ء) بولسا (مەسىلەن: صَحْرَاءَ ‹چۆل ـ باياۋان›) مَمْدُوْد دەپ ئاتىلىدۇ.

ئاگاھ بولۇڭكى، يېزىقتىكى «يَاء» ھەرىپى ماھىيەتتە أَلِفتۇر.

③ **إسم عَلَم (خاس إسم) توغرىسىدا:**

إسم عَلَم «الف لام»نى قوبۇل قىلمايدىغان خاس إسمدۇر. مەسىلەن: زَيْدٌ، هِنْدٌ، عُمَرُ، أَحْمَدُ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

الالف واللام①، كزيد وعمرٍو وهند ورعد واكثرِ أسماء الرجال

دېمەك، بۇ خىلدىكىلەر ئۆزى خاس إسم بولغانىكەن، ئۇنىڭغا «الـف لام»نىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. بۇ بولسا مُفْرَد ھالەتكە قارىتىلغان قائىدىدۇر.

ئەگەر مۇشۇنداق خاس إسمنى تَثْنِيَة ۋە جَمْع سَلَامَة تەرىقىدا جَمْع قىلىش توغرا كەلسە، مَعْرِفَەلەر ئىچىدىن ئايرىۋېلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا «الف لام» داخىل قىلىش دۇرۇس. مىسالنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

① مۇھىم نۇقتا: عَلَم ئۈچكە بۆلىنىدۇ: إِسْم، كُنْيَة (يۆتكەلگەن مەشھۇر ئىسىم) ۋە لَقَب (تەخەللۇس، لەقەم).

ئەگەر عَلَم — كُنْيَة ۋە لَقَب بولمىسا، خاس إسم دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: زَيْدٌ، عَمْرٌو.

ئەگەر عَلَمنىڭ ئەۋۋىلىگە أَب، أُمّ، إِبْن ۋە بِنْتلارنىڭ بىرەرى قوشۇلسا، كُنْيَة دەپ ئاتىلىدۇ، مەسىلەن: أَبُوْ بَكْرٍ، أُمُّ كُلْثُوْمٍ، إِبْنُ عَبَّاسٍ، بِنْتُ الْحَارِثِ.

ئەگەر عَلَم مەدھىيىنى ياكى ئەيىبلەشنى بىلدۈرسە، لَقَب دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: زَيْنُ الْعَابِدِيْنَ (مەدھىيە)، أَنْفُ النَّاقَةِ (ئەيىبلەش).

دىققەت: لَقَب — إسم بىلەن بىرلىشىپ كەلسە، لَقَبنى كېيىن كەلتۈرۈش زۆرۈر. مەسىلەن: هَارُوْنُ الرَّشِيْد دېيىش دۇرۇس، الرَّشِيْدُ هَارُوْنُ دېيىش دۇرۇس ئەمەس.

لَقَب — كُنْيَة بىلەن بىرلىشىپ كەلسە، ئىختىيارلىق ئۆزىڭىزدە. مەسىلەن: أَبُوْ بَكْرٍ زَيْنُ الْعَابِدِيْنَ، زَيْنُ الْعَابِدِيْنَ أَبُوْ بَكْرٍ — ئىككىلى خىل ھالەت دۇرۇس.

ئاگاھ بولۇڭكى، عَلَم ئىلگىرى إِسْتِعْمَالدا ئۆتۈش-ئۆتمەسلىكىگە ئاساسەن ئىككىگە بۆلىنىدۇ: عَلَم مَنْقُوْل (يۆتكەلگەن عَلَم) ۋە عَلَم مُرْتَجَل (تۇغما عَلَم).

عَلَملىكتىن بۇرۇن بىرەر إِسْتِعْمَالدا ئۆتكەن بولسا، ئۇنى عَلَم مَنْقُوْل دەيدۇ. يۆتكىلىش: 1) سۈپەتتىن بولىدۇ. مەسىلەن: حَارِث (ئەسلى

والنساء، فإنه إذا ثنّي او جمع جمع السلامة دخله الالف واللام عند التعريف، كقولك الزيدان والزيدون والهندان والهندات. فصل إذا نسبت الإسم إلى شيء① زدت في اٰخره ياء مشدّدة مكسورا ما قبلها، كقولك بالنسبة الى البلد بلدي والى المصر مصري. ويجب ان تسقط تاء التأنيث عن مثل البصرة والكوفة اذا نسبت اليهما،

مەنىسى دېھقان، ھازىر كىشى إسمدۇر). 2) مَصْدَردىن بولىدۇ. مەسىلەن: فَضْل (ئەسلى مەنىسى پەزىلەتلىك بولماق، ھازىر كىشى إسمدۇر). 3) إسم جِنْستىن بولىدۇ. مەسىلەن: أَسَد (ئەسلى مەنىسى شىر، ھازىر كىشى إسمدۇر). 4) جُمْلَەدىن بولىدۇ. مەسىلەن: تَأَبَّطَ شَرًّا (ئەسلى مەنىسى ئۇ يامانلىقنى قولتۇقلىدى، ھازىر كىشى إسمدۇر).

عَلَملىكتىن باشقا بىرەر إِسْتِعْمَال ئۆتمىگەن بولسا، ئۇنى عَلَم مُرْتَجَل دەيدۇ. مەسىلەن: سُعَادُ.

عَلَم بەزىدە إِضَافَەلىكمۇ بولىدۇ. مەسىلەن: إِمْرَأُ الْقَيْسِ. بەزىدە تَرْكِيْب مَزْجِيّ تەرىقىدىمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: بَعْلَبَكّ، مَعْدِيْكَرَبَ (بۇلاردا ئىككى سۆز بىرلىشىپ بىر سۆزگە ئايلىنىپ كەتكەن).

① نىسبەت توغرىسىدا:

بىر شەيئىنى بىرەر شەھەر ياكى بىرەر قەبىلىگە نىسبەت بېرىشكە توغرا كەلسە، ئۇنىڭ ئاخىرىغا ئالدى تەرەپ كَسْر ئوقۇلغۇچى تەشدىدلىك «يَاء» كەلتۈرۈش لازىم. مەسىلەن: دِمَشِق (دىمەشىق) ← دِمَشْقِيٌّ (دىمەشىقلىق).

مُؤَنَّثنىڭ «تَاء»سى بار إسمغا نىسبەت يَاءسى ئەكېلىشكە توغرا كەلسە، «تَاء»نى حَذْف قىلىۋېتىش زۆرۈر. مەسىلەن: مَكَّةُ (مەككە) ← مَكِّيٌّ (مەككىلىك).

نىسبەت يَاءسىنىڭ پايدىسى سۈپەتنىڭ پايدىسىغا ئوخشايدۇ.

فتقول بصري وكوفي. فصل لا يجوز النسبة الى الجمع①، فلا يقال فرائضي ولا صحائفي، وانما ينسب الى الواحد، فيقال فرضي وصحفي. فصل اذا صغرت② الإسم فانظر، فإن كان على ثلاثة احرف كفلس، فقل فليس على وزن فعيل. وان كان على اربعة

---

① نسبەتنىڭ يەنە بىر تۈرى توغرىسىدا:

عَلَملىكى يوق جَمْع إسمىغا نىسبەت يَاءسى ئەكېلىش توغرا كەلسە، ئۇنى وَاحِدىغا قايتۇرۇپ نىسبەت يَاءسى ئەكېلىش لازىم. مەسىلەن: فَرَائِض ــــ فَرَضِيٌّ. ئەگەر جَمْع لەۋزى عَلَمنىڭ ئورنىدا جارى بولىدىغان إسمىدىن بولسا، ئۆز تۇرقىغىلا نىسبەت يَاءسى ئەكېلىش لازىم. مەسىلەن: أَنْصَارٌ ــــ أَنْصَارِيٌّ.

ئەسلىدىن عَلَم بولسىمۇ شۇ قائىدە جارى بولىدۇ. مەسىلەن: أَنْمَارٌ ــــ أَنْمَارِيٌّ.

بىلىۋېلىڭكى، إسم ــــ فَاعِلٌ، فَعَّالٌ، فَعِلٌ (بكسر العين) ۋەزنىسىدە ياسالسا، نىسبەت يَاءسىغا هاجەت يوق. دېمەك، شۇ ۋەزنىنىڭ ئۆزىلا نىسبەت رولىغا ئىگە. مەسىلەن: تَامِرٌ أَيْ ذُوْ تَمْرٍ (خورمىچى، خورما ساتقۇچى)، لَابِنٌ أَيْ ذُوْ لَبَنٍ (سۈتچى، سۈت ساتقۇچى)؛ بَقَّالٌ أَيْ ذُوْ بَقْلٍ (باققال، سەي ساتقۇچى)، ﴿بِظَلَّـٰمٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ أي بِذِيْ ظُلْمٍ؛ رَجُلٌ طَعِمٌ أَيْ ذُوْ طَعَامٍ (ئاشپەزلىك قىلغۇچى)، رَجُلٌ نَهِرٌ أَيْ ذُوْ نَهَارٍ (كۈندۈزدە ئىشلىگۈچى).

② تصْغِيْر توغرىسىدا:

إسمنى كىچىكلەتمەكچى بولسا، ئۇنىڭ هەرپ سانىغا قاراپ كىچىكلىتىلىدۇ. يەنى، ئۈچ هەرپلىك بولسا فُعَيْل، تۆت هەرپلىك بولسا فُعَيْعِل، بەش هەرپلىك بولسا فُعَيْعِيْل ۋەزنىسىدە. دېمەك، تَصْغِيْرنىڭ ۋەزنىسى ئۈچتۇر: فُعَيْل، فُعَيْعِل، فُعَيْعِيْل.

احرف كدرهم، فقل دريهم على وزن فعيعل. وان كان على خمسة احرف كدينار، فقل دنينير على وزن فعيعيل①. فصل اذا اردت تصغير الجمع② فارجع الى واحده، فصغره ثم اجمعه بالالف والتاء، فقل في تصغير مساجد ودراهم مسيجدات ودريهمات، إلا في جمع

---

① تَصْغِيْرنىڭ پايدىسى ۋە شەرتلىرى:

تَصْغِيْرنىڭ پايدىسى تۆت: 1) شەيئىنىڭ زاتىنى كىچىك كۆرسىتىش. مەسىلەن: جَبَل ــــ جُبَيْل. 2) شەيئىنىڭ هالىنى هەقىر ساناش. مەسىلەن: رَجُل ــــ رُجَيْل. 3) شەيئىنىڭ كۆپلىكىنى ئاز ساناش. مەسىلەن: دِرْهَمنىڭ كۆپلىكى (دَرَاهِم)نى كىچىكلىتىشتە دُرَيْهِمَات. 4) يىراق دەپ گۇمان قىلىنغان نەرسىنى يېقىن كۆرسىتىش (زاماندا بولسۇن، ماكاندا بولسۇن، ياكى مەرتىبىدە بولسۇن). مەسىلەن: قَبْلَ الْعَصْرِ ــــ قُبَيْلَ الْعَصْرِ (زامان)، فَوْقَ الدَّارِ ــــ فُوَيْقَ الدَّارِ (ماكان)، أَصْغَرُ ــــ أُصَيْغِرُ مِنْكَ.

تَصْغِيْرنىڭ شەرتىمۇ تۆت: 1) إِسْم بولۇش (فِعْل ۋە حَرْف تَصْغِيْر قىلىنمايدۇ). 2) حَرْفكە ئوخشاپ كەتكەن مەشهۇر إسم بولماسلىق (ضَمِيْر ۋە حَرْفلەر تَصْغِيْر قىلىنمايدۇ). 3) تَصْغِيْرنى قوبۇل قىلىدىغان إسم بولۇش (كَبِيْر، جَسِيْم، الله تعالىنىڭ، پەيغەمبەرنىڭ، پەرىشتىلەرنىڭ إسملىرى، جَمْع كَثْرَة، كُلّ، بَعْض، ئايلارنىڭ إسملىرى ۋە هەپتىلەرنىڭ إسملىرى تَصْغِيْر قىلىنمايدۇ). 4) تَصْغِيْر صِيْغَةلىرىدىن خالىي بولۇش (كُمَيْت دەك إسم بولماسلىق).

② كۆپلۈك إسمنى تصْغِيْر قىلىش توغرىسىدا:

كۆپلۈك إسمنى تَصْغِيْر قىلىش توغرا كەلسە، ئالدى بىلەن ئۇنى وَاحِدىغا قايتۇرۇپ تَصْغِيْر قىلىۋېلىپ، ئاندىن ئۇنى «أَلِف تَاء» بىلەن جَمْع قىلىش لازىم. ئەمما، جَمْع قِلَّة ئۆز هالىتىدە تَصْغِيْر قىلىنىدۇ. مىسالنى تېكستتىن كۆرۈۋېلىڭ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

القلة، فإنه يصغّر كتصغير الواحد، كقولك في تصغير افلس واجمال والسنة وغلمة افيلس واجيمال واليسنة وغليمة. **فصل** كل إسم غير منوّن إذا وقفت[1] عليه وجب إسكان اٰخره، كقولك جاءني احمد والرجل ورأيت احمد والرجل ومررت باحمد والرجل. وان كان منوّنا[2] اسقطت التنوين والحركة في حالتي الرفع والجر دون النصب، وابدلت من التنوين الفا في حال النصب، فقلت هذا زيد ورأيت زيدا ومررت بزيد. **فصل** الأسماء التي في أوائلها الفُ وصلٍ[3] عشرةٌ، إسم واست وابن

---

[1] وَقف قىلىش توغرىسىدا:
كَلِمَەنىڭ ئاخىردا تەلەپپۇزنى ئۈزۈش ـــ وَقْف دېيىلىدۇ.
تەنۋىن ئوقۇشقا بولمايدىغان إسىمدا وَقْف قىلىش توغرا كەلسە، ئۇنىڭ ئاخىرنى ساكىن قىلىش زۆرۈر. مەسىلەن: جَاءَ أَحْمَدْ وَالرَّجُلْ وَرَأَيْتُ أَحْمَدْ وَالرَّجُلْ وَمَرَرْتُ بِأَحْمَدْ وَالرَّجُلْ.

[2] ئەگەر تەنۋىن ئوقۇشقا بولىدىغان إسىمدا وَقْف قىلىشقا توغرا كەلسە، رَفْع ۋە جَرّلىك ھالەتتە، تەنۋىننى تاشلاپ، ئاخىرنى ساكىن ئوقۇيمىز. ئەمما، نَصْب ئوقۇلغان بولسا، نَصْب ھالىتىدىكى تەنۋىن أَلِفقا ئالماشتۇرىلىدۇ. مەسىلەن: هٰذَا زَيْدْ وَمَرَرْتُ بِزَيْدْ وَرَأَيْتُ زَيْدَا.
وَقْفنىڭ پايدىسى راھەت ئېلىش بولۇپ، كالامدا مەقسەتنى، شېئىردا نەزمنى، نەسىردە سەجئىنى تاماملاش ئۈچۈن كېلىدۇ.
ئاگاھ بولۇڭكى، ھەر قانداق يەردە ھەرىكەتلىك وَقْف قىلىشقا بولمايدۇ.

[3] هَمْزَة وَصْل (ئۇلاش ھەمزىسى)نى زىيادە قىلىش توغرىسىدا:
ھەرىكەتلىك وَقْف قىلغىلى بولمىغاندەك، كَلِمَەنى ساكىن بىلەن باشلىغىلى بولمايدۇ. ئەگەر كَلِمَەنىڭ ئەۋۋىلى ساكىن بولسا، تەلەپپۇز

وابنة وإبنم واثنان واثنتان وإمرء وإمرأة وايم الله[1]. **فصل** تضيف العددَ من الثلاثة الى العشرة الى الجمع، والمائةَ وما فوقها

قىلىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىغا ھەرىكەتلىك هَمْزَة كەلتۈرۈش زۆرۈر. بۇ هَمْزَة وَصْل (ئۇلاش ھەمزىسى) دەپ ئاتىلىدۇ.
هَمْزَة وَصْل سۆز بېشىدا ئىسپاتلىنىدۇ. ئوتتۇرىدا چۈشۈپ كېتىدۇ. مەسىلەن: إِسْتَقِيْمُوْا وَاسْتَقِيْمُوْا.
هَمْزَة وَصْل ئون خىل إسىمغا ئۇلىنىدۇ. بۇنىڭ مىسالىنى تېكىستتىن كۆرۈۋېلىڭ.
دىققەت: «هَمْزَة وَصْل» إسىمغىلا ئۇلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئۇنى تۆت ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق ھەرپلىك فِعْل، بۇنىڭ أَمْر ۋە مَصْدَرلىرىگە، ئۈچ ھەرپلىك فِعْلنىڭ أَمْرلىرىگە ئۇلاش زۆرۈر. مەسىلەن: إِنْطَلَقَ، إِنْطِلَاق، إِسْتَخْرَجَ، إِسْتِخْرَاج، إِضْرِبْ، إِخْشَ، إِمْضِ، أُنْفُذْ.
ئاگاھ بولۇڭكى، إِفْعَال بابىنىڭ ھەمزىسى ۋە مُضَارِع مُتَكَلِّمنىڭ ھەمزىسى «هَمْزَة قَطْع» (ئۈزۈك ھەمزە)لا بولىدۇ. مەسىلەن: أَكْرَمَ يُكْرِمُ إِكْرَامًا، أَضْرِبُ، أَثِبُ، أَفِرُّ.
وَأَكْرَمَ وَإِكْرَامًا، وَأَضْرِبُ (بوصل الهمزة) دېيىش دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى، بۇ إِفْعَال بابىدۇر. كېيىنكىسى مُضَارِع مُتَكَلِّمدۇر.

[1] قىزىل نۇقتا: ھەرپ ئىككى خىل بولىدۇ: ئەسلى ھەرپ ۋە ئارتۇق ھەرپ.
مەلۇم كَلِمَەگە بىرەر ھەرپنى زىيادە قىلماقچى بولسىڭىز ئون حُرُوْف زَوَائِدتىن بىرىنى قىستۇرىشىڭىز لازىم.
سىز يەنە عِلْم صَرْف ۋە عِلْم نَحْوگە تېخىمۇ ماھىرلىشاي دېسىڭىز، ئۆلىمالارنىڭ ھەرخىل لەۋزىدە كۆرسەتكەن ئون «حُرُوْف زَوَائِد»نى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ. ئۇلار: «سَأَلْتُمُوْنِيْهَا»، «أَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ»، «هُمْ يَتَسَاءَلُوْنَ»،

الى واحد①، فتقول ثلاثة اثواب وعشرة رجال وعشر نسوة ومائة رجل وثلاث مائة ثوب والف درهم. وتنصب المعدود مفردا منكّرا في غير ذلك، كقولك احد عشر درهما وعشرون ثوبا وتسعون دينارا. ﷺ الكتابة بعون الله وكرمه.

«اَلسِّمَانَ هَوِيْتُ»، «يَا اَوْسُ هَلْ نِمْتِ»، «لَمْ يَأْتِنَا سَهْوٌ»، «مَا سَأَلْتُ يَهُوْنُ».
كۆڭۈلۈمگە تېخىمۇ ئارامبەخش ئېتىدىغىنىنى كۆرەي دېسىڭىز، بۇ نەزمىگە قاراڭ:

هَنَاءٌ وَتَسْلِيْمٌ ؛ تَلَا يَوْمَ أُنْسِهِ ؛ * نِهَايَةُ مَسْؤُوْلٍ ؛ أَمَانٌ وَتَسْهِيْلُ

① ساناق توغرىسىدا:
ساناقنى ئۈچتىن ئونغىچە جَمْعگە، يۈز ۋە ئۇنىڭ يۇقىرىنى وَاحِدقا إِضَافَة قىلىش لازىم. مەسىلەن: ثَلَاثَةُ أَقْلَامٍ، عَشَرَةُ رِجَالٍ ؛ مِائَةُ دِرْهَمٍ، أَرْبَعَةُ مِائَةِ كِتَابٍ، أَلْفُ دِيْنَارٍ.
مەزكۇر ساناقنىڭ باشقىسىنىڭ سانالغۇچى تَمْيِيْزِي مُفْرَد ھەم نَكِرَة بولۇپ، نَصْب ئوقۇلىدۇ. مەسىلەن: أَحَدَ عَشَرَ رِيَالًا، عِشْرُوْنَ ثَوْبًا، أَحَدٌ وَتِسْعُوْنَ دِرْهَمًا.

بۇ كىتابنىڭ بېسىش ھوقۇقى چەكلەنمەيدۇ. بېسىش ۋە تارقىتىش شارائىتى بار كىشىلەرنىڭ كىتابنىڭ مەزمۇنىغا تۈزىتىش كىرگۈزمەسلىك شەرتى ئاستىدا بېسىشى ۋە تارقىتىشىغا رۇخسەتتۇر.